

**DİL, KÜLTÜR VE MEDYA İLİŞKİSİ
BAĞLAMINDA EGEMEN MEDYA DİLİNE
ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: 2003 IRAK'IN İŞGALİ
YA DA AMERİKA'NIN IRAK SAVAŞI ÖRNEĞİ**

Hüseyin Ulaş GÜDEK
Yüksek Lisans Tezi
Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
Doç Dr. Adem YILMAZ
2014
Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SINEMA ANA BİLİM DALI

Hüseyin Ulaş GÜDEK

DİL, KÜLTÜR VE MEDYA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA
EGEMEN MEDYA DİLİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ:
2003 IRAK'IN İŞGALİ YA DA AMERİKA'NIN
IRAK SAVAŞI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Adem YILMAZ

ERZURUM – 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

22.09/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**Dil, Kültür ve Medya İlişkisi Bağlamında Egemen Medya Diline Eleştirel Bir Bakış: 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı Örneği**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☐ Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

22.09/2014

Hüseyin Ulaş Güdek

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Adem YILMAZ danışmanlığında, Alişan Ulaş GÜNEK tarafından hazırlanan bu çalışma 22 / 09 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Adem YILMAZ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. İrfan HİDİROĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Fatih NEĞİRMENKİ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... / ..... / .....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Dil, insan yaşamındaki ilişkilerin yürütülmesi için gerekli iletişimi sağlamada ve insanın bir yandan kendini ve amaçlarını gerçekleştirmede, diğer yandan da toplumsal ve kültürel varlığını oluşturmada kullandığı özgül bir yeti, çok özel bir araçtır. İnsan ancak ürettiği dille, yaşama ve insan gerçeğine dair bilincini, bilmelerini ve en sonunda da toplumsal ve kültürel kimliğini oluşturur. Bunu da ancak, iletişimsel eylemleriyle mümkün kılabilir. İnsanlık tarihi boyunca süre gelen bu eylemlilik halinde önce söz, ardından da sözü mekâna bağlayan yazı, bilginin teknik ve sosyal/kültürel anlamda gelişmesine ve bugünkü uygarlık seviyesine ulaşmamıza ön ayak olmuşlardır.

Ancak aynı tarihsel süreç içerisinde, gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde giderek egemen bir unsur, egemen bir yapıya dönüşen medya, kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde pazara, yani tüketime dönük ticari bir yığınsal/kitlel iletişim modelinin egemenliğinde, sözün ve yazının bu gücünü giderek daha geri plana itmekte; insanın kendi gerçekliğine dair bu iki vazgeçilmez öğeyi her zaman edilgen kalacakları bir yapı/sistem içerisine hapsedmektedir. Yarattığı salt görüntüsel imge ikliminde, yaşama ve insan gerçeğine dair her şeyi, egemenlerin çıkarları doğrultusunda 'paketlenmiş bilinç' olarak kitlelere sunan günümüz medyası, insanlara gerçek anlamda bilgi değil, önemli ölçüde geçici, olup bitenlerin nedensellik bağlarına dair konuşmayan, sadece merak duygusuna hitap eden ve tümüyle eğlenceye bulanmış, manipülasyona açık bilgi ve haber sunmaktadır.

Bu araştırmada, insanın dilsel ve kültürel varlığı ekseninde, medyanın giderek güç kazanan egemen dili, propaganda ve rıza üretimi açısından medyanın kitle iletişiminin başat aktörü olarak kullanıldığı savaş olgusu bağlamında ele alınmıştır. Araştırma konusu yapılan '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı' örnek olayı çerçevesinde, tarihte belki de ilk kez, küresel sonuçlara gebe bir savaş projesinin egemen medya dili aracılığıyla pazarlanması, işgal/savaş öncesi süreçte, dönemin ABD federal hükümetinin siyaset ve medya profesyonelleriyle işbirliği içinde ürettiği medya materyallerinin (televizyon konuşmaları, radyo konuşmaları, röportajlar ve medya demeçleri) metinleri ve bu metinlere hâkim olan söylem niteliksel bir çözümlemeyle irdelenerek, tüm çıplaklığıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Gerek akademik ve entelektüel bilgi birikimiyle, gerekse bilimsel tecrübeleriyle bu tez çalışmasına önemli katkılar sunan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Adem YILMAZ'a, Yüksek Lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. İrfan HİDİROĞLU'na, Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir ATİK'e ve Yrd. Doç. Dr. Yusuf YURDİGÜL'e, çalışmam boyunca samimi desteği ve yardımlarıyla Erzurum-Samsun arasındaki mesafeyi benim için kısaltan sevgili arkadaşım Öğr. Gör. Hakan YÜKSEL'e, son olarak manevi desteğiyle her an yanımda olan değerli aileme ve kardeşim Yrd. Doç. Dr. Bahar GÜDEK'e saygı ve sevgilerimi sunarım.

ERZURUM - 2014

Hüseyin Ulaş GÜDEK

ÖZET

Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumsal yapılara ve kültürle hâkim olduğı günümüzde, modern insan, medyadan yansıyan seslerin ve görüntülerin yaşamın tüm gerçekliğini etkilediğı ve şekillendirdiğı bir dünyanın içine doğmaktadır. Söz konusu bu dünyada etki bakımından söz ve yazı giderek geri plana itilirken, her şeyin, gerçekliğin dahi yerini alan imge ön plana çıkmaktadır. İnsanlar medyaya, bilgiyi ve haberi edinme aracı olarak değil; giderek daha fazla, boş zaman eğlencesi olarak sığınmaktadır. Medyanın, özellikle de televizyon ve internetin, olmadığı bir dünya, insanoğluna artık anlamsız gelmektedir. Çünkü 21. yüzyılda insan, yaşadığı hayata medya üzerinden katıldığını düşünmekte ve fikirlerini medyadan edindiğı enformasyonu dikkate alarak oluşturmaktadır. Egemen medya dili aracılığıyla artık, insanların kaderleri küresel ölçekte ilişkili hale gelmektedir. Geçmişte 'Beni ilgilendirmez' dediğimiz bir kriz, gerilim, çatışma ya da savaş artık tüm dünyayı küresel çapta etkilemektedir. Bugün küresel medya aracılığıyla her geçen gün büyüyen imge enflasyonu egemenlere, kurgusal manipölasyonla duyguları kandıran gerçeklik görünümleri yaratarak kendi hegemonik dillerini oluşturma ve kurulu düzenlerini devam ettirme imkânı vermektedir.

Bu çalışma, dil, kültür ve medya ilişkisi bağlamında, kitlelere sunduğı her türlü bilgi ve enformasyonda eğlenceyi üst bir ideoloji olarak benimsemiş olan egemen medya diline ve bu dil aracılığıyla oluşturulan, imgelerle bezeli söyleme eleştirel bir bakış ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu amaçla incelemek için '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı'nı kendisine örnek olay seçmiştir. Çalışmada, savaşın mimarı Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ve o tarihteki George W. Bush yönetiminin siyaset ve medya profesyonelleriyle işbirliği içinde ürettiğı medya materyallerinin (televizyon konuşmaları, radyo konuşmaları, röportajlar ve medya demeçleri) metinleri ve bu metinlere hâkim olan söylem niteliksel bir çözümlemeyle ele alınmıştır. Sonuçta, tarihe örnek olarak geçebilecek bir kitle iletişim çalışmasıyla, profesyonellerce üretilen ve gerçekliğı değiştirilmiş kurgusal bilgi, belge, görüntü ve imajlarla ABD halkının ve dünya kamuoyunun dikkati yaşanan 11 Eylül terör saldırılarından ve bu saldırıların faili Usame Bin-Ladin'den başarıyla Saddam Hüseyin ve Irak'a kaydırılmıştır. Böylelikle dünya tarihinde belki de ilk kez, gerekçeleri en anlaşılmaz, nedenleri için ortaya konan

delillerinin neredeyse hepsi gerçek dışı olan bir savaş projesi, tüm dünya kamuoyunun gözü önünde ve de hatırı sayılır bir muhalefete rağmen gerçeklik kazanmıştır. Bu yapılırken de egemen medya dili ve söylemi aracılığıyla insanlara, siyaset ve medya profesyonellerinin işbirliğiyle üretilmiş yanıltıcı, onları sürekli olarak cehalet sınırları içersinde tutan ve gündelik hayatta korkuyu ve endişeyi egemen kılan kurgulanmış medya gerçekliği sunarak, toplumda 'yanlış bilinç iklimi' yaratılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya, dil, söylem, imge, kurgu, manipölasyon, Irak, Amerika Birleşik Devletleri.

ABSTRACT

Human in modern age in which improving the information and communication technologies effect all social structures and also the different cultures enters a world in which shaping the reality of whole worldwide life with voices and images reflecting from the media. Regarding the world, in terms of effectiveness utterance and inscription gradually go background but image replacing everything even the reality comes forefront. Humans increasingly head for media for having amusement in leisure time instead of an instrument providing community with knowledge and news. The world lacking media particularly tv and internet is meaningless for the human beings anymore. Because, in the 21st century the thought of the human is that the individual takes part the life by way of media and produces the notions with the perception having from the media. With the tongue of the dominant media, the fate of the humans would be interrelated at a global scale. Any crisis, tension, conflict or war in the past we were not interested in globally may be effecting the world in this era. Image inflation improving day by day with the support of global media would provide for the sovereign power an advantage by creating false images with fictitious scenarios cheating the human perception (images) instead of the reality.

This essay tries to critically put a different view on the sovereign media tongue presenting all knowledge to the communities in the framework an amusement understanding by using it as an upper ideology and also on the expression including imaginary words creating via this sovereign tongue. Achieving this objective "Invasion Iraq 2003 or The USA Iraqi War" has been selected as a sample occasion. In this survey media instruments (tv speeches, radio speeches, reportages and media statements) produced by the high level officials (departments) and the US government with a close cooperation of the political and media professionals have been studied with the technique of "discourse analysis". Consequently, with a cooperative mass media work and fictitious knowledge, documents, images produced and changed the actuality by the professionals which will be inevitably considered as a sample in the future, the attention of the US people and also the world public opinion has shifted from the 9/11 terrorist attacks and the offender of those attacks Osama bin Ladin to Iraq and Saddam Huseyin. In this way maybe for the first time in human history, actually surreal reasons produced

for a war scenario and presented to the world public opinion have been perceived and accepted as valid even there has been a broad opposition. While all those false initiatives were performing, by the mediation of sovereign media tongue "fictitious media reality" produced by the political and media professionals which keeping the humans ignorant and also giving them a sense of insecurity and unease in daily life presented to the community has caused for creation a "inaccurate consciousness climate".

Key Words: Media, language, discourse, image, fiction, manipulation, Iraq, United States of America

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: İNSANIN DİLSEL VE KÜLTÜREL VARLIĞI	9
1.1. Dil: Yaşamın Dilde Vücut Bulması	9
1.1.1. Dilin Tanımı, Doğası ve Önemi	9
1.1.2. Dil ve Düşünce	13
1.1.3. Dil ve Toplum	17
1.1.4. Dil ve Gerçeklik	19
1.2. Kültür: Yaşamın Dille Kültürel İnşası	22
1.2.1. Kültürün Tanımı, Özellikleri ve Yaklaşımlar	22
1.2.2. Dil-Kültür Bağlantısı.....	32
1.2.3. Kültürün Dille İnşasında İki Gelenek: Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür.....	37
2. BÖLÜM: EGEMEN MEDYA DİLİNE GENEL BAKIŞ	49
2.1. Kitle İletişiminin Temel Unsuru Olarak Medya	49
2.2. Kâğıttan Elektronik Sayfaya, Analogtan Dijitale Medya Tarihi	55
2.2.1. Elektrik ve Kablolu Dünya	58
2.2.2. Görüntü Teknolojileri ve Kitle Toplumunun Doğuşu.....	60
2.2.3. Radyo Günleri	63
2.2.4. Televizyon Zamanları	67
2.2.5. Bilgisayar ve İnternet	72
2.3. Egemen Bir Anlatı Dili, Egemen Bir Kültür Üretim ve Yayım Sistemi Olarak Medya	77
2.3.1. Propaganda ve Medya	81

2.3.2. Savaş ve Medya.....	86
2.3.3. Tüketim Kültürü ve Medya.....	106
2.3.4. Küreselleşme ve Medya.....	113
2.4. Medya Eleştirisi Yapmak.....	122

3. BÖLÜM: EGEMEN MEDYA DİLİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

2003 IRAK'IN İŞGALİ YA DA AMERİKA'NIN IRAK SAVAŞI ÖRNEĞİ VE SAVAŞIN EGEMEN MEDYA DİLİYLE PAZARLANMASI SÜRECİ.	138
3.1. Irak Harekâtının ABD'nin Gündemine Geliş Süreci.....	138
3.2. Savaşın Pazarlanmasında Birinci Evre: “Tehdidi ve Düşmanı Genelleştirmek” ve “Vicdanlara Seslenmek”	149
3.2.1. Bush'un “Şer Ekseni” Başlıklı Konuşması.....	152
3.2.2. ABD'nin Vicdanı: AIDS'le Mücadeleye Doğrudan 15 Milyar Dolarlık Yardım Kampanyası	154
3.3.Savaşın Pazarlanmasında İkinci Evre: “Tehdidi ve Düşmanı Özelleştirmek”.....	159
3.3.1. Bush'un West Point Mezuniyet Konuşması	163
3.3.2. Bush'un BM Konuşması.....	167
3.3.3. Bush'un Cincinnati Konuşması ve Sonrası.....	172
3.4. Savaşın Pazarlanmasında Üçüncü Evre: “Deliller ve Ültimatom”	178
3.4.1. Colin Powell'ın BM Konuşması ve Sunduğu Deliller	180
3.4.2. George W. Bush'un Savaş Konuşması: “Ültimatom”	189

SONUÇ.....	197
KAYNAKÇA	205
ÖZGEÇMİŞ.....	221

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABC	American Broadcasting Company / Amerikan Yayıncılık Şirketi / Amerika merkezli televizyon ve radyo kuruluşu
AIDS	Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu
Akt.	Aktaran
AOL	America On Line /Amerika merkezli internet servis sağlayıcısı
ARPANET	Advanced Research Project Authority Net / Gelişmiş Araştırma Projeleri Dairesi / Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı tarafından geliştirilen dünyanın ilk paket dağıtım ağı, internetin öncülü
BBS	Bulletin Board System / Bilgisayarlı Bilgi Sistemi / Telefon üzerinden modemle bağlantı kurularak erişilen sistem
BM	Birleşmiş Milletler
CBS	Columbia Broadcasting System / Kolombiya Yayıncılık Şirketi / Amerika merkezli televizyon ve radyo kuruluşu
CD	Compact Disk / Yoğun Disk
CIA	Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CNBC-E	Doğuş Grubu ve Amerika merkezli NBC Universal ortaklığında Türkiye'de yayın yapan ekonomi temalı televizyon kanalı
CNN	Cable News Network / Amerika merkezli televizyon kanalı
Çev.	Çeviren
DATA	Debt AIDS Trade Africa / Borç Yüğü ve AIDS Afrika'yı Tehdit Ediyor adlı sivil toplum kuruluşu
DJ	Disk Jockey / Müzik akışını kontrol eden kişi
Ed.	Editör

ENIAC	Elektronik Sayısal Entegreli Hesaplayıcı / Elektrikle çalışan ve elektronik veri işleme kapasitesine sahip ilk bilgisayar
G7	Grup 7 / Dünyanın Gayri Safi Milli Hâsılası en yüksek yedi ülkesinin oluşturduğu grup
GE	General Electric / Amerika merkezli büyük bir ticari firma
GP41	Glikoprotein 41 / AIDS'e karşı geliştiren bir protein
Haz.	Hazırlayan
HIV	İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü
IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ya da Ajansı
IMF	Uluslararası Para Fonu
IPTV	İnternet Protokol Televizyonu
KİS	Kitle İmha Silahları
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
MTV	Amerika merkezli müzik temalı televizyon kanalı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NBC	National Broadcasting Company / Ulusal Yayıncılık Şirketi / Amerika merkezli televizyon ve radyo kuruluşu
NTSC	National Television System Committee / Televizyon yayınlarında kullanılan bir renk kodlama sistemi
NTV	Türkiye merkezli haber temalı televizyon kanalı
PAL	Phase Alternating Line / Televizyon yayınlarında kullanılan bir renk kodlama sistemi
PC	Kişisel Bilgisayar
PDA	Personal Digital Asistant / Avuç İçi Bilgisayar
PEJ	Project for Excellence in Journalism / Gazetecilikte Mükemmellik Projesi

s.	Sayfa
SECAM	Sequential Couleur A Memoire / Televizyon yayınlarında kullanılan bir renk kodlama sistemi
s.s.	Sayfa sayısı
TDK	Türk Dil Kurumu
TV	Televizyon
U2	İrlandalı Rock müzik grubu
U2	Amerikan menşeli bir casus uçağı modeli
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNSCOM	Birleşmiş Milletler Irak'ı Silahsızlandırma Özel Komisyonu
USA	Amerika Birleşik Devletleri
vb.	ve benzeri
VX	Kimyasal silah olarak kullanılan bir çeşit nörotoksik kimyasal gaz

GİRİŞ

Endüstri devriminin getirdiği yeni tip kapitalist toplumsal örgütlenme biçiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan 'mesajların kitlesele üretimi ve dağıtımı için teknolojik araçların aracılanması' süreciyle birlikte, gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri medya profesyonellerinin elinde giderek gündelik hayata, toplumsal yapılara ve kültüre hâkim olmaktadır. Modern insan günümüzde, medyadan yansıyan seslerin ve görüntülerin yaşamın tüm gerçekliğini etkilediği ve şekillendirdiği bir dünyanın içine doğmaktadır. Söz konusu bu dünyada etki bakımından söz ve yazı giderek geri plana itilirken, her şeyin, gerçekliğin dahi yerini alan imge ön plan çıkmaktadır. İnsanlar medyaya, bilgiyi ve haberi edinme aracı olarak değil; giderek daha fazla, boş zaman eğlencesi olarak sığınmaktadır. Medyanın, özellikle de televizyon ve internetin, olmadığı bir dünya, insanoğluna artık anlamsız gelmektedir. Çünkü 21. yüzyılda insan, yaşadığı hayata medya üzerinden katıldığını düşünmekte ve fikirlerini medyadan edindiği enformasyonu dikkate alarak oluşturmaktadır.

Gerek bir kitle iletişim ortamı olarak gerekse de kitle iletişim araçlarının tümü olarak medya ve onun giderek egemenlik kazanan görsel-işitsel dili ve söylemi, 20. yüzyılla birlikte popüler kültürel bir hâkimiyet kazanmaya başlamıştır. Bunda, modern toplumda giderek söz sahibi olan yeni tip kapitalist toplumsal örgütlenmenin baş aktörü olan kültür üretim sisteminin payı oldukça büyüktür. Geniş halk kitlelerinin benimsediği popüler kültür ürünlerinin yaratılmasından, pazarlanmasından sorumlu olan kuruluşlar ve kişilerden oluşan bu sistem, sinema, televizyon ve internet gibi medya ortamlarında, müzik ve eğlence dünyasından, reklam ve halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetlerine değin, yaratılan her türlü popüler kültürel ürün ve imajın kitleler üzerinde 'istenilen/beklenen etki'yi doğurması için çalışmaktadır. Bu bağlamda, birbiriyle iç içe olan ve yaşanan sistemi (yönetenin yönetileni endüstriyel kültür ürünleriyle, eğlence ve boş zaman faaliyetleri adı altında baskılayıp edilgenleştirdiği sistemi) destekleyen kitle iletişim endüstrisi (yani medya), popüler kültür endüstrisi ve tüketim kültürü ortak bir ideoloji etrafında etkin bir işbirliği sergilemektedirler.

Bugün, egemen kapitalist sistemle güçlü ve yakın ekonomik ve politik bağları bulunan ve 21. yüzyılın en yeni sanayi kollarından birisi olan medyanın (yazılı basın, sinemanın, televizyonun, internetin, reklam sektörünün) her zaman, gelişen bilgi ve

iletişim teknolojilerinden sınırsız bir şekilde yararlanması sağlanır. Böylelikle medya, yarattığı imge ve sembol evreninde sunduğu her şeyi eğlenceye bulayarak, yani kitlelere bir meta olarak bilginin ve enformasyonun sunumunda eğlenceyi st bir ideoloji olarak benimseyerek, kitlelere paketlenmiş bilinç satmakta, ideolojik bilinç yönetimi yoluyla enformasyon çağında kitleler için bilgisizliğin ve cehaletin üretimini gerçekleştirmektedir. Toplumsal anlamda geleneksel bağlarından koparılıp kent merkezlerine tıkılan ve kapitalist endüstri ortamında çalışmak zorunda bırakılan modern kitle insanına da bütünüyle çalışma saatleri ekseninde şekillendirilmiş ve boş zamanlarının bile nasıl, nerede ve kimlerle kullanılacağına kendisi dışındaki yetkelerce karar verilmiş bir habitatta, edilgen bir sosyal ve toplumsal varlık olarak kendi realitesini yaşanılır kılmak için, medyadan yayılan bu düşsel dünyanın ürünlerine bağımlı hale gelmekten başka çıkar bir yol bırakılmamaktadır.

21. yüzyılın en önde gelen fenomenlerinden birisine dönüşen egemen medya evreninde, gazete ve dergi sayfalarından, billboardlara asılı reklam ve tanıtım afişlerinden, televizyon ya da internete bağlı bir bilgisayar ekranından yansıyan imge ve semboller, bireylerin ve de kitlelerin nazarında en görünür olandır. Salt görsel imajlarla yoğunlaşan bu evrende, medya profesyonellerince eldeki mevcut tekniklerle kurgulanıp yeniden üretilen insan realitesi/yaşamın gerçekliği, sözlü ve yazılı geleneğinden gelen bağlamlarından koparılarak renkli ve çekici bir imgeye, ideolojiyle yoğrulmuş bir sembole dönüştürülerek, görüntünün kendisiyle eş zamanlı işleyen (yine kurgusal) bir metin yardımıyla, kendini doğallaştıran bir anlatıma, çoğu kez de ideolojik bir anlatıma bürünür. Söz konusu bu anlatımda imaj ve içerisinde yoğrulduğu ideoloji, kendisini tabiatın doğal bir yansıması, gerçekliğin benzeri, hatta gerçekliğin ta kendisi olarak sunar; ekran karşısındaki insanların algı evreninde fantazyalar, korkular/fobiler, uydurular ya da düpedüz yanlış temsiller yaratırlar. Böylelikle insanın dilsel ve kültürel varlığı etken konumunu terk edip edilgen bir konuma geriler ve geri döndürülemez bir değişime ve dönüşüme maruz kalır.

Anlam retme ve paylaşma alanı olarak 'dil', toplumsal/sosyal bir varlık olan insanoğlunun kendisini kuşatan doğayı ve onun ayrılmaz bir parçası olarak temellenen yaşamı anlamasını, anlamlandırmasını, çözümlemesini ve gereksinimleri doğrultusunda yenide üretmesini sağlayan ve bu yolla hayata ve insana dair üretilen bilgiyi başkalarına anlatma, aktarma ve onlardan geribildirim edinme amacıyla kullanılan kaçınılmaz bir

ihtiyaç, özgül bir araçtır. İnsanoğlu varlığı ancak dil yoluyla görür; varlık da kendisini ancak dilde açığa çıkarır. Heidegger'in deyişiyle; 'Dil, varlığın meskenidir', yani varlık dilde gizlenir. Dolayısıyla varlığa ilişkin 'anlam'ın (dil yoluyla üretilen her anlam sosyaldır ve söz konusu bu anlam üzerine geliştirilmiş mutlak bir toplumsal uzlaş şarttır) üstünü örten perdeleri kaldırmak, ona nüfuz etmek, üzerinde taşıdığı (fantazyadan, uydurudan ve yanlış temsilden arındırılmış) gerçeklik yansımalarını/görünümünü keşfedebilmek de yine ancak dil aracılığıyla mümkündür. Çünkü dil, 'var olan şeyleri adlandırarak', onların 'niteliklerinin bilinmesini sağlayarak' kendisi ile diğer varlık alanları arasındaki ilişkileri kuran etkin bir araçtır.

İnsan dünyayı, içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun ona kazandırdığı ve bu anlamda bireyin bilişsel olarak şekillenmesinde etkili olan dil ile tanır. Toplumsal bir uzlaşının ürünü olan söz konusu bu dili öğrenen birey, onun aracılığıyla yaşadığı toplumsal yapının değer ve inançlarını da edinir. Bu anlamda dil, toplumun ürettiği bilginin yegâne anahtarıdır. Dilin aracılanmasıyla, yine dilde açığa çıkan bu bilgi, toplumsal yaşam biçimini şekillendiren, toplumun üyelerini bir arada tutan değerler, âdetler, inançlar ve pratiklerin bir bileşkesi, bir bütünüdür; yani o toplumun 'kültürü'dür. Dolayısıyla, dil ve kültür insan için, birbirlerine karşılık gelen, birbirlerini tamamlayan ve geliştiren iki vazgeçilmez unsur, iki özgül yapıdır. Bu nedenle dilde yaşanan bir değişim ya da dönüşüm doğrudan kültüre de yansır ve onu da değiştirir ya da dönüştürür.

Bu bağlamda, insanın gereksinimlerini iletişimle gerçekleştirme aracı olan dil, toplumsal üretim ürünü olarak oluşur, gelişir ve dönüşüme uğrar. Dilini dönüşüme uğratan insan, kendini, ötekini ve kültürünü de dönüşüme uğratar. Söz konusu bu dönüşüm, tarihsel süreç boyunca yaşanan, birincil sözlü kültürden yazılı kültüre evrilen doğal bir dönüşümdür. Doğal olmayansa, modern dönemde, kitle iletişim araçları vasıtasıyla yaratılan dönüşümdür. Bu tezin araştırma konusu olan egemen medya dilinin gelişimi ve toplumda yerleşik, örgütlü bir yapı halini alması özelinde bir değerlendirme yapacak olursak; insanın dilsel ve kültürel evreninde yaşanan söz konusu doğal olmayan bu dönüşümün sebebi, kitlesel/yığınsal iletişim ortamında insanın sahip olduğu dilin kültür üretim sisteminde (ya da bir başka deyişle medya profesyonellerince) yapay olarak dönüştürülmesi ve sözlü ve yazılı kültür geleneğinden koparılıp salt görüntüsel imajların hâkimiyetine, özcesi bakışın iktidarına terk edilmesidir. Walter Ong, yaşanan

bu süreçle, insanoğlunun 'ikincil bir sözlü kültür' çağını yaşamaya başladığını belirtmektedir. Öyle ki, yaşanan bu çağda, gerçekliğin yerini almış yanlış temsiller, yani gündelik hayatımızda her yanımızı kuşatan ve kendi dışımızdaki yetkelerce üretilmiş kurgusal imajlar ve onlarla eş güdümlü işleyen üretilmiş kurgusal metinler, kültürlerüstü bir çekicilikle modern kitle insanını etkisi altına almakta ve onu, söz konusu bu imajlar evreninde sözde bir dünya vatandaşı kimliğiyle sorumluluk almaya çağırıp egemenlerin arzuları ve çıkarları doğrultusunda üretilen ya da onların yanlış politikaları sonucunda ortaya çıkan ekonomik ya da siyasi bir krizin, küresel sonuçlara gebe haksız ve gereksiz bir savaşın meşrulaştırılması sürecine ortak etmektedir.

Bu vizyonun ışığında, araştırmanın konusunu/problemını şu şekilde vurgulamak mümkündür: Egemen medya dili ve bu dilin sahip olduğu söylem, bilgi ve iletişim teknolojileri ekseninde gelişen modern (ya da modern ötesi) kitle iletişim ortamında neleri yapmaya muktedir? Söz konusu bu dilin sahip olduğu etkin güç ve bu gücün yaşama ve insana dair görüşlerimizi şekillendirebilmesi, düşünce ve fikirlerimizin temel kaynağı olabilmesi hangi boyutlarda gerçekleşmektedir? Bu iki soru ekseninde araştırmaya hâkim olan genel görüş şu yöndedir: Bir kitle iletişim ortamı ya da kitle iletişim araçlarında oluşan bir bütün olarak ele aldığımızda medyanın, egemen iktidar ilişkilerinin çıkarları doğrultusunda bireylerin ve kitlelerin düşünce davranış biçimleri üzerinde güçlü etkileri söz konusudur.

Bu bağlamda araştırmanın amacı: Endüstri devriminin getirdiği yeni tip kapitalist toplumsal örgütlenme biçiminin ve sonrasında gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan 'mesajların kitlesel üretimi ve dağıtımı için teknolojik araçların aracılanması' süreciyle birlikte, egemen medya dilinin, ürettiği imajlar ve onunla eş güdümlü işleyen sözlü ya da yazılı metinler aracılığıyla, kendi realitesini ve tarihini o güne kadar dilsel ve kültürel varlığıyla kendisi gerçekleştirmiş olan insanoğlunu etkin bir konumdan nasıl edilgen bir konuma getirdiğini, sürecin tarihsel gelişim boyutunu da ortaya koyarak, propaganda ve rıza üretiminin birincil uygulama alanı olan savaş ve medya ilişkisi bağlamında ele almaktır.

Bu araştırma, '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı' örneğini, egemen medya dili ve bu dille oluşturulan metin ya da görsel içeriğe hâkim olan söylem üzerinden ele almıştır. Bu örnek olay: (1) Medya, haber ve gazetecilik pratikleri

açısından, Aşkın (2003)'in çalışmasında küresel medyanın dünya politikasına etkileri ve önemi ekseninde; İşcan (2004)'in çalışmasında Fransa, Amerika ve İngiltere örnekleri üzerinden medyada ulusal bakış açıları ekseninde; Kaplan (2004)'in çalışmasında Türk basının Irak Savaşı dönemindeki tutumu ekseninde; Yılmaz (2008)'in çalışmasında Türk dış politika basını ve uluslararası haber dengesizliği tartışmaları ekseninde; Nara (2006)'in çalışmasında uluslararası iletişim düzeninde Türk basının haber kaynakları ekseninde; Yılmaz (2005)'in çalışmasında küreselleşme ve haberde manipülasyon ekseninde; Çubukçu (2010)'nun çalışmasında savaş muhabirliği ekseninde ve Koyun (2006)'un çalışmasında haber fotoğrafçılığı ekseninde ele alınırken; (2) politik, ideolojik ve uluslararası ilişkiler açısından, Sungur (2004)'un çalışmasında politik ve ideolojik ilişkilerde ortaya çıkan siyasal söylem ekseninde; Çavdar (2007)'in çalışmasında siyasal propaganda ekseninde ve Küntay (2010)'in çalışmasında Türk-Amerikan ilişkileri ekseninde ele alınmıştır. (3) Mawlood (2009) da aynı örnek olayı uluslararası hukuk açısından ele alıp uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ekseninde bir çalışma ortaya koymuştur.

Konuyla ilgili diğer araştırmalar da göstermektedir ki, bu araştırma '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı' örneğini egemen medya dili bağlamında ele alması bakımından fark yaratmakta ve araştırmacının önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Söz konusu egemen dil ve söylem, küresel medya işletmelerine ve yakın müttefikleri olan ekonomik ve siyasi erke kendi çıkarları doğrultusundan bireylerde ve/veya kitlesel yığınlarda 'yanlış bilinç oluşturma imkânını vermektedir. Araştırmada insanın dilsel ve kültürel ekseninde, medyanın giderek güç kazanan egemen dili, propaganda ve rıza üretimi açısından medyanın başat bir aktör olarak kullanıldığı savaş olgusu bağlamında ele alınmış; '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı' örnek olayı çerçevesinde, tarihte belki de ilk kez, küresel sonuçları gebe bir savaş projesinin egemen medya dili aracılığıyla, kitlelere nasıl pazarlandığını ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, uygarlık tarihi boyunca, özellikle de demokratik ulus devlet yapılarının gelişmeye başladığı endüstri devrimi sonrası dönemde, aktif bir çatışma ortamının ya da tehdidin bulunmadığı bir coğrafya - Ortadoğu - baz alınarak planlanan ve gerekçesi ya da gerekçeleri doğal bir süreçte ortaya çıkmamış bir savaş olan 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı'nın varlığını ve meşruiyetini tümüyle egemen medya diline ve

bu mecrada oluşturulmuş söyleme borçlu olduğu sebepleriyle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır.

Yukarıda çerçevesi çizilen amaç ve önem doğrultusunda araştırmanın kapsamı, işgal/savaş öncesi süreçte, Eylül 2001 ve Mart 2003 döneminde ABD federal hükümeti nezdinde Başkan George W. Bush ve dönemin Dışişleri Bakanı Colin L. Powell'ın radyo, televizyon ve yazılı basın ortamlarında verdikleri demeçler ve yaptıkları konuşmalardan oluşan medya materyalleriyle sınırlı tutulmuştur.

Araştırmanın - birinci ve ikinci bölümlerini kapsayan - kuramsal çerçevesi çizilirken, bu konudaki temel yazılı kaynaklar üzerine genel bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler çerçevesinde 'dil, kültür ve medya ilişkisi' kuramsal boyutuyla temellendirilmeye çalışılmıştır. Ardından, egemen medya dilinin araştırmaya konu olan '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı' örneği üzerinden nasıl bir işleyiş sergilediğinin ortaya koyulması açısından, toplanan medya materyallerinin metinleri ve bu metinlere hâkim olan söylem niteliksel bir çözümlemeye/analize tabi tutulmuştur.

Bilindiği gibi, metin ve o metne hâkim olan söylemin çözümlemesinde ya da analizinde amaç, bir toplumdaki bireylerin ya da kurumsal yapıların iletişim kurarken kullandıkları farklı söz edimlerini araştırmaktır. Bu yöntem özellikle de ideolojik ve politik etki gösteren egemen medya dilinin analizinde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu çözümleme yöntemiyle, medya materyalleri üzerinden, değişen ifadeler ve ideolojik konumlar, çıkarlar ve iktidarların özellikleri belirlenmeye çalışılır. Çünkü ideolojiler, kendilerini dil ile ifade edip biçimlendirirler. Dili kullananların seçtikleri sözcükler, sözcük öbekleri, konuşma biçimi, anlatım ve hatta cümle kurma yetileri, metne hâkim olan söylemin oluşmasında etkilidirler.

Bu yöntem, medya metinlerinin çözümlemesinde nicel bir değerlendirmeyi kendisine kıstas alan 'içerik çözümlemesi'ni aşarak, metnin (medya materyalinin) anlam dünyasını irdelemeye, anlatı yapısını çözümlemeye yönelmiştir. Çözümlemede, metinde kullanılan dilin görünürdeki anlamlarına bakılmakla yetinilmez. İnceleme konusu metnin sosyopolitik, psikolojik ve kültürel içerimlerini ortaya koyan sözcüklerin, terimlerin, kavramların içerisinde üretildikleri ilişkiler, tarihsel süreçler ve paradigma/değerler dizisi de mutlaka göz önünde bulundurulur. Bu yöntem

doğrultusunda araştırmada (1) dilin rolü ve kullanımı, (2) hegemonik ilişkiler çerçevesinde toplumsal eşitsizliğin yeniden üretimindeki iletişimsel olaylar (ve de süreçler) ve son olarak da (3) medya aracılığıyla üretilen egemen dil ve söylem irdelenmiştir.

Bu bağlamda, araştırmanın birinci bölümü, insanın dilsel ve kültürel varlığını, dil-düşünce, dil-toplum, dil-gerçeklik, dil-kültür ve kültürün dille üretilmesinden ortaya çıkan iki gelenek, sözlü ve yazılı kültür ekseninde ele almaktadır. Bu bölümde, insanın içinde yaşadığı fiziksel çevreyi anlamasında ve anlamlandırmasında, bu yolda ürettiği düşüncesini faaliyetlerine ve ilişkilerine yansıtmasında etkin bir araç olan dilin, bireyi ve toplumsal yaşamı, dilsel öğelerin kullanım olanaklarına göre nasıl biçimlendirdiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, egemen medya diline genel ve tarihsel bir bakış geliştirilmeye çalışılmıştır. İletişim ve kitle iletişimi kavramlarının tanımları yapılarak, bu kavramların endüstri devrimi sonrası süreçte gelişen modern kapitalist toplum yapıları içerisinde ne türlü değişikliklere sebep oldukları, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak ortaya çıkan medyaların tarihsel gelişim süreciyle birlikte verilmiştir. Ardından, egemen bir anlatı dili ve egemen bir kültür üretim sistemi olarak medyanın yükselişi ve yerleşik bir toplumsal öğeye/yapıya doğru dönüşümü, propaganda-medya, savaş-medya, tüketim kültürü-medya, küreselleşme-medya ilişkisi çerçevesinden ele alınmış, son olarak da genel anlamda, 'medya eleştirisi yapma'nın gerekliliği nedenleriyle ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın üçüncü ve son bölümündeyse, '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı' örnek olayı üzerinden, tarihte belki de ilk kez, gerekçesi ya da gerekçeleri doğal bir süreçte ortaya çıkmamış, tümüyle egemen medya dili ve bu mecrada oluşturulup kitlelere empoze edilen söylem yoluyla üretilmiş olan bir savaş projesinin pazarlanma süreci, işgal/savaş öncesi dönemde ABD (George W. Bush) yönetimince üretilen medya materyalleri (televizyon konuşmaları, radyo konuşmaları, röportajlar ve medya demeçleri) üzerinden ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Söz konusu medya materyallerinin metinlerinin ve bu metinlere hâkim olan söylemin niteliksel çözümlemesiyle (analiziyle), işgalin/savaşın propaganda ve pazarlanma sürecinde Bush yönetiminin 'tümünden gelim' metodu ekseninde çizilmiş/planlanmış bir izleği takip

ederek, önce tehdidi ve düşmanı 'genelleştirdiği', ardından da belirli stratejik ve diplomatik adımlar atarak aynı tehdidi ve düşmanı bu kez 'Irak ve Saddam Hüseyin' söylemi üzerinden 'özelleştirdiği' tespit edilmiştir. Tüm bu süreç boyunca Bush yönetiminin en yakın müttefiki de Anglo-Amerikan medyası olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANIN DİLSEL VE KÜLTÜREL VARLIĞI

1.1. Dil: Yaşamın Dilde Vücut Bulması

1.1.1. Dilin Tanımı, Doğası ve Önemi

Dil her şeyden önce, insana özgüdür ve aynı zamanda, insanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliktir. Dil, Antik Çağ'dan günümüze, başta filozoflar olmak üzere, insanı merkezine alarak, dünyayı ve yaşamı tüm boyutlarıyla ve derinlemesine kendilerine araştırma konusu edinmiş her sosyal bilimcinin ilgisini çekmiştir. İnsanı merkezine alan herhangi bir araştırma konusunu, kendine has özellikleri, işleyişi ve bağlamları olan bir olgu, bir yapı, bir sistem olarak kabul ettiğimizde, kaçınılmaz olarak "dil"i de araştırmamıza dâhil etmek zorundayız. "Çünkü dil, insanların sistem kurma yetilerini ortaya koydukları bir oluşumdur. İnsanlar sesi söze, dizgeli sözcüklere dönüştürerek dil sistemini kurmuşlardır. Aynı şekilde insanlar düşünceyi soyut kavramlara ve terimlere dönüştürerek, düşüncenin dizgesel dışavurumunu da gerçekleştirmişlerdir" (Güngör, 2011: 180).

Bu bağlamdan yola çıkarak, dilin genel bir tanımını yaparsak: "Dil, yazınsal ve görsel işaretler, duyuşal çağrılmalar ve seslerden oluşan ve anlam üretme ve paylaşma için kullanılan, inşa edilmiş semboller sistemidir. Bunun da ötesinde dil, insan yaşamındaki ilişkilerin yürütülmesi için gerekli iletişimi sağlamada ve insanın kendini ve amaçlarını gerçekleştirmede kullandığı bir araçtır" (Erdoğan, 2011: 201).

Dil ve düşünce, kesinlikle birbirinden ayrılmaz. "Dil ile düşünce arasında her zaman karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Düşünce dili, dil de düşünceyi sürekli olarak geliştirir. Kısacası, düşünmenin tek olanağı, dildir" (Yengin, 1996: 13). Hiçbir düşünce, duygu, inanç dilde karşılığını bulmadan var olamaz. Dilin kullanımı, düşünce, duygu, inanç ve bilincin ifade edilmesini, diğer bir anlamda, gerçeklik kazanmasını sağlarken, aynı zamanda söz konusu bu dört yetiyi etkiler ve biçimlendirir de (Erdoğan, 2011: 201).

Aklı ve insanı kendisine merkez alan, ekonomik ve toplumsal yaşamın gelenekle olan bağlarını koparıp bireyin ve toplumun yaşam macerasına yeni bir yön veren 'modernite' sonrasında gelişen *dilbilim* çalışmaları, bilim ve düşünce tarihinin yazgısını

değiştirmiştir. Ancak, İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'a kadar, dilbilim üzerine yapılan bütün çalışmalar, "dil olgusuna 'nesnel bir gerçekmiş gibi', doğrudan ulaşılabileceğini; onun 'kendi başına var olan, yalın ve tümüyle kavranabilecek bir nesne gibi' ele alınabileceğini varsaymışlardır " (Yücel, 2008: 26). Oysa düpedüz bir doğa ürünü değildir dil. Ne doğar doğamaz dilimiz vardır; ne de bizim eylemli bir katkımız olmaksızın vardır dil. Dil, öğrenmesiz, alışmasız, yinelemesiz edinilemez (Uygur, 1996: 14).

Saussure'ün bu alana yaptığı ilk katkı, henüz tam bir açıklıkla tanımlanmamış *dil mefhumunun* (diğer araştırmacılar gibi tarihsel köklerini inceleyip felsefesini yapmak yerine) kendi içkin gerçeğini, doğası üzerine düşünerek, ilk bakıldığında karmaşık bir yapıya sahip olan dilsel dünyanın yalın ve daha anlaşılır bir resmini ortaya koymak olur. Saussure'e göre dil, hem fiziksel, fizyolojik ve anlalsal niteliklidir, hem de bireysel ve toplumsal özelliklidir. Saussure, dilin tutarlı bir tanımına ulaşmak için önce, dil yetisinin bireysel gerçekleşimi olan 'söz' ile toplumsal yanını oluşturan 'dil' arasında bir ayırım yapar. Buna göre, söz bireysel bir istem ve anlık bir edimdir; dilse, 'dil yetisinin birey dışında kalan, toplumsal bölümüdür'; varlığını yalnızca toplum üyeleri arasındaki bir tür sözleşmeye borçludur. Bu nedenle toplumsal uzlaşmadan birey onu yaratamaz da değiştiremez de. Dil ile sözü birbirinden ayırarak aynı zamanda toplumsal olguyu bireysel olgudan da ayırmış olan Saussure, söze göre daha önemli ve rastlantısal olmayan dil olgusunu, kendi başına ele alınıp incelenebilecek bir 'nesne' durumuna getirmiştir. Dilin ayırıcı bir özelliği olan ve dilin yapısal formunu ortaya koyan 'dizge'¹ kavramı, Saussure'ın dil olgusuna yaklaşımının temelini teşkil eder. Her şeyden önce bir 'biçim' olan dizge kavramıyla, dilin öğeleri arasındaki farklılıkları ve/veya

---

¹ **Dilsel Dizge:** Dizge, sözlük anlamı olarak, bir bütün oluşturacak biçimde birbirine bağlı öğelerin tümü, demektir (TDK, 1998: 607). Dil, bir eklemlili sesler ya da göstergeler dizgesidir. Toplumsal bir dizge olan dil, modern dilbilimin kurucusu Ferdinand de Saussure'ün **gösterge** diye adlandırdığı birimlerin kendi aralarında kurdukları ilişkilerden doğar. Dilsel gösterge, birbirinden ayrılamayan iki özelliğin kaynaşmasından oluşur: Bir yanda **işitim imgesi** vardır, diğer bir yanda da **kavram**. Bu iki özellik **gösteren** ve **gösterilen** diye adlandırılır (Yücel, 2008: 30 ve Vardar, 2001: 30). Örneğin, "Bir ağaç gibidir ömür." cümlesi, dilsel bir dizgedir: Bu dizgenin en küçük birimi sözcükleri oluşturan harflere karşılık gelen 'ses'lerdir; daha sonra 'sözcükler' ve ardından da bunların dilbilgisi kurallarına uygun bir şekilde sıralanışından oluşan 'cümle' gelir. Bu örnek dizgedeki her sözcük, aynı zamanda bir göstergedir: 'Ağaç' sözcüğü hem bir **işitim imgesi** olarak **gösteren**dir, hem de doğadaki çok yıllık odunsu bitkiye karşılık gelen bir **kavram** olarak **gösterilen**dir. Tıpkı dizgeyi oluşturan sözcükler gibi, cümlelerin/dilsel dizgenin kendisi de aynı zamanda bir **göstergedir**: Söz konusu bu göstergede de işitim imgesi/gösteren her bir sözcüğe, kavram/gösterilen de cümlelerin bütününde çıkarılan anlama karşılık gelmektedir.

karşıtlıkları ortaya koyarak dilsel dünyayı doğru analiz etmek ve toplumsal/kültürel olana yansımalarını, ondaki izlerini sürmek sistematik anlamda mümkün olabilmektedir. Saussure'e göre dil konusunda her öge bir dizgeye bağlanır; her öge bir dizgeyi varsayar. Bu nedenle de dilsel birimi bir değer, dili de ögeleri kendi başlarına bir gerçeklik taşımayan, ancak başka ögelerle kurdukları bağlantılar içinde kavranılabilen bir *göstergeler dizgesi* olarak tanımlar (Saussure, 1976'dan akt. Yücel, 2008: 28-29).

Bir bildirişim/iletişim aracı olarak dil, dört öğeden oluşur: (1) Ses; dilin konuşulduğu her yerde ses vardır ve dilin temelini ses dünyası oluşturur. (2) Kelime; somut ve soyut nesneleri temsil eder. Her toplulukta her kelimenin, toplumsal uzlaşıya dayalı olarak bir ya da birden fazla anlamı vardır. (3) Gramer; dilsel dizgenin nasıl kurulacağını belirleyen kurallar bütünüdür. (4) Anlam; kelimelerin bir sözlük anlamı ve bir de kullanıldığı bağlamda ima edilen anlamı vardır. Soyut bir birim olarak kelimenin kendi başına bir anlamı yoktur. Kelimenin anlamı, onu kullananın çevresiyle ilişkisi, ortaklıkları ve paylaşımları çerçevesinde oluşur. "Bir dile kişiliğini veren kullandığı kelime hazinesiyle kelimelerin biçim ve sıralanış özellikleridir" (Vendryes, 2001: 66). Bunun yanında, "dil gerçek maddesi bir yandan sestir, öte yandan anlamlı izlenimlerin bütünü ve dil yardımıyla kavramların kurulmasından önce gelen düşünce hareketidir" (Akarsu, 1998: 27).

"Dil, insanlığın bir iç gereksiniminden doğmuştur... ve dil yetisi, insanın doğasından bulunan bir şeydir" (Akarsu, 1998: 20). Kendini ve yaşam dünyasını üreten insan, aynı zamanda dilini de üretir: Dil, yaşamla ilgili tüm faaliyetler içinde 'üretilen' ile birlikte üretilir ve bu özgün ürün, kendini üretenin karakterini taşır. Farklı coğrafyalarda, farklı toplumlarda inşa edilen farklı ortak yaşamlarda geliştirilen seslenmelerin, işaretlerin, sembollerin (örneğin alfabelerin) farklı olması da buradan gelir (Erdoğan, 2011: 201). Dilin bu özelliği, su boyunda gelişen ortak bir yaşamın sahip olduğu dille, dağlık ya da ormanlık bir alanda gelişen ortak bir yaşamın ürettiği dilin birbirinden farklı olmasını da kaçınılmaz olarak beraberinde getirir. Dilin doğasına özgü bu duruma rağmen, rasyonalistler dili insan aklının bir ürünü olarak; pozitivistler, doğanın seslerine bir öykünme olarak; empiristler, dili duyuların bir kendilerini açması olarak; teolojik görüş yanlıları da dili, Tanrı tarafından insanlara hazır şekilde verilmiş bir olgu olarak görme eğilimindedirler (Akarsu, 1998: s.19).

Oysa dilin, yukarıda da bahsedildiği gibi, kendini üretenin karakterini taşıması biçiminde gerçekleşen en temel özelliği dikkate alındığında, dilin doğasına ilişkin yaşanan bunca kafa karışıklığına pek de yer yoktur. "Tek insanın her zaman bir bütünle, ulusuyla ve öteki insanlarla bağlantısı vardır. Her insan, gereksinimlerinin giderilmesi için zorunlu olarak bir topluluğa bağlıdır. Bu bağlamda öteki insanlarla anlaşabilmesi dil yoluyla olur" (Akarsu, 1998: 19). Ancak buradan, dilin hayatımızda, tekdüze bir işlev gördüğü sonucu çıkarılmamalıdır. Dil yetisinin, sosyal ve kültürel bir varlık olan insanoğluna katkısı çok yönlüdür.

"Üretilen dille insan;

- a) Düşüncesini yaşam koşullarına yansıtarak, yaşamı ve yaşamını anlar ve anlamlandırır; bir başka deyişle, maddi dünyası hakkında kendi düşüncelerini, duygularını ve inançlarını oluşturur.
- b) İletişimsel eylemleriyle, kendini ve yaşamı diğerine ya da diğerlerine anlatır.
- c) Günlük yaşamını ve ilişkilerini sürdürür; yaşamı yeniden üretir.
- d) Yaşamda tarihsel olarak birikmiş olanı ve süregeleni şimdiki yeni kuşağa ve sonraki kuşaklara (bilfiil göstermenin ötesine geçerek) aktarır.
- e) Dili amaç gerçekleştirme ve diğer insanları kontrol etme aracı olarak kullanır; dil ile amacına ve çıkarına uygun anlatılar yapar.
- f) Bu anlatılarla dünyaya, ilişkilere, insan gerçeğine ilişkin her şey hakkında, amacının özüne uygun, 'bilmeler' oluşturur.
- g) Dille üretilen bu 'bilmeler' insan ve yaşam hakkında olduğu için, dille insan beyninde her şey hakkında düşünceler, duygular ve inançlar üretilir. Ancak bu üretilenler, dilin doğası (ne ve nasıl olduğu gerçeği) nedeniyle ortaya çıkmaz; maddi ve düşünsel yaşamın üretim tarzı ve ilişkilerinin doğasına göre ortaya çıkar" (Erdoğan, 2011: 202).

Bu bağlamda, "dil'in tümü, bir 'yaşama bakış açısı' içerir. Dil, yaşamı belli bir biçimde yaşamının kalıplaştırılmış bir anlatımıdır. Dil, düşünme ve duyma biçiminin bir kavrayış şeklidir" (Akarsu, 1984'den akt. Yengin, 1996: 13). Bu kavrayış şekli de yaşanan çevrede/toplumda/ülkede/dünyada var olan mevcut güç ve çıkar ilişkilerinden kesinlikle bağımsız düşünülemez. Dille üretilen düşünsel, duygusal ve inançsal dünya, (1) maddi ve düşünsel üretimi ve üretim ilişkilerini, bu üretimin ve ilişkilerin doğasını mümkün olduğu kadar doğru açıklayan ve bilimsel bilgiyi geliştiren karakterde olabileceği gibi, (2) çeşitli biçimlerde kurgulanmış sahte anlatılar, efsaneler, mitler ve

uydurular karakteri de taşıyabilir. Dil yoluyla yapılan üretimle yaratılan bu gerçekler ve düşler dünyası, yaşanan dünyanın egemenlik mücadelesinin varlık biçimleriyle oluşan ve var olan bir dünyadır (Erdoğan, 2011: 202).

Dili kullanarak kendini gerçekleştiren ve toplumsallaşan insan, tümüyle varlığını ve benliğini kuşatan, fiziksel ve sembolisel çevre olmak üzere, iki ayrı çevrede eşzamanlı yaşar. Birincil olan fiziksel çevre, insanın kendi dışında önceden var olan, varlığından habersizce içine doğduğu 'doğal' fiziksel çevre ile insanın kendini gerçekleştirme ve toplumsallaşma süreçlerinde, üretim tarzı ve ilişkilerine bağlı olarak yeniden ürettiği (yollar, binalar, otomobiller ve benzeri tüm teknolojik araçlar...) 'yapay' fiziksel çevreden oluşur. İkincil olan sembolisel çevre ise, tümüyle insan eseridir. "Maddi çevredeki şeyler, ilişkiler ve sonuçlar hakkındaki isimlendirmeler, gruplandırmalar, kurduğumuz ilişkiler ve nedensellik bağları ve çıkardığımız sonuçlar, kısacası yaşamın açıklanmasıyla yaratılan soyut düşünsel yapılar (bilgiler, duygular ve inançlar) sembolisel çevreyi oluşturur" (Erdoğan, 2011: 199).

Görüldüğü gibi insan, kendisine ve fiziksel çevresine dair varoluşları, olguları ve durumları/halleri kendine ve başkalarına açıklama gereksinimini kaçınılmaz bir şekilde duymakta, bu açıklamaları da dil aracılığıyla yapmaktadır. İnsan doğasının bu gereksinimine cevap vermek için kullanılan 'dil', yukarıda bahsi geçen sembolisel/düşünsel olan çevrenin inşasında da temel/belirleyici faktör olarak rol oynamaktadır. İnsan, dilin getirdiği olanaklarla, düşüncesini tüm yaşamsal faaliyetlerine, fiziksel ve toplumsal çevresiyle olan ilişkilerine yansıtarak, bireysel ve toplumsal tarihini yapabilmiş ve yine söz konusu bu dilsel olanaklar üzerine kültürünü inşa etmiştir. Dilin kullanımıyla inşa edilen, insanın fiziksel ve kültürel varoluşunu ilk elden şekillendiren sembolisel/düşünsel çevre, '*dil ve düşünce*' ilişkisini daha yakından incelemeyi gerektirmektedir.

1.1.2. Dil ve Düşünce

"Dilin insan yaşamına en zorunlu katkısı, 'düşünme' eyleminde kendisini gösterir. Düşünme dilde kurar kendini; dil düşünmenin kımıldanış yönünü biçimler" (Uygur, 1996: 15). Antikçağ'da ortaya konan bir tanımlama, dil-düşünce ilişkisindeki iç içeliği açıkça ortaya koymaktadır. "*İnsan, zoon logon ekhon'dur*. Yani insan, konuşan bir varlıktır. Burada 'logon' 'logos'la ilgilidir. Logos kavramı da iki anlamı içinde taşır:

Logos bir yandan söz demektir, dil demektir; öbür yandan, düşünce, akıl demektir. Logos kavramında düşünme ile konuşma, düşünce ile söz ve sözcük birbirinden koparılamaz şekilde kaynaşmıştır " (Akarsu, 1998: 36).

İnsan, fiziksel çevresini ve bu çevrede gelişen tüm yaşamsal faaliyetleri (ilişkileri, düşünceleri, duyguları, inançları) kavramsallaştırmak ve anlamlandırmak için öncelikle zihninde düşünsel bir eylem süreci gerçekleştirir. Kelime anlamıyla, "bir nesnenin zihindeki soyut ve genel tasarımı" (TDK Türkçe Sözlük, 1998: 1243) olan 'kavram' terimi, zihnin canlı-cansız varlıklar ya da olaylar hakkında genellemeler ve soyutlamalar yapmak suretiyle ulaştığı tümel bir veridir. Bir başka deyişle kavram, zihnin benzer olan fikirlerin, insanların, olayların vb.'nin ortak özelliklerini kapsayacak şekilde yaptığı genel bir tasarım, söz konusu varlık ve olayları gruplandırmak için kullandığı bir sınıflamadır. Örneğin 'ağaç' kavramının, yeryüzündeki bütün farklı ağaç türlerini genel bir ifadeyle (kavramsallaştırmayla) temsil etmesi gibi... Kavramlar, soyuttur ve gerçek dünyada yoktur. Zihindeki soyut tasarımlar olan kavramların ifadesi, işaretlerle olur. Bu işaretler sözlü ya da sözsüz olabilir. Kavram bir cisme veya varlığa işaret ediyorsa somut (örneğin; su, ağaç, kırmızı); bir oluş tarzını ifade ediyorsa soyuttur (örneğin; uygarlık, mutluluk vb.). Somut kavramlar insan zihninde bir konu bütünlüğü içinde oluşurken, soyut kavramlar ise herhangi bir konudan zihnin yaptığı soyutlama sonucu oluşur.

Zihin düşünme aşamasında, varlıklar arasında ilişki kurar. "Ne var ki, varlıkların kendilerinin zihinde bulunmaları mümkün değildir. Zihin, düşünme faaliyeti için varlıkların yerine geçecek sembollere ihtiyaç duyar. İşte zihnin düşünürken kullandığı bu semboller, kavramlardır. Düşünme, varlıkların yerine geçen kavramlar arasında ilişkiler kurularak gerçekleştirilir. Zihnin varlık dünyasına ilave ettiği ve o dünyayı kendi tarzında düzenlediği, işte bu ilişkilerdir" (Gündoğan, 2014: 4). Zihin böylece, düşünme eylemiyle, insanın fiziksel çevresindeki tüm yaşam hakkında düşünsel anlayışlar ve ifadeler üretir. "Bu ifadeler, doğru ve yanlış bilgileri (hurafeleri), duyguları ve inançları da içerir" (Erdoğan, 2011: 200).

Terimler (kelimeler) ise, kavramların dildeki karşılıklarıdır. Zihindeki soyut tasavvurlar olan kavramlar arası ilişkiler kurularak gerçekleşen düşünce, terimler yoluyla dille ifade edilir. Zihin kavramların, dil de terimlerin yeridir. Zihin dünyayı

kavramlarla görür, kavramlarla anlamlı hale getirir ve terimlerle de dile yansıtır. Bu açıdan dil, zihnin aynasıdır. Düşünce dilde yansır, dilde dile gelir. Kısacası dil ile düşünce karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler, geliştirirler. Dilin gelişmesi düşüncenin, düşüncenin gelişmesi de dilin gelişmesi demektir. Dili, düşünce yaratmış olmasına rağmen, dil olmadan düşüncenin gelişmesi, açık ve anlaşılır olması mümkün değildir (Gündoğan, 2014: 4). Özcesi, düşünmenin tek olanağı dildir.

"Dil, düşünme eylemi ve düşünce açısından ele alındığında insanı insan yapan her şeyin büyük ölçüde dilde yer aldığı ya da dile yansıdığı görülür. Gerçekten de dil, bireyin bilincini oluşturan, benliğini biçimlendiren temeldir; bilincin köklerine, bilinçaltının derinliklerine uzanan başlıca insansal işlevdir. Düşünce, us, bilgi, buluş insansal anlamda ancak dille olanak kazanır" (Vardar, 2001: 12). "Dil, bilincimizin gerçeklik kazanmasının, bütün bilinç olgularının biçimine kavuşarak, dışımızdaki başka bir özneye aktarılmasının tek güvencesidir. Dil olmadan bilinç yoktur. Olsa bile, bilinç denen şey, dilsel anlatıma dönüşmediği sürece, tek öznenin içinde tutsak kalan, soyut ruhsal bir olgudan öteye gidemeyen bağımlılıktır" (Cömert, 1978'den akt. Yengin, 1996: 13).

Görüldüğü gibi zihin, insanın fiziksel çevresindeki varlıkları/nesneleri ikame eden ve gerçekten var olmayan, ama anlamlı olan bir takım kavramlarla düşünmekte ve böylece düşünme konusu olan varlık dünyasını (insanın fiziksel çevresini) anlamaya ve düzenlemeye çalışmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, kavramların ve dilsel karşılığı olan terimlerin oluşturduğu dil dünyasının varlık dünyasını bire bir temsil ettiğini söylemek mümkün değildir. Benzer varlıkların/nesnelerin ortak adı olan kavramların (ve dilsel karşılığı olarak terimlerin) birbirine benzeyen varlıkları/nesneleri aynı eşitlik içerisinde temsil etmeleri söz konusu olamaz. Çünkü evrende birbirinin aynısı olan iki var olana rastlamak mümkün değildir. Daha önceki örnekten yola çıkarak gerekirse: 'Ağaç' kavramı nasıl ki yeryüzündeki bütün farklı ağaç türlerini genel ifadeyle (kavramsallaştırmayla) temsil ederken farklılıkları göz ardı ediyorsa, bu kavramın daha özelleşmiş hali olan 'meyve ağacı' kavramı ya da daha da özelleşmiş hali olan 'kiraz ağacı' kavramı, dil dünyasının bir ögesi olarak varlık dünyasını temsil etme görevine soyunduğunda, hiçbirisi birbirinin aynısı olmayan bütün meyve ve kiraz ağaçlarını tek bir potada, farklılıklarından arındırarak eritmek durumundadır.

Varlığa kavramlarla bakar, varlığı kavramlarla görürüz. Kavram, terim ile aynı anlamda olduğu için, yani dilin unsuru olan terimin zihinsel karşılığı olduğu için, bu, varlığı dil ile görmek demektir. Varlığın dil yoluyla dilde görünmesi, onun dilde açığa çıkması, dilde dile gelmesi anlamına gelir. "Heidegger'in dediği gibi; 'Dil, varlığın meskenidir', yani varlık dilde gizlenir. Onun üstünü örten perdeleri kaldırmak, ona nüfuz etmek; ancak dil aracılığıyla mümkün olur. Çünkü dil, 'var olan şeyleri adlandırarak', onların 'niteliklerinin bilinmesini sağlayarak' kendisi ile diğer varlık alanları arasındaki ilişkileri kurar" (Gündoğan, 2014: 4-5).

İnsanoğlunun düşünsel-ruhsal oluşumunun en temel etkeni ve onun sembolik çevresinin yapı taşı olan dil, dünyayı anlığımızın egemenliği altına sokan ve varlık dünyasını/fiziksel çevremizi anlamlandırmamızı sağlayan başlıca anlatım aracımızdır. "Dil, insan yaşamının tüm görünüşleriyle de iç içedir: İnsanın hem içindedir, hem dışında; hem öznel, hem nesnel. Somut uyaranlar düzlemini ancak onun aracılığıyla aşabilir insan. Gündelik gereksinimlerin birincil düzeyi de onun alanıdır, kimi sanatsal yaratım etkinliklerinin yüce katları da. İnsan, nesnelerin varlığını ancak onları adlandırarak kavrayabilmiştir. Dünya, ancak düşünce düzlemine aktarılacak bilgi konusu olduğunda, bir karışıklık bütünü olmaktan çıkar. Çünkü bilgi, her nesneyi içinde boğulduğu yığından çekip çıkararak, bu karışık bütüne düzen getirir; onun anlaşılır kılar. Görüldüğü gibi düşünce dille bütünleşerek görevini yapabilir. Çünkü dil, basit bir yardımcı değil, düşüncenin vazgeçilmez ortağıdır. Düşüncenin, tüm boyutlarına ulaşabilmesi için dil gereklidir; kendisine belli bir biçim verecek anlatım kalıbı bulunmayan yerde düşünce de gelişemez" (Vardar, 2001: 13).

Birbirlerini sürekli biçimde etkileyen, birbirlerinin yapısal ve işlevsel sınırlarını karşılıklı olarak geliştirip güçlendiren dil ve düşüncenin bu yekvücutsal bütünlüğünün/görünümünün başlıca nedeni, ortak bir kökendir: İnsanoğlunda en üst düzeye ulaşan, varlık dünyasını/fiziksel çevreyi ve onunla ilişkiden kaynaklanan deneyimleri tasarımlar ya da anlıksal imgeler uyandıracak biçimde simgelere/göstergelere dönüştürme yetisi... Düşünme faaliyeti için zihin, varlıkları isimlendirmek, gruplandırmak, onlarla kurulan ilişkiyi düşünsel boyuta taşımak amacıyla varlığın yerine geçen semboller üretir. Zihin, düşünme edimiyle bu semboller arasında ilişkiler kurarken, "simgelemede bir varlık zihinde bir başkasının yerini alır ve bunlar arasında bir tür benzerlik ilişkisi kurulur. Dilin bağlandığı gösterge türlerinde ise

benzerlik ilişkisi yoktur; ilişkiyi toplumsal bir anlaşma sağlar" (Vardar, 2001: 14). Örneğin, 'kaş' kavramı/terimi, zihnin soyut bir tasarımı (beynin simgeleme işlevi) olarak, insanların sahip olduğu ortak ve benzer bir özelliği vurgular. 'Çatık kaş'ın göstergesel bağlamda kızgınlığı ifade etmesinde ise benzerlik ilişkisi yoktur; aralarındaki anlam ilişkisi, toplumsal bir uzlaşıyla ortaya çıkar.

1.1.3. Dil ve Toplum

Dil, her şeyden önce bir bildirişim aracıdır. Bu özelliğiyle dil, toplumsal/sosyal bir varlık olan insanoğlunun fiziksel çevresiyle, özellikle de diğer insanlarla ilişki gereksiniminde kaçınılmaz bir ihtiyaç ve karşılıklı bildirişimi/iletişimi sağlayan bir araç olarak karşımıza çıkar. Nasıl ki, dilin oluşumu ve gelişimi insanın ihtiyaçları ve ihtiyaçlarını karşılama biçimlerine göre şekillenir; bu süreç eş zamanlı olarak, "toplumsal etkenlerle, ortak yaşama ve çatışma koşullarıyla, insanoğlunun geliştirdiği araçlarla ve uygulamıyla da yakından ilişkilidir. Bu durum, dilin de düşüncenin de toplumsallığını ortaya koyar" (Vardar, 2001: 15).

İnsanoğlu, tarih boyunca toplum halinde yaşamayı sürdürmeseydi, dile olan gereksinimini de bu düzeyde duymayabilecekti. Bu bağlamda, insanın yaşadığı her yerde dil vardır. İnsanı insan yapan dildir: İnsanın hem kendini gerçekleştirmesini hem de toplumsallaşmasını sağlar. Birincil işlevi olan bildirişim ya da iletişim işlevini de toplumsal bağlamda yerine getirir dil. "Gerçekten de dil, her şeyden önce anlaşma sağlayan bir düzen, bir araçtır. Anlatım işlevi, bildirişim işlevini zorunlu kılar. 20. yüzyıl dilbiliminin birçok akımı özellikle dilin bu yönünü vurgulamış, onu toplumsal bir etkinlik düzlemi olarak ele almıştır" (Vardar, 2001: s. 15).

"İnsanın yaklaşık 100.000 yıl önceki ilk ataları, bilgilerin ve haberlerin karşılıklı değişimini, yani bildirişim/iletişim edimini, sözsüz jestler ve evrilmekte olan bir konuşma dili sistemi aracılığıyla gerçekleştiriyorlardı" (Crowley, Heyer, 2011: 18). 'Kapalı, kaba çağırma sisteminden karmaşık ve açık dil sistemine geçişi sağlayan gelişme, ilk insanların bazılarını ağaçları terk etmeye zorlayan - çok yıllık odunsu bitki örtüsünün azalması ve açık alanların oluşması gibi - yaşam koşullarında yaşanan değişimlerdir. Avcı-toplayıcı sosyal üretim modelinde kolektivizm kaçınılmaz hal almış; üretim tarzında yaşanan bu değişimle araç kullanımı ve dil gereksinimi ortaya çıkmış; ses kullanımında yaşanan farklılaşma ve gelişmelerle sözlü inşa (insanın varlık

dünyasını/fiziksel çevresini kavramsallaştırma, anlamlandırma, onunla kurulan ilişkiyi bildirişim/iletişim ediminde kullanmak üzere düşünsel boyuta taşıma) gelişmiştir (Hockett, Aschere. 1968'den akt. Erdoğan, 2011: 204).

"Dil, insan tarafından hayat için zorunlu bir araç olarak yaratılmıştır ve hayata çok yakından bağlıdır. Hayat gücü nerede kendini gösterirse dil de oradadır" (Vendryes. 2001: 36-37). Sosyal bir varlık olan insanın tüm yaşamı, toplumsal ilişkiler ağıyla örülüdür. İnsan, yaşadığı evreni anlamlı bir bütün olarak görmek için, önce onu kavramlar aracılığıyla zihninde tasavvur eder; sonra da dilsel öğelerle onu (gerçeği) bir kez de sözel olarak yeniden inşa eder. Yalın algılar evrenini karmaşık bir anlalsal evrene dönüştüren bu süreçte düşünce ve dil her ne kadar ayrılmış birimler olarak görünse de beynin simgesel işlevini ortaya koyan düşünceyle, yine bu simgesel işlevin bir yönünü oluşturan dil arasında, birbirini sürekli biçimde etkileyen, destekleyen, geliştiren ve güçlendiren bir bağ söz konusudur. Düşünce ve dil arasındaki bu iç içe yakın ilişkiden doğan 'anlam'sa, tümüyle toplumsaldır. Yaşamın devamlılığı, gereksinimlerin düzenli bir şekilde karşılanmasına bağlıdır. Dilin oluşması ve gelişmesi de bu gereksinimlerin karşılanma biçimlerine göre şekillenir. Sosyal/toplumsal bir varlık olarak insanın en temel gereksinimlerinden biri de 'ilişki gereksinimi'dir. Bu gereksinim, insanların ortak yaşamaya başlayıp yaşamı çevresindekilerle birlikte inşa ederken bilgi alışverişine ihtiyaç duyduğundan beri, insanoğlu için vazgeçilmezdir.

Bu noktada dil, toplumsal yaşamla karışır, kaynaşır ve birçok bakımdan onun yazgısını paylaşır. Toplumun gereksinim ve etkinlikleriyle çok yakından ilgili, değişik yetilerin kullanılmasını gerektiren kendine özgü bir kurum niteliği taşır. Dille düşünce arasındaki iç içeliğe burada da rastlanır; benzer bir eytişimsel/diyalektik bağlantı gözlemlenir. Dildeki anlamlı birimler ya da göstergeler temel özelliklerinin birçoğunu toplumsallıklarından alırlar ve işlevlerini toplum içinde yerine getirirler. Dil, toplum yaşamına yön veren tüm güçlerin etkisi altındadır, iç ve dış verilerin karışıp kaynaştığı bir tür uygulamadır (Vardar, 2001: 16). "Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerine hiçbir bilgimiz olmasa, yalnızca dilbilim incelemeleriyle, bu dilin söz varlığının, söz hazinesinin derinliğine inerek, tüm bu konularda çok değerli bilgiler ve güvenilir ipuçları edinebiliriz " (Aksan, 2007: 65).

Her dil, belli bir toplum içinde, ağırlıklı olarak o topluma özgü (farklı kültür ve uygarlıklarla etkileşimi de yadsımadan) bir kültür ve uygarlık çevresinde biçimlenir ve işlevini de böyle bir çerçevede yerine getirir. Bir toplulukta zamanın basitçe sabah, öğle, akşam gibi kavramlarla dillendirilmesi, bir diğerinde ibadet saatlerine göre beş ya da yedi vakte bölümlendirilmesi ve daha başka topluluklarda da 24 saate göre dilimlere ayrılarak anlamlandırılması, dilin kendi doğasının farklılığından değil, dilin kendisinden değil, topluluğun kendi üretimindeki tarihsel yapısından kaynaklanır. Özcesi, gereksinimleri iletişimle gerçekleştirme aracı olan dil, toplumsal üretim ürünü olarak oluşur, gelişir ve dönüşüme uğrar. Dilini dönüşüme uğratan insan, kendini ve ötekini de dönüşüme uğratır (Erdoğan, 2011: 205).

1.1.4. Dil ve Gerçeklik

Dil, insanın düşüncesini faaliyetlerine ve ilişkilerine yansıttığı salt bir edilgen bildirişim/iletişim aracı değildir. Bireyi ve toplumsal yaşamı, dilsel öğelerin kullanım olanaklarına göre biçimlendiren etkin bir yaratım aracıdır. Dil, varlık dünyasının/fiziksel gerçekliğin bir yansıması olduğu kadar, zihninin ona ilişkin ürettiği özel/özel anılsal imgelerin, sembollerin, düşünsel tasarımların kaynağıdır da. Dille bir varlığın asıl doğası açıklanıp anlamlandırılabilceği gibi, gizlenip (yine dille üretilen) uydurularla anlam eksenini değiştirilebilir ya da baştan aşağı dönüştürülüp yeniden yaratılabilir. Çünkü dil, kendini ve yaşam dünyasını belirli normlar çerçevesinde üreten insanın ve toplumsal çevresinin karakterini taşır. Dil, dünyanın birebir resmi, tüm gerçekliğin bir taslağı değildir. Varlığı ancak dil yoluyla (kavramlarla/sembollerle) görebildiğimiz ve anlamlandırabildiğimiz için, gerçekliği görüş biçimimizi de dil belirler (Gündoğan, 2014: s. 5). Dilin, gerçekliği görüş biçimimizi belirlemesine yönelik çeşitli yaklaşımlar vardır.

"Dilsel saptayıcılığa göre, dil düşünceyi belirler. Sapir-Whorf Hipotezi'ne göre, gerçeği algılamamız düşüncelerimiz tarafından belirlenir; düşüncelerimiz de dil tarafından etkilenir. Dilsel görecelik görüşüne göre de farklı dil topluluklarındaki insanlar dünyayı farklı olarak algırlar. Basil Bernstein'ın sosyal dil teorisine göreyse, sosyal sınıf sistemi dil tarafından tutulan farklı türde diller yaratır: Günlük konuşmada dilin yapısı, bir sosyal grubun varsayımlarını yansıtır ve biçimlendirir. Orta ve üst sınıfın kullandığı karmaşık şifreler bir şeyi çok farklı şekillerde söyleme olasılığı sağlar, dolayısıyla daha fazla düşünmeyi gerektirir. İşçi sınıfının

kullandığı sınırlı şifreler ise, konuşana daha az seçme olasılıkları tanır ve düşüncenin ayrıntılı sunumuna izin vermez" (Erdoğan, 2011: 208)

Bütün dillerin sesler (konuşma) ya da semboller (alfabe ve yazı) ile yansıttığı ortak bir nesnel dünya/fiziksel gerçeklik vardır. Ancak söz konusu bu gerçeklik, insan zihninde düşünsel boyutta algılanıp kavramlaştırıldıktan sonra, kuralları ve işlevselliği bireyin ait olduğu/içine doğduğu toplum tarafından belirlenen dilsel dünya düzeninin süzgecinden geçerek anlamlandırılır ve bildirişim/iletişim yoluyla bir başkasına aktarılır. Gerçekliğin görünümünde ve anlamlandırılmasında yaşanan bu değişimin temel belirleyicisi, onu düşünmemizi (varlık, ancak kavramlarla/sembollerle düşünce düzlemine aktarılabilir) ve kendi dışımıza aktarmamızı/yansıtmamızı sağlayan/aracı olan dilin yapısal özelliklerinin her toplumda farklı oluşu ya da diğer bir deyişle, her toplumda kendine has oluşudur. Her dilin kendisine has dilsel evreni; dili kullananların varlığı algılama, anlamlandırma ve varlıklar arasındaki ilişkileri düzenleme biçimlerini belirler. Çünkü dillerin kendi iç düzenleri, bize bir düşünme ve varlığı görme biçimi sunar. "Ayrıca her cümlenin algısal bir içeriğinin olmaması ya da algıyla doğrulanabilir olmasının zorunlu olmayışından ötürü, nesnel dünya düzeni, dilsel dünya düzeninde yansımaz. Algısal içeriği olmayan cümleler dahi dünyayı metaforik, ironik v.b. tarzlarda, ama anlamlı bir şekilde gören cümlelerdir. Sözgelimi 'deve tellal iken pire berber iken' cümlesinin algısal bir içeriği olmadığı halde, bu cümle anlamlıdır ve bize dünyaya ilişkin bir şeyler sunmaktadır" (Gündoğan, 2014: 5-6). Bu türlü sözlerin anlamı, sözleri kullanan öznelere ve öznelerin uzlaşımına bağlıdır. Bu uzlaşımı sağlayan şeyse kültürdür (ve dolayısıyla da toplumdur).

Görüldüğü gibi, "dil asıl olan yanı, düşüncenin kendini bir gerçekleştirme yolu olmasıdır" (Akarsu, 1998: 38). Zihnin ürettiği semboller ve göstergeler ile bunlar arasındaki bağılıklarla dile gelen düşüncenin yansıttığı gerçeklik de bizi kuşatan fiziksel gerçeklikle birebir örtüşmez. Çünkü her dil, bireyi çevreleyen dış dünyayı, toplumsal, ruhsal, fiziksel gerçekliği kendine özgü bir biçimde yoğurur ve yorumlar, kavramlaştırır ve yapılaştırır; bir dünya görüşü, dünyaya bakış açısı getirir. Aynı zamanda dil, nesnel gerçekliğin öznel biçimde algılanış ve anlatılışını sağlayan bir çerçeve, bir tür yapı sunar. Dil, belli bir toplumda yaşayan bireylerin gördüklerini, duyduklarını, duygularını, gözlem, istek ve buyruklarını, kısacası var olan ve düşlenen her şeyi belirtmekle kalmaz; gerçekliğin, kendine özgü bir görünüm almasını sağlar;

onu kendine göre çözümler, düzenler, yeniden biçimlendirir. Bu açıdan dil, dış dünyayı yorumlama yöntemidir. Daha da ötesi, dil, gerçeklik ya da nesneler üstünde etki aracı olduğu gibi, kimi yönleriyle de başkalarını etkileme, yönlendirme, yöneltme aracıdır da. Yalnız gerçekliğe ilişkin deneyimleri aktarmakla kalmaz, belli amaçlarla gerçekliğe şu ya da bu görüntüyü verme yöntemi olarak da kullanılır (Vardar, 2001: 16-17).

"Dille anlamlandırılan gerçek, anlamlandırdığı gerçeği kasıtlı veya kasıtsız olarak yansıtmıyor olabilir; çünkü sembolse dil, sahte mesajlar yayma ve bu mesajlara inanma olasılığı sağlar. Rapoport'un belirttiği gibi (1973: 30), sembolse dilin yardımıyla insan hem kendine hem de dışına 'yalan söyleyen' tek yaratıktır. Gerçeğin dille sembolse temsili, gerçek hakkında fanteziler, mitler, efsaneler, hurafeler ve sahte imajlar kurmak için biçimlendirilmiş olabilir. Böylece semboller ile temsil ettiği arasında örtüşme ortadan kaldırılır ve sembole yeni bir ifade yüklenir; sembolle yeni bir gerçek yaratılır. Bu gerçek sembolü manipüle edenlerin amacına uygun gerçekler olarak biçimlendirilir; propaganda, halkla ilişkiler, reklamcılık, ideolojik egemenlik ve bilinç yönetimi gibi etkinlik alanlarında başarıyla uygulanır" (Erdoğan, 2011: 210).

Örneğin, 1980 sonrasında etkinlik alanını küresel boyutta hızla genişleten ve bugünün dünyasında egemen siyasal kültür olan *neoliberalizmin* söylem dilinin - kitle iletişim araçlarını kullanarak - yarattığı (edilgen bireylerden ve etkisiz, tepkisiz bir toplumdan oluşan) evrende, aşırı hazcı/fetiş tüketim kültürünün, nedensiz ve haksız kitlesel bir savaşın, küresel emek ve kaynak sömürsünün 'özgürlük, demokrasi, küresel terör tehdidi, serbest pazar ekonomisi vb." adlandırmalarla perdelenip gerçeğin insanlığın gözünden ustalıkla kaçırılması, dilin sembolse özelliğini kullanarak, temsil ettiği gerçekliğin nasıl manipüle edilebildiğini gözler önüne sermektedir.

Varlığı, düşünceyi ve evrendeki tüm ilişki biçimlerini üreten, etkileyen, yeri geldiğinde belli amaçlarla fiziksel gerçekliğin görünümünü ve anlamını değiştiren/dönüştüren dil olgusu, insanın bireysel ve toplumsal tarihiyle iç içe ve eş zamanlı bir gelişim çizgisi sergilediğinden, bireyi ve toplumu anlamlı kılan, nesnel dünya-yaşam ilişkisinde bağlayıcı/birleştirici, tanımlayıcı ve belirleyici unsur olan '*kültür*'ün inşasında da başrolü oynar.

1.2. Kültür: Yaşamın Dille Kültürel İnşası

1.2.1. Kültürün Tanımı, Özellikleri ve Yaklaşımlar

"İnsanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik" (Uygur, 1996: 17) olarak *kültür*, anlamsal içeriği bakımından oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Kültürü bir kavram, bir araştırma konusu ya da bir sorunsal olarak ele alan her bir disiplin ya da yaklaşım, ona farklı farkı değerler ve anlamlar yüklemekten geri durmaz. Söz konusu bu farklılık, kültür kavramına yüklenen anlamın, zamana, mekâna, toplumlara ve bu toplumlardaki bireysel ve toplumsal (ekonomik, siyasi vb.) ilişkilere göre değişmesinden, farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kültür deyince, insan dünyasına ve insan varlığına özgü somut ya da soyut (beş duyumuzla algılayıp bildiğimiz ya da yalnızca inanıp/hissedip bildiğimiz) her şey anlaşılabilir. Farklı disiplinlerden düşünür ve bilim adamlarının ortaya koydukları kültür tanımları ve 'kültür' sözcüğünün sözlük ve ansiklopedilerde en fazla tanıma sahip sözcükler arasında bulunması da kültür kavramının gösterdiği bu zengin anlamlılığı ortaya koymaktadır.

Edward B. Tylor'a göre, kültür her şeyden önce, kapsadığı muhteviyat bakımından karmaşık bir bütündür. Bir topluluğun ya da toplumun üyesi olarak insanın ürettiği, başta yaşama dair her türlü bilgi olmak üzere, inanç, ahlak, örf, adet, sanat, hukuk vb. maddi ve manevi değerler/üretimler ve insanın fiziksel çevresiyle etkileşimler/ilişkiler sonucu kazandığı diğer tüm alışkanlıklar ve yetenekler kültür alanına dâhildirler (Logan, 2014). Bu anlamda kültür, "insanın doğayı değiştirici etkinlik süreci ile bu sürecin ürünleri ve sonuçlarıdır. İnsanın emek ve yaratıcı etkinlik yoluyla üretmiş olduğu maddi ve manevi değerle ile insanın özgüçlerinin bu değerler içinde nesnelleşmesini içerir. Özcesi kültür, insanın kendisiyle birlikte doğayı da insanileştirmesi sürecidir" (Güvenç, 1996'dan akt. Yıldız, 2005: 1).

"Doğanın insanlaştırılmasına özgü bir süreç ve verim olan kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını/aidiyet hissetmesini sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam-varlığına ilişkin tüm 'düşünülebilirlikleri' içerir. İnsan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür: İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, istediği, yaptığı, yarattığı; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği; ne tür bir yaşama biçimi, ne tür bir var olma programı, ne tür bir eylem kalıbı benimsediği" (Uygur, 1996:

17); neleri davranışsal alışkanlık haline getirip belirli zamanlarda/süreçlerde tekrarladığı; neyi değerli bir miras olarak görüp kendinden sonrakilere aktardığıdır.

Kültür kavramının bu denli eylemsellikle, içkin bir edimsellikle ilişkili olması, kültür teriminin türetildiği Latince köklerinde gizlidir. Kültür, Latince *colore* fiilinden türetilmiştir. *Colore* işlemek, yetiştirmek, düzenlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek, ekip biçmek, iyileştirmek, eğitmek vb. anlamları birlikte içeren çok zengin bir anlama sahiptir. Bu fiilden türetilen ve ilk kez tarımsal etkinlikleri nitelendirmek için kullanılan *cultura* terimi, Romalılar tarafından bilinçli bir şekilde, doğada kendiliğinden yetişen bitkiler yerine, insan emeği ve eliyle tarlada ekilerek yetiştirilen bitkileri adlandırmada kullanılmıştır. Aynı Romalılar, 'tarım' teriminin karşılığı olarak da 'toprağı işlemek' anlamına gelen *agri-cultura* terimini türetmişlerdir. Terim (örneğin İngilizcede 'agriculture' olarak) bugün de aynı anlamı taşımaktadır; hatta Türkçede 'kültür' karşılığı olarak kullanılması önerilen 'ekin' terimi de *colore* fiilindeki ekip biçmek anlamına sadık kalınarak türetilmiştir. Kültür teriminin tarıma ilişkin bu kök anlamı, sonraki tüm diğer anlamlarına da sinmiştir. Terimi ilk kez - M.Ö. 1. yüzyılda - Romalı filozof Cicero ve şair Horatius 'insan yetiştirilmesi ve eğitilmesi' anlamında kullanmışlardır. Terim 18. yüzyıla kadar 'tekil kültür' anlamında kullanıldıktan sonra, Aydınlanma felsefesinin 'akıl'a verdiği önemle/değerle bağıntılı olarak, çoğul olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Bu yeni anlamıyla 'kültür' artık, bir insan topluluğunun (örneğin Alevi inancına sahip olanlar), bir halkın (örneğin Türkler), bir ulusun (örneğin Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı olanlar) ve gitgide belli bir uluslar topluluğunun (örneğin Avrupa Birliği) duyuş, düşünüş ve değer birliğini meydana getiren düşünsel, sanatsal, felsefi, bilimsel ve teknik tüm üretimleri ve varlıkları olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni anlamıyla 'kültür' iki yönden çoğul anlam kazanmıştır; (1) tek insanın değil de bir topluluğun, halkın, toplumun karakteristik özelliklerini oluşturan/yansıtan şeylerin tümü, (2) her topluluğun, sınıfın halkın, toplumun, diğer topluluk, sınıf, halk ve toplumlardan farklı ve özgül yanlarının tümü olarak... (Özlem, 2012: 158-160).

İster insanların yaratıcı/yüksek deneyimleri olsun ister saf gelenekleri olsun, kültürel hakikatler kimi zaman genç kuşakların atalarını minnettarlıkla yâd etmelerini sağlayan estetik ve teknik miraslar olurlar, kimi zaman dinsel otoritenin görkemli konumunun sembolik yansıması olarak 'kutsal hakikatler' olurlar, kimi zaman da işgal

ve istila güçlerinin beraberlerinde getirdikleri huzursuz ve arzu edilmemiş mirası olurlar. Kavram, insanlık tarihi boyunca sürekli (döngüsel) olarak bu pozitif ve negatif kutuplar arasında gidip gelerek çok önemli bir tarihsel gelişim izlemiştir. Bu kavram, özgürlük ve determinizme, eylemlilik ve dayanıklılığa, değişim ve kimliğe, verilen ve yaratılana ilişkin pek çok sorunun muğlâk bir biçimde odak noktası halini alır. Kültür insanın doğayı aktif bir şekilde dönüştürmesi ve yeniden inşa etmesine ilişkin olduğu için 'yapay ve doğal', 'dünya ve insan' arasındaki diyalektiğe de işaret eder. Epistemolojik açıdan da 'gerçekçi' bir yanı vardır; çünkü insanın dışında bir nesnel doğa ya da saf bir madde olduğunu gösterir. Bunun yanında kavramın 'inşa edici' bir boyutu da vardır; çünkü bu saf madde, insanın gereksinimlerine ve deneyimlerine göre 'anamlı bir şekle' sokulmalıdır. Özcesi, kültür-doğa karşıtlığının yapısökümü/yapıçözümü², 'kültür' kavramında içkin olarak mevcuttur (Eagleton, 2011: 10-11).

Kimi zaman, kültür kavramının, uygarlık kavramıyla hemen hemen eşanlamlı kullanıldığı da olmuştur. "Uygarlığın eşanlamlısı olarak 'kültür', dünyevi olana rağbetin, ilerici kendini geliştirmesiyle Aydınlanma'nın genel ruhunun bir parçasıydı. Fransa kökenli 'uygarlık', tipik olarak siyasi, ekonomik ve teknik yaşamı kapsıyordu. Buna karşın Almanya kökenli 'kültür' dinsel, sanatsal ve entelektüel olanla daha sınırlı bir alana işaret ediyordu. 'Uygarlık' ulusal farkları önemsemedi; 'kültür'se aksine bunları vurguladı " (Eagleton, 2011: s. 14). 19. yüzyılın sonlarıyla birlikte, insanın ruh ve duygu dünyasını kapsayan ve onun ihtiyaçlarına karşılık veren 'kültür' kavramının karşısında, teknik ve yöntemi kapsayan, bu yüzden de yapay bulunan 'uygarlık kavramı giderek gözden düştü. Bu yüzden, toplumsal yaşamın nasıl olduğundan çok, nasıl olması gerektiğini ifade eden 'kültür' teriminin kullanımı ağırlık kazandı. Modernleşme süreciyle birlikte, kültüre ilişkin görüşlerde belirgin bir kutuplaşma ortaya çıktı. Bu, kültürü (insanın ruh ve duygu dünyasını kapsadığı için daha 'bireysel' olduğundan yola çıkarak) sanat, edebiyat ve düşünsel yetilerle sınırlı tutan yaklaşım ile kültürü

²**Yapısöküm/Yapıçözüm:** (a).Söylemin ikici (dualist) yapısının hesaba çekilmesi; bir metnin olumsuzladığı, elemine ettiği terimlere olan bağımlılığının gösterilmesi esasına dayalı çözümleme biçimi. (b). Postyapısalcılığın kavramsal araçlarından biri olan ve metinlerde farkın işleyişini, yani anlamın oluşturulma yollarını çözümlemeyi amaçlayan çözümleme yöntemi. Yöntem, ikili zıtlıkların tersine çevrilmesi ve zıtlıkların konumlarının değiştirilmesi biçiminde iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama olan *tersine çevirmede*, biri egemen diğeri ise bastırılmış olan iki kavram arasındaki ilişkiye bakılarak, konum ve kimliğini diğeri terimi olumsuzlaması sayesinde kuran *egemen terim* ve *tabi terim* belirlenmektedir. İkinci aşama olan *yerinden oynatmada* ise tabi terim ile egemen terim yer değiştirmektedir. Sosyal bilimlerde anlamın ve anlamlılığın ortaya konmasında yapıçözümün kullanılması gerektiğini ileri süren yaklaşıma da *yapıçözümçülük* denmektedir (Sosyalist Forum, 2009).

toplumdaki bütün insanlarla, onların yapıp ettikleri her işle, her türlü üretimle özdeşleştiren yaklaşım arasındaki kutuplaşmadır (Güngör, 2013: 280).

Kültür kavramının kökeni, kapsamı ve gelişim sürecinde görülen çeşitlilik, kavramın farklı özelliklerini ortaya koyan 'kültür' tanımlarında da görülmektedir:

Kültür her şeyden önce, sosyal bilimlerin konusudur: Kültür, bir toplumu karakterize eden, onu diğer toplumlardan ayıran sosyal ilişki ve davranış kalıplarının tümüdür. Bu kapsamda kültür, sosyolojinin en temel kavramlarından biridir. Kültürün antropolojik ve geniş sosyolojik kullanımı, ayrı bir halkın ya da başka bir toplumsal grubun bütün bir yaşam biçimini kastetmektedir. Kültür bütün bir toplumun yaşam biçimini oluşturmaktadır ve bu, hal ve hareket kodlarını, giyim kuşamı, kuttörenleri, davranış normlarını ve inanç sistemlerini içermektedir (Mutlu, 1998: 229). "Bilim anlamında kültür, dini, sanatı, yapıp ettiğimiz her şeyi içine alan karmaşık bir varlık alanıdır. Bu alanda her şey, her şeye bağlı ve bağımlıdır. Yine bilimsel anlamda kültür, yanıtlardan çok varlıkla ilgili temel sorular üzerinde durur. Örneğin: *İnsanlar ve toplumlar neden benzer, ne kadar farklıdır, neden veya nasıl değişir?*" (Güvenç, 1997: 14-15).

Kültür, bir üretilimdir: "İnsanlığın ürettiği maddi olan ve olmayan her şey olarak kültür, bir insan toplumunun devlet hayatında(siyasal yaşam), düşün hayatında (bilimde, toplumbilimde, güzel sanatlarda), ekonomik hayatta (tarımda, ticarete) yapabildiklerinin bileşkesidir. Bu homojen bileşke, zaman ve toplumsal değer kalıplarıyla farklı biçimlerde/şekillerde oluşabilir, gelişebilir" (Yıldız, 2005: 2).

Kültür, tarihsel bir bilinçtir: "UNESCO'nun kabul ettiği tanıma göreyse, kültür, bir insan topluluğunun kendi tarihi gelişim süreci konusunda sahip olduğu bilinç demektir. İnsanoğlu, söz konusu bu tarihi gelişim bilincinin ışığında varlığını devam ettirme azmini gösterir ve gelişmesini sağlar" (Arpacı, 1985'den akt. Yıldız, 2005: 4).

Kültür, bir dışavurumdur: Kültür, insanlığın çeşitli tarihsel dönemlere veya çeşitli toplumlara özgü duyuş, seziş, düşünüş (zihniyet) tarzlarının dil, din, teknik, sanat, ekonomi, mitos, bilim ve felsefe formları içinde kendini dışa vurmasıdır. Dil, din, teknik, sanat, ekonomi, mitos, bilim ve felsefe kültürün öğeleri ve dışlaşma formlarıdır. Bu görünümüyle kültür, her şeyden önce tarihseldir ve doğayı kendi yarar, niyet ve amaçlarına göre değiştirebilen tek varlık olan insanın ürünüdür, ona aittir (Özlem, 2012:

162-163). Her ne kadar insan, kendisinden önce var olan bir kültür içine doğup onun tarafından şekillendirilse de, sadece kültürün kuşaklar arası taşıyıcısı değildir insan; onun üzerine düşünür, onu geliştirir ve uygun şartlar ortaya çıktığında kültürel pratikleri değiştirir de.

Kültür, "genler aracılığıyla aktarılamayan her şeydir: Çünkü kültür, "paylaşılmış, öğrenilmiş insan davranışdır" (Erdoğan, Alemdar, 2010: 350) ve bu yüzden biyolojik olarak miras bırakılamaz. "Özgül bir grubun yaşam tarzını oluşturan değerler, âdetler, inançlar ve pratiklerin bileşiği" (Eagleton, 2011: 46) olan kültür, insanın gereksinimleri doğrultusunda yaşamı/fiziksel gerçekliği yaratıcı eylemle dönüştürme ve amaçlarına uygun biçimde yeniden inşa etme sürecinde, söz konusu yaşam alanına/gerçekliğe ilişkin olanın 'dil' aracılığıyla düşünsel düzlemde üretilmiş hali olduğu için semboliktir. Bu sembolik mirasın gelecek kuşaklara aktarımı (dilsel mirasın aktarımıyla eş zamanlı olarak) kültürel üretimlerin/ürünlerin, değerlerin - karşılıklı etkileşim çerçevesinde - gelecek kuşaklarca da kullanılması, paylaşılmasıyla mümkün olur. Bunun için "üretim ilişkilerinin ve idari yapının devamlılık kazanması gereklidir. Kültürün yalnız yaşaması için değil, aynı zamanda gelişip varlığını sürdürebilmesi için de bu ilişki ve yapıların yaşıyor olması gereklidir. Bu bağlamda genel olarak kültürün evrensel bir doğru izleyerek ilerlediği söylenemez. Çünkü toplumsal veraset yoluyla geçen yaşam deneyimi yalnızca kendi gerçekliğine bağlı kaldığı için yereldir ve aynı nedenlerle de koruyucudur. Ayrıca kültürel bir doku, ancak kendini var eden koşullarda işlevseldir" (Güneş, 2001: 21-22).

Benzer bir bakış açısıyla, kültür, bir anlamlandırma süreci ve bunun sonucunda elde edilen verimdir. Kültür, insanoğlunun fiziksel çevresini ve o çevrede sürdürdüğü yaşamı semboller aracılığıyla anlamlandırma yeteneğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve topluluk/toplum üyesi her bir ferde aktarılan ve onlar tarafından da içselleştirilen dil, bilgi, inanç, sanat, hukuk, gelenek-görenek vb. öğelerin/değerlerin bütünüdür. Bu anlamda her toplumun, bilgiyi (fiziksel gerçekliği) kendi varlığından, kendi dilinden, kendi tarihinden, kendi bilgi evreninden geçirerek/süzerek oluşturduğu, kendine has/özgül bir kültürel sistemi vardır. Özcesi kültür ancak, ait olduğu toplumsal iklimin koşullarına uygun formlarda yaşayıp gelişebilir.

Kavramın vurgulanması gereken bir yanı da kültürün insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni olduğudur (Tomlinson, 2004: 33). Bundan da anlaşılacağı gibi kültürel öğeler ve kültüre ait pratikler temelde sembolik bir anlatıma sahiptirler. Kültürün doğasına uygun olan bu durum, kültürde hedeflenen veya içkin olarak yer alan toplumsal etkileşimin analizine imkân verir. O zaman kumaştaki desenin veya mermerdeki bitki motifinin topluma taşımayı hedeflediği mesajdan söz etmek mümkündür. Söz konusu bu sembolik dil; iletişim, sanat ve teknik kadar ruh ve beden ayrışımının da ipuçlarını verir" (Sungur, 2007: 228-229).

Kültür, canlıüstü (süperorganik) varlık alanına aittir: İnsan, canlı ve cansız varlıklardan oluşan 'doğa'nın bir üyesi olarak, Doğa'ya karşı yaşam savaşımını sürdürürken, öteki canlılardan ayrılarak, kendi yaşantı, deneyim ve birikimlerini toplayıp birlikte ele alarak, bugün 'kültür' adı verilen canlıüstü varlık alanını yaratmıştır ve bunu yapabilen tek canlıdır insan. İnsan bir canlı olarak, doğduğu andan itibaren, yarattığı canlıüstü varlık alanının (kültürün) kuşatması altındadır; onun tarafından çevrelenmiştir. Kültür, yaratıcısı olan insanı kurgulanıp programlanmakta, onu belli kalıplara dökerek adeta yeni baştan yaratmaktadır. Kültürü taşıyan toplum çevresi (sosyo), insanın canlı bedenini (biyo) etkileyip davranışlarımızın programı olan kişiliğimizi (ruhu/psiko) oluşturmaktadır (Güvenç, 1997: 16-17).

Kültürü bir 'yapı' olarak ele aldığımızda, 'her yapının bir işi, işlevselliği vardır' önermesinden hareketle, kültürel öğeler ve pratikler işlevseldir: İnsan türü besinsiz ve barınaksız yaşayamaz, çoğalmadan (üremeden) varlığını sürdüremez. Öteki türler için de geçerli olan varlık koşulları karşısında, konuşma ve kavramsal düşünce yeteneğine sahip olan insan, kültür adını verdiği varlık alanını yaratmış, geliştirmiş; beslenme, barınma ve çoğalama gibi toplumun temel biyolojik (yaşamsal) gereksemelerini kurumlaştırmıştır (Malinowski, 1944'den akt. Güvenç, 1997: 33). Söz konusu bu işlevleri yerine getiren kültür, karşıt olarak, üyelerine toplumsal/kültürel törelere (gelenek ve göreneklere) uyma görevini/sorumluluğunu da yükler (Güvenç, 1997: 33). İnsan-kültür arasındaki işlevsel akış (1) *kültürleme* (2) *kültürlenme* ve (3) *kültürleşme* olmak üzere üç farklı süreçte gerçekleşir.³

³ (a). **Kültürleme:** Toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak, kültürel birlik ve beraberliği

Kültür alanında değişim ve süreklilik esastır: Yaşamın ve ondan var olan kültürlerin değişmeyen tek kuralı/ilkesi, 'değişim ve süreklilik'tir. Bireylerin, toplulukların, devletlerin gelip geçtiği (doğup öldüğü/tarih sahnesine gömüldüğü) bir dünyada, kültürler ve uygarlıklar - sürekli değişen çevre koşullarına uyum sağlamak amacıyla - değişerek sürekliliklerini korumuşlardır. Ancak, doğduğu andan itibaren, içinde üyesi/ürünü olduğu toplumsal kültür tarafından yoğrulup şekillendirilen birey ve kurumların, kültür alanında yaşanan bu değişimlere ayak uydurmakta güçlük çektikleri de bir gerçektir. Yaşanan bu değişim ve uyum süreci genç kuşaklara göre, yaşlı/yetişkin kuşaklar için daha sancılı geçer.

Görüldüğü gibi, genel yapısı itibarıyla kültür, insan ve insan faaliyetlerinden doğan veya inşa edilen, belli bir sosyokültürel çevre içinde, toplumsal uzlaşıyla belirlenmiş kurallar çerçevesinde işleyen ve insan topluluklarına kimliklerini veren ve onları birbirlerinden ayır eden sembolik, genel (aynı zamanda özelleştirilebilen de) bir anlayış biçimidir. İnsanın yaşam çevresi ve ilişkilerini açıklamaya çalışan bu düşünsel/sembolik çerçeveler insanlar tarafından oluşturulur. Dolayısıyla farklı dünya görüşleri kaçınılmaz olarak farklı kültür tanımları üretir. Bu bağlamda kültür, "toplumsal öznellik anlamına gelir; ideolojiden daha geniş ama toplumdan daha dar, ekonomiden daha soyut ama kuramdan daha somut bir alan..." (Eagleton, 2011: 52).

Modernleşmeyle birlikte, kültürü çok daha geniş bir çerçevede ele alan görüşler belirmeye başlar. Bir yandan modern toplumun yeni egemen sınıfı burjuvazi, aristokrasiden kalan kültürel kalıtı kendi algı ve ilgi çerçevesine göre yeniden biçimlendirerek, kentsoylu kültürün gelişmesini sağlarken; diğer yandan sanayileşme ve gelen kentleşme süreciyle birlikte yerel-geleneksel yaşamlardan koparak kent meydanlarını dolduran kalabalıkların da kentte yeni bir yaşam biçimi oluşturmaları söz konusu olur (Güngör, 2013: 280-281). Bu noktada, kültür olgusuna ilişkin çeşitli kuramsal yaklaşımlar ortaya çıkar. Ancak, kültür kavramının özünde (kökeninde) yatan çeşitlilik burada da karşımıza çıkar. İnsan-kültür ilişkisini açıklamaya dönük kuramsal

---

sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru temin etmektir. (b)**Kültürlenme:** Değişik aile, eğitim, okul, meslek, bölge (alt kültür) çevrelerinden kalkıp belli yer ve zamanlarda bir araya gelen, birbirini etkileyen insan grupları arasındaki kültür etkileşimidir. Kültürleme var olanı iletirken, kültürlenme yeni kültürel kazanımları ve değişimleri beraberinde getirir. (c) **Kültürleşme:** İki ya da daha çok kültürün, karşılıklı etkileşim sonucu değişime uğrayıp yeni sentezler, dinamik bileşkeler yaratmasıdır. Bu anlamda kültürleşme, toplumun kendi içinde gerçekleşen kültürlenme sürecinin dış dünyaya, yabancı dil ve kültürlerle açılmasıdır (Güvenç, 2010: 124-126)

yaklaşımlardaki çeşitliliğin temelindeyse, insana ve kültürüne nasıl yaklaşıldığı yatmaktadır. Kültür olgusuna ilişkin kuramsal yaklaşımları genel anlamda iki boyutta ele almak mümkündür: '*İdealist felsefe*'nin kültüre yaklaşımı (Kültür İdealizmi) ve '*Marksist felsefe*'nin kültüre yaklaşımı (Kültür Pozitivizmi/Materyalizmi).

İdealist felsefe kültürü: Toplumsal etkinliklerin özgüllük taşıyan - dil gibi, sanat üslupları gibi, entelektüel çalışma şekilleri gibi - tüm kültürel etkinlik katmanlarının üzerinde yer alan, bütün bir yaşam biçimini içeren '*bilgilendiren tin/ruh*' olarak ele alınırken"; Marksist felsefe kültürü: Öncelikle diğer toplumsal etkinlikler tarafından biçimlendirilmiş bir düzenin doğrudan ya da dolaylı ürünü olarak, tam olarak betimlenebilen bir kültürün içinde yer aldığı '*bütün bir toplumsal düzen*' olarak ele alır (Williams, 1993: 10). Görüldüğü gibi, İdealist felsefe açıklamaya insan düşüncesinden (üründen, fikirden) hareketle başlarken, Marksist felsefe ise tam tersine, insanın kendini nasıl ürettiğinden başlamaktadır. İdealist felsefede kültür, insanı ve kültürü belirlediği söylenen düşünceden hareketle açıklanır. Materyalist felsefede kültür, insanın kendini, düşüncesini, çevresini üretmesinin materyal ve düşünsel ifadeleri olarak ele alınır (Erdoğan, Alemdar, 2005: 244).

"Kültürü çoğunlukla düşünceye ait bir süreç olarak tanımlayan İdealist felsefe içine düşen yaklaşımlardan antropolojik tanımlamaya göre kültür: (a) davranışlar setidir; (b) inanç ve düşünce kalıpları setidir; (c) tarihsel olarak aktarılmış sembollerle gerçekleşen anlam kalıbıdır; (d) miras alınan ve sembolik biçimlerle ifade edilen düşünceler sistemidir (Clifford Geertz, 1973); (e) bir toplumun veya sosyal grubun üyelerini tanımlayan düşünce, eylem ve değer kalıplarıdır (Winthrop, 1991). Aynı felsefe içinde yer alan psikolojik tanımlamalara göre, her birey hayatı boyunca öğrendiği düşünce, duygu ve potansiyel eylem kalıplarına sahiptir (Hofstede, 1997); dolayısıyla kültür insanın ruhsal ve estetik gelişme sürecidir" (Erdoğan, Alemdar, 2005: 244-245).

İdealist felsefe, kültür karşısındaki konumuyla, "belirli bir halkın ya da bireyler topluluğunun, toplumsal kurumlar ve etkinliklerle ilişkisi çerçevesinde, merkezi ilgilerini ve değerlerini, entelektüel çalışma alanlarını ve ulusal sanat üslupları tarihini" (Williams, 1993: 10) ortaya koymaya çalışır. Bunu yaparken de kültür konusunda seçkin ve tutucu bir tavır alır. İyi ve yüksek kültürün geçmişe ait bir şey olduğuna inanıp güzellik ve gerçek için hep uzak geçmiş referans noktası olarak kullanır

(Erdoğan, Alemdar, 2005: 261). 'Kitle' kavramıyla 'kültür' kavramı birleştirilerek, yüksek kültürün muhatabı burjuva elit dışında kalan bütün çoğunluğu, 'aşağı' gördüğü 'kitle kültürü'yle özdeşleştirir. Kitle kültürüne yönelttiği eleştiriyi, bu kültürün 'bayağı, aşağılık, ahlâktan yoksun ve zararlı olduğu' raddesine kadar vardırır. Bu yaklaşımla, yaşamın maddi üretiminin ve bu üretim ilişkilerindeki diyalektiğin kültürün temel belirleyeni ve taşıyıcısı olduğu tezi genellikle göz ardı edilir.

İdealist felsefe, egemen sınıfın kendi ideolojisine uygun biçimde şekillendirdiği ve kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaştırdığı 'kültürel üstyapı'nın ekonomik/maddi temellerine dikkat çekmek yerine, "postmodern sorunlar olarak görülen zevk, tüketim ve bireysel kimlik inşası gibi 'tin'e ilişkin olan konular üzerine odaklanarak postmodern popülizmi doğurmuştur. Buna göre, kültür yayıcısı, kitle iletişim araçlarının karşısında insanlar zevk, kimlik ve güçlendirme sağlayan kültürel ürünleri tüketim yoluyla, 'popüler' olanı belirler" (Erdoğan, Alemdar, 2010: 360-361). Böylece, yaratılışa seçkinci olmayan, bayağı ve aşağı görülen kitle kültürünün alternatifi (ve ondan biraz daha iyi) olan ve önemli sayıdaki nüfusa/halka kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayıldığına dikkat çekilen '*popüler kültür*' kavramı yaratılmış olur. İdealist felsefe, kültürel ihtiyaçlara cevap verdiğini düşündüğü (kapitalist tüketim kültürünü esas alan egemen) ideolojiye evrensel bir nitelik kazandırır. Buna göre, ideolojiler genellikle kültürün (kitle iletişim araçlarından yayılan mesajların alımlayıcısı ve çözümleyicisi aktif bireyin) ihtiyaçlarına uygun bir şekilde işler.

Bu anlayışın ışığında, 2. Dünya Savaşı'nın ardından gelişen 'yapısal işlevselcilik' yaklaşımının da etkisiyle, kültür kavramına olan vurgu artar ve 1960'ların sonlarından itibaren İdealist felsefenin kültürel incelemeleri zenginleşmeye başlar. Bireylerin, kitle iletişim araçlarından yayılan mesajı/metni alımlayıp alımlamama konusunda özgür olduğu ve ileti metninin çözümlenmesi/kod açımı sırasında bireyin istediği anlamı çıkarmasına bağlı olarak çoğul bir anlam dünyasının oluştuğu tezinden yola çıkarak, İdealist felsefenin kültürel çalışmaları 'Liberal-Çoğulcu felsefe' adını alır. Bu yaklaşım, kültür üzerine çalışmalarını daha çok (kültürün en önemli yayılım alanı olarak) yazılı/basılı ve elektronik iletişim araçlarından hedef kitleye/modern bireye doğru akan metinlerin 'içerik analizi' üzerine yoğunlaştırmıştır.

"Bu analiz yöntemi, içerikle ilgili bazı kavramsal kategoriler kurar ve bu kategorilerin varlığı veya yokluğunu niceliksel bakımdan elde etmeye çalışır.

Ardından da idealist felsefenin yorumcu incelemeleri iletileri kurulu tümler olarak ele alıp inceler. Liberal çoğulcu kültürel incelemelere göre, ne zaman ki bir ileti şifrelenir (üretilir), izleyiciler şifre çözmedeki (tüketimdeki) özgürlükleriyle bu iletiye istedikleri anlamları vererek kitle iletişimin egemenliğini etkisiz hale getirirler. Bu noktada izleyiciye verilen sınırsız aktiflik, iletişim kurumlarının ve faaliyetlerinin incelenmesini gereksiz gösterir. Bu da egemen iletişim yanında karşıt-iletişim pratiklerinin de olduğu yadsır ve bu pratiklerin ayrılıp incelenmesini engeller" (Erdoğan, Alemdar, 2005: 264).

1970 sonrasındaki süreçte, neredeyse tüm dikkatini kitle iletişim araçlarından, özellikle de televizyondan, yayılan içeriğin/metinlerin analizine veren İdealist kültürel yaklaşımlar, bugün geline nokta, (popüler) kültürü çoğulculuk (metnin, alımlayıcılar/bireyler tarafından farklı farklı yorumlanmasından doğan bir çoğulculuk) nitelenmesi içinde kutsayıp "eşit temsil, şiddet, seksizm ve etik gibi işlevsel konular üzerine eğilerek eleştirirler" (Erdoğan, Alemdar, 2005: 277). Bu yaklaşım tüm dikkati 'kimin, neyi, nasıl, nerede tükettiği' sorusuna çeker ve kültürü ağırlıklı olarak, (tarihsel ve maddi bağlarını görmezden gelerek) günlük yaşam içindeki tüketim alışkanlıklarında ortaya koymaya çalışır. İdeoloji ve egemenlik sorunsalı, 'aktif, modern birey tercihlerini kendi yapar' söylemiyle anlamını yitirir. İdealist kültürel yaklaşımın popüler kültür ve kitle kültüründe incelediği, "değerlerin ve kültürel pratiklerin sınıf veya toplum yapısıyla ilişkilendirilmesi değil, yalnızca toplumsal görünüm ve entegrasyondur" (Erdoğan, Alemdar, 2005: 277).

Marksist felsefe ise, kültürü hem meta hem de düşüncenin üretimi bağlamında ele alır. Karl Marks'a göre, insanların bilinç biçimi, insanların maddi yaşam koşulları tarafından belirlenir. (İnsan gereksinimleri doğrultusunda) Maddesel yaşamın üretim biçimi; toplumsal, siyasal ve yaşamın özünün, genel toplumsal yaşam karakterinin, yani kültürün oluşumunu da sağlar. Bu, insanın kendi varlığının bilincine varması değil, tam tersine onun toplumsal varlık bilincini oluşturmaktır (Marx, 2005: 51).

Marksist felsefede kültür, kendi maddi temellerine indirgenir ve maddi temellerden hareketle açıklanmak istenir. Söz konusu maddi temel, ekonomidir ve maddi/ekonomik ilişkiler ve bu ilişkilerdeki diyalektik, kültürün belirleyici ve taşıyıcı tabanıdır. Altyapı olarak üretim ilişkilerindeki (sınıflar arası ilişkiler) ve üretim güçlerindeki (iş aygıtları, makineler vb.) değişimler, kültürel değişimlerin de

belirleyicisidir ve her egemen sınıf, kendi ideolojisine uygun bir kültürel üstyapı yaratır (Özlem, 2012: 174). Bu bağlamda, tarihsel soysal değişimi anlamak için önce üretimin ekonomik koşullarının gelişmesini incelemek gerekir. Bu gelişme hakkında elde edilecek fikirler, o dönemin ideolojik bilinç biçimlerinin (kültürel kodlarının/pratiklerinin) açıklanmasına da yardımcı olacaktır.

Kültür, sadece değerleri, yargıları, tutumları vb. taşıyan/aktaran düşünsel bir süreç değil, daha çok yaşanmış ve yaşanandır. Bu yönüyle de kültür tarihsel olarak belirlenendir. Çünkü kültür, hem şimdiki zamanda bilinçli şekilde seçen ve deneyimlerinin muhasebesini yapan insan tarafından oluşturulur hem de aynı anda geçmişteki insanların yaşam biçimi ve ifadelerinden miras kaldığı için önceden belirlenmiş ve süregelenidir. Bir soyutlama olarak kültür kendi başına bir anlam taşımaz; ancak sınıfsal anlamda gelişen ekonomik ve siyasal ebidmler/ilişkiler çerçevesinde içinde bir anlama sahiptir. Kültür, maddi üretim araçlarından ve ilişkilerinden bağımsız değildir; çünkü o kültürel oluşumun ve gelişimin nicelik ve niteliğini saptayan sanat, edebiyat, felsefe veya din değildir, 'belli bir üretim biçimidir'. Kültürün temelinde onun üretimi ve yeniden-üretimi yatar (Sungur, 2007: 232). Özcesi, kültürün özünü saptayan şey, üretim biçimidir ve söz konusu bu kültür, üst yapının (sermayeyi ve üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıf) ögesi olarak, ekonomik ilişkiler tarafından belirlenir. Bu da 'kültür' kavramının, Marx'ın deyişiyle, egemen sınıfın çıkarlarını ifade eden ve sınıf ilişkilerini aldatici bir biçimde temsil eden 'ideoloji' kavramının toplumsal/sosyal olana - bu alanda sahip olunan ve üretilen tüm değer ve pratiklere - yansması olduğunun açık bir göstergesidir.

1.2.2. Dil-Kültür Bağlantısı

Dil ve düşünce arasındaki karşılıklı etkileşim, dil ve kültür arasındaki bağlantıda da mevcuttur. Nasıl ki düşünce dili, dil de düşünceyi sürekli olarak geliştirir, düşünmenin tek olanağı dildir; benzer şekilde dil ve kültür de birbiri için vazgeçilmezdir ve "hem dil hem de kültür birbirlerini tamamlayıp birbirlerine karşılık gelerek etkileşirler" (Kılıç, 2002'den akt. Yıldız, 2005: 37).

Hem düşüncelerimizi anlatmaya yarayan bir araç hem de diğer insanlarla iletişim kurmamızı sağlayan bir ortam olarak dilin, sadece bireyle değil, toplumla da çok sıkı bağları vardır. Dili, içinde yaşadığımız toplumda kazanır, dil ile dünyayı tanır,

ona anlam vermeye çalışırız. Bizi kuşatan varlık dünyasını adlandırabildiğimiz ölçüde anlayabilir, belleğimizde tutabilir ve sadece dilde sessel bir somutluk kazanmış şeyleri iletişim yoluyla başkalarıyla paylaşabiliriz. Özcesi, algılarımızı başkalarına iletmek istiyorsak, onları dil ile dizgesel bir düzeneğe oturtmamız gerekmektedir. Bu bakımdan toplumun bize kazandırdığı dil, hangi algıların gizil toplumsal niteliğe sahip olduğunu da büyük ölçüde belirlemektedir. Gördüğümüz nesne, olgu ve olayları adlandırmak, aslında dünyayı yaşadığımız topluma göre oluşturmaktır. Toplumbilimciler buna 'gerçeğin toplumsal açıdan oluşturulması' demektedir (Hodge ve Kress, 1993'den akt. Zeyrek, 2009: 27).

İnsan, dünyayı doğrudan ve tarafsız olarak anlamak ve anlamlandırmak yerine, doğduğu ve yaşadığı toplumun (bireyi şekillendiren bir üst yapı olarak) ona kazandırdığı dil ile tanır. Toplumsal (ve aynı zamanda bireysel) bir iletişim ortamı olarak 'dil'i öğrenen birey, bu dil aracılığıyla içinde yaşadığı toplumsal yapının değer ve inançlarını da edinir. Bu anlamda dil, toplumsal bilginin anahtarıdır (Zeyrek, 2009: 28). Dille ve dilde açığa çıkan bu bilgi, söz konusu topluma (yaşam biçimi/tarzı anlamında) özgüllüğünü kazandıran ve onu oluşturan bireyleri bir arada tutan değerler, âdetler, inançlar ve pratiklerin bir bileşkesi, bir bütünüdür; yani o toplumun kültürünün ta kendisidir. Dolayısıyla, hiçbir kültür dilsiz var olamaz. Dil, kültür yapısını bir arada tutan çimentodur; kültür anıtlarının yansıdığı akarsudur. Dil, kültürü hem kurar hem de geliştirir. Genellikle toplumsallaşmayı da toplumsallaşmayla birlikte tarihsel sürekliliği de sağlayarak, insan varlığını eksiksizce olanaklı kılar dil. Bu sebeple, ortak bir dilin konuşulduğu topluluğa üye insanların/bireylerin, belli bir (özgün) kültürün de üyesi olduğu söylenebilir (Uygur, 1996: 19).

Dille kültür arasındaki ilişki iletişimsel bir ilişkidir. İnsanoğlu, sahip olduğu düşünme yetisi ve dil yetisiyle doğa tarihinde kendisine özgün bir yer edinmeyi başarmıştır. Bu iki bilişsel yeti, onu toplumsal bir varlık kılar: Çünkü insan, gereksinimleri doğrultusunda yaşamını maddesel ve kültürel olarak inşa ederken, kendisini tanımak ve gerçekleştirmek için başkalarıyla ilişki kurmak, karşılıklı iletişim zorundadır. Bunun için önce, aidiyet duygusunu karşılayan bir cemaat/topluluk oluşturur. Topluluk olmak kaçınılmaz şekilde, o topluluğu oluşturan bireylerin ortak bir biçimde uymaları, paylaşmaları gereken kimi kuralların, ilkelerin, inançların ve görüşlerin varlığını da beraberinde getirmektedir (Yıldız, 2005: 36). Bu ortak

paydaşlığın adı, 'toplumsal uzlaşım'dır. Bir cemaati/topluluğu bir bütün, bir ortak yaşam fenomeni, bir uzlaşımlar ortamı, özcesi bir 'toplum' yapan en önemli bileşense hiç kuşkusuz ki dildir. Bu önemi bakımından dil, hiçbir kültür ögesiyle karşılaştırılmaz. Kültürün kuruluşunda/üretiminde başat bir rol üstlenir.

Gerçekte insanın anadilini öğrenmesi, kültür edinmesinden başka bir şey değildir. En küçük konuşma edimi bile düpedüz bir kültür edimidir. Dil yönünden bir büyüüp serpilme, kültürce zenginleşmeyle el ele gider. İnsan dilde ne denli güçlenirse, kültürde kök salan kökleri de o denli derinlere gidip yayılır. İnsan kuşaklarının zengin deneyimlerini bir kültür dünyası kurarak düzenlemesi, ancak dile ilişkin söyleyiş, sözcük-gömüsü, kavram alanı, vurgulama, tümce kalıbı ve benzeri türden düzenlerle boğum boğum gerçekleşir. Bu bağlamda, kültüre özgü bütünlüğü sağlayan şey dildir. Çünkü kültürün sınırı genellikle dile bağlıdır, dilce belirlenir. Alabildiğine geniş etki ve etkenliğinden ötürü dilin, tek bir kültürün çeşitli dalları arasında da birlik sağlanmasına katkısı büyüktür. Çoğumuz, kültürün ayrı ayrı türden maddi ve manevi öğelerini içten bir bütünde toplarken, gösterge olarak, o kültüre damgasını basan dili kullanırız" (Uygur, 1996: 21).

Dilin, kültürü inşa etmedeki bu başat rolünün yanı sıra, bir diğer önemli özelliği de içinde konuşulduğu toplumların 'uzlaşımlarını' (maddi-manevi tüm kültürel değer ve pratikleri) kendisinden sonra gelen kuşaklara aktarmasıdır. İnsanoğlu, içinde yetiştiği topluluğun dilini edindikten sonra, dili aracılığıyla o dilsel topluluğun tüm uzlaşımlarını edinir ve bunları kendisinden sonra gelen kuşaklara dili aracılığıyla aktarır. Toplumlari kalıcı kılan, işte dilin bu kültür taşıcılığı özelliğidir (Kılıç, 2002'den akt. Yıldız, 2005: 37). Kültürle ilgili her türlü yaşayış ve davranış tarzı, ifadesini hemen hemen bütünüyle dille gerçekleştirebildiği içindir ki, bir toplumu oluşturan insanların örf ve âdetleri, dünya görüşleri, sanat eserleri ve tarih gibi kültür unsurları, ancak o toplumun dili vasıtasıyla yaşatılıp sonraki nesillere aktarılabilmektedir.

Dil ile kültür arasındaki ilişki içten bir varlık bağlamıdır. Biri öbürünü zorunlu bir şekilde varsayar; karşılıklı bir döngü içinde birbirlerine bağlanırlar. Dil-kültür ilişkisi yaşamsal anlamda özel bir ortaklık meydana getirir. Dilin güçlü ve yaygın etkisi kültürün tüm varlığında kendisini duyurur. Kültürün damgasını taşımayan hiçbir dilsel kuruluşa (dizgeye), hiçbir sözcüğe rastlanmaz" (Uygur, 1996: 21). Dil ile kültür

ilişkisinde yaşanan bu karşılıklı ve zorunlu etkileşim, 17. yüzyıldan bu yana önem kazanan dil-kültür bağlantısı sorunsalını ele alan Johann Gottfried von Herder, Wilhelm von Humboldt, Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf gibi dilbilimciler (ya da toplumdilbilimciler) tarafından da ortaya konmuştur. Örneğin, kültürü ilk kez bir felsefe terim olarak kullanan Herder, toplumların 'doğal durum'dan çıkıp kendileri için yararlı ve kendilerine göre iyi ve doğru bildikleri amaçlara ulaşma ve bunları gerçekleştirme yolunda gösterdikleri tüm etkinliklere ve bu etkinlikler sonucu meydana getirdikleri ürün ve yaratmaları 'kültür' olarak tanımlarken, yaşanan tüm bu sürecin her şeyden önce kendisini 'dil'de dışa vurması gerektiğini söyler (Özlem, 2012: 162). Humboldt ise, bir ulusun dilinden, o ulusun kültürüne, dünya görüşüne inilebileceğini savunurken; dili, bir ulusun dış görünüşü olarak tanımlar. Kendisine göre, bir ulusun dili, o ulusun ruhu; ruhu da dilidir. Diller, uluslarla birlikte gelişirler; onların tinsel özelliklerinden kurulurlar. Dillerin yapısındaki farklılıklar da ulusların tinsel özelliklerindeki çeşitlilikten kaynaklıdır (Aksan, 2007: 65). Bir kültür/toplum içinde edinilen dilin, bireyin dünyayı belli bir biçimde anlamasını sağladığını söyleyen Sapir ve takipçisi (ve öğrencisi) Whorf ise, dili sadece toplumsal gerçeğe bir rehber olarak tanımlamakla kalmayıp, bireylerin toplum içindeki yaşamlarının, o toplumun anlatım aracı olan dilin insafına kaldığını da iddia ederler. Kızılderili kültürleri ve dilleri üstünde yaptıkları araştırmalara dayandırdıkları bu görüşleriyle Sapir ve Whorf, dil ve kültür arasındaki yakın ilişkinin dünyayı tanımak (veya algılamak) ve anlamak için bir anahtar olduğu gerçeğini, 'değişik dilleri konuşan insanların ayrı dünyalarda yaşadıkları' şeklinde, çok güçlü bir iddiaya taşımışlardır (Zeyrek, 2009: 29-30).

Wilhelm von Homboldt ayrıca, dil ile kültürü üreten entelektüel yetenek arasındaki görünümeleri incelediğinde, kültür bakımından ileri gitmiş, yükselmeler göstermiş bir ulusun dilinin de o yükselmeye uygun bir şekilde gelişme gösterdiğine dikkati çekmiştir. Humboldt, Sanskrit kökten gelen dilleri konuşan uluslarla, diğer köklerden gelen dilleri konuşan farklı ulusların uygarlık tarihleri boyunca yaşadıkları süreçleri karşılaştırarak şu sonuca ulaşmıştır: Kültürde üstün olan ulusların dillerinde de üstün olduklarını tarhi bize göstermiştir. Bir ulusun dili ilkel halde kalmış, gelişmemişse, kültürü de pek bir ilerleme göstermemiştir. Bu durum, 'dil'in yaratan edimi'nin gücüne bağlıdır. Dilin yapısı, ulusun ruhuna uyuyor ve onu canlandırabiliyorsa, o dilin, zamanın gidişiyle ulusun getirdiği tüm yeni biçimlenmeleri

kendi içinde meydana getirebilmesi ve bu bakımdan sürekli bir gücü olması gerekir. Dilde kendiliğinde meydana gelen bu bireşimsel güç, bütün bir organizmayı kurar. Bu güç aynı zamanda ilerlemiş düşünceyi ve onunla birlikte giden dili de kendisiyle birlikte sürükleyerek, bunlar arasında bir uyum kurar. Dil anacak yaratıcı iç gücü kendinde taşıdığını duyduğu zaman yükselir ve kendi yükselişiyle birlikte de ulusun kültürünü yükseltir (Akarsu, 1998: 85-86).

Her bir toplumun yaşama biçimi, dili, örf ve âdetleri, dünya görüşleri, sanat ürünleri, dini gibi kültür unsurları, diğer toplumlardan az ya da çok farklı olduğundan kültür, millidir. Bu yüzden kültürler, ayrı ayrı milletlere aittir. Bazı kültür unsurlarında ortaklıklar görülebilir, ama kültür unsurlarının tamamı tüm milletleri kapsayacak şekilde aynı olamaz. Bütünüyle ortak bir dünya edebiyatında, ortak bir dünya dilinden, yine bütünüyle ortak bir dünya görüşünden, kısacası bütünüyle ortak bir dünya kültüründen bahsetmek mümkün değildir. Kültürün bir diğer önemli özelliği de onun tarihi olmasıdır. Bir ulusu oluşturan bireylerin yüzyıllarca devam eden ortak yaşayışlarından ortaya çıkan kültür, kuşaktan kuşağa aktarılarak, tarihi bir değer kazanır (Yıldız, 2005: s. 38-39). Kültürün bu her iki özelliğinin temel belirleyeni de yine dildir. Kültür alanında, ulusal farkları yaratan şey gerçekte, sayılan tüm kültür öğelerinin ve kültürel değerlerin, önce düşünce evreninde semboller olarak vücut bulması, ardından da pratik alana (üretim ilişkilerine, toplumsal ilişkilere vb.) aktarılması sürecinde dilin aracılanması sırasında ortaya çıkan - ses birimlerindeki, sözcüğün kökenindeki, tümce yapılarındaki ve dilsel dizgeden ya da dizgeler bütününden çıkarılan/ulaşıl意思ındaki - farklılıklardır.

Dilsel dizgeden çıkarılan/ulaşıl意思 anlam konusunu, özgöl kültürel kimlik bağlamında ele aldığımızda, Valentin Voloshinov'un da belirttiği gibi, 'her anlam sosyal anlamdır'. Dil sosyal ilişkilerden geçerek öğrenilir. Bir şeyin ne olduğu, nasıl olduğu veya doğurduğu sonuçlar hakkında 'bilmeyi üretme' faaliyetinden (dilsel dizgeler aracılığıyla anlam verme edimi) çıkarılan sonuç olan *anlam* da iletişimde sosyal ilişkiler içinde oluşur ve sosyal ilişkilerde kullanılır. İletişimde ortaya konan her işaret ve mesaj, ilişkisel karakter taşır. Dolayısıyla anlam ve anlam verme edimi de sosyaldır (Erdoğan, 2011: 225-226).

"Toplumsal bir varlık olan insan doğduğu andan itibaren, içene doğduğu (örgütlü) toplumsal yapıların işaret sistemlerini, sembol setlerini ve dillerini öğrenir. Böylece yaşadığı çevredeki anlam sistemleri içine sosyalleşir. Bunun anlamı, insan sosyalleştiği toplumsal sistemin bütünleşik bir parçasıdır ve dünya görüşünü bu sistemin dilsel şifreleri belirler.

"Ünlü kültürel teorist ve sosyolog Stuart Hall'a göre: (1) Anlam, bilgi çerçevelerinden geçerek kodlanır; bu kodlar sosyal ve maddi boyutlara sahiptir. Yani anlamlar (ve kodlar) toplumun ekonomik ve siyasal süreçleri içinde yatar. (2) Anlamlandırma, kendi iç dünyasına göre mesajı çözen insanın yaptığıdır. Kodlanan ve çözümlenen anlamlar arasındaki örtüşme, zaman ve farklı sosyal ve coğrafik konumda değişir. (3) Kelime anlamından sosyal ve ideolojik imalara kadar, anlamın inşa edildiği kodlar, kodlayıcılara ve çözenlere göre değişebilir" (Erdoğan, 2011: 226).

Bu süreçte oluşan belirgin anlam ve anlam verme farkları da kültürel değer ve pratiklerde ortaya çıkan ulusal ya da o ulus içindeki etnik-dinsel kökenden gelen farklılıkları doğurur.

1.2.3. Kültürün Dille İnşasında İki Gelenek: Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür

İnsanların yaşadığı her yerde dil vardır. Dilin kullanıldığı her yerde de dil konuşulup işitildiği için, dilin temelini ses dünyası oluşturur (Siertsema, 1955). Sesin dışında kalan jest ve mimikler pek çok şey ifade etseler bile, gerçekte hepsi konuşmanın yerini tutmak üzere geliştirilmişlerdir; yani, işaret dilleri de sözlü konuşma sistemlerine bağımlıdır (Kroeber, 1972; Mallery, 1972; Stokoe, 1972). Dil, o denli sese bağımlıdır ki, tarih boyunca konuşulan binlerce, belki on binlerce dilden topu topu 106 tanesi edebiyat üretebilecek düzeyde yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı ise hiç yazılamamıştır. Bugün konuşulan 3000 kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyatı bulunmaktadır (Akt. Ong, 2007: 19). Günümüzde bile, konuşulan birçok dil kendisine uygun bir yazı geliştirememiştir. Bu yüzden esas olan tek şey; dilin, özü gereği sözlü oluşu ve sesli bir öğeler bütünü olarak gerçekleşmesidir. 'Sözlü dil' terimi dilin bu özelliğini vurgularken, 'yazılı dil' ikincil niteliklidir.

Toplum, insanların maddi ve sosyal üretimi ve üretim ilişkilerini yürüttükleri örgütlü bir yapıdır. İnsanın ve yaşadığı/üyesi olduğu toplumun varlığının biçimi (kimliği, karakteri, nasıl olduğu), kendini ve toplumu üretim tarzıyla oluşur ve değişir.

İnsanlar toplu yaşamaya başladığında, yaşamlarını ve ilişkilerini düzenleme, dolayısıyla iletişimleri üzerine düşünmeye de başlamışlardır. Her topluluk, kendi yaşadığı koşullara göre, kendi dilini geliştirmiştir. Bu geliştirilen dil, o insan grubunun yaşam koşulları için görevsellik taşır. Bu yüzden zamana, mekâna ve değişik yaşam koşullarına göre gerek aynı grupta gerekse de diğer gruplarda dilsel farklılıkların ya da bütünüyle farklı dillerin gelişmesi olağandır. Söz konusu bu dilin iletişim araçları, avcı-toplayıcı ilk kültürlerin sözlü geleneğinde ve sonraki kültürlerin farklı yazma ve basma biçimlerinden geçerek, çağımızın gelişkin teknolojisinin bir ürünü olan elektronik/dijital medya çağına ulaşıncaya değin, bütünlük ve tarihsel bir seyir izlemiştir (Erdoğan, 2011: 103).

Sözü mekâna bağlayan yazı, dilin gücünü tahminimizden çok daha fazla pekiştirir, düşüncenin yapısını değiştirir ve bu süreçte bazı lehçeleri belli başlı 'grafelekt'lere dönüştürür. Grafelekt⁴ (yazı dili), yazıya derinden bağımlılığıyla diğer lehçelere egemen olan ve onları kapsayan dildir. Yazı, grafelekte, sırf sözlü lehçelerinkinden kat kat üstün bir güç kazandırır. Ulusal bir birliğin grafelekt/yazı dili olarak belirlediği lehçe, örneğin standart İngilizce, kelime dağarcığında bugünkü ve geçmiş yüz binlerce anlamı birlikte taşıyan 1,5 milyon kelime barındırırken, yazıya geçememiş, sırf sözlü olan lehçelerin kelime dağarcığı ise birkaç bin kelimeyi aşmamaktadır ve bu sözlü lehçeleri konuşanlar, dilleri yazıya/kayda geçirilemediği için, kullandıkları kelimelerin unutulmuş geçmiş anlamlarını da bilememektedirler (Ong, 2007: 20).

Bununla birlikte, dilin özü gereği sessel bir yapıya sahip olması, yazıyı, dile kazandırdığı tüm o fevkalade olanaklardan gelen gücüne rağmen, sözlü niteliğe (sözlü dile) koparılamaz bağlarla bağlar. Yazılı bir metnin meramını anlatabilmesi için, dolaylı (iç sesle) veya dolaysız olarak (sesli) okunması ve sese dönüştürülmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu yüzden ki, yazı, kendinden önce gelen birincil bir sisteme, konuşma

---

⁴ Dil, *birey dili (dialekt)*, *sınıf dili (sosyolekt)* ve *yazı dili (grafelekt)* olarak üç değişik oluşum noktasında iletişim görevini yürütür. Bu üç aşamalı oluşumda ilk olarak, diyalektlerdeki (ağız) kimi fonetik ve morfolojik eğilimler yaygınlaşmak suretiyle kısmi bir genellik kazanır. Bu genelleşme, lehçeleşmenin ilk evresi sayılır. Lehçe, ağızların birleşmesinden meydana gelen, onların birçok özelliğini içerisinde taşıyan, ama onların teker teker hiç birini temsil etmeyen bir “üst ağız” birliğidir. Bir etnik grubun siyasi, coğrafi ve kültürel şartlara bağlı olarak bu şekilde çok sayıda lehçesi olabilir. İşte bu lehçelerden herhangi biri, siyasi erkin karar vermesiyle yazı dili hâline getirilir (Akar, 2010: 16).

diline bağımlı, 'ikincil biçimlendirme sistemi' olarak tanımlanmaktadır⁵ (Lotman, 1977, Champagne, 1977'den akt. Ong, 2007: 20).

Dili kullanma yetenekleri; dilin aracılanmasıyla üretilen düşünsel-dilsel ürünlerin aktarım biçimlerinin belirlediği iletişim ortamı veya ortamları; yaşamın ve toplumun maddi ve kültürel üretimi sırasında dile kattıkları/kazandırdıkları bağlamında ele alındıklarında, *sözlü kültür/gelenek* ile *yazılı kültür/gelenek* arasında teknik ve yapısal anlamda kayda değer farklılıklar mevcuttur. Sözlü kültürle yazılı kültür arasındaki en önemli fark, bu kültürlerin egemen olduğu topluluklarda yaşayan insanların düşünme biçimlerinde ortaya çıkan farklılıklardır. Düşünce, birincil sözlü kültürlerde bile, bir ölçüde analitik/çözümlemelidir; çünkü düşünme eylemi, malzemesini oluşturan birimleri birbirinden ayırır. Fakat olayların veya önerilen gerçeklerin soyut, dizimsel, sınıflandırıcı ve açıklayıcı bir çözümlemesi, okuma yazma bilmeden gerçekleşemez. Yazından habersiz birincil sözlü kültürde yaşayan insanlar, pek çok şey öğrenebilirler, nitekim çoğu oldukça bilgiç ve bilgedir; fakat 'inceleme' yapamazlar (Ong, 2007: 21).

Toplumsal yaşamın devamlılığı için, insanın maddi ve sosyal/kültürel gereksinimleri doğrultusunda yaşamın ve toplumun üretimi sırasında ortaya konan her türlü yararlı düşünceyi ve eylem biçimini kayda geçirilebilecek "yapay bir belleğe" (Şakar, 2006: 7) ihtiyaç vardır. Çünkü kayda geçirilmeyen, toplumsal uzlaşının bir ürünü olan yazı gibi 'yapay bir bellek'te, sembollerle/simgelerle, yani alfabeyle somutlaşıp ölümsüzleşemeyen söz, uçucudur. Bu yüzden, çıraklık (örneğin usta avcılardan avlanmasını öğrenmek), bir tür çıraklık sayılan müritlik, dinleme, dinleneni tekrarlama, atasözlerine ve bunları yeniden tertiplemeye hâkim olma (yani, sözlü kültürde dilsel dizgeyi kuran gramer/dilbilgisi kuralları da diyebileceğimiz ölçülü, kafiyeli, kalıplaşmış söyleme/konuşma biçimlerini, kısacası dilin retorikini öğrenme, bilme) veya kalıplaşmış deyişleri kullanarak özgün/yeni deyişler oluşturma, ortak geçmişe tek vücut olarak bakıp katılma, sözlü kültürün öğrenim yöntemleridir ki, bu

⁵ Yazının icadından on binlerce yıl önce üretilen sözlü sanat biçimlerinin yazıyla hiçbir bağı/bağlantısı yoktur. Bu yüzden, yazı ve matbaa kavramlarının varlığını bile bilmeyen, iletişimin yalnız konuşma dilinden oluştuğu, düşünsel-dilsel tüm üretimlerin/ürünlerin *dinleme, söyleme kalıplarını ezberleyerek dinleneni tekrarlama* ve böylelikle *kalıplaşmış deyişler üretme* yöntemleriyle yaşatılıp kuşakta kuşağa aktarıldığı kültürle **birincil sözlü kültür**, yazının kullanımı sonrasında gelişen ikincil biçimlendirme sistemi olarak tanımlanan kültüre de **yazılı kültür** denir (Ong, 2007: 23-24).

yöntemlerin hiçbirisi gerçek anlamda 'inceleme' sayılamaz. İleri dizinsel çözümleme anlamındaki inceleme, ancak yazının içselleştirilmesiyle mümkündür (Ong, 2007: 21).

Dilin doğası gereği sese, dolayısıyla da söze bağlılığı, sözlü kültürü tarih boyunca (üretim ve iletişim bağlamında) en eski, en kalıcı ve en egemen biçim kılmıştır. Sözlü kültür, diyalogdan dikey ilişkideki monologa kadar değişen biçimleriyle, etkinliğini zayıflatarak da olsa günümüze kadar, yazılı kültürle de iç içe, sürdürmüştür. Deneyimin ve bilginin aktarımı için - tıpkı yazılı kültürde olduğu gibi - kayıt ve geri çağırmaya (akılda tutmaya) gereksinimi olan sözlü kültür, bu ihtiyacını karşılamak için efsaneler, öyküler, destanlar, ağıtlar, atasözleri, vecizeler, şiirler ve fıkralar üretir; bunların insanlar arasında belli ölçü ve kalıplara göre ezberlenip yine sözlü olarak aktarılmasını sağlar. Bu anlatım ve aktarım şekli zorunlu olarak beraberliğin, dayanışmanın ve belli kültürel biçimlenmelerin sürdürülmesinin önemli ve ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu tip bir iletişimle sadece 'yaşanılan o an' ile ilgili bir yaşam sürecini tamamlama gerçekleşmez, aynı zamanda insanların belleklerini kayıt yeri olarak kullanıp kuşaklar arası aktarım/iletim de gerçekleştirilir (Erdoğan, 2011: 104-105).

Sözlü kültür, olayı yaşanılan anda veya kuşaktan kuşağa aktarmak için bilgiyi ezberlemek zorundadır. Belli kalıplara göre düzenlenmiş - ki burada şiir ön plana çıkmaktadır - kafiyeli, ölçülü belli bir ritme sahip, seslerin harmonik uyumunu gözetken kalıp ezbercilik ve doğaçlama yoluyla, bilginin söze gelmiş hali iletişime konu olan kişilerin belleğinde birleştirilir. Bu, sözlü kültürün yöntemsel anlamda tüme varım özelliğidir. Yazılı kültürde ise, yazı doğası gereği ayrıştırır ve bu da yazılı kültürün yöntemsel anlamda tümenden gelim özelliğidir. Dolayısıyla toplumlar ancak yazı ile 'analiz'i, yani zihinsel faaliyeti aşama aşama bölmeyi öğrenirler (Yengin, 1996: 25).

Düşüncenin sürekliliğe (yani anımsanmaya) ihtiyacı vardır. Sözlü kültürde her ne kadar kelimeler göze görünen nesneleri temsil etse de, yazı olmadığı sürece kelimelerin görsel bir varlığı olamaz. Bu yüzden, yazılı metinden yoksun sözlü kültürde kelimeler sestten ibarettir; ağızdan çıkan 'ses'le sınırlanmıştır ve bu durum, sözlü geleneğin anlatım biçiminin yanı sıra düşünme sürecini de etkilemiştir. Sözlü kültürde sözün ne odak noktası, ne bir izi (yazıya bağımlılığı sergileyen bir görsel benzetme, yani harfler ve bunlardan türetilen kelimeler), ne de ağızdan çıkmasıyla vardığı yer

arasında elle tutulur bir yörüngesi vardır. Sözlü gelenekte kelimeler başlı başına bir olay, bir eylemdir (Ong, 2007: 46).

Yazı, metinde zihnin dışında seyreden bir süreklilik çizgisi sağlar. Yazıyla 'kelimeler' somut bir nesne görünümüne bürünür, çünkü kelimeleri görsel işaretler olarak, şifre çözücü anahtarlar gibi algılar, metin ve kitap sayfasına basılı bu işaretlere dokunabiliriz. Zihin, herhangi bir zamanda bilgiyi anımsamak istediğinde, anımsanacak parçacıklar/kelimeler zihnin dışında, yazılı kâğıtta korunduğu için zihin tüm enerjisini düşünceyi ve ondan yükselen fikirleri, pratikleri daha da geliştirip çeşitlendirmeye, böylelikle insanın maddi ve kültürel alanlardaki ilerleyişine daha fazla katkı sunmaya harcar. Sözlü gelenekteyse geriye buna benzer en ufak bir artık kalmaz, birikim oluşmaz. Söz daha ağızdan çıkar çıkmaz yokluğa karışır; bilgiyi anımsamak için zihnin dışında başka da geri dönecek yer yoktur. Bu nedenle zihin, konuşulmuş konunun büyük bir bölümünü odak noktasına yakın tutarak, daha fazlasını söylemek ve yavaş ilerlemek zorundadır. Ritmik bir kalıba dökülmüş bol sözle ağdalı konuşmak, az önce söylediğini hemen tekrarlamak, konuşanın ve dinleyenin dikkatinin dağılmamasını sağlar. Sözlü kültür, belleği güçlendirmek için kalıplardan yararlanır. Bu kalıpların yapısı da eş veya karşıt anlamlı terimlerin, deyişlerin ve cümleciklerin kümelenmesiyle tanımlayıcı bir söz niteliğini kazanır. Sözlü geleneğin ürettiği sıfatlarla yüklü kalıpsal bir deyiş, toplumsal belleğe kazınıp bir kez billurlaştı mı, ona kolay kolay artık kimse dokunamaz. Çünkü sözlü kültürde bilgi, güç bela elde edilir ve bu yüzden çok değerlidir. Sese bağımlı sözlü kültürde kavramlaştırılan bilgi, yüksek sesle tekrar edilmezse yok olacağından, sözlü geleneğin yaşlı ve bilge kadın ve erkekleri uzun yıllar içinde büyük bir zahmetle öğrendikleri bilgileri - deyiş kalıbını neredeyse hiç bozmadan- sıklıkla karşısındakilere tekrarlayarak/anlatarak 'bilgi'nin unutulmaması için büyük bir özveri gösterir ve bu yolda çok fazla enerji sarf ederler. Bu zorunlu gereksinimden kaynaklanan son derece gelenekçi ve tutucu zihniyet de yeni fikrîsel denemelere girişmeyi haklı olarak engeller. Oysa insanlara, az söze dayanan çizgisel ya da çözümlemeli düşünce ve konuşmayı kazandıran yazı teknolojisi, sözlü kültürün bilgiyi unutmamak için ürettiği ağdalı sıfatlar, deyişler, çok sayıda yan cümlecik gibi anlatımsal öğeleri bir çırpıda silip daha az sözü/kelimeyi daha ayrıntılı ve sabit dilbilgisi kurallarıyla düzenleyerek, anlatımı kısaltmıştır. İleride anımsanmak üzere bilgiyi koruma işlevi yazıya aktarılınca, metin, zihnin yükünü, başka bir deyişle, hatırlama

yükünü hafifletmiş ve böylece zihnin yeni düşüncelere yönelmesini sağlamıştır (Ong, 2007: 54-58).

Sözlü kültür, bilginin kavramsallaştırılması bağlamında, insan yaşamına daha yakındır; bilgiyle yaşantı arasına mesafe koymaz. Çünkü bilgi, insanın çevresindeki nesnel dünyayla karşılıklı etkileşiminden doğar ve işlevsel ilişki çerçevesinde kullanılır. Gerek kavramlaştırma aşamasında gerekse söze dökme (bilginin iletişim yoluyla aktarımı) aşamasında özneye nesne arasındaki etkileşim (yani bilgi), yazılı kültürde olduğu gibi bilgiyi gerçeklik alanından koparıp kâğıt üzerinde kelimelerle soyutlayarak değil, insan sesinde vücut bulmuş kelimelerle somutlaştırılarak, doğrudan bir iletişimle aktarılır. Dilin aracılanmasıyla sözlü olarak kavramlaştırılmış bu tür bir bilgi, kaynağına dolayısıyla insan yaşamına, yazıyla aracılanmış bilgiden daha yakındır.

Ancak sözlü kültür her ne kadar insanın nesnel dünyayla etkileşiminden doğan bilgiyi kavramlaştırıp aktarırken gerçekliğe daha yakınsa ve bilgiyle yaşantı arasına, yazılı kültüre oranla daha az mesafe koysa da; söz konusu bu yakınlık çoğu zaman bize gerçekliğin tam bir resmini vermez ve insanla yaşam arasında kuralları önceden koyulmuş grift/karmaşık bağın çok büyük bir kısmı görünen gerçekliğin ardında gizli kalır. Sözlü kültürde bilginin üretimi ve aktarımı iletişime bağlıdır. Bunun için de efsaneler, destanlar, öyküler vb. belli anlatım kalıpları oluşturulur ve her bir anlatım kalıbının "çeşitlemeleri de en az tekrar sayısı kadar boldur" (Ong, 2007: s. 58). Dolayısıyla, sözlü kültür gerçekliğin birebir görünümüne dair - insan aklını özneye nesne, insanla yaşam arasındaki etkileşimin çok katmanlı yapısını anlamak ve anlamlandırmaktan uzaklaştıracak biçimde - *uydurular*, *mitoslar* ve *hurafeler* üretmeye fazlasıyla yatkındır. Örneğin, sözlü kültürde, şiddetli yağmurda çakan yıldırım hakkında birçok anlatım biçimi geliştirilmiştir. Gökten düşen yıldırım, kimi zaman etrafına korku salıp ölümlere sebep olan ilahi bir kudret/unsur olarak, kimi zaman da yıllar süren ve artık onulmaz sanılan bir kuraklığın son bulmasının habercisi/işareti addedilip olumlanarak toplumsal hafızada ve dilde kendine yer edinmiştir. Ancak, bir doğa olayı olarak, yıldırım olgusunun salt görünümünden kendisine yansıyanlarla ilgilenen sözlü kültür insanı, bu olgunun ardında yatan gerçekliği ve doğa yasalarını hiçbir zaman merak etmez; 'yıldırım' terimiyle adlandırdığı bu olgunun epistemolojik ve ontolojik boyutları üstüne hiçbir zaman düşünmez. Çünkü insanla doğa/yaşam arasındaki etkileşimden doğan bilginin tüm gerçekliğiyle ortaya serilebilmesi ve toplumların söz

konusu bu bilgiden hareketle daha yenilerine ulaşması ve bununla beraber ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda ilerleme kaydedebilmeleri, ancak "yazının içselleştirilmesiyle kazanılan ileri dizinsel çözümleme anlamındaki inceleme" (Ong, 2007: 21) ile mümkündür. "Sözlü kültürlerin ürettiği, sanat ve insanlık değerleri açısından son derece üstün sözel edimler, insan ruhuna yazının taht kırmasıyla yiter ve bir daha yaratılamaz. Buna karşılık, yazı olmadan insan bilinci gizilgücünden istediği gibi yararlanamaz, başka bazı güzel ve güçlü yapıtlar üretemez. Bu bağlamda sözlü kültür, yazı üretmek zorundadır ve üretecektir de" (Ong, 2007: 27-28).

Yazı, konuşulan dilin yazıya geçirilmesinden daha öte bir şeydir. İçeriğini konuşulan dilin oluşturduğu bir araç olmasına rağmen, yazının kullanım biçimleri konuşmanınkilerden farklıdır. Bilgiyi, konuşmanın yaptığından daha farklı bir şekilde düzenler ve depolar; sonuç olarak dilin farklı bir biçimidir. Yazılı dil, konuşmadan daha farklı bir evrim geçirmiştir. Konuşmanın ve düzyazının kuruluş kuralları birbirinden çok farklıdır. Düzyazı kaydedilmiş konuşma değil, bilginin çok daha biçimsel bir düzenlemesidir. Yazının konuşmaya en yakın biçimi şiidir; onun dinlenilmesi beklenir. Düzyazının ise dinlenilmesi beklenmez ve aslında düzyazıda içerilen bilgiye erişmenin en etkili biçimi sessizce okumadır (Logan, 2011: 99). Yazılı kültür, sözlü kültürün aksine, sözün karşılıklı iletişimsel aktarımı yerine metne dayalı bir aktarımı benimsediği için insanları birleştirici/bütünleştirici bir etkiye değil, metni okumaya başlayan her insanın kendi iç dünyasına çekilmesi bağlamında, ayrıştırıcı ve yalıtıcı etkiye sahiptir (Ong, 2007: 93).

Sözlü bir eseri yazıya geçirme etkinliği bir sıralama yapılmasını gerektirir. Metin, üzerinde her türlü düşünsel değişikliğin yapılabileceği, tekrar tekrar bakılabilecek ve başkalarıyla paylaşılabilecek fiziksel bir esere dönüşür. Kullanılan araç düzenlenme tarzını da belirler. Sözlü kültürde akustik araç sözün geçiciliği/uçuculuğu sebebiyle konuşma dili kelimelerin süreklilik, bağlantılılık ve bütünlük esaslarına uygun olarak düzenlenirken, yazılı kültürde görsel aracın karakteri yüzünden yazılı dil, farklılaşmaya ve parçalılığa dayanır. Yazının etkisiyle bilginin nesneleşmesi ya da bilen bilgidan ayrılmasıyla, soyutlama, sistemleştirme ve bilimsel düşüncenin nesnelliği teşvik edilir. Ayrıca, yazılı kültürde alfabenin yazılı bir kod olarak kullanımı insanların çözümleme, kodlama, kod çözme ve sınıflandırma becerilerini ilerletmiştir (Logan, 2011: 100).

"İnsan doğunca nasıl kendilerinden önce var olan bir dille ve kültürle karşılaşıyorlarsa, aynı şekilde belli bir tarihsel koşullar yumağıyla da karşılaşılır ve tarih, yazı ile başlar. Dil ve biçem kör güçlerdir; yazı tarihsel bir dayanışma edimidir. Dil ile biçem birer nesnedir; yazı bir işlevdir: Yaratım ile toplum arasında bağıntıdır, insansal amacı içinde kavranan ve böylece tarihin büyük bunalımlarına bağlanan biçimdir" (Barthes, 1989'dan akt. Yengin, 1996: 29). Yazı, zihni deneyimin üzerine kazındığı bir tablet olarak, insanın yaşamla ve doğayla etkileşimden doğan bilgiyi/gerçeği yeniden yaratır. Yazı, yaşamın kültürel içeriğini bizzat oluşturan insanın düşünme biçiminin yapısal bir değişim geçirmesine neden olmuştur. Yazılı söz, basit bir hatırlatıcı işareten çok daha fazlasıdır: Yazı sözü ölümsüzleştirir. Yazılı söz, geçmiş şimdide yeniden yaratır ve bize hatırlanan, aşına olunan şeyi değil, insanın kendi eliyle yarattığı yapay bir belleğin yaşamın ve toplumun üretim sürecindeki gücünü gösterir (Yengin, 1996: 29).

"Yazının çıkışı tümüyle ekonomik üretim faaliyetlerinde ortaya çıkan gereksinimlere dayanır. İlk kayıt etme ve dolayısıyla ardından yazıyı kullanma, mülk (ve köle) sahiplerinin varlıklarını ve alışverişlerini kaydetmesi ve hesap tutmasıyla başladı. Bu alandaki içerik, malın hüviyeti, mülkiyetin belirlenmesi, imza, mal listesi, malın sınıflandırılması, mübadelenin kaydı vb. biçimleri içerir" (Erdoğan, 2011: 106). "Yazının sonradan siyasal/dini yönetimde kullanılmasıyla, ekonomik içeriğe siyasal yönetim içeriği de eklenmiştir. Yazı siyasal yönetimde kuralların ve komşularla yapılan anlaşmaların kayıt edilmesinde, savaşta ve yasal dokümanlarda kullanıldı" (Siegelau, 1979'dan akt. Erdoğan, 2011: 106).

Bilginin aktarılması sürecinde yazının aracılanması, yazılı söyleme özerklik kazandırır. Kayda uygun bir ortam/malzeme üzerine yazılan bilginin insanlara aktarımı için, sözlü gelenekte olduğu gibi bir anlatıcıya, bir dinleyiciye, monolog ya da diyalog biçiminde gelişen bir iletişim ortamına gereksinim yoktur. Dolayısıyla bilginin/anlatının özgünlüğü, sözlü gelenekte olduğu gibi anlatım süresince dinleyiciyle kurulan etkileşimin niteliğine bağlı değildir. Yazılı söylem, metni okuyarak bilgiyi alımlayan insandan anlatıya katılmasını ve heyecanlı bir karşılık vermesini beklemez. "Yazılı söylem, yazarından ayrı tutulduğu için, yani hiçbir kitapta, kitap aracılığıyla yazarına erişim mümkün olmadığı için, konuşmada olduğu gibi soru sorulamayan, sorgulanamayan, özerk bir söylem özelliği taşır" (Ong, 2007: 97).

Yazılı kelime, konuşma sözü gibi kendini savunamaz; doğal konuşma ve düşünmede olduğu gibi gerçek insanlar arasında bir söz alışverişi yaratamaz. Bu yüzden yazı edilmendir (Ong, 2007: 98). Yazıya alışan zihin/birey unutkan olur; çünkü yazı, bilgiyi zihin yerine sembolik şifrelemeyle kendi üstünde taşıdığı için, zihni zayıflatır. Ancak, zihnini bilgi yükünün ağırlığından kurtarıp gücünü/enerjisini düşüncesini ve fikirlerini çeşitlendirmeye, böylelikle yaşamın ve toplumun üretimi için nesnel doğaya hâkim olmaya harcamak zorunda olan insanoğlu için de bilgiyi kendi üstünde taşıyan/saklayan yazı elzemdir; kaçınılmaz bir teknolojidir⁶. Çünkü yazı, düşüncenin sürekli ve yoğun bir biçimde irdelenmesini sağlayıp düşünme edimini kolaylaştırır. Yazının insan algısına getirdiği devrim, algının, dilden yararlanma organı olarak kulaktan göze doğru kaymasında gizlidir. Nesnel dünya gerçeğini sembolik şifrelemeyle (harf, kelime, cümle ve cümleciklerden oluşan dilbilgisi bağıntısıyla) kâğıt ya da elektronik bir ortamda kayda geçirip ölümsüzleştiren yazı, bu bakımdan gerçeğe konuşmaktan daha yakındır; kavramsal anlamda bir kelimeye dönüşen gerçeklik, yazınsal aktarımda, sözel aktarıma nazaran daha az değişir, dönüşür ya da başkalaşır. "Yazı, kişinin (yaratıcının) değil, dilin (dilyetisinin) gerçeğidir" (Barthes, 1989; akt. Yengin, 1996: 30).

Yazmak, farklı bir bakış ve düşünce süreci gerektirir. Yazılı kültürde düşüncenin önkoşulu yazmayı öğrenmektir. Çünkü yazı yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda bir düşünce olanağı, bir düşünce ortamıdır; insanın düşünme düzeneğine özel bir biçim verir yazı (İnce, 1991'den akt. Yengin, 1996: 30). Kelimelerin metin içindeki durumuyla sözlü söylemdeki durumu birbirinden oldukça farklıdır. Doğal, sesli ortamda kelime, gerçek ve var olan bir şimdinin parçasıdır. Sözlü sözce (konuşmacının ürettiği ve bildirişim/iletişim düzeyinde ortaya çıkan mesaj), gerçek ve yaşayan bir insan tarafından, yine kendisi gibi gerçek ve yaşayan bir insan veya insan topluluğuna, belli

---

⁶ Yazı da tıpkı matbaa ya da bilgisayar gibi, dışsal (insanın kendi bedeninin özerk alanı dışında gelişen), yabancı (insan bedeninin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan fiziksel ve sezgisel tüm yetilerinden farklı olan) bir *teknoloji*dir. İnsanın zihninde var olan düşünceyi/düşünsel üretimi zihnin dışında kurmaya çalışır. Bugünün okuryazar insanları olarak, yazıyı öylesine içselleştirmiş, benliğimizin o denli ayrılmaz bir parçası kılmalı ki, matbaa ve bilgisayarı kolaylıkla teknoloji olarak nitelendirirken, yazıyı teknoloji olarak görmekte zorlanırsınız. Fakat yazı (özellikle de alfabeli yazı), bir teknolojidir; araç kullanımını zorunlu kılar: Kalem, fırça, kâğıt, hayvan derisi, tahta ya da bilgisayar ekranı gibi yüzeyler, boya, mürekkep vb. ... Ancak, ne matbaa ne de bilgisayar teknolojisi insanoğlu için yazı kadar zorlayıcı olmuşlardır. Çünkü gerek matbaa gerekse bilgisayar, dinamik sesi suskun mekâna indirgeyen, kelimeyi yaşanan andan koparan yazının açtığı yolda, daha kolay ve hızlı adımlarla ilerlemişlerdir yalnızca (Ong, 2007: 101).

bir zamanda ve her zaman kelimelerden öte şeyler de içeren gerçek bir ortamda yöneltilir. Söylenen söz, her zaman sözel olmaktan öte özellikler taşıyan bir toplu durumu değişime uğrattır. Hiçbir zaman tek başına, yalnız kelimelerden oluşan bir bağlamda belirmez (Ong, 2007: 122). Metindeyse kelimeler yalnızdır; tüm fonetik (sesçil) niteliklerinden, yani vurgudan yoksundur. Konuşulan dilin yazılma süreci, bilinçli yaratılmış belirli kuralların (dilbilgisi) yönetimindedir; bu yüzden de yazı, doğal konuşma dilinin tersine, her şeyiyle yapaydır. Ancak bu yapay bellek (yani yazı), insan üretimi diğer bütün yapay yeniliklerden/üretimlerden daha fazla, insana kendi öz kaynaklarından en geniş biçimde yararlanma olanağını sunar. Yazı bu yolda, (sözlü geleneğin ve bu geleneğe özgü bilginin doğduğu) doğal sesli ortamla insan arasına mesafe koyar; onu bir bakıma bu ortama yabancılaştırır. Bu yabancılaşma insana, kendisine dıştan bakma, gerçekliğin izlerini - ruhu da işe katarak - daha derinlerde sürme, etkin bir parçası olduğu doğayı ve yaşamı, edilgen yazı ortamında sembolse ve görsel şifrelemeyle yeniden üreterek, daha analitik/çözümleyici bir biçimde kendi yararına inceleme, değerlendirme imkânını verir. Bu bağlamda, "doğal ortama yabancılaşmak, yararlı olduğu kadar, yaşamımızı birçok bakımdan zenginleştiren bir temel gereksinimdir. Tam olarak yaşamak ve anlamak için yaşanılana yakınlık kadar uzaklık da gerekir ve bilinç bu mesafeyi en kolay yazı yardımıyla elde eder" (Ong, 2007: 102). Özcesi, yazı, bilinci keskinleştirir; insanın zihinsel etkinliğini yeniden biçimlendirip onu daha güçlü kılar. Yazılan kelime de "bilginin çözülme sürecini keskinleştirir. Yazı, sözlü gelenekte konuşmayla düzenlenen ve çözümlemeye özgü kesinlikten yoksun dil ve düşüncüyü kelimelerle örülmüş bir metne dönüştürüp kelimedenden beklentileri artırır; düşünce ve söze yeni bir ayırıcı güç yükleyerek kelimelerin eleştirel ve titiz seçimini sağlar; sözceyi (yazarın/konuşmacının ürettiği mesajı), analize her zaman açık olan yazının kesinlik alanına aktarır onu sözlü kültürün hızla akıp giden kelime bolluğunda ortaya çıkabilecek yanlışlardan ve tutarsızlıklardan arındırır (Ong, 2007: 125-126).

Yazılı kültür, sözcenin ya da bilginin yazıya dökülerek kayıt olanağı bulmasını ve tutulan kayıtların zamansal düzlemde kalıcılışmasını, uzamsal düzlemde de yaygınlaşmasını sağlayarak, insan iletişimini evrensel bir düzeye taşımıştır. Bu bağlamda yazılı gelenek, etkinlik alanı anlamında daha 'yerel' olan sözlü gelenek göre 'evrensel' olandır. Yazının kullanıma girmesi, insanların toplumsal yaşamlarını sistemli

yapılara dönüştürme becerilerini de arttırmıştır. Her türlü yaşamsal verinin/bilginin kaydedilmesi, uzak mesafelerdeki insanlar, kurumlar, örgütler, topluluklar vb. arasında yazışmalar yoluyla eşgüdüm sağlanması, toplumsal bütünlüğün korunması ve sürdürülmesi vb. açılardan pek çok olanağı da beraberinde getirmiştir. Özcesi, yazı tarihi doğurmuştur; her ne kadar söz konusu bu tarih hep egemenlerin gözünden ve dilinden yazılmış olsa da. Yazıyı kullanma ve kendi çıkarlarına uygun biçimde kullandırma işinin ve yazma ediminin binyıllar boyu egemen sınıfların tekelinde olması, insanlar arasındaki hiyerarşik ilişkilerin, yöneten ve yönetilen, egemen ve bağımlılık ilişkisinin daha da güçlenmesine olanak sağlamıştır (Güngör, 2013: 42).

Yazının matbaayla birlikte daha da pekişen gücüne rağmen, tarih bize, insanoğlunun "sözlü kültürden yazılı kültüre geçişinin oldukça yavaş gerçekleştiğini göstermektedir. İnsanlık Ortaçağ'da antik Yunan ve Roma kültürlerine nazaran katbekat fazla metin kullanıyor, üniversite eğitimi kitapla görülüyordu; ancak öğrencilerin bilgi düzeyini ölçen sınavlar yazı yerine sözlü tartışmalarla yapılıyordu (Ong, 1967, 1971'den akt. Ong, 2007: 137). "Elyazması ve ilk basılı kitaplar devrinde okuma, bir kişinin elindeki kitabı geniş bir topluluğa yüksek sesle okuduğu toplumsal bir etkinlikti" (Ong, 1967'den akt. Ong, 2007: 155). Sözlü kültürün bu egemenliğinin izleri 19. yüzyıla dek sürülebilmektedir. Çünkü Rönesans hümanizması bir yandan aklın gücünü yazının - gerçeği soyutlayarak sembolik şifreleme aracılığıyla yeniden ürettiği - yapay evreninin gücüyle birleştiriyor, bir yandan da yüzünü hayranlıkla antik kültürün (sözlü geleneğin bir ürünü olan) görkemli tarihsel ve kültürel birikimlerine döndürüyor; bu da sözlü geleneği yazı karşısında hâlâ canlı tutuyordu (Ong, 197'den akt. Ong, 2007: 137).

Bunun yanında, 19. yüzyılda gelişen (elektronik altyapılı) teknoloji devrimiyle başlayan buluşlar çağının getirdiği telefon, radyo, televizyon ve çeşitli türden ses bantı teknolojilerinin bizi, biçimini tümüyle yazının ve basılı yazının kullanımından alan 'ikincil sözlülük' çağına taşıdığı da ortadadır (Ong, 2011: 114). "Sözel anlatımın bu elektronik dönüşümü, hem kelimenin yazıyla başlayıp matbaayla pekiştirilen mekân bağlarını güçlendirmiş hem de bilincimizi ikincil sözlü kültür çağına sokmuştur. Hele ki bilgisayar teknolojisinin doğuşuyla bu çağda, sözün/kelimenin önce yazıyla sonra da yoğun biçimde matbaayla işleniş ve mekân kazanışı bilgisayarla daha da yoğunlaşmıştır. Bilgisayar teknolojisi kelimenin mekâna ve elektronik-yerel harekete (bilgisayar başındaki bireyin edimselliğine) bağlılığını azamiye çıkartırken, kelimeyi

neredeyse anlık kılarak, yazının getirdiği çözümlemeli/analitik ardışıklığı en üst seviyeye taşımıştır (Ong, 2007: 160-161).

İKİNCİ BÖLÜM

EGEMEN MEDYA DİLİNE GENEL BAKIŞ

2.1. Kitle İletişiminin Temel Unsuru Olarak Medya

İnsanoğlu gereksinimleri doğrultusunda yaşamını maddesel ve kültürel olarak inşa ederken, öncelikle düşüncesini yaşam koşullarına yansıtarak kendisini kuşatan fiziksel dünyayı anlamak ve anlamlandırmak için sahip olduğu dil yetisini kullanır. Böylelikle insan canlılar dünyasında kendisine özgü bir yer edinir ve ürettiği dille kendisini çevreleyen maddi dünyası hakkında kendi düşüncelerini, duygularını ve inançlarını oluşturur. Ardından da sahip olduğu bu düşünce, duygu ve inançları çerçevesinde kendini ve yaşamı, iletişimsel eylemleriyle başkasına/başkalarına anlatır. Bu anlatılar, dünyaya, ilişkilere, insan gerçeğine ilişkin her şey hakkında insanın yaşamı yeniden üretme amacının özüne uygun 'bilmeleri/bilgiyi' oluşturur. Bir topluluğun ya da toplumun üyesi olarak insanın ürettiği, bu bilmeler/bilgiler de (başta her türlü teknik bilgi olmak üzere, inanç, ahlak, örf, adet, sanat, hukuk vb. maddi ve manevi değerler/üretimler ve insanın fiziksel çevresiyle etkileşimler/ilişkiler sonucu kazandığı diğer tüm alışkanlıklar ve yetenekler) insanın kültürel varlığını oluştururlar. Görüldüğü gibi, insanın kendisini tanımak ve gerçekleştirmek, bununla eşzamanlı olarak da yaşamı amaçlarına uygun şekilde yeni baştan inşa etmek için ortaya koyduğu iki temel unsur olan dil ve kültür arasındaki birbirlerini tamamlayan, birbirlerine karşılık gelen vazgeçilmez ilişkinin en temel varoluşsal önceliği *'iletişim'*dir.

Varlığının devamı için başkalarıyla ilişki kurmak, karşılıklı iletişim zorunda olan insanın tarihi, aynı zamanda iletişim tarihidir. Çünkü insan-toplum ilişkisinin en temel yapı taşıdır iletişim. İnsan kendini ve toplumu üretebilmek için giriştiği tüm etkinliklerinde hem doğal hem de kendi yarattığı teknolojik araçları kullanır. Bu kullanımın olması, örgütlenmesi, yürütülmesi, tutulması, geliştirilmesi ve gerektiğinde değiştirilmesi, ancak iletişimle gerçekleşebilir (Erdoğan, Alemdar, 2010: 27).

İletişim her şeyden önce, bir insanın tüm yaşamsal faaliyetlerinin, tüm eylemliliğinin merkezinde yer alan vazgeçilmez bir edimdir. Kavramın kökeni, Latince commun-halk ya da topluluk kökünden üretilmiş bir kavram olan communication terimine dayanır ve 'bilgi ve düşüncelerin değiş tokuşunu' ifade eder. Bunun yanında kavram, bilgiyi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreçlerini de kapsar (Yıldız, 2005:

51). İletişim, insanın doğal bir araç olarak ürettiği 'dil'i aracılığıyla bilgi ve haberlerin karşılıklı değişimi; bir konuşucuyla yanıt beklediği bir dinleyici arasındaki sözlü alışveriş; iki ya da daha çok kimse arasında bir anlaşma, düşünsel açıdan bir yakınlaşma doğmasını sağlayan ve karşılıklı konuşmaya dayalı ilişki, diyalog; telekomünikasyon sistemiyle birbirine bağlı iki ya da daha çok abone ya da merkez arasında önceden belirlenmiş uzlaşma uyarında gerçekleştirilen bilgi aktarımıdır (Özdemir, 1998: 21).

Başta en temel ve doğal iletişim aracı olan dili ele alarak değerlendirecek olursak, insan hayatının tamamıyla iletişim etkinliklerinden müteşekkil bir yapısının olduğunu ve söz konusu bu yapının inşasında kullanılan iletişim araçlarının da insanlık tarihi kadar eski olduğunu görürüz. "İletişim, her insan faaliyetinin her anıyla ve doğasıyla iç içe olan bir özelliktedir; iletişim, insanın her an, her yerde ve koşulda kendini maddi ve düşünsel (entelektüel, duygusal, inançsal, ahlaksal) yeniden üretmesini içerir" (Erdoğan, 2011: 37). İletişim ile bir gereksinimi gidermek (bir amacı gerçekleştirmek) için gerekli eylemin yapılması düşünülür, planlanır, yürütülür ve sonuçlandırılır. Bir gereksinimi gidermek için olası seçenekler arasında bir seçim yapmak, otomatikman yönetsel bir karar vermiş oluruz. Dolayısıyla iletişim ile hem kendi yaşamımızı hem de ilişkide bulunduklarımızın yaşamlarını yönetme ve yönlendirme işini yaparız. Çünkü genellikle bir gereksinimi giderme bir diğer insanla işbirliğini gerektirir ya da bir diğer insandan geçerek olur. Bu doğrultuda gereksinimi giderme kararları ve faaliyetleri, hem kendimizi hem de diğerini yönetmeyi gerektirir, Özcesi, her iletişim yönetseldir (Erdoğan, 2010: 28).

1950'li yıllarla birlikte, sosyal bilimlerin sosyoloji, sosyal psikoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi, tarih gibi dallarında, yöntembilimsel ve kuramsal açılardan sağlanan gelişmeler iletişim alanı için de önemli açılımlar sağlamış, iletişime ilişkin tanımların ve kavramsal çerçevenin de giderek değişmesine yol açmıştır. İletişimin yalnızca taraflar arasında basit bir ileti veya bilgi alışveriş süreci değil, aynı zamanda iletilerin, bilginin ve de anlamın üretim alanı olarak da görülmesi gereği üzerinde durulmaya başlanmıştır (Güngör, 2013: 25). İnsan, doğar ve bedeninin kendisinden talep ettiği maddi ve manevi bütün gereksinimlerini karşılamak için yaşamı (kendisini kuşatan fiziksel dünyayı) gerek düşünsel gerekse de maddesel anlamda dönüştürür, yeniden üretir. Dolayısıyla insan 'iletişim'i, 'dil'i ve tabi 'anlam'ı da üretir. İnsanın ne kendisi ne de düşüncesi sosyalin/toplumsalın dışında olduğu için, insanın her türden

ilişkide ürettiği anlam da sosyaldır. Bu bağlamda, iletişimi doğru anlamak, ancak belli yer ve zamandaki ilişkiyi kendi tarihselliği ve doğası içinde anlamakla mümkündür (Erdoğan, 2010: 28).

İnsanların dili kullanmalarında, simge, sembol, mit ve ikon üretmelerinde, bunlardan hareketle kültür oluşturmalarında, oluşturdıkları kültürü zamansal ve uzamsal düzlemde yaymalarında, kalıcı kılmalarında, geliştirmelerinde iletişim olmazsa olmaz bir unsur ve edimselliktir. Diğer yandan iletişim, toplumlardaki örgütlü yapının/yapıların egemenlik ve bağımlılık ilişkileriyle uyumlu, örgütlü bir işleyiştir de. O halde iletişim, ileti alışverişi ilişkisinden ibaret basit bir çizgisel süreç değil, oldukça karmaşık, çok yönlü, çok amaçlı bir ilişki ortamıdır. İletişim, gönderici (veya kaynak), ileti, araç, alıcı (hedef) gibi öğeler arası doğrusal işleyen bir süreç değil, oldukça çok yönlü, girift/birbirine girişik bir ilişki alanı, bir işleyiştir. İletişimin bu çoklu ve karmaşık ilişki ortamında yalnızca ileti aktarımı değil, aynı zamanda ileti üretimi, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bilgi üretimi de gerçekleşmektedir. Bu ortamda gönderici alıcıya, çoğu zaman kendisinin de içerisinde yer aldığı ilişkiler ve sistem içinde oluşturulan bilgiyi, fikirleri, değerleri aktarır ve onların benimsenmesini sağlamaya çalışır (Güngör, 2013: 25).

Sözlük anlamı olarak "siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü" (TDK, 1998: 1047) olarak tanımlanan ideoloji kavramı, düşünce ve fikirlerin kitlesel ifadesi için, toplumun/kitlenin üzerinde uzlaştığı kodlarla, simge ve sembollerle üretilen bir anlam alanıdır. Gerek tanımından gerekse de işlevinden de anlaşılabilirliği gibi her ideolojik faaliyet iletişimsel, her türlü kitle iletişim faaliyeti ise ideolojiktir. Dolayısıyla, iletişim olgusunu hem anlam üretim alanı olarak hem de iktidar ilişkilerinin üretim alanı olarak ele aldığımızda karşımıza *'kitle iletişim'* kavramı çıkmaktadır.

Kitle iletişim, kitlesel düzeyde, bütün bir topluma ilişkin olarak gerçekleşen iletişim eylemidir ve ağırlıklı olarak iletişimin kitle iletişim araçlarıyla (yani insanoğlunun yapay olarak ürettiği teknolojik araçlarla) aracılanan boyutuna karşılık

gelmektedir.⁷ Kitle iletişimi her şeyden önce, yönetsel bir iletişimdir; yönetici siyasal ve ekonomik güçlerin, yönetilenleri yönetme ve kontrol etme faaliyetlerinin bütünleşik bir parçasıdır. Ancak söz konusu 'kitle' kavramına karşılık gelen insan toplulukları, genel tanımlamanın aksine, birbirinden kopuk, atomize olmuş bir grup değildir; toplumsal üretim-tüketim ilişkileri içinde/çerçevesinde oluşmuş ve ortak özelliklere sahip insan topluluğudur. Kitle iletişimindeki 'iletişim' kavramı da kesinlikle diyalog, alışveriş, paylaşma gibi karşılıkları ifade eden bir ilişkiyi anlatmaz. Aksine, kurumsallaşmış, örgütlü, yönetsel, sembolik/düşünsel içeriği planlamayı, üretmeyi ve dağıtmayı anlatır (Erdoğan, 2010: 29).

Modern kitle iletişiminin ortaya çıkmasından çok evvel de başka kamusal iletişim biçimlerinin ulaştığı kitleler/büyük insan toplulukları bulunmaktaydı. Oysa asıl konumuz olan Kitle iletişim, kurumsallaşmış kamusal kültürleşmenin, yüz yüze ve diğer kişisel olarak dolaymlanan etkileşimin sınırlarının ötesindeki genişlemesidir. Bu da ancak mesajların kitlesel üretimi ve dağıtımı için teknolojik araçlar mevcut olduğunda ve toplumsal örgütlenmeler ortaya çıktığında mümkün hale gelir"Kitle iletişim, kurumsallaşmış kamusal kültürleşmenin, yüz yüze ve diğer kişisel olarak dolaymlanan etkileşimin sınırlarının ötesindeki genişlemesidir. Bu da ancak mesajların kitlesel üretimi ve dağıtımı için teknolojik araçlar mevcut olduğunda ve toplumsal örgütlenmeler ortaya çıktığında mümkün hale gelir" (Gerbner, 2005: 92).

Bugünkü modern anlamıyla, toplumsal/kitlesel düzeyde bir iletişim olgusu olan 'kitle iletişimi'nin temel unsurunu oluşturan söz konusu bu teknolojik araçlar - gazete, dergi, kitap, broşür, afiş, radyo, sinema, televizyon, internet vb. - "*kitle iletişim araçları*", yani "*medya*" olarak adlandırılmaktadır. İngilizcede 'mass media' olarak adlandırılan kitle iletişim araçları, dilimize 'medya' kavramı olarak geçmiştir. Medya ya

---

⁷ Kitle iletişimi, ağırlıklı olarak (gazete, radyo, televizyon, sinema, internet gibi) kitle iletişim araçlarıyla dolaymlanmış iletişim edimine karşılık gelmektedir. Ancak kitle iletişim araçları kullanılmadan da kitlesel düzeyde iletişim mümkün olabilmektedir. Kent meydanlarında düzenlenen mitingler, stadyumlarda gerçekleştirilen etkinlikler, antik dönemdeki agora (her türlü kamusal faaliyetin gerçekleştiği halka açık geniş alan, meydan) geleneği kitle iletişim araçlarıyla dolaymlanmayan kitle iletişime örnek verilebilir. Görüldüğü gibi, kitlesel düzeyde bir yönetsel edimin gerçekleşebilmesi için kitle iletişim araçlarının varlığı zorunlu koşul olarak alınmamalıdır. Ancak modern anlamda kitle iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte kitlesel iletişimde zaman ve uzam aşımı olanaklı duruma gelmiş, gerek yerel/ulusal gerekse de evrensel/ uluslararası boyutta çok büyük insan kitlelerini sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamda etkileme gücüne ulaşmıştır. Dolayısıyla bugün sosyal bilimlerin, özellikle de iletişim bilimlerinin konusu olan 'kitle iletişimi' kavramıyla vurgulanmak istenen, yukarıda sıralanan modern kitle iletişim araçlarıyla aracılanan/dolaymlanan kitle iletişim edimidir (Güngör, 2013: 210).

da kitle iletişim araçları deyince; bir topluma ya da büyük bir insan topluluğuna, mesaj ve bilgilerin saklanması, uzaktan iletilmesi ve kültürel-siyasi pratiklerin güncelleştirilmesi yönündeki üç temel işlevi tamamen ya da kısmen yerine getirme olanağı sağlayan tüm iletişim sistemlerini anlıyoruz. Medya aracılığıyla her türlü enformasyonun - daha çok da popüler ve haber değeri olan enformasyonun - saklanması, biriktirilmesi ve geniş kitlelere iletilmesi imkânın doğması, enformasyonun belirli bir perspektif içerisine yerleştirilerek, bilginin ve onun eleştirisinin gelişimine katkı sağlamaktadır (Barbier, Lavenir, 2001: 7).

Kitle iletişimine aracılık eden, kitle iletişiminin ve ona konu olan mesajın/enformasyonun fiziksel ve anlamsal yapısını, kullanılan teknolojinin sahip olduğu özelliklere göre, değiştiren/dönüştüren tüm araçların ve iletişim sistemlerinin genel bir adlandırmayla 'medya' (mass media) olarak adlandırılması, söz konusu bu araçların mahiyetini anlamak bakımından da ilham vericidir. Medya, 'aracılar' anlamına gelir ve medyum kelimesinin çoğuludur. Medyumlar, kendilerinin metafizik âlemle bağlar kuran, özel nitelik ve kapasitelerle donatılmış insanlar oldukları iddiasındadırlar. Öte âlemle bağ kurup yeryüzündeki fani ve aşkın niteliklerden yoksun insanlara kimi bilgileri aktarma görevini kendilerine mal eden medyumlar, bunu bir atmosferle, özel türden bir gösteriyle, ambians sağlayıcı elbiseler ve pratiklerle gerçekleştirirler. Esasen tüm bu hazırlığın ve gösterinin parçasına dönüştürülen aksesuarların asıl amacı, sıradan insanların bilincinde, yapılan işin özel, farklı, başka âleme ait olduğu düşüncesini ve beklentisini tahkim etmek/kuvvetlendirmektir. Medyumun, özel kıyafet ve aksesuarlar içerisinde karşısındaki insanlara, transdantal (bir tür sarhoş olma, vecde gelme hali) bir ruh haliyle öte âlemden haberler iletirken, metaforik, aforizmatik, bilmece şeklinde konuşmalarla mesajlarını iletmelerindeki amaç, bilme eylemini yoruma tabi kılmak, böylelikle bilmeye ilişkin okuma biçimlerini çoğullaştırıp kendi çıkarlarına en uygun olanın halkın/insanların bilincinde yerleşmesini sağlamaktır. Tüm bunlara bakarak, bir bakıma medyanın da benzer bir işlevi yerine getirdiğini düşünmek mümkündür. Çünkü medya da kitleye, bir yerlerden, onların çoğunlukla nüfuz edemediği, bilmediği, hatta görmediği ve görmesinin mümkün olmadığı yerlerden, büyüleyici bir dil ve anlatım tarzıyla mesajlarını iletmektedir. Medyanın kullandığı teknolojinin ürünü olan ve bu teknolojiye uygun, kendi ve işbirliği içerisindeki yönetici/ekonomik-siyasi erkin çıkarlarına hizmet eden mesajların/enformasyonun sunulduğu gösteri ortamının

insanların gerçeklik algısında yarattığı kırılma, medyadan izlerkitleye yansıyan (gazete ve dergi sayfalarında sık sık fotoğrafları yayınlanan, televizyon ve bilgisayar ekranlarında sık sık görünen, sesini radyodan sık sık duyduğumuz) kişilere, izlerkitlenin/iletiye maruz kalan insanların gözünde özel ve gerçeküstü bir anlam, imaj kazandırmaktadır. Özcesi, medya bize hem medyum gibi aracılık etmekte, hem de büyüleme ritüellerini kendi mecrasında yeniden üretmektedir. Ancak tabi ki medyanın işleyişinden kaynaklanan toplumsal ve politik sonuçların çok daha geniş bir bağlamda ele alınması gerektiği de göz ardı edilmemelidir (Bostancı, 2011: 120-121). Peki, medya aracılığıyla sıradan bir insana yüklenen bu gerçeküstü anlam ve göz alıcı imajın, bunun yanında gazete ve dergi sayfalarından, televizyon, sinema ve internet ekranlarından yansıyan kitlesel gösteri ortamının, gerçekliğin görünümünü - insanlığın aleyhine bir şekilde - ne derecede değiştirip dönüştürebileceğini düşünmek, bu değişimi/dönüşümü algılayıp görebilmek, kimin ya da kimlerin sorumluluğundadır?

Kitlelere hitaben yapılan iletişim genel olarak ileticiden alıcıya tek yönlü mesajlar içerir. Bu durumun kitle iletişimin ve kitle iletişim teknolojisinin doğası gereği olduğu söylene gelir. Radyo, televizyon ve yazılı basın dikkate alındığında, kaynakla alıcı arasındaki geribildirim (feedback) mesajın/iletinin alınması çözümülenmesinden çok daha sonra ve sınırlı olarak gerçekleşmektedir. Ancak bugün, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ve çağımızın iletişim fenomeni internetin kullanım pratiklerinin gelişip yaygınlaşmasıyla, kitle iletişiminde alıcı konumundaki bireylerin geribildirim/feedback imkânları hem yöntem/kanal açısından daha fazla artmakta hem de iletim hızı açısından her geçen gün daha da hızlanmaktadır. Ancak ne yazık ki, geribildirim/feedback her koşulda ve zamanda iletişim kaynağının çizdiği sınırlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Mesajlara veya iletilere birebir ve anında yanıt verme olasılığı iletişimin denetlenebilirliğini ortadan kaldırdığı için, geribildirim kaynak (kitle iletişiminin egemen gücü) tarafından her zaman dışlanmaktadır (Türkoğlu, 2003: 11).

Dolayısıyla, kitle iletişiminde, bir iletişim ediminin (geribildirim/feedback aşaması da dâhil olmak üzere) demokratik olduğunu söylemek oldukça zordur. Kitle iletişiminde ürünün ne zaman, nerede, nasıl ve hangi koşullarda üretileceğine ve içeriğinin nasıl doldurulacağına 'üretenler' karar vermektedir. Örgütlü bir faaliyet alanı olarak kitle iletişiminde, önceden tasarlanan belirli bir ürün, mesaj kavramı içine

indirgenerek, kaynağın ürünü/mesajı/enformasyonu üretmesindeki asıl/gerçek amacı her zaman, kitleler için paketlenip çekici ve popüler hale sokulan ürünün/mesajın alt metninde gizli/örtük kalır. Özcesi, kitle iletişiminde gerçek anlamıyla her mesaj, belli bir amacın, belli bir biçimde paketlenmiş halidir ve söz konusu bu amaç, herhangi bir ürünün tanıtımını, belli tutum, görüş, davranış, alışkanlık, zevk ve tüketim biçimin teşvikini, ekonomik sömürünün ekonomik kalkınma olarak satılmasını, belli güçlerin siyasal egemenliğinin demokrasi olarak yutturulmasını içerebilir. Çünkü daha önceden de belirtildiği gibi, kitle iletişimi, yönetsel bir iletişimdir ve bu tür bir iletişim edimi bütünüyle, örgütlü yapıların kendilerinin ve kendisini var eden diğer yapıların yönetsel amaçlarını gerçekleştirmesine hizmet etmektedir. Uygarlık tarihi boyunca iletişim kaynaklarını ve gücünü ellerinde bulunduranların lehine işleyen bu kısır döngü, kitle iletişiminin teknolojik araçlarla aracılanmaya⁸ başlamasıyla birlikte, medya endüstrisi denen örgütlü teknolojik bir yapı haline dönüşmüştür (Erdoğan, Alemdar, 2010: 29).

2.2. Kâğıttan Elektronik Sayfaya, Analogdan Dijitale Medya Tarihi

Örgütlü ve sistemli bir kitle iletişim ağının/sistemler bütünü'nün genel adı olan 'medya', insanın doğası gereği (tüm ihtiyaçlarını/gereksinimlerini karşılamak adına yürüttüğü yaşamsal faaliyetlerinin gereği) vazgeçilmez şekilde ortaya koyduğu iletişim ediminden doğan ve varlığını bu edimsellik ekseninde gelişen ihtiyaçlar, gereklilikler, çıkarlar vb. doğrultusunda sürdüren - çağımızda yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak da nitelenen - genel bir yapıdır.

İletişim edimi, sadece insanın fiziksel varoluşunun değil, aynı zamanda toplumsal (sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel, psikolojik) varoluşunun da zorunlu koşuludur. Bir başka deyişle, insan-toplum ilişkisinin temel yapı taşı iletişimdir. Çünkü toplumsal varoluş, insan yaşamında kolektivitelyi, yani birlikte üretmelerini anlatır. Dolayısıyla, toplumsal varoluşta tüm doğal gereksinimler, insanın toplum içindeki

---

⁸ *Aracılanmamış insan iletişimi yoktur.* Bu çalışmanın konusu teknolojik yapay araçlarla aracılanmış kitle iletişimi ve bu iletişim edimini sağlayan kitle iletişim araçları/medyanın - egemen bir anlatı dili ve egemen bir kültür üretim sistemi olarak - iletişimsel etki gücünü ortaya koymaya çalışmaktır. Ancak insanoğlu aynı zamanda, yapay araçlar kullanmaksızın, teknolojiyle aracılanmamış bir iletişim sisteminin de içine doğarlar. Düşünme beyinle, konuşma ise sözle, sesle, işaretle, gözle, kulakla, şifrelerle ve doğa koşullarıyla aracılanmıştır. Teknolojiyle aracılanmamış kitle iletişimi ise yönetici güçlerin yönetsel/yönetsel amaçları için yapay araç olmadan insanları kullandığı iletişimdir. Bu tür bir yönetsel iletişimde, sadece sözlü iletişimin olduğu zamanlarda, yönetenin (yani ekonomik-siyasi erkin) sözünün insan aracılığıyla yayılması ve bu yolla insanlarda ortak bilincin tutulması, sözün dualarla, ayinlerle, adaklarla, oyunlarla, sözlü ağıt, masal ve destan anlatılarıyla sürekli yeniden üretilmesiyle sağlanmaktaydı (Erdoğan, Alemdar, 2010: 30-33).

iletişimsel eylemliliğinden geçerek karşılanır. Bu bağlamda iletişim, sosyo-kültürel bir varlık olan insanın toplumsal süreçte kendisini yeniden üretmesinin (a) ifadelerinden biridir ve (b) tüm diğer ifadelerde de vardır. Bu durumda iletişim, toplumsal olanın yeniden üretiminde insana gerekli her şeyi kurma, sürdürme, geliştirme, dönüştürme ve içeriğini doldurma imkânını veren vazgeçilmez bir fiziksel ve düşünsel edimsellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani iletişim, insanın yaşamsal faaliyetlerinin bütünleşik bir parçası olarak üretilir, dağıtılır/yayılır, tüketilir ve her iletişim faaliyetiyle elde edilen fayda/sonuç çeşitli şekillerde bölüşülür/paylaşılır (Erdoğan, 2011: 48). Ancak, söz konusu bu fayda/sonuçların daha çok kimin - geniş halk/insan kitlelerinin mi, yoksa ekonomik ve siyasi erki elinde bulunduran ve aynı zamanda iletişim sistemlerine de hâkim olan güç odaklarının mı - yararına olduğu sorusu, asıl meseledir.

Gerçek boyutuyla ele alındığında, iletişimi (dolayısıyla da kitle iletişimini) anlamak demek, medyanın işleyişinin arka planındaki, başta ekonomik ve siyasal belirleyenler olmak üzere, tüm temel belirleyenlerinin incelenip açık seçik ortaya konması ve kitle iletişim araçlarıyla aracılanan bir iletişim sisteminde merkezde insanın ve onun demokratik çıkarlarının mı, yoksa yönetici erkin çıkarlarının mı yer aldığını tüm çıplaklığıyla görebilmek demektir (Mosco, 2009: 66).

Medya, enformasyonun yanı sıra iletişimin toplumsal olarak kurulu biçimlerini de aktaran araçlar bütünü olduğundan, bir yandan kendi ana işlevlerini yerine getirirken, bir yandan da toplum genelinde meydana gelen değişimlere - ki söz konusu bu değişimleri de büyük bir çoğunlukla medya belirler - eşlik eder (Barbier, Lavenir, 2001: 13). Genel bir medya tarihinden bahsedecek olursak, 1750'li yılları kendimize başlangıç noktası olarak alabiliriz. Bu tarihten öncesine ilgili olarak da kitle iletişimine katkı sağlayan üç önemli olayı sıralayabiliriz: (1) 1447'de Alman Johannes Gutenberg'in hareketli parçalar ile yazı baskısını icat etmesiyle Avrupa'da matbaa devriminin başlaması ve bunu takip eden süreçte haberin/enformasyonun üretimi ve yayılmasında matbaa teknolojisinin kullanılması... (2) Özellikle 1618-1648 tarihleri arasında - Protestan-Katolik savaşı olarak da bilinen - hemen hemen tüm Avrupa devletlerinin katıldığı Otuz Yıl Savaşları sırasında, halkın savaşta yaşanan gelişmelere olan ilgisini karşılamaya dönük üretilen ve 'coranto' adı verilen haber derlemelerinin, matbaanın getirdiği baskı teknolojisiyle çoğaltılıp Avrupa'da giderek gelişen posta ağlarından yararlanılarak tüm Avrupa'ya yayılmasının, (haber ticari bir metaya dönüştüğü) haber

ticaretini ve ilk ticari gazetelerle birlikte amatör gazete endüstrisinin doğuşunu da beraberinde getirmesi (Thompson, 2011: 176)... (3) Alman keşiş ve teolog Martin Luther'in öncülüğünde Katolik kilisesine karşı başlayan Protestan Reformasyonu'nun basılı propagandayı kullanmasının kitle haberleşmesinin gelişimine, bunu yanında da Batı tarihinde okuryazarlığın ve okul öğreniminin yaygınlaşmasına sunduğu pozitif katkılar... Bu bağlamda Reformasyonun en önemli özellikleri şöyle sıralayabiliriz: (a) Reform hareketinin başlangıcından beri üniversite temelli (entelektüel altyapısı sağlam) bir eleştirel çaba oluşu (b) Luther'in tezlerinin üniversite dışında da yankı bulması için matbaa teknolojisinin sahip olduğu potansiyeli kullanması (c) matbaalarda çoğaltılan broşür, afiş ve kitap gibi propaganda amaçlı üretilen kitle iletişim araçlarının tüm Avrupa Hristiyan dünyasına seslenebilmesi için yazılı/basılı içeriğin yerel dillere de çevrilmesi (Graff, 2011: 160)...

Medya tarihinin başlangıcı olarak 1750'li yılları kriteriz noktası almamızın sebebi, 18. yüzyılın ikinci yarısının, "modern çağın başından beri dünyanın somutluğuna ve manipülasyonuna izin veren algılama ve temsil şemalarının temelinden sarsıldığı" (Barbier, Lavenir, 2001: 13) ve Aydınlanma'nın toplumsal ve siyasal sonuçlarının en güçlü biçimde hissedilmeye başlandığı bir dönem olmasıdır. Bu dönemde, Aydınlanma mantığı basılı yayınlara ve kitaba merkezi bir konum ve önem kazandırdı. Bu öneme haiz olan yazılı ve basılı yayınlar da Aydınlanma'nın yayılmasını, üretilen fikir ve düşüncelerin kullanılıp paylaşılmasını ve son aşamada daha büyük sayıda insanın ilerlemesini sağladı. Yeni düşünce modellerinin geniş ölçekli dolaşımı, Lutherci reform ile aynı mantık uyarınca gelişen devrimci fikirlerin başarısı ve temel insan hakları çerçevesinde monarşiden demokratikleşmeye süre gidecek olan zorlu yolculuğun en büyük kazanımı olan Fransız İhtilâli, basılı yayınların yerel dillerde ve çok geniş ölçülerde/ölçeklerde yayılmasının, özcesi kitle iletişiminin ve gelişen kitle iletişim araçlarının, yani medyanın yaygınlaşmasının birer sonuçlarıdır.

19. yüzyıl ise, basın rejimi, arzulanan bilgilenme modeli ve daha geniş şekliyle yazının kontrolü ve mülkiyetinin somut biçimleri konusunda yaşanan büyük değişimlere tanıklık eder. Her ne kadar görünürdeki tartışmalar daha çok siyasi mücadele alanında kendini gösterse de Kıta Avrupası'nda toplumsal ve siyasal anlamda yaşanan büyük değişimin gerisindeki asıl itici güç, 18. ve 19. yüzyılları bütünüyle etkisi altına alan Sanayi Devrimi'nin getirdiği Kapitalist-ekonomik değişim/dönüşümdür. İngiltere'de

başlayan Sanayi Devrimi, yavaş yavaş kıtaya yayılır ve tarımdışı üretimi kayda değer biçimde arttırır. Bununla birlikte şehirleşmenin, yeni çalışma ritimlerinin ve orta vadede de tüketim alanındaki yeni mantıkların ve yeni pratiklerin belirip zenginleşmesi, insanların/kitlelerin ikamet biçimlerini ve hayat tarzlarını altüst eder. İktisadi ve siyasi düşünceler zamanın büyük tartışmalarının merkezine yerleşir ve medyalar, özellikle de yazılı medya (sürelî basın), giderek artan sayıdaki okur kitlesi katında yankı bulur (Barbier, Lavenir, 2001: 14).

Sürelî/yazılı basının gelişimi ve kitle iletişim aracı olarak kullanımı, ekonomik gücü elde etmiş, fakat siyasal güçten mahrum bırakılmış burjuvaların egemen siyasal sisteme karşı, özellikle demokrasi ve özgürlük çerçevesinde gelişen, mücadelesinin popüler silahı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahip oldukları bu karakterleri nedeniyle, gazeteler, yani medya, tarihte ilk kez, burjuva sermayesinin çıkarları için Feodal sistemin devletine karşı mücadele veren 'dördüncü güç' olarak nitelendirilir (Erdoğan, 2011: 344).

19. yüzyıl, yazılı/sürelî basının yanı sıra, "tüm gezegeni saran ve ilk defa çağdaşlarına hızlı bir enformasyon deneyimi kazandıran şebekelerin ortaya çıkışına da tanık olmuştur" (Barbier, Lavenir, 2001: 14).

2.2.1.Elektrik ve Kablolu Dünya

Elektriğin ortaya çıkışıyla birlikte, iletişim alanında esaslı bir dönüşüm yaşandı. Ulaşımaya dayalı iletişim modelinden, ilettime dayalı iletişim modeline geçiş yapıldı. Telgraf ve telefon, yeni iletişim devrimin ilk dalgası oldu. Aslında telekomünikasyon alanından yaşanan bu büyük teknolojik değişimin özü, teknik araçların kendileri değil, herhangi bir mesajın, bir atın dörtlüyle gidebileceğinden daha hızlı bir biçimde herhangi bir yöne gönderilebileceği sistemi/sistemleri tasarlayan insanoğlunun 'hayal gücü' ve ihtiyaçları doğrultusunda 'yaşamı yeniden üretme yeteneği'dir. Haberleşmede teknoloji kullanımının ilk örneği, 1794'te Fransız mucit Claude Chappe'nin telgraf sistemi önerisinden yola çıkılarak, Fransız Devrimi sırasında Paris yönetimine Fransa ve sınırlarındaki durumu hızla bildirmek için, Paris Lille arasında 23 istasyondan oluşan bir optik telgraf hattının kurulmasıdır. "Telli telgraf ile ilk kez, bir ulak/taşıyıcı kullanarak önceden yazılmış bir medyayla (örneğin bir mektupla) mesaj gönderme yerine, bir araç (kâğıt) üzerine 'uzaktan yazma' gerçekleşti" (Erdoğan, 2011: 350).

Samuel Morse'un 1838'de Morse alfabesi denilen şifrelerle mesaj gönderen teknolojisi ve ardından 1888'de çalışmalarını hem telsiz telgraf hem de kısa dalga radyo iletişimi alanından sürdüren İtalyan mucit Guglielmo Marconi'nin telsiz telgrafi sistemini geliştirip ilk telsiz sinyali Atlantik Okyanusu üzerinden Amerika Kıtası'na göndererek dünyada ilk kez transatlantik radyo iletişimi gerçekleştirmesiyle, gerek ekonomik ve siyasal gerekse de toplumsal alanlarda büyük bir değişim yaşanmaya başladı. Avrupa ve Amerika'da hızla yayılan teknik ilerlemeler ve hızla yayılan bir okuyucu kitlesinin artan merakı sayesinde haber pazarının dünya çapında yayıldığı bir dönemde, basın organlarının çoğu, muhabirlerin yerleştirilmesine, gereksinimlerinin karşılanmasına ve haber iletilmesine ilişkin harcamalarının yüksek maliyeti nedeniyle, uzakta muhabir bulundurma olanağına sahip değildi. Bu durum, 19. yüzyıl ortalarında, yaygın bir muhabir ağına sahip olan, telgraf teknolojisi ya da mevcut uluslararası posta ağını kullanarak gönderilen güncel haberleri toplayıp düzenleyen ve para ödeyen müşterilerine bu haberleri/enformasyonu satan uluslararası haber ajanslarının doğmasına ve haber ticaretinde merkezi bir yer edinmelerine öncülük etti. "The Agence Havas⁹ (1835), Associated Press (1848), Wolf's Telegraphisches Bureau (1849) ve Reuter's Telegram Company (1851) kendi imparatorluklarının çıkarları için küresel bir karşılıklı güç yarışına girdiler. Böylece enformasyon uluslararası pazarda alınıp satılan, günlük değerli bir emtia oldu" (Erdoğan, 2011: s. 351). En kazançlı basın girişimcileri, hem gazetelerin üretim maliyetini hem de ürünün/ enformasyonun entelektüel iddiasını düşürmek gerektiğini anlayanlar oldu. Bu başarılı basın, halk kesiminden okuyucuya daha fazla hitap edebilmek için, 19. yüzyılın ortalarına kadar yazılı/sürelili basın diline hâkim olan edebi tarzdan bilinçli olarak uzaklaşıyor, bunun yerine gazetelerindeki

---

⁹ **Havas Haber Ajansı:** Charles Havas'ın 1835 yılında Fransa'da yaşanan Temmuz Monarşisi (1830 yılında kral X. Charles'in devrilerek yerine Louis-Philippe'in tahta çıkmasıyla başlayan dönem) döneminde kurduğu ajans, haber ajanslarının atası ve öncüsü sayılmaktadır. Ajans, başlangıçta, sadece yakındaki günlük gazetelerin hizmetinde, yabancı basından çeviriler yapan küçük bir büroydu. Ancak ajans, kurucusu Charles Havas'ın öngörüsü sayesinde, kısa sürede büyük bir atılım yaptı ve geniş bir muhabirler ağına sahip yoğun bir talep gören, kârlı bir işletme halini aldı. Ajansın bu atılımı, başlıca iki temel ilkeye dayanıyordu: (1) Bir posta güvercini filosu, her gün yıldırım hızıyla Havas'a Londra Borsası'nın kurlarını getiriyordu. (2) Savaş: Ajansın faaliyet göstermeye başladığı yıllar, bir dizi heyecan uyandırıcı çatışmaya sahne olmuştu. Havas da Kırım'a, İtalya'ya, Meksika'ya ve Amerika'ya dinamik muhabirler göndermişti. Havas ayrıca, haber işlevi ile reklam işlevini birleştirdi. Gazetelerdeki ticari reklam sayfalarını kiralamak için bir 'Genel Ajans Kurumu' kurdu; haber sattığı gazetelere, satın aldıkları haberlerin bir kısmının karşılığını, kasalarından nakit para çıkartmadan, reklam sütunlarıyla ödeme imkânını sağladı. Havas Ajansı'nın bu öncü kimliği, eski çalışanlarından Bernard Wolf'un Almanya'da Wolf Telegraphisches Bureau'yu, Julius Reuter'in de İngiltere'de Reuter's Telegram Company ajansını kurmasıyla tescillenmiş oldu (Girgin, 2014).

sansasyonel haberlerin sayısını her geçen gün artırmayı hedefliyordu (Jeanneney, 2009): 102). 1876'da Alexander Graham Bell'in telefonu icat etmesiyle kitle iletişimde önemli bir sıçrama daha yaşandı. O güne kadar aynı yer ve zamanda gerçekleşen yüz yüze iletişime alışkın insanoğlu, sesin doğal duyulabilirlik sınırını çok uzak mesafelere taşıyan telefon teknolojisiyle birlikte, aynı zamanda, fakat ayrı mekânlar arasındaki sözlü iletişimin gerçekleşmesine tanıklık etti. Ancak telefon teknolojisinin insanın hayal gücünü dizginleyen bir yanı da mevcuttu: Bu teknolojiyle tanışan insanlar arasında, iletişim yalnızca iki nokta arasında sağlanabileceği fikri hâkimdi. Ta ki radyo dalgasının keşfine kadar... İnsanoğlu bugün, iletişim uydularının kendilerine sağladığı tele özgürlüğün/bağımsızlığın tadını doyası çıkarmaktadır.

2.2.2. Görüntü Teknolojileri ve Kitle Toplumunun Doğuşu

19. yüzyıl sonundaki kablolu dünyada, bir yandan yaşanan her yeni teknolojik gelişmeyle kitle iletişiminin mevcut sahası giderek daha fazla genişlemeye başlamış, diğer yandan da yaşanan bu gelişmeler ağırlıklı olarak endüstriyel bir ekonomiye ve ona eşlik eden şehirleşmeye doğru gerçekleşen yüzyıllık bir geçiş dönemiyle karşılıklı etkileşim içerisinde paralel bir seyir izlemiştir. Yaşanan bu sürecin toplumsal sonuçlarından biri de kitle toplumunun doğuşuydu. 19. yüzyılda bu mirası devralan 20. yüzyılda yeni fikirlerin, imgelerin ve tüketim kalıplarının kendini göstermesiyle birlikte, yerel ve bölgesel düzeydeki tüm düşünsel ve yaşamsal kalıplar dayanaklarını yitirip yavaş yavaş yerini küresel bir dünya algısına ve kültürüne bırakmaya başlamıştır (Crowley, Heyer, 2011: 238). Gelişen ulaşım teknolojilerinin (bisiklet, otomobil, uçak, buharlı tren ve gemiler) dünya üzerindeki herhangi bir yerden bir başka yere olan ticari ulaşımı hızlandırması, o güne kadar yerel/ulusal algıyla sınırlı olan zaman-mekân duygusunu tümenden kırıp/değiştirip zaman dilimleri aracılığıyla ortak bir 'Dünya Standart Zamanı'nın belirlmesine yol açtı. Kapitalist üretim modelinin kaçınılmaz bir gereği olarak artan şehirleşme, köprüler, kanallar, tüneller, yollar ve gökyüzüne daha yakın olma yarışına giren yüksek binalar gibi kamusal yatırımları beraberinde getirdi. Elektrikle tanışan kentlerin geniş caddelerinin altında ve üstünde metro ve tramvaylar çalışmaya başladı. Artan emek ihtiyacı, kıtalararası göçmen işçi olgusunu doğurdu ve her gelen göçmen şehirlerin büyümesini daha da teşvik etti. Bunların yanında, gelişen teknoloji, üretimin hızını daha da artırdı ve arz-talep dengesi artık kitlesel (hatta küresel) boyutlarda kurgulanmaya başlandı. 19. yüzyılın dünyaya mirası, yeni yeni

gelişen bir tüketim toplumu ve işten eve evden işe gidip gelen emek-yoğun bir kitle toplumu oldu. 20. yüzyıl ise, içeriğini, sınırsız sermaye birikimi için her daim emek sömürüsüne maruz kalan bu devasa insan kitlesini - yönetici elite başkaldırmayı akıllarından bile geçirmemeleri için - sınırlı boş zamanlarında sosyal ve kültürel olarak doyurmak/eğlendirmekle görevli "kültür üretim sisteminin"¹⁰ (Odabaşı, 1999: 64) belirlediği bir yüzyıl oldu.

1839'da icat edilen ve insanlara yaşanan anı her şeyiyle birebir kayda alma imkânını veren fotoğraf, insanların dünyaya bakışını ve onunla (gerek mekânsal gerekse zaman anlamında) ilişki kurma biçimlerini sonsuza kadar değiştirmiştir. Bu etkiyi ortaya çıkaran şey tek başına fotoğraf değil, gelişen litografi teknikleriyle gazete, kitap ve dergilerde fotografik yeniden üretimin olanaklı kılınmasıyla birlikte fotoğrafın bir kitle iletişim aracı olarak geniş çapta dolaşıma girmesiydi. Fotoğraf, görüntüyü, yeni yeni ortaya çıkan resimli gazete ve dergilerin başlıca öğelerinden biri haline getirirken, fonograf da insan ve müzik seslerini kitle iletişim araçlarının dünyasına katacaktı. Fonografin mucidi Thomas Edison ilk ses kaydı yaptığı 1877 yılından kısa bir süre sonra, fonograf müziği eve taşıyacak bir araç olarak asıl işlevini kazanmadan önce, yine Edison ve yardımcısı William Dickson tarafından 'kinetography' adlı ilk hareketli görüntü kamerası/kaydedicisi ve 'kinetoscope' adlı seyredici makine geliştirildi. Edison'u hareketli görüntü kamerasını icat etmeye götüren sebep, fonografin (gramofonun) kulak için yaptığını göz için de yapacak bir aygıt tasarlama isteğiydi. Ünü hızla Amerika ve Avrupa'nın her yanına yayılan kinetography ve kinetoscope modern film endüstrisinin doğuşunu müjdeliyor ve bu alanda gerçekleştirilen daha sonraki buluşlar ve yatırımlar için ciddi bir katalizör görevi görüyordu. Çok geçmeden, Edison ve Dickson'un icatlarından daha pratik bir hareketli görüntü/resim kaydedicisi/kamerası ve projektörü üretilmesi yönünde bir rekabet ortamı oluştu. Bu rekabet ortamında en önemli adım Fransız Auguste ve Louis Lumiere kardeşler tarafından atıldı: Lumiere'ler, Paris'teki Grand Café'de, 28 Aralık 1895 tarihinde, kendi sinematograflarını

¹⁰ **Kültür Üretim Sistemi:** Geniş halk kitlelerinin benimsediği popüler kültür ürünlerinin yaratılmasından, pazarlanmasından sorumlu olan kuruluşlar ve kişilerden oluşan bir örgütlü bir sistemdir. Sinema, televizyon ve müzik yapımcıları, reklam ajansları, halkla ilişkiler ve tanıtım şirketleri ve her türlü imaj yaratıcısı (grafiker, çizer, animatör, senarist, metin yazarı vb.) doğrudan ya da dolaylı, gönüllü ya da kendi istemleri dışında bu sisteme dahildirler. Üç alt sistemden oluşur: (1) Yaratıcı alt sistem; yeni semboller ve ürünlerin yaratılmasından sorumludur. (2) Yönetmel alt sistem; yeni semboller ve ürünlerin seçimi, üretimi ve dağıtımından sorumludur. (3) İletişim alt sistemi; yeni ürüne anlam verme, sembolik özellikler katma ve tüketici ile iletişimden sorumludur (Odabaşı, 2006: 64).

sergiledikleri ve 46'şar saniyelik on kısa filmin gösteriminden oluşan, sinema tarihinin başlangıcı da sayılan ticari bir gösterim gerçekleştirdiler.

20. yüzyılın başında, eğlence salonu (vodvil ve burleks tiyatroları, dans ve oyun salonları) sahiplerinin salonlarının kapılarını yeni olgunlaşan ve eğlence sektörü için gelecek vadeden bu yeni buluşa, sinemaya ardına kadar açmalarıyla izleyici sayısı 1905-1918 yılları arasında devasa boyutlara ulaştı. Bunun başlıca iki sebebi, (a) bu yeni icadın kendine özgü dilini yaratan kurgu tekniğiyle üretilen, konulu filmlerin ortaya çıkışı ve (b) hareketli resimlerin gösterilmesine ayrılmış yerler olan nikelodeonların¹¹ ortaya çıkışı, yani filmlerin artık kendi başlarına bir eğlence kaynağı olabilmeleriydi. Sıradan bir fabrika işçisi bu salonlarda, birkaç sent karşılığında, başka hiçbir yerde karşılaşamayacağı heyecanlı, kurmaca sahnelerle dikkat kesilmiş bir tanığa dönüşürken, gerçek olandan (ve de canını en çok yakandan, kendisini umutsuz hissettirenden) gerçek olmayana (eğlendiren ve umut aşılayana, hayal kurdurtana) hızlı bir geçiş sağlayan yeni bir eğlence türünün çekici gücüne kaptırıyordu kendisini (Czitrom, 2011: 264). Fotoğraf ve sinemanın başlıca büyü (ki bu büyü sonradan televizyonun da ana karakteristik özelliği ve başlıca taşıyıcı unsuru olacaktı) imgelerin (hayallerin, imajların, izlenimlerin) görsel-iletişimsel teknolojilerin gelişimiyle eş güdümlü olarak, hiç durmadan genişleyen bir izleyici kitlesi arasında özgürce dolaşıma sokulmasıydı. Göçmen/yeni kentli nüfus, kırsal alanlarda veya geride bırakılan ülkelerde hâkim olan toplumsal ve dinsel yaptırımlardan/kültürel dayanaklardan uzakta, şehir kalabalığına karıştıkları anda kendilerini alışkın oldukları toplumsal ve duygusal dayanaklarından mahrum hissediyor ve kendi geliştirdikleri ya da keşfettikleri destekleyici/duygusal formüllerle ayakta kalmaya, varoluşsal kaygılardan ve ruhsal buhranlardan uzak durmaya çabalıyorlardı. Fotoğraf ve sinemanın öncülüğünde, söz konusu bu büyüs el etki, sanayileşmenin etkisiyle kırsaldan büyük kentlere doğru yaşanan göçlerin

¹¹ **Nikelodeon:** 1905'e kadar Amerika Avrupa'da film gösterimleri esas olarak vodvil performanslarında, gezici gösterilerde, oyun salonlarında, lunaparklarda ve fuar alanlarında yapılıyordu. Sinemanın yeni bir tür eğlence faaliyeti olarak hızla popülerlik kazanmasıyla, bu sektörün getireceği kâr potansiyelini gören küçük ama hızla büyüyen bir girişimci sınıfının bir araya gelmesiyle 'Nikelodeon' sinemaları doğmuştur. Nikelodeon ismi, ilk kez Amerika'da yaygınlaşan bu sinema salonlarına girmek için ödenen nikelden yapılmış 5 sentten gelmektedir. İlk salonlar, 1896'da New Orleans ve Chicago'da ortaya çıkmıştır. Bu salonlara en çok ilgi gösterenler kırsal büyük kentlere, Avrupa'dan Amerika'ya çalışmak için gelen ve kazançları vodvil ve oyun salonlarına, lunapark ve fuarlara yetmeyen göçmen işçiler olmuşlardır. Çoğu doğru dürüst İngilizce bilmeyen bu işçiler ve aileleri için görüntüye dayalı sinema dilinin cazibesi yüksekti. 1908 yılında Amerika'daki Nikelodeon sinemalarının sayısı yaklaşık on bindi. 1926'ya gelindiğindeyse, ABD'nin nüfusunun yüzde yirmisine denk gelen 26 milyon insan bu sinemalarla tanışmış ve müdavimi olmuşlardı (Wikipedia, 2014).

doğurduğu toplumsal varoluş biçimlerinde yaşanan köklü kaymaların, şehirli kültürün en değişmez sorunu olan 'kendini tanımlama' sorunsalının yarattığı ruhsal ve duygusal sıkışmışlığa, bireysel yalnızlığa ve umutsuzluğa merhem olma gibi, çok önemli bir görevi yerine getiriyordu (Fowles, 2011: 284-285). Bunun en önemli ve kayda değer yansıması/dışavurumu, sinema sektörünün, geniş halk kitlelerinin bireysel varoluş çabalarında kendilerine yakın hissedecekleri 'yıldızlar' yaratmasıydı. Charlie Chaplin, Mary Pickford, Douglas Fairbanks gibi ilk film yıldızlarının çok geniş halk kitlelerince, uluslararası çapta sevimlerinin altında yatan sosyo-kültürel nedenler işte bunlardı. Yıldız sitemiyle yakalanan bu başarının ardından, 20. yüzyılı kültürel ve toplumsal anlamda baştan aşağı şekillendirecek olan kültür üretim sistemi, egemenlerin geniş halk kitleleri üzerindeki yönetsel kaygılarını karşılayabilmek ve ticari anlamda çok büyük getiriler/kârlar elde edebilmek adına, ortaya koydukları her türlü eğlence ve rekreasyon¹² çalışmasında, geniş kitlelerce, kültürel farklılıklar gözetilmeksizin benimsenecek yıldızlar ve kahramanlar yaratmayı kendilerine şiar edinmişlerdir.

2.2.3. Radyo Günleri

Radyonun bilinen ilk adı telsiz telgraftır. Telsiz bir iletişimi sağlayansa, İskoç James Clark Maxwell'in elektromanyetik dalga teorisi ve bu teoriye uygun olarak Alman Heinrich Hertz tarafından üretilen ilk radyo dalgalarıydı. Ardından radyo teknolojisi, ilk elektromanyetik dalga iletkeninin ve ilk radyo anteninin icat edilmesiyle, insan hayal gücünün çok ötesine geçip kıtalararası iletişimi (bunu ilk kez gerçekleştiren Guglielmo Marconi'dir) mümkün kılmıştır. Böylelikle, Kıta Avrupası dışında kalan her coğrafya, telsiz telgraf ya da diğer adıyla radyo sayesinde Avrupa metropollerine yaklaşmayı başarmıştır.

Radyonun askeri iletişim açısından öneminin kavranması, 1889 yılında inşa edilen ve aynı yıl düzenlenen Paris fuarında, bilimsel bilginin ve teknik ilerlemenin geldiği noktayı göstermek için açılışı yapılan Eyfel Kulesi'nin 1905'e doğru hurdaya çıkarılmasını önlemiş ve kuleye askeri amaçlı bir radyo vericisi olarak, yeni bir işlev kazandırmıştır (Jeanneney, 2009: 144). Radyonun denizcilik için önemiye, 1912'de yaşanan ve dönemin en trajik ve sansasyonel vakası olan Titanic yolcu gemisinin batışıyla anlaşılmıştır. Facianın ardından, yaşanan iletişim sorunlarının kaç cana mal

¹² **Rekreasyon:** İnsanların boş zamanlarında eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak katıldıkları etkinlikler (TDK, 1998: 1853).

olduğu gerçeği, radyo teknolojisinin önemini bir kez daha tüm dünyaya göstermiştir (Crowley, Heyer, 2011: 302).

Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri amaçlı olarak hızla geliştirilen radyo teknolojisinin, kitlesel yayınlarını çok sayıda ve önceden tanımlanmamış radyo alıcısına doğru yöneltmesi içinse 1920'li yılların beklenmesi gerekecekti. Savaş sonrasında bir grup amatör istasyonun canlı ve kayıtlı müzikle birlikte ses yayını yapmaya başlaması ve başlarda bu yayınları bir hobi olarak ucuz kristal kulaklıklardan dinleyen teknoloji meraklılarının ardından, ses ve müzik yayınlarının sayısı ve kalitesi arttıkça radyo yayınları hızla yeni bir eğlence deneyimine dönüşmeye başlamıştır. 20'li yıllar boyunca düzenli yayın yapan şirket istasyonlarının sayısı büyük bir hızla artarken, on yılın sonunda hoparlörlü vakum tüplü radyolarının ortaya çıkışıyla birlikte radyo, gerçek bir kitle iletişim aracı haline gelmiştir. "Radyo yayını, medya tarihinde yeni perspektifler açarak, yerini daha sonra televizyona bırakacağı bir kullanım alanı yaratmıştır: Akşam evde, ailenin oturup toplu olarak dinlemesi" (Barbier, Lavenir, 2001: 226)... "Akşam karanlığında çok uzaklardan gelip oturma odasına giren seslerle birlikte, radyonun dalga boyu kadrının parlak ışığı insanlara, eski günlerden kalan bir anıda yakılan ateşin etrafında öyküler anlatılan zamanları anımsatıyordu (Crowley, Heyer, 2011: 302).

Reklam yoluyla finansmanın yeni biçimlerine öncülük eden radyo, devletle ilişkiler sorununuysa sinemadan daha dolaysız bir şekilde ortaya koyar; zira Avrupa'da radyo istasyonları kamu yetkilileri tarafından işletilir (Barbier, Lavenir, 2001: 226). 1920'ler ve 1930'lar boyunca bütün bir kuşağı büyülemeyi başaran radyo, ABD'de özel mülkiyet aracılığıyla; Avrupa'da devlet/hükümet desteğiyle/aracılığıyla, farklı derecelerde kontrol edilerek ya da her iki yolla (örneğin Kanada'da) bir kitle iletişim aracı haline getirilmiştir. "Bu dönemde, radyoya karşı alınan özel ya da kamusal tutumların ve onun ortaya çıkardığı etkilerin, 1950'lerde televizyonun altın çağı yaşanırken gerçekleşenlerle paralellik taşıdığını görebiliriz" (Crowley, Heyer, 2011: 302).

1930'ların son yarısına gelindiğinde, yani radyonun altın çağında, tam zamanlı radyo istasyonlarının çoğunun günde en az 12 saat, birçoğunun da 18 saat ve üzeri sürelerde yayın yaptığı görülmektedir. İstasyonlar genel olarak geniş yayın zamanlarını önceden geliştirilmiş çeşitli program tipleriyle doldurmaktaydılar (Sterling, Kittross,

2011: 322). Özel mülkiyet ya da kamu öncülüğünde yayın yapmasına bağlı olarak, radyoların genellikle iki farklı modelde yayın yaptığı gözlenmektedir: (a) radyo oyunlarını, yarışmaları, müziği; özcesi eğlenceyi ön plana çıkartan ticari model (A.B.D. örneği).. (b) gelişmiş kültür normlarına değer veren ve yayıncılığı geniş halk kitlelerinin eğitimi için önemli bir araç olarak gören eğitsel (ya da kamusal) model... Her iki modeli de kapsayacak şekilde program türlerine genel olarak baktığımızda: Haber ve yorum programları, günlük radyo tiyatrosu dizileri, müzik programları ve (telefon teknolojisinin yaygınlaşmasıyla dinleyici katılımlı hale gelen) yarışma programlarının daha fazla ön plana çıktığını görürüz (Sterling, Kittross, 2011: 322)... Diğer tüm radyo programı türleriyle karşılaştırıldığında müzik, radyo yayıncılığında her zaman esas unsur olmayı sürdürmüştür. 1950'li yıllarda televizyonun hızlı yükselişiyle birlikte radyonun ortadan kalkacağı düşünülürken, 1950'lerde kayıt teknolojisinin savaş sonrasına özgü teknolojik yeniden dirilişi, etkili bir gençlik hareketi ve kültürünün ortaya çıkışı ve ulusal ağdan yerel radyo programcılığına doğru seyreden yeni trendler radyo yayıncılığını ayakta tutmayı başarırken, başrolde hep müzik vardı. 1960 sonrası radyo yayıncılığıyla birlikte, artık DJ'ler şöhretliler arasından sayılmaya, popüler müziklerse daha önce hiç olmadığı kadar yaygınlaşmaya başlamışlardır (Crowley, Heyer, 2011: 304).

1920'lerin başlarında radyo daha çok, sahip olduğu teknik özellikleriyle ön planda olan, parlak bir teknolojiydi. Yazılı basın, özellikle de dergiler, tüm dünyanın yeni yeni tanımaya başladığı bu aygıtın sahip olduğu teknolojiyi kapaklarına taşıyıp teknik merakı olan gençlere ilk amatör radyo örneklerini geliştirebilmeleri için yardımcı olmaya çalışıyordu. Böylelikle 20'ler boyunca radyonun desteklenmesinde dergiler, kısa bir süre içinde en büyük rakipleri haline gelecek olan bu teknolojinin işlerlik ve popülerlik kazanmasına yardım etmişlerdir (Douglas, 2011: 317). Ancak bu dolaylı işbirliği bir yana, yazılı basınla radyonun önünde sonunda acımasız bir rekabete girmeleri de kaçınılmazdı. Birinci Dünya Savaşı boyunca Avrupa ve Amerika'da devlet eliyle basına uygulanan sansür; devletle işbirliği yapmak zorunda bırakılan yazılı basın organlarının büyük çoğunluğunun kendi devletlerinin çıkarlarına dönük olarak, okuyucularına sahte/yanıltıcı bilgiler vererek karalama ve propaganda faaliyetlerine girişmeleri yazılı basına olan güveni oldukça sarsmıştı (Jeanneney, 2009: 123-142). Sansüre karşı sürekli bir tepki, propagandaya karşı da sürekli bir kendini savunma hali

içine düşen büyük okuyucu kitlelerinin, "beyin yıkama çılgınlıkları" (Jeanneney, 2009: 136) yüzünden güvenilir haberden yoksun bırakılmaları, savaş sonrası dönemde yeni bir bilgi/enformasyon edinme yolu olarak radyoyu ön plana çıkarmıştır. Yazılı/sürelî basın artık, radyo spikerlerinin "radyojenik" (Jeanneney, 2009: 154) sesleriyle dinleyicilerine atlatma haberler sunan ve olay yerinden yaptıkları canlı bağlantılarla onlara haberi (yalnızca sesle de olsa) yaşama heyecanını tattıran yepyeni bir teknolojiyle rekabetin şokunu yaşıyordu. Tüm bunların yanı sıra, baskı ve renklendirme tekniklerinde yaşanan ilerlemeler basın sektöründe yeni yatırımları zorlaştırırken; maliyet artışları, okur bağlılığında yaşanan kırılma ve dengesizlikler, basında tekelleşmeyi de beraberinde getirmişti. Söz konusu bu tekeller başlangıçta, siyasi otoriteler karşısında etkili bir baskı gurubu olmaları sebebiyle, radyoların haber verme sürelerinin ve haber yayın saatlerinin belirlenmesi (örneğin 1923'te İngiltere'de basın tekelleri radyo haberlerinin saat 19.00'dan sonra, yani günlük gazetelerin satışı bittikten sonra yayınlanmalarını sağlamıştır) ve radyoların reklam gelirlerinden alınan vergilerin yükseltilmesi yoluyla radyolar üzerinde geçici bir baskı oluşturmayı başarmışlardır. Ancak radyonun geniş halk kitleleri arasındaki yükselişini engelleyemeyen basın kuruluşları daha yaratıcı bir başka tepki göstererek, radyolara hissedar olmaya ya da geniş haber ağlarından radyoların da yararlanmalarına izin vererek onlarla işbirliği içinde kalmaya çabalamışlardır (Jeanneney, 2009: 157-161).

Genaral de Gaulle 1963'te bir radyoevi açılışında yaptığı konuşmasında radyoyu şöyle tarif ediyordu: "Sözden, resimden, tiyatrodan, yazıdan, matbaadan, fotoğraftan, sinemadan sonra, işte radyo da akıllarla, duyarlılıklarla, arzularla doğrudan temasa geçti. Yansıttığı yaşayan ve heyecan veren her şeyle, kendine özgü kesin ve dolaysız üslubuyla radyo, mekanikleşen, dünyayı küçülten ve çabuklaşan çağımıza mükemmel biçimde uyum sağlamış haberleşme aracıdır" (Akt. Jeanneney, 2009: s.235). Aslında bu konuşma, bir etki aracı olarak radyonun, yeni ve büyülü bir teknoloji olarak yükselişleriyle 1950'li yıllara damga vuran televizyon karşısında iflas edeceği öngörülerinin ışığında yapılmıştı. İlk bakışta bu öngörülerin hiç de haksız olmadığı ortadaydı: Savaştan zaferle çıkan ve hem siyaset sahnesinde hem de Eski ve Yeni Dünya'nın aile yaşantısında uzun süre egemenliğini koruyacağı düşünülen radyo, insanın sesiyle birlikte görüntüsünü de evlerin salonlarına taşıyan ve o zaman için sıradan insanlara büyülü gelen rakip bir güç/teknoloji tarafından tahtından indirilmişti. Ama yine de radyo, her ulusal ya da

uluslararası olayda haber/enformasyon dolaşımında bugün hâlâ sahip olduğu öncü rolünü, yararlı toplumsal etkinliğini, kendine özgü teknolojik kozlarını (günümüzde oldukça küçülen ve cep telefonu gibi diğer iletişim teknolojileriyle birleşen radyo alıcıları buna bir örnektir) ve tabi ki kitle iletişim araçları arasında insanın hayal gücüne ne fazla seslenen iletişim teknolojisi olmasının getirdiği kayda değer saygınlığını korumaktadır. Bunda, 60'lı yıllarla birlikte hızla gelişen iletişim teknolojilerinin (1948'de transistörlü radyonun icadıyla birlikte başlayan süreçte alıcıların gittikçe küçülmesi ve ucuzlaması, radyonun sayıları hızla artmakta olan otomobiller üzerindeki teknolojik tekeli, yüksek kaliteli ses/müzik yayına imkân sağlayan FM Bandı'nın geliştirilmesi vb.) ve aynı zamanda 80'li, 90'lı yıllarda özel yerel radyoların hızla sahneye çıkıp popülerleşmelerine olanak tanıyan - özellikle de Avrupa'da mevcut radyo yayıncılığındaki devlet tekelinin kırılmasını sağlayan - yayın özgürlüğünün payı ve rolü büyük olmuştur.

Radyo, medyayı/iletişim araçlarını (merkezi anlamda/boyutta) her zaman çıkarlarına uygun şekilde ve biçimde kullanan çıkar gruplarının söz konusu bu merkezi baskısından, hızla popülerleşen televizyon sayesinde kurtulmuştur.

"Televizyonun, merkezileşmiş endüstriyel organizasyondan türemiş olan merkezi ağ yükünü üstlenmesiyle birlikte radyo çeşitlilik kazanmakta özgür kaldı ve eski radyo operatörleri günlerinde bile bilinmeyen bir biçimde, bölgesel ve yerel topluluklara hizmet vermeye başladı. Televizyondan sonra, radyo, günün farklı zamanlarında insanların bireysel gereksinimlerine yöneldi; bu duruma radyo alıcılarının yatak odalarındaki, banyolardaki, mutfaklardaki, arabalardaki ve günümüzdeki ceplerdeki çokluğu eşlik etti. Çeşitli etkinliklerle meşgul olanlar için farklı formatlarda tematik programlar hazırlandı; böylelikle radyo televizyondan sonra daha özel ve bireysel bir kullanıma girdi. Ergen, televizyon grubundan çekilerek kendi kişisel radyosuna yöneldi" (McLuhan, 2011: 356).

2.2.4. Televizyon Zamanları

Temeli tıpkı sinemada olduğu gibi, görüntüyü toplayıp yansıtmak üzerine kurulu olan televizyon teknolojisi, mekanik bir teknoloji olan sinemadan farklı olarak, kendi yayın teknolojisine özgü kameralarla elektronik olarak kaydettiği görüntüyü, elektromanyetik dalgaları kullanarak yayınlayan bir dizi teknik bileşkeden/aşamadan oluşan ve modern çağın en yaygın ve etkili kitle iletişim aracıdır. Televizyon fikrinin

doğuşu, Sanayi Devrimi ve Aydınlanma'nın etkilerinin ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal alanlarda hızlı ve köklü değişimlere neden olduğu 19. yüzyılda, art arda yapılan bir dizi teknolojik buluşların sonucu olarak, ancak 1920'lere gelindiğinde gerçekleşebilmiştir.

Radyo yayıncılığı tüm dünyada neredeyse aynı yıllarda başlarken, Avrupa ve ABD dışında kalan gelişmekte olan ülkelerin (bunlarında arasında Türkiye de vardır) daha pahalı bir teknoloji olan televizyonla tanışmaları çok daha geç olmuştur. İlk TV yayını denemelerinin 1927 yılında ABD'nin Washington şehrinden New York'a yapılmasının ardından, düzenli yayınlar İngiltere 1936, ABD ise 1939 yılında başlamıştır. İlk TV yayını denemelerini gerçekleştiren ABD'nin düzenli yayına daha geç başlamasının sebebiyse, daha yüksek görüntü kalitesi elde etme çabalarıydı. Düzenli televizyon yayınları konusunda bu iki ülkeyi sırasıyla Sovyetler Birliği, Almanya ve Fransa takip etmiştir. Yaşanan bu gelişme, altın çağını yaşayan radyonun üstünlüğüne meydan okuyan bir gelişmeydi. Fakat nasıl Birinci Dünya Savaşı radyonun gelişimi sürecini kesintiye uğratmışsa, İkinci Dünya Savaşı da televizyonun bir kitle iletişim aracına dönüşme rüyasını yaklaşık on yıl geciktirmiştir. 1939-1945 yılları arasında sekteye uğrayan düzenli televizyon yayınları, savaşın bitimiyle, 1950'lerin başında çarpıcı bir biçimde yaygınlaşırken, bu yeni teknoloji artan bir hızla radyonun ve sinemanın yerini almaya başlamıştır.

Televizyonun ilk yılları teknik anlamda pek de başarılı değildi. Karlı görüntüler, ses sorunları ve sık sık kesilen sinyaller, özellikle de büyük şehirlerin çevresinde yayılan banliyölerde sorun yaratıyordu. Ancak daha sonraki birkaç on yıl içinde geliştirilmiş sinyal iletim sistemlerinin ortaya çıkışı, eski vakum tüplerinin yerini transistörlerin alması (1950'lerde tüp yetersizliklerinden doğan alıcı arızaları olağan sayılıyordu ve her mahallenin birer TV tamir dükkânı bulunuyordu) ve buna entegre devrelerin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte dayanıklı ve fiyatı uygun televizyon alıcılarının üretimi yaygınlaşmıştı (Crowley, Heyer, 2011: 306). Bu gelişmeleri renkli alıcıların üretimi, kablolu yayın ve uydu bağlantılarının kullanımı ve günümüzde dijital yüksek çözünürlüklü televizyon yayıncılığı ve TV alıcılarının üretimi izledi.

Elektrik şebekelerine uygun televizyon yayın standartlarının belirlenmesi sürecindeyse, siyah-beyaz dönemde ABD 525 satırlık standardı, Fransa 829 satırlık

standartı, İngiltere'ye önce 405 satırlık standartı, ardından da 1960'ların başında 625 satırlık standartı benimsemiştir. Renkli televizyon dönemine gelindiğinde, ABD yine 525 satırlık NTSC standardını benimsemekte karar kılmış; Fransa dışındaki Avrupa ülkeleri 625 satırlık PAL sistemini korurken, Fransızlar, Sovyetler, doğu ülkeleri ve Afrika'daki Frankofon ülkelerince de kullanılan SECAM sistemini tercih etmiştir. Yayıncılık modeli açısından baktığımızdaysa, ABD'de televizyona sermayelerini ve maharetlerini yatıranlar esas olarak, her biri bir özel sektör girişimi olan, radyo yayın şebekeleri; Avrupa'da devlet radyoları modeli tamamen sahiplenilmiştir (Barbier, Lavenir, 2001: 260-261). Buna en yakın ve tanıdık örnek: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'dur.

1920'lerde sinemaya, 1930'larda radyoya hayran olmuş kitleler - özellikle de göçmen işçi sınıfı - bu kez de büyük bir ilgiyle, sihirli bir kutu olarak gördükleri televizyona yöneldiler. Savaşı izleyen 1950'li yıllar, üretim ve tüketimin arttığı, buna paralel olarak yeni iş fırsatlarının ortaya çıktığı, haftalık çalışma saatlerinin düşmesiyle daha fazla serbest zaman ve para harcamanın mümkün hale geldiği, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda köklü değişimlerin yaşandığı yıllardı. Yaşanan bu süreçte, satın alma kolaylığı, ulusal ve yerel programların karışımı ve reklamlar sayesinde, yeni tüketici kültürüne sunduğu panoramik bakış sayesinde televizyon, toplumsal yaşamın merkezinde yer alan bir teknolojiye dönüşmüştür (Crowley, Heyer: 360). Örneğin "ABD'de 1947 sonbaharında bütün ülkedeki televizyon alıcısı sayısı 30 - 60 bin arasındayken, yalnızca 1950 yılının ilk altı ayında, yüzde altmışı krediyle olmak üzere, toplam üç milyon televizyon alıcısı satılmış; yüzden fazla ulusal ve yerel TV kuruluşu ülkenin üçte ikisine yayın yapar hale gelmiştir" (Boddy, 2011: 369-370).

İçerik bağlamında, yeni ve eski iletişim araçları arasındaki ilişkinin en fazla ve en yakın olduğu süreç, televizyonun radyo ve sinemayla yaşadığı süreçtir. İlk TV yayını denemelerinde ekranda resimler ve fotoğraflar gösteriliyor ve bunlar üzerine konuşmalar yapılıyordu. Düzenli yayına geçilmesiyle birlikte, yayın içeriğini zenginleştirebilmek için, sinema ve radyo günlerinden edinilen tecrübelerle başvuruldu. İlk önce, radyodaki belgeseller, haber programları, yarışmalar ve müzik revüleri televizyona uyarlandı. Ardından sinemada görmeye alışık olduğumuz stüdyo yapımı komedi, macera ve dram filmlerinin benzerleri, televizyona uyarlanarak, haftalık diziler şeklinde karşımıza çıkmaya başladı. Amerika'da 1951-1957 yılları arasında yayınlanan

ve tekrar yayınlarıyla bugün bile hâlâ bir fenomen olan "I Love Lucy" adlı sitkom/sitcom (genellikle ev ve işyeri gibi bilindik alanlarda geçen durum komedisi) bu geleneğin öncüsü ilk TV programlarından birisi oldu. "Stüdyodaki izleyicilerin önünde üç kamerayla çekilen ve ardından kurgusu yapıp üzerine kahkaha efektleri eklenen bu program, radyoya ve televizyonun ilk zamanlarına damgasını vurmuş olan canlı yayın formatını tamamen değiştirmiştir (Crowley, Heyer, 2011: 360). Özellikle ABD'de, özel sektörün elinde hızlı bir atılım yaşayan ticari televizyon yayıncılığının ilk on yılında, "sonraki otuz yılın Amerikan TV endüstrisinin üzerine kurulduğu temel ekonomik etmenler, program formatları ve düzenleyici yapılar belirlendi. Ayrıca 1950'lerde Amerikan TV şovlarında yaşanan büyük artış, dünya çapında yapımcılara programcılık tarzları ve popüler beğeniler bakımından yeni modeller sağladı" (Boddy, 2011: 363). "Geçen her on yıl zarfından televizyon, evlere girmek için maliyetleri düşürürken, görüntünün de çekiciliğini artıran teknik gelişmelerden faydalandı. Renkli televizyon ABD'de 1953'te, Kanada'da 1956'da Japonya ve Avrupa'da 60'lı yıllarda ortaya çıktı. Ardından doğrudan ve dolaylı yayın yapan uyduların dönemi başladı. Aracısız uydu yayınları müşteriler tarafından doğrudan alınabiliyor, diğerleri ise kablo servis sağlayıcısından geçmeyi gerektiriyordu. 80'li yıllarda büyük atılım yapan videolara gelince, onlar da kültürel davranışların dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır: Seyircileri apansızlığın baskısından kurtararak, onlara arzu ettikleri saatte kitap okuma konusunda sahip oldukları türden bir seçeneği, özgürlüğü vermiştir. Ancak diğer hobilerin ve kültürel faaliyetlerin zararına, televizyon ekranı başında geçirilen zaman hızlı bir artış göstermiştir" (Jeanneney, 2001: 283). Bu da televizyonun toplumsal anlamdaki, belirleyici/egemen gücünü ortaya çıkarmaya başlamıştır.

"ABD'de 1961 yılında, 35 milyon televizyon alıcısına ulaşan sektörün finansmanı, devlet desteğinin egemen olduğu Avrupa'ya göre, tümüyle reklamlarla sağlanıyordu. 1948'de televizyon reklamlarına 10 milyon dolardan az harcama yapılırken, 1960'ta bu rakam 1,5 milyar doları geçmiştir. Bu da eklem dağılımı dengelerinin TV lehine bir değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır" (Jeanneney, 2009: 264). Artık yayınlarıyla yeryüzündeki her eve girme, her ferde seslenme potansiyeline sahip olan ve hızla modern üretim-tüketim ilişkilerinin önde gelen belirleyenlerinden birisine dönüşerek toplumsal yapının merkezine yerleşen televizyonun belirleyici gücü - özellikle de siyasi ve ekonomik erki ellerinde bulunduran çevrelerce - yavaş yavaş

toplumsal bir gerçeklik olarak kabul görmeye başlar. Bu andan itibaren, modern üretim-tüketim ilişkileri çerçevesinden finansmanını yalnızca reklam gelirlerinden sağlayan ticari televizyon yayıncılığının tüm dünyada ağırlık kazanan söylem dili, birincil olarak kitlelerin/vatandaşların demokratik çıkarlarını gözetmek yerine, ekonomik ve siyasi çıkarlar yönünde kitleler üzerinde yaratılan 'etki'nin öncelikli hâkimiyetini gözetir her zaman.

Televizyon söz konusu olduğunda tüm dikkati onun haber verme işlevi üzerine yoğunlaştırmak yerine, televizyonun vatandaşların günlük yaşantısında aldığı yer ve onların alışkanlıkları, kültürel tavırları, toplumsal davranışları ve hatta düşünce biçimlerinin gelişimi üzerinde sahip olduğu etki nedeniyle, yayınlarının tümünü, hâkim bir söylem dili ekseninden ele almak kaçınılmaz olmaktadır (Jeanneney, 2009: 283). Tüm diller kitle iletişim araçlarıdır. Sinema, radyo, televizyon gibi yeni kitle iletişim araçları da gramer kuralları henüz tüm çıplaklığıyla bilinmeyen ve toplumsal uzlaşıyla üzerinde belirli bir mutabakata varılamamış yeni dillerdir. Bunlardan her biri, gerçekliği farklı biçimde kodlar, her birinin söylem dili kendine özgüdür.

"Gerçekte hem radyo hem de TV kısa, birbirleriyle ilgisiz, reklam kuşakları arasında ve kendi içinde kesintiye uğrayan/uğratılan programlar sunarlar. Televizyonda birilerinin gülümsediği tek an büyük çoğunlukla reklamlarda söz konusu olur. Haber programlarında ve soap opera'larda/dizilerde yaşamın geri kalanı öylesine korkutucu bir biçimde sunulur ki, izleyiciye bu yaşamla başa çıkmanın tek yolu reklamda gördüğü ürünü almakmış gibi görünür. Televizyon, yeni diller arasında drama ve ritüele en yakın olanıdır. Müziği ve sanatı, dili, jesti, retoriki ve rengi bir araya getirir. Görsel ve işitsel imgelerin eşzamanlı sunumunu olanaklı kılar. Kamera konuşmacının yanı sıra, kendisine karşı veya hakkında konuşulan kimseye de odaklanabilir; tek bir izlenimde izleyici suçlayıcı olarak, suçlanı izleyebilir; dile getirilen suç izleyicinin kulaklarında yankılanırken, suçlunun titreyen elleri ekranı kaplayıp izleyiciye kendi peşin hükmünü verme şansı sunar. İşte bu, süreç içinde sonucu belirsiz olan gerçek dramadır. Kitaplar ve filmler gerçeğin belirsizliğini yalnızca taklit ederler; fakat canlı televizyon programları yaşamın bu can alıcı yönünü korurlar" (Carpenter, 2011: 377-378).

Kuşkucu ve eleştirel bir gözle bakmasını bilen için çok açıktır ki, televizyon dilinin bu etkili ve belirleyici gücünün kitleleri (içeriği önceden belirlenmiş, kurgulanmış enformasyon bombardımanına tutarak) yönlendirmek ve üstüne hiç vazife

değilken onlara kılavuzluk etmek için kullanılması pek muhtemeldir ve de zaten ağırlıklı olarak bu yönde bir kullanımı mevcuttur. Bugün medya bizlere enformasyon taşıyor; bunun yerine bize şeyleri görme yolları sunuyor. Gerçekliği kolaylıkla terk eden medya, çoktan kendisini gerçekliğin yerine koymuştur (Carpenter, 2011: 382).

Sesi ve görüntüyü birleştiren teknolojiyle evlerin en gözde köşesine kurulup oturan; gözleri ve dikkatleri kendine çevirmeyi başaran; evdeki dinlenme ve boş zamanı tekeline alan televizyonun görüntüyle gerçeği gösteriyor izlenimi vermesi, onu kitlelere yönelik bilinç yönetimi araçlarının en etkili ve gözdesi haline getirmiştir. Bugün, televizyonla 'olayların sahnelenmesi' ancak belli kişiler tarafından bilinen/bilenebilecek olan bir 'gerçek' olarak kalmaya devam etmektedir (Erdoğan, 2011: 356). 21. yüzyılda, gelişen iletişim teknolojileri karşısında etkin konumunu hâlâ korumayı başaran televizyon, yöndeşme (convergence)¹³ sayesinde telekomünikasyon, bilgisayar ve internet teknolojileriyle birleşerek/bütünleşerek çok daha güçlü bir sistem halini almaktadır.

2.2.5. Bilgisayar ve İnternet

Bilgisayarla aracılanmış iletişim, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra hızlanarak gelişmeye başladı ve 1990'larda teknolojik anlamda baş döndürücü bir gelişme ivmesi gösterdi. Bilgisayarlar başlangıçta büyük organizasyonlarda, düzenleyici idari kurumlarda, bilimsel araştırmalarda ve orduda kullanılmışlardır. Yetmişli yıllarda mikroçip teknolojisinin geliştirilmesinin ardından, bilgisayar devreleri endüstrinin her alanına yayılmış ve ısıtıcılardan televizyon alıcılarına ve oyunlara kadar, ev eşyalarının temel bir parçası haline gelmiştir. Kişisel bilgisayarın ortaya çıkışıyla birlikte, evinde çalışan bir bireyin eskiden yalnızca büyük kurumların kullanımında olan bilgi işleme olanaklarına erişmesi artık mümkün olabilmiştir. Bugün, şirket yerel ağları ve World Wide Web (Dünya Çapında Ağ) ile örneklenebilecek ağların, idari kullanımlardan

---

¹³ **Yöndeşme (convergency)** kısaca, telekomünikasyon, medya ve bilgisayar teknolojisi ile altyapılarının bir araya gelmesidir. Bu birleşmeyi mümkün kılan şeyse, sayısallaşmadır. Günümüzde haberleşme teknolojilerinin ve kitle iletişimlerinin, yayıncılık teknolojilerinin sayısal dönüşümleri ile bilgisayarlar arası veri iletişimini olanaklı kılan sayısal ağ yapılanmasının bir araya gelerek oluşturduğu bir olgudur (Not Oku Ağ Sitesi, 2014).

araştırmalara, eğitimden sanata, kamusal ifadeden ticarete çok geniş bir kullanım alanında hızla yayıldığına tanık oluyoruz (Crowley, Heyer, 2011: 438).

İkinci Dünya Savaşı, bilgisayarların müjdecisi olacak büyük hesap makinelerinin işlerlik kazanmasında aktif bir rol oynadı ve ilk elektronik bilgisayarın ortaya çıkış sürecini hızlandırdı. Askeri ihtiyaçlara cevap verebilmek adına, dünyadaki tam otomatik yazılımla yönlendirilebilip programlanabilen, sayısal ve aritmetik hesaplamayla çalışan ilk hesap makinesi/bilgisayar Alman mucit Konrad Zuse tarafından 1941 yılında, Alman Hava Kuvvetleri için geliştirilmiştir. Ardından da onluk sayı tabanına dayalı olarak işlem yapan ENIAC adlı ilk programlanabilir Amerikan hesap makinesi/bilgisayarı, Ordu Donatım Departmanı Balistik Araştırma Laboratuvarı'nın ihtiyaçlarını karşılamak için, 1943-1946 yılları arasında, John Mauchly ve J. Prosper Eckert tarafından geliştirilmiştir. ENIAC, aynı zamanda, genel kullanım amaçlı üretilen ilk elektronik bilgisayar unvanına da sahiptir (Cowen, 2011: 461).

İstenilen yazılımı kayıt edip istenilen zamanda çalıştırabilmeleri, bilgisayarları çok yönlü kılıp hesap makinelerinden ayıran ana özellikleridir. "*Church-Turing tezi* bu çok yönlülüğün matematiksel ifadesidir ve herhangi bir bilgisayarın bir diğer bilgisayarın görevlerini yerine getirebileceğinin altını çizer. Bu doğrultuda 1936 yılında geliştirilen Turing makinesi, ilk kez dijital teknoloji prensibini kullandı. Bu makine hem alfabetik hem de sayısal datayı kaydedebiliyor, indeksliyor ve süreçte geçiriyordu" (Erdoğan, 2011: 358). Dolayısıyla, karmaşıklıkları ne düzeyde olursa olsun, cep bilgisayarından süper bilgisayarlara kadar her bilgisayarın, bellek ve zaman sınırı olmadığı takdirde, aynı görevleri yerine getirebileceği ispatlanmış oldu.

"20. yüzyılın ikinci yarısında, geliştirilen yeni matematiksel araçların yaygınlaşması, Alan Turing'in çalışmalarını yürüttüğü programlanabilir mantık tertibatlarının kuramsal kullanımları hızlandırır; bilgisayar teknolojisinin geliştirilmesine yönelik enerji ve düşünceleri daha da harekete geçirdi. Bilgi işlemde bir sinyalin kabul edilebilir bir hata oranıyla maddileştirilmesi bilgisayar teknolojisinin önündeki en büyük engeldi. Genel kullanım amaçlı ilk elektronik bilgisayar ENIAC, 18 bin civarında elektronik lambayla çalışıyordu ve lamba teknolojisinin tek bir makinede yer alan bu sayıdaki bir kullanımı, bilgisayarın geleceği için hiç de uygun değildi. Çözüm, 1948 yılında Bell Laboratuvarı tarafından önerilen transistör teknolojisiyle gelecektir. Telekomünikasyon

alanından mükemmel bir güçlendirici olarak beliren transistör, radyo iletişimi ve denizaltı kablo teknolojisine uygulandıktan sonra, aynı malzeme, bilgi işlemde bir sinyali maddileştirmek için uygun bir araç olarak ortaya çıkar. Ardından, malzeme elektroniğinde yaşanan ilerlemeler, performans ölçeklerinde ve maliyetlerde kökten dönüşümlere yol açacaktır. 1964'ten itibaren kullanılan entegre devreler ve ardından geliştirilen mikro işlemciler, bilgisayar işlevlerinin giderek daha küçülen malzemelere entegre edilmesinin yolunu açar. Ancak yine de bilgi işlem ve bilgisayar teknolojisi 1970'li yılların sonuna dek askeri kullanımlara ya da araştırma alanına uyarlanmış büyük sistemler etrafında gelişir" (Barbier, Lavenir, 2001: 345-346).

"Bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler, depolama kapasitesinin artması; açılma, süreçten geçirme ve kayıt etme hızının artması; multimedya özelliğinin eklenmesi ve geliştirilmesi ve son olarak da taşınabilirlik yönünde olmuştur" (Erdoğan, 2011: 358). "1980'li yıllara gelindiğinde, yeni bilgi işlem kullanıcıları, birçok mikro-bilgisayar çeşidinin yanı sıra, orta boy girişimlere ve serbest mesleklere yönelik metin yönetim ve düzenleme programları ile standart tablo hazırlayıcılarının ortaya çıkmasıyla, hiçbir zaman programlama yapmak zorunda kalmazlar" (Barbier, Lavenir, 2001: 346-347). Böylece, geliştirilen yeni ürünleri kullanmak için bilgi işlem profesyoneli olma zorunluluğu ortadan kalkar. Bu dönüşümün öncüsü Apple şirketi olur. Bilgisayar ekranını tüketicilere bir büro gibi sunulur ve program yazılımları da yine bu büro kavramı doğrultusunda gerçekleştirilir: Bir doysa açmak, yazmadan önce bir kâğıt almak, müsveddeyi çöp atmak... Apple öncülüğünde artık, bilgisayar kullanıcılarından akılda tutulması zor komutları ezberlemeleri değil, yalnızca ekranın üzerine yerleştirilen küçük sembolik resimleri ve belli başlı işlevlere denk düşen ikonları tıklamaları istenir. Bu pratik ilkenin, büyük kitlelere yönelik bilgi işlemde benimsenmesiyle birlikte köklü bilişim ve yazılım devi IBM de piyasaya sürdüğü bilgisayarlarında benzer işlevleri yerine getiren programları kullanmaya başlar; günümüzün yazılım devi Microsoft bu alanda Apple'ın yeni rakibi olarak ortaya çıkar.

Bilgisayar teknolojisini sıradan insanın hayatına bu denli etkin biçimde sokan ve bu teknolojiyi 21. yüzyıl kitle iletişiminin temel enstrümanı haline getiren şeyse hiç kuşkusuz 'internet'ti. Amerikan Savunma Bakanlığı, günümüzde internet olarak bilinen ARPANET bilgisayar şebekesini 1969 yılında yarattı. 1975'de ilk kişisel bilgisayarın (PC) IBM tarafından piyasaya sürülmesinin ardından, 1983 yılında bütün ARPANET

kullanıcıları TCP/IP adı verilen internet iletişim protokolüne geçtiler. IBM'e alternatif olarak Apple, 1984 yılında grafik temelli sistemi Apple Macintosh'u piyasaya sürdü. Kişisel bilgisayar (PC) piyasasındaki bu rekabet, 1990'lı yıllar boyunca PC'lerin multimedia, ses ve video seçenekleriyle donatılmasını sağladı. Bir yandan PC'ler hızları, kayıt kapasiteleri ve mikroişlemcileri büyük gelişim gösterirken, diğer yandan fiyatları sıradan insanların ulaşabilecekleri makul seviyelere düştü. En nihayetinde, 1992'de Amerika Kongresi, National Research and Education Network'ün (NREN) İNTERNET'e dönüşmesine onay verdi. 1990'ların başında kullanıcılarına sohbet (chat), tartışma, program değiş tokuşu ve email olanakları veren Bulletin Board System (BBS/Bilgisayarlı Bilgi Sistemi) yaygınlaşmışken, 1991'le birlikte peşi sıra ortaya çıkan AOL, YAHOO, LYCOS ve ALTAVISTA gibi arama motorlarıyla, BBS'in pabucu çoktan dama atılmıştı. Bugünse internet tabanlı ürün ve hizmet pazarına, 1998'de kurulan Amerikan menşeli GOOGLE firması egemendir (Erdoğan, 2011: 358-359).

Günümüzde, yöndeşme (convergency) dediğimiz süreçle birlikte, telekomünikasyon, medya ve bilgisayar teknolojisi ile bunların tüm altyapıları bir araya gelmektedir. Yaşanan bu süreç üç seviyede gerçekleşmektedir:

(1) *Teknolojik Yöndeşme*: Elektronik sinyalleri işleyen ve depolayan minyatür devreler olan ve günümüzde saniyede yaklaşık bir milyar işlem yapan mikroişlemcilerin hızlı gelişimi ve çok büyük kapasitelere kadar sayısal bilgileri ışık hızıyla taşıyan bir süper iletken olan fiber optik kablo teknolojisi, bu yöndeşmenin olanaklı hale gelmesini sağlayan teknolojilerdir. 1980'lerin ortalarında mobil telefonların, faks cihazlarının, CD'lerin, kablolu ve uydu televizyonların, kişisel bilgisayarların ve video oyunlarının ortaya çıkışı bu yöndeşmenin ilk ipuçlarını vermekteydi. Bu dönemin en önemli sorunuysa, sektörel anlamda servislerin hem sınırlı hem de pahalı ve ulaşılması zor olması sebebiyle, çok az sayıda insanın bu teknolojilerin nimetlerinden faydalanabiliyor olmasıydı. 90'lı yıllarda internete erişimin özgürleşmesi ve büyük bir hızla gelişen kişisel bilgisayarların fiyatlarının düşmesi, bu sorunları ortadan kaldırıp medya yöndeşmesinin önünü açmıştır. Artık, sayısallaşan içerikler (metin, görüntü, ses, video) telekomünikasyon ağları üzerinden taşınırken, kullanıcılar kişisel bilgisayarlar yoluyla içeriklere internet üzerinden ulaşabilmektedirler. 2000'li yıllara bu birleşme çizgisinde giren yeni medya, videonun ve sesin yüksek hızlarda taşınması sayesinde araç yelpazesini mobil telefonlardan sayısal televizyona kadar genişletmiştir. Sayısal uydular ve

kablolu ağlarla birleşen sayısal ve etkileşimli televizyon (interactive television), sayısal teknolojiyle radyo frekansını birleştiren sayısal karasal televizyon yayıncılığı (digital terrestrial television), internet üzerinden yayın yapan internet radyoları ve internet protokol televizyonu (IPTV) yeni medyanın sayısal kitle iletişim araçları durumundadırlar. Bu yöndeşmenin bugün için en son noktası ise, telekomünikasyonun en gelişmiş modeli hücresel mobil iletişimi (cep telefonu) ile avuç içi bilgisayarların (PDA – Personal Digital Assistant) ve internetin birleşmesi sonucunda her türlü sayısal veri (metin, ses ve video) alışverişinin gerçekleşmesidir. Nihayetinde kullanıcıların her an ve her yerde tüm sayısal dünyaya ulaşmalarını sağlayan bu yöndeşmenin kitle iletişimiyle birleştiği en uç nokta ise 'mobil televizyon' olmuştur.

(2) *Endüstriyel Yöndeşme*: Sayısal yeni medya sistemi içinde bilgisayar ve bilgi işlem endüstrileri, telekomünikasyon şirketleri ve medya sektörü arasındaki anlaşmalar, birleşmeler ve devralmalar söz konusu bu endüstriyel yöndeşmeyi oluşturmaktadır. 80'li ve 90'lı yıllarda özellikle telekomünikasyon alanındaki kamusal tekellerin özelleştirmeler yoluyla özel sektörün ve en önemlisi de çok uluslu şirketlerin eline geçmesi bu yöndeşmenin yolunu açmıştır. Endüstriyel yöndeşmeye örnek olarak, dünyanın en büyük internet hizmet sağlayıcısı AOL'nin (America On Line) geleneksel medya devi Time-Warner'ın bir kısmını satın alması verilebilir. Bu birleşme, yeni medyadaki yöndeşmenin nedenlerini de çok iyi açıklamaktadır. Teknolojik yöndeşmeyle birlikte, üst düzey organizasyonlar, örgütsel ve teknolojik olarak birbirlerine gereksinim duyabilmekteydiler. Söz konusu bu endüstriyel yöndeşmeyle, telekomünikasyon altyapısına sahip AOL, Time-Warner'ın kablo şebekeleri, film stüdyoları, geniş müzik, film ve televizyon programı arşivlerinin de sahibi oluyordu. Bu da bize, dünyada yeni medya yöndeşmesindeki eğilimin hangi yönde olduğunu ipuçlarını vermektedir.

(3) *İçerik ve hizmet yöndeşmesi*: Sayısal televizyonun, izleyiciye kaliteli ses ve görüntü sunmasının ötesinde, internetin olanaklarıyla bir araya gelmesi ekonomik hayatı gündelik yaşama taşıırken, aynı zamanda televizyon üzerinden web sitelerine geçişe izin vermesi ve metin tabanlı enformasyonun kullanılmasına olanak tanınmasıyla görüntülü, sesli ve metin tabanlı içeriklerin de bir araya gelmesini sağlamıştır. Örneğin, etkileşimli menüler ve internet bağlantısı sayesinde televizyon ile online ansiklopedilerin birbirine bağlanması, izleyicilerin programı izlerken program içeriğindeki enformasyona daha

geniş biçimde erişebilmesinin önünü açmıştır. Sağlanan bu hizmetle izleyiciler, haber ve güncel meseleleri içeren programlardaki güncel konuların arkasında kalan enformasyonlara ulaşmak için sayısal arşivlere geçiş olanağı elde etmişlerdir.

2.3. Egemen Bir Anlatı Dili, Egemen Bir Kültür Üretim ve Yayım Sistemi Olarak Medya

Kitle iletişimi dendiğinde, kamuya, kitlelere yönelik ileti üretimi ve dağıtımının kurumsallaşmış biçimleri anlatılmak istenmektedir. Haber vermeden eğitime, eğlenceden propaganda ve reklama değin, çok değişik işlevleri bünyesinde birleştiren kitle iletişimi, kaynaktan alıcıya iletimi sağlayan araca/iletim ortamına uygun olarak üretilen herhangi bir iletinin, kitle iletişim araçları, yani asıl tanımlamamızla 'medya' (gazete, dergi, kitap, sinema, radyo, televizyon, internet vb.) aracılığıyla geniş ve bilinmeyen bir kitleye (okuyucu, dinleyici, izleyici kitlesine) iletilmesidir. Genel tanımı itibariyle kitle iletişimi tek yönlü bir iletişim olarak karşımıza çıkmaktadır; yani kitle iletişim araçları/medya aracılığıyla iletiyi alanın sürece katılması mümkün değildir ya da daha sonradan dolaylı ve sınırlı olarak mümkündür. Ancak insanoğlu günümüzde, bilgi işlem ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmelerle birlikte, bireysel iletişim araçları ile kitlesel iletişim araçlarının birbiri içinde giriftleştiği 'multimedya'lar' (çoklu medya'lar) ortamını/dönemini yaşamaktadır. Böylesi bir ortamda, tanımlar da yavaş yavaş birbirine yaklaşmakta ve giderek giriftleşmektedir. Bilgisayarlar arası iletişimden doğan dev 'internet' ağını, bu sistemde ortaya çıkan elektronik medya çeşitlerini ve bu sistemin insanlara/bireylere sağladığı interaktif (etkileşimli) iletişim ortamını dikkate aldığımızda, 'iletişim, kitle iletişimi ve medya' için yapılan ayrı ayrı tanımlamalar ya eksik kalmaktadır ya da diğerine kaymaktadır (Özdemir, 1998: 33).

Medya kavramı artık bize, her türlü kitle iletişim faaliyetini ve bu iletişimde aracılanan iletişim araçlarının tümünü kapsayan, interaktif/etkileşimli bir iletişim ortamını hatırlatmakta ve ifade etmektedir. Günümüzde, bilgi işlem alanındaki teknolojik her gelişme ve ortaya konan her buluş, iletişim alanını ve iletişim araçlarını doğrudan ve de dolaylı olarak etkilemektedir: Örneğin, bilgi işlem teknolojilerinin telekomünikasyon alanına uygulanmasıyla, parlak bir icat olarak karşımıza çıkan mobil telefon teknolojisi yirmi yıl gibi, insanlık tarihi için çok kısa sayılabilecek bir süreçte önce cep telefonları olarak ceplerimize girmiş, hemen ardından da sayısal uydu

teknolojisiyle birleşerek radyo, televizyon ve internet medyalarını oturma odalarımızın hegemonyasından kurtarıp sokakta ya da herhangi bir ulaşım aracında avuçlarımızın içine bırakıvermiştir. Teknolojik anlamda iletişim araçlarının yavaş yavaş kitlesel kullanımdan bireysel kullanıma doğru kaydığı (ve 21. yüzyıl dijital çağının da habercisi olan) 90'lı yıllarla birlikte, bu yöndeki değişimi gören farklı ticari sektörlerden yatırımcılar hem faaliyet alanlarını genişletmek hem de ellerine geçirecekleri reklam ve propaganda imkânlarıyla diğer ticari faaliyetlerine katkı sağlamak amacıyla medya satın almaları gerçekleştirmeye başlamışlardır. Medyanın ekonomi politikğinde büyük bir değişim ve dönüşümü de beraberinde getiren bu satın almaların odak noktasında, öz itibarıyla kitle iletişim faaliyetinin kendisinden daha çok, gelişen teknolojiyle art arda büyük/parlak atılımlar yakalayan kitle iletişim araçlarının bizatihi kendisi ve tabi ki popülaritesi yatıyordu. İşte bu durumdur ki, Belçikalı, İngiliz ve Amerikalı toplumbilimcilerin, 'kitle iletişim kavramını, kolektif yayın teknikleri ve mass-media olarak adlandırdıkları şeylerin eşanlamlısı olarak görmelerini sağlamıştır (Özdemir, 1998: s. 34). Özcesi, kullanılan aracın cazibesi, kullanım/faaliyet alanının bir adım önüne geçmiştir. Medya artık, kitle iletişim araçlarıyla yürütülen yığınsal/kitlesel iletişim faaliyetinin ta kendisidir. Medya = Kitle iletişimi...

"Ana akım (ya da ana damar) yaklaşım, medyanın toplumsal, politik ve ekonomik hayat için son derece olumlu bir rol oynadığını dile getirir" (Bostancı, 2011: 125). Gerçekten de medyanın, yani gazetenin, radyonun, televizyonun, sinemanın, hele hele günümüzde internetin olmadığı bir dünyayı tasavvur etmek, medyanın önemi ve gerekliliği konusunda ne demek istendiğini açıkça ortaya koymaya yetecektir. Nasıl ki, yazılı kültürün içine doğmuş, kelimelerle simgeleştirilen gerçeğin yazıya uygun bir ortam/yüzey (kâğıt, kil tablet vb.) üzerinde yeniden üretildiği bir dünyaya alışmış insan, birincil sözlü kültürün hafızası ve aynı zamanda anlatıcı araçları olan insanları anlamsız bulacaksa, medyadan yansıyan seslerin ve görüntülerin bütün hayatı ve gerçekliği etkilediği (belki de şekillendirdiği) bir dünyanın içine doğmuş insan da radyo, televizyon, sinema ve internet gibi, enformasyonu edineceği, aynı zamanda da boş zaman eğlencesi olarak sığınacağı medyanın olmadığı bir dünyayı anlamsız bulacak, hatta hayal dahi edemeyecek, etmek istemeyecektir. Çünkü insan içinde yer aldığı hayata medya üzerinden katıldığını düşünmekte, oradaki tartışmalara dâhil olmakta, fikirlerini medyadan kendine intikal eden enformasyonu da dikkate alarak

oluşturmaktadır. Kabul etmeliyiz ki, medya aracılığıyla kaderlerin küresel ölçekte ilişkili hale geldiği bir dünyada yaşamaktayız: Krizlerin küresel çapta yaşandığı, herhangi bir bölgedeki gerilimin, çatışmanın her yerde sonuçlar doğurduğu bir dünya... Kitle iletişim araçları olmasa, insanların haberdar olma, kader ortaklığı doğrultusunda eylemde bulunma, dünya kamuoyu olarak kimi hassasiyetleri paylaşma taleplerinin muazzam bir boşluk hissine düşmesi kaçınılmazdır. Demokrasiler için elzem olan kamusal müzakerenin sağlanmasında kitle iletişim araçları eşsiz bir rol oynamaktadır. Medyada yer alan tartışmalar (çoğu zaman elden geldiğince) toplumsal temsil üzerinden yürümekte ve insanlar burada fikirlerinin, düşüncelerinin, inançlarının karşılığını görmekte, mukabil düşüncelerden haberdar olmakta, nihayet tutum almaktadırlar. Ayrıca, özellikle televizyonun her kültürdeki orta ve alt sınıflarda egemen olan kadın erkek eşitsizliklerini, kadın lehine gideren, gidermeye çalışan bir etkisinin olduğu görülmektedir (Bostancı, 2011: 125).

"Daniel Katz ve Graeme Burton gibi iletişimciler, medyanın, 'Eğlendirici, bilgilendirici, kültürel, toplumsal, siyasal olmak üzere beş temel işlevi olduğunda birleşmektedirler" (Usluata, 1995: 77). Ancak, pazara, yani tüketime dönük ticari bir yığınsal/kitleli iletişim modelinin egemen olduğu modern dönemde, "medyanın kitlelere sunduğu şey, gerçek anlamda bilgi değil, önemli ölçüde geçici, olup bitenlerin illiyet bağlarına dair konuşmayan, ilgi çekici şekilde merak duygusuna hitap eden bir anlatımın" (Avcı, 199; akt. Bostancı, 2011: 124), bir anlatı dilinin hâkim olduğu başlı başına eğlence kültürüdür; müzikten yarışma programlarına, dizi filmlerden haber programlarına uzanan, içeriksel anlamda bitmek bilmeyen bir kısır döngünün egemen olduğu boş zaman alışkanlıkları; medya erkinin bilgi süzgecinden geçmiş, iletme hazır, işlenmiş enformasyon...

Gerek toplum gerekse de bireyler üzerinde çok farklı ve de güçlü etkileri olan medya, bilgi ve haber verme, eğlendirme, eğitme, kamu adına iktidarı denetleme işlevlerini yerine getirirken, toplumla olaylar, haberler arasında bir aracı rolü oynamaktadır. Bir aracı olan medya bir süzgeç, bir eleyici, bir seçidir. Medya, dışımızdaki dünyayı okuyuculara, izleyicilere ya da dinleyicilere sunarken pasif olmayıp tam tersine aktif bir konumdadır. Bilgileri yorumlar, yeniden üretir, kurgular ve kendi gerçeği olarak tüketicilerine sunar. Medya tüketicileri bu süreçte, zihinlerinde, duygusal evrenlerinde hayatın gerçekliğine ilişkin algıları, imgeleri, düşünceleri ve

duyguları oluşturmaktadır. Hayatı algılayışımızda, yorumlayışımızda önemli bir yere sahip olan medya, sahiplik yapısıyla, arkasındaki büyük sermaye gruplarının ideolojik tercihleriyle ve iktidarla olan bağlantılarıyla içerik tercihlerini belirleyerek yayın süreçlerini oluşturur. Böylelikle medya, kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü ve ayrıcalıklı grupların, ekonomik, sosyal, siyasal çıkarlarına hizmet eder ve onların lehine propaganda yapar. Bu ayrıcalıklı grupların, kamusal tartışma ortamında ön plana çıkarmak istedikleri gündem maddeleri ve ilkeleri bulunmaktadır. Bu ayrıcalıklı elitler, medya politikalarının şekillendirilmesi ve kamuoyu oluşturulması açısından oldukça avantajlı konuma sahiptirler. Bu süreç kaba bir müdahaleyle şekillenmeyip, aynı çizgide düşünen çalışanın seçilmesi, editörlerin, çalışan gazetecilerin kurum politikalarıyla uyumlu öncelikleri ve haber-değer kriterlerini içselleştirmeleri sayesinde başarılmaktadır (Herman, Chomsky, 2006: 15).

Tarihselliğiyle, kitlesel ya da kamusal iletişim anlamda (doğrudan ya da dolaylı) oynadığı etkin rolle ve de geçmişten günümüze medyanın değişen ekonomi politik yapısının etkisiyle toplumların ekonomik, siyasi ve kültürel hayatlarının tüm işleyişinde edindiği kilit ve güçlü konumuyla oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir iletişimsel süreç, girift bir ilişkiler ağı olan medya, toplumsal egemenlik ilişkileri ve sermaye tarafından biçimlendirilen egemen diliyle, modern insanı yabancılaştırıp¹⁴ toplumsal ve ekonomik sürecin gerçek boyutlarını gizleyen, kimi zaman ideolojik yanılsamalarla sistemin kendisini yeniden üretmesini sağlayan hegemonik bir kurum olarak karşımıza çıkar. Medya tüketicisi olan bireyler, bu doğrultuda medya tarafından yeni kişiliklere büründürülmektedirler. Medya dış dünyayı algılamamızda bir çeşit süzgeç rolü oynamakla kalmayıp, ne olduğumuzu, ne olmamız gerektiğini, dışımıza karşı nasıl görünmemiz gerektiğini bize göstererek dikte etmektedir. Medya, bireylerin kendilerini

¹⁴ **Yabancılaşma:** Karl Marx'a göre, Kapitalist düzende emek, klasik iktisatçıların ortaya koyduğu gibi yansız değildir, yabancılaşmıştır. Kapitalist sistemde 'çalışma' kendiliğinden değil, bir zorunluluktur. Çalışma sürecini denetleyemeyen işçinin emeğinin sonucu ortaya çıkan ürüne başkalarının el konması, ürünün üreticisinden ayrılması, onun sahipliğinden çıkmasıyla emek (ürününe) yabancılaşmıştır. Burada bahsi geçen ekonomik süreç, aynı zamanda insanlar arasında yaşanan ilişkiler bütünüdür de. Meta (her türlü ticari mal) insanların kendi özel emekleriyle sürdürdükleri üretim modelinin aksine, kapitalist sistemde mistik bir nesneye dönüşürken, insanların hayatlarına da hükmetmeye başlar. Kitlesel üretiminden kitlesel tüketimine değin, nesneye adanan yaşam, o yaşamı yaşayan karşı bir düşman güç haline gelir. Söz konusu bu yabancılaşma, ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere üç boyutta gerçekleşir. Ekonomik yabancılaşma, sosyal ve siyasal yabancılaşmaya da zemin hazırlar. Sosyal yabancılaşma kendisini, bireylerin kendilerini 'şey'leşmiş olarak hissedip toplumsal ilişkilerinin zayıflamaları şeklinde gösterirken; siyasal yabancılaşma ise bireylerin sistemden beklentilerini yitirip katılım eksikliği yaşamaları şeklinde ortaya çıkar (Yılmaz, 2007: 220-221).

(medyanın egemen görsel-işitsel dilince kendisine işaret edilen) daha üst referans gruplarına - gerçekten savrulan gruplara ya da gerçekte hiç var olmayan hayali gruplara bilerek, isteyerek ya da başkalarının da öyle yaptığını düşünerek - benzetmelerine, bu gruplardan saymalarına yol açmaktadır (Yılmaz, 2007: 225-226). Medya bunu, kişisel ya da kurumsal amaçları/çıkarları doğrultusunda (bu amaç/çıkar, haksız ve gayrimeşru bir savaşı önce bireylerin gözünde, sonra da toplumun/toplumların nazarında meşrulaştırmak; iktidar odakları karşısında bireyleri edilgenleştirmek; kitleleri tüketime özendirmek ya da kâr odaklı bir anlayışla salt izlenirliliğini artırmak da olabilir) kurgu yoluyla sahte anlatılar ve uydurular üretip gerçekliği dönüştürerek yapar. "Yine medya, haberleri seçerek, bilgi aktararak, yeni iletişim alanları açarak, görüş ve yorum sunarak, belirli sorun alanlarını ön plana çıkartıp onları meşrulaştırarak söz konusu bu düzmece dünyayı oluşturup ona işlerlik kazandırır" (Kuey, 2006'dan akt. Yılmaz, 2007: 226).

Özcesi, medyada egemen olan dil, tüm iletişim ağına ve iletişim araçlarına sahip olan egemenlerin dilidir. Bugünden şöyle geriye dönüp baktığımızda, medya sahipliğinde yalnızca özel sermaye çevrelerinin ya da yalnızca devletlerin/hükümetlerin başrolü oynamasının, halkın çıkarlarına dönük bir medya algısı konusunda hiçbir farklılık yaratmamış olduğunu görürüz. İlki ekonomik iktidarını, ikincisi de siyasal iktidarını sınırsız kılabilme arzusuyla hep bir işbirliği içerisinde olmuşlardır. Karşılıklı çıkarlar doğrultusunda işleyen bu mekanizmada, sınırlı da olsa halkın yararına farkındalık yaratanlarsa marjinalleştirilip/ötekileştirilip çoğunluğun ilgisinden ırak, kenarda ve hep göz hapsinde tutulmuşlardır.

2.3.1. Propaganda ve Medya

Medya tarihi aynı zamanda, ekonomik ve siyasi erk peşindeki güç odaklarının giriştiği propagandaların da tarihidir. Her dönemde, sahip olduğu teknolojilerle kitlelere çekici görünmeyi, onlar tarafından benimsenmeyi, onlar için vazgeçilmez olmayı başarmış olan medyanın sahip olduğu bu etkili güç, hiç şüphesiz ki ilk önce iktidarların dikkatini çekmiştir. Kitlesele savaşlar, işgaller, göçler de dâhil olmak üzere, her türlü siyasal ve ekonomik güç mücadelesinde birileri (özellikle de yönetici konumundakiler) başka birilerini (yönetilenleri) etkilemek, kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmek, kendi egemenlik alanlarında tutmak için kitle iletişimi ve gerek işleviyle gerekse de teknolojisiyle çağın ihtiyaçlarına cevap veren kitle iletişim araçlarını kullanmışlardır.

Buradaki amaçsa, kendi iktidarlarının güvenle sürmesi için kitleleri belli bir düşünüşe sevk etmek ve orada tutmaktır. Bunun için, yönetici sınıflar tarih boyunca medya aracılığıyla (bu bir kil tablet de olabilir, küresel hizmet ağına sahip bir televizyon kanalı da), kendi dillerini yaygınlaştırmak, küresel dolaşıma sokma çabası içerisinde olmuşlardır. "Ezilen, sistem tarafından baskı altında tutulan kesimler de medya tarafından dayatılan bu dili sahiplendikçe, konuştukça dilsizleşmişlerdir. Unutulmamalıdır ki dilsiz yığınları yönetmek her zaman için, onları sistemin düşünsel dizgeleri içinde tutmaktan daha kolaydır" (Yılmaz, 2007: 227). Yönetici sınıflara bu güçlü kozu verense, yaşanan çağın egemen medya dili aracılığıyla uygulamaya konulan açık ya da örtük propaganda¹⁵ - bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca (TDK, 1998: 1827) - faaliyetleri, uygulamalarıdır.

19. yüzyıl, sanayileşme ve buna bağlı olarak modern anlamda kentleşme sürecinin büyük ölçüde tamamlanmasına tanıklık etmiştir. Siyasal yapıların demokrasiye doğru evrildiği süreçte, insanların yaşamın çeşitli kesitlerini (konuşma, tartışma, eğlenme, sanatsal uğraşlar vb.) paylaşabilecekleri kent meydanları gibi genel, kahvehaneler, lokaller, konser salonları, sanat galerileri gibi özel kamusal mekânlar oluşmaya/oluşturulmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra, halkın oyunu esas alan yeni siyasal sistemlere geçilmesiyle birlikte, gerçek anlamda bir kamuoyu kavramı doğmuş ve resmi bir yapıya dönüşmüştür. İktidar nezdinde resmileşen kamuoyu ve kamusal alanlar, siyasal iktidar yarışının da bu alanlara taşınmasına neden olmuş; iktidarlar da söz konusu alanı kendi çıkarları doğrultusunda, istedikleri gibi biçimlendirmek üzere birtakım yöntem ve teknikler geliştirmeye başlamışlardır. Özgürlük ilkesinin esas alındığı ve adına 'demokrasi' denilen bu yeni süreçte, feodal güçler gibi zor ve baskı yollarına başvurmak işin doğasına aykırıydı. Bunun yerine insanları belli görüş ve düşünceler doğrultusunda yönlendirmek, kamuoyunda belli bir düşünsel iklimi egemen kılmak için etkili propaganda ve ikna teknikleri/yöntemleri geliştirmek siyasi çevreler

¹⁵ **Açık ve Örtük Propaganda:** (1) Açık propagandada, propaganda amaçlı iletiler açıkça hedef kitleye iletilir. Destek istenen ya da tanıtımı yapılan bir kişi, bir tüzelkişi ya da bir durum/olgu; tanıtımı ya da satışı amaçlanan bir ürün ya da hizmetle ilgili olarak oluşturulan olumlu söylem ya da mesaj, aracılanan iletişim kanalında doğrudan imajlar ve semboller kullanılarak kitlelere iletilir. (2) Örtük propagandada ise, propaganda amaçlı iletiler örtük, yani hedef kitleye ulaştırılan iletinin baskın söyleminin içinde gizli biçimde iletilir. Örtük propagandada ikna amacına yönelik iletiler çeşitli metinlerin anlatı dokularına işlenir ve insanlar farkında olmadan onları alır ve bilinçlerinde içselleştirirler (Güngör, 2013: 352).

için çok önemli bir uğraşı haline gelmiştir. Kitlelere en etkili, en hızlı ve kolay şekilde ulaşmanın aracı olarak da medya, ilgili çevrelerini dikkatini çekmiş ve 19. yüzyılın ortalarında, baskı ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte önce gazetecilik, ardından radyo ve sinema dönemin önemli propaganda ve ikna araçları olarak işleyişe dâhil edilmişlerdir. Frankfurt Okulu temsilcilerinden Jürgen Habermas'a göre, klasik liberalizmin kurallarıyla ağırlıklı olarak özel sektör çerçevesinde işleyen ve yapılanmasını da devletten özerk bir şekilde gerçekleştiren erken modern kapitalizm, bu duruma paralel olarak özerk bir kamusal alan da yaratmıştır. İşleyiş ve yapılanmasında yine klasik liberalizmin kurallarının ağır bastığı özerk basın da burjuvazinin bu yeni döneme uygun bir kamuoyu oluşturma çabalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Gazete, dergi ve kitap gibi basılı kitle iletişim araçlarının yanı sıra, sosyo-kültürel etkinlik alanları da (kahvehaneler, edebiyat, sportif etkinlikler, tiyatro, müzik, eğlence, 20. yüzyılla birlikte radyo ve sinema) modern anlamıyla bu ilk kamuoyunun biçimlenmesine destek olmuşlardır. 18. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar sağlıklı bir şekilde işleyen, ekonominin ve devletin özerk yapılanma çerçevesinde ayrıştığı bu süreç, kapitalizmin kitle iletişim araçlarını da içine alacak biçimde tekelsel bir yapıya bürünmesiyle birlikte son bulmuştur. Artık bir devir kapanmış, egemen medya dilinin hâkimiyet sınırlarının giderek genişlediği, medya sahiplerinin siyasetle işbirliği yaparak halkın yönetsel karar mekanizmalarının dışına itildiği, medyanın kamusal sorumluluklarını ve kamu adına sistemi denetleme görevini bir yana bırakıp güçlülerin medyasına dönüştüğü/evrildiği (ve günümüze değin süren) yeni bir devir başlamıştır (Güngör, 2013: 346-347).

İdeoloji, düşüncüyü çerçeveleyen, bilgilendiren, yön veren, yönlendiren fikirler ağıdır. Bu fikirler ağı, her şey hakkında bilmeye, hissetmeye, inanmayla ve değerlendirmeye ilgili her şeyi içerir. Bu yüzden her ideoloji, şeylerin nasıl olduğu, dünyanın gerçekte nasıl çalıştığı ve çalışması gerektiği hakkında bizlere fikirler verir. Söz konusu bu fikirlerse, çoğu kez semboller ve kültürel pratikler içine işlenmiş, gizlenmiştir. Egemen ideoloji ise, egemen sınıfa işlevsel olan ideolojidir. Bu ideolojinin sistemli ve sürekli üretimini ve dolaşımını, biliş/kültür üretimi yapan endüstriler ve kurumlar yaparlar ve yaygınlığının sağlanması ise, tekelsel kapitalist yapının kitle iletişiminden sorumlu ayağı medyanın sorumluluğundadır. Medya, egemenlerin edilgen ve kontrol edilebilir toplum hayaline hizmet etmek adına, enformasyon/haber verme,

eğlendirme, eğitime, kamu adına sistemi denetleme gibi işlevleri yerine getirirken, gerçeğin kurgulanıp dönüştürülmesiyle oluşturulan 'bilme'leri yayar ve kitlelerde 'sahte bir bilinç' oluşmasını sağlar. Sahte bilinç, en basit şekliyle, ideolojik biçimlendirmelerden geçerek materyal ve ilişkisel gerçekler ve gerçeklerin ve ilişkilerin düşünsel anlatımları arasında yanıltıcı bağ kurmayı anlatır. Bu bağda, sahte ve yanlış, gerçek ve doğrunun yerini alır (Erdoğan, Alemdar, 2010: 243-247).

Gerek birey gerekse de toplum bazında yaşam koşullarının görece iyileştiği, monarşilerde iktidara koşulsuz itaat eden halk yığınlarını oluşturan insanların 'birey' olarak tanımlanmaya başladığı, eğitim olanaklarının genişlemesine koşut olarak eğitilmiş/okuryazar insan sayısının arttığı, sivil toplum ve kamuoyu gibi kavramların dolaşıma girdiği, liberalizm ve demokrasi ekseninde dünyanın daha özgür bir yer olduğu vurgusunun ön plan çıktığı (ya da özellikle çıkartıldığı), bilişim teknolojilerinin gelişip bilgiye ulaşmanın hayli kolaylaştığı, dolayısıyla da bilgi ve iletişim çağı olarak da adlandırılan günümüz modern dünyasında, ekonomik ve siyasi erki elinde bulunduran iktidar sahiplerinin artık, ellerindeki yönetim gücünü korumak ve sürdürmek için toplumun desteğini almaları, bu yolda attıkları her adıma toplum düzeyinde meşruiyet sağlamaları/kazandırmaları gerekmektedir. Antonio Gramsci, egemenlerin bu yöndeki çabalarını 'rıza' kavramıyla açıklamaktadır.

"Yöneticilerin, yönetilenlerin rızasını alması, Gramsci'ye göre, yöneticilerin konumunu çok daha güçlü kılar. Zira yönetimlere kendi rızalarıyla boyun eğenlerin muhalif bir tavır almaları, karşı direnç alanları oluşturmaları hiç de kolay olmaz. Gramsci, rızaya dayalı egemenlik ve bağımlılık ilişkisini 'hegemonik ilişki' kavramıyla birlikte ele alır. Buna göre, modern toplumda, polis, ordu, yasal sistem aracılığıyla gerçekleşen baskı ve zora dayalı egemenlik ilişkisi yerini, kitle iletişim araçları, eğitim, din, aile gibi araçların kullanıldığı rızaya dayalı hegemonik ilişkiye bırakmıştır. Hegemonik ilişkide kullanılan araçların hepsi de toplumdaki egemen kesimlerin değerlerini, yaşam biçimlerini, yani ideolojisini kitlelere aktarma işlevini gerçekleştirirler ya da söz konusu bu araçlar egemenlerin kitleler için uygun gördükleri değerleri, ideolojiyi, yaşam biçimlerini, özcesi 'popüler/popülerleştirilmiş' olanı onlara empoze eder; sistemin sürekli ve kesintisiz propagandasını, açık veya örtük biçimde yaparlar" (Güngör, 2013: 350).

Haber (dolayısıyla da haberleşme), söz konusu bu propagandanın ana ögesidir. Hegemonik ilişki çerçevesinde egemenlerce (ya da onlar için, onların yararına çalışan

sistem elemanlarınca) geliştirilen söylemin temel dayanağını oluşturacak bir 'haber' olmadan propagandadan söz edilemez. Propaganda, taşıdığı haber değeri bakımından güncel olmak ve belirli bir siyasal, ekonomik veya bilimsel gerçekle de ilişkilendirilmek zorundadır. Bu bağlamda, propagandanın temelinde çoğunlukla aktüalite yatmaktadır. Propagandaya konu olanın popülerliği de buradan gelmektedir. Siyasi propagandanın lokomotif olarak medya, daha önceden planlanan bir sistem içerisinde, açık ya da üstü örtük propaganda amaçlı kullanılacak olan 'haber'i, seçtiği uygun simgelerle birleştirir ve belirli ölçüde de renklendirerek görüntüleştirir. Böylelikle yalın bir haber, ilgi çekici hale getirilmiş olur. Günümüzde herhangi bir iletinin geniş halk kitlelerince önemsenmesi, dikkate alınması için görsel algıya hitap etmesi vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Zira bir olayın siyasal bir önem kazanabilmesi, ancak bu olayın geniş kitlelerin ilgisini çekmesi, yani popülerleşmesiyle mümkündür. Ardından da medya aracılığıyla geniş kitlelere, gerçekte olduğundan ve yaşandığından çok daha trajik bir biçimde sunulan haberin/iletinin etkisi, diğer hegemonik ilişki araçlarınca da (eğitim, din, aile vb.) taşınarak daha da yaygınlaşıp içselleştirilir ve egemenlerin arzuladığı/oluşturmak istediği - halkın rızasına dayalı hegemonik ilişkiye uygun düşen - kamuoyu az ya da çok sağlanmış olur.

Propaganda, insan topluluklarında güç ilişkilerinin belirmesiyle birlikte gerek duyulan ve geliştirilen bir olgudur ve ekonomik iktidar ilişkilerinden siyasal ve dinsel iktidar ilişkilerine uzanan, toplumdaki tüm iktidar alanlarında/ortamlarında tarih boyunca etkili bir biçimde kullanılmıştır. Uygulamaları açısından geçmişi çok eski olmakla birlikte, bilimsel bir bakışla ele alınan, kavramsal ve kurumsal olarak incelenen propagandanın doğuşu 20. yüzyılın başlarına rastlar (Güngör, 2013: 351).

1914-18 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı'nda, ekonomik ve askeri savaşın yanında propaganda da savaşın vazgeçilmez bir silahı haline geldi. Savaşta kamuoyunu kontrol etmek, silahlı kuvvetlerin moralini yüksek tutmak, düşmanın maneviyatını kırmak, tarafsız ülkelerin tarafsız konumlarını devam ettirmek ve mümkünse bu ülkeleri kazanmak için gazete, dergi, radyo, sinema gibi dönemin kitle iletişim araçlarının doğrudan ya da dolaylı kullanımıyla gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerine başvurulmuştur. Özellikle de Birinci Dünya Savaşı'nın propaganda tarihine kazandırdığı 'bildiri' kavramı, savaş uçaklarıyla havadan düşman saflarına atılan en basit medya/kitle iletişim aracı olarak karşımıza çıktı. Hayal gücünün serbest

kullanımıyla kaleme alınan bildirilerin içerikleri, bu ilk propaganda savaşında gerçeğin ne denli çarpıtılabileceğini ortaya koyar nitelikteydi: Örneğin, Fransız esir kamplarında ne kadar mutlu olduklarını anlatan sahte Alman esir mektupları... (Jeanneney, 2009: s.130). Geçmişte sadece ordular savaşır, halksa gündelik işiyle gücüyle uğraşırken, ulus devletlerin ortaya çıkışı ve bunların iktidar ilişkilerinde gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerini etkili bir biçimde kullanmaya başlamasıyla birlikte savaş herkesle ilgili bir hâle, bir olguya dönüşmüştür. Kitle iletişim araçlarının savaşta, cephedeki asker kadar, geri plandaki halka karşı etkileyici bir rol üstlenmesi de bu gelişmelerin bir sonucudur (Bostancı, 2011: 128).

2.3.2. Savaş ve Medya

20. yüzyılla birlikte 'savaş' olgusu, bireyi ve kitleleri ikna etme, onlarda tutum ve davranış değişikliği yaratmayı amaçlayan propagandanın kitle iletişimsel bir fenomene dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak kitle iletişim tarihi boyunca savaş ve medya arasındaki ilişki zaten hep yakın olmuş ve her zaman karşılıklı çıkarlar üzerinden gelişmiştir. Bizleri yakın ve uzak çevremizde olup bitenlerden haberdar eden medyanın, el yazması haber mektupları biçiminde tarih sahnesine çıktığı 15. yüzyıl İtalya'sındaki en önemli işlevi de zaten, devlet adamlarını, din ve sanat hareketlerini izleyen kilise görevlilerini ve aydınları ülkelerarası savaşlar hakkında bilgilendirmektir (İnuğur, 1993: 15).

Daha önce de değindiğimiz gibi, sanayi devriminin beraberinde getirdiği kentleşme ve kitleselleşme olguları, 19. yüzyılda insanların bilgi alma ve enformasyon gereksinimini de artmıştır. Matbaacılık alanındaki gelişmeler, telgrafın bulunuşu ve dünya üzerinde telgraf hatları ağının kuruluşu, haber ajanslarının kuruluşu ve gelişimi gazetecilikte sürat ve aktüel/güncel haber olgusunu sağlamıştır. Ulus Devletlerin milli çıkarlarıyla paralel olarak, haberlerin takibi ve haberleşme ulusal düzeyden uluslararası düzeye çıkmıştır. Yine bu dönemde, uluslararası haber ve telgraf ağından yararlanan ve habere bir meta değeri kazandıran haber ajansları ortaya çıkmıştır. Uluslararası çıkarlar ve savaşlar, haber ajansları sayesinde gazeteciliğe dış muhabir kavramını da getirmiştir. Böylelikle, 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte, medya tarihine iki yeni olgu daha kazandırılmıştır: (1) Savaş haberlerinin gazetelerin büyük bir kısmının içeriğini işgal

etmesi; (2) savaşları izlemek üzere gazetelerin savaş muhabiri çalıştırmaya başlamalarıdır. Bu iki olgu günümüzde de hâlâ önemini korumaktadır.

Her ne kadar gerçek anlamıyla savaş muhabirliği olgusunu getiren savaş 1853-1856 Kırım Savaşı olsa da, medya ve savaş arasındaki yakın işbirliğinin ilk yaşandığı savaş, 1846-1848 Amerika-Meksika Savaşı'dır. Bu savaş sırasında Amerikan gazeteleri sürekli hareket halinde olan muhabirlerden yararlanmış, Meksika gazeteleri de savaşın gündemini Amerikan gazetelerinden ve onların gözlerinden takip etmek zorunda kalmıştır (Topçuoğlu, 1996: 66-67).

Savaş alanlarındaki gelişmeleri kamuoyuna kısa bir süre içinde duyuran savaş zamanı gazeteciliğinin ilk uygulaması Kırım Savaşı dönemindedir. Kırım Savaşı'yla birlikte, savaş muhabirliği bugünkü anlamını bulmuş, medyanın sınır ötesindeki savaşlarda yaşanan gelişmeleri halka iletmede ne denli etkin bir rol oynayabileceği de ilk kez gözler önüne serilmiştir. William Howard Russell, The Times muhabiri olarak 1854 yılından başlamak üzere yirmi iki ay boyunca Kırım Savaşı'nı okuyuculara aktarmıştır. Russell'ın ilettiği haberler modern dönemin ilk savaş alanı haberciliği olarak kayıtlara geçmiştir. Diğer bir deyişle, Kırım Savaşı ve Russell, savaş alanının yazılı basının konusu olmaya başlamasının miladıdır (Yalçınkaya, 2008: 33). Russell, o yıllarda henüz kurumsallaşmamış evrensel gazetecilik ilkeleri çerçevesinde, bir yandan İngiliz ordusunun stratejik ve taktiksel anlamda savaşta ihmal ve hatalarını kaleme alma cesaretini gösterirken, bir yandan da gazetesine geçtiği haberlerde/raporlarda modern hemşireliğin kurucusu Florence Nightingale'in fedakâr çalışmaları, Büyük Kırım Merkez Demiryolu'nun zorlu inşa süreci ve salgın hastalıklar gibi savaşın gerçek yüzünü insanlara gösteren ve çok okunan gerçek hikâyeleri gazetesinin sayfalarında ölümsüzleştirmiştir. İngiliz basını, Kırım, Boerler ve Sudan Savaşları sırasında, hükümetin ve genelkurmayın karşı çıkmalarına rağmen, cepheye çok sayıda muhabir gönderme alışkanlığı geliştirmiştir. İngiliz hükümetlerinin savaş muhabirlerine karşı bu olumsuz tutumu, genelkurmayın sansüründen geçmiş haberler yerine, güvenilir savaş muhabirlerinin geçtikleri gerçek haberleri okumak isteyen İngiliz kamuoyunun baskısıyla 1914 yılında kırıldı ve güvenilirliği kanıtlanmış savaş muhabirlerinin cepheye gönderilmesine resmi bir zemin hazırlanmış oldu (Jeanneney, 2009: 128).

Kitle iletişim araçları/medya aracılığıyla yapılan propagandanın gerçek anlamıyla ilk kez ortaya çıktığı 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı sırasında, gerek

Avrupa’da gerekse Amerika’da medya ülkelerinin o günkü mevcut dış politikasını ve savaşı destekliyordu. Savaşa destek konusunda hemen her ülkede ulusal bir ortak bilincin oluşmasında medyanın rolü de büyüktü. Bundan dolayı askeri ve siyasi yönetimle medya arasında karıştıktan çok, bir işbirliği havası yaşıyordu. Muhabirler (örneğin 1915’te Avrupa’da yaklaşık 500 Amerikalı muhabir bulunuyordu ve bu sayı diğer ülkelere nazaran oldukça yüksekti; sayı, Birleşik Devletlerin, Nisan 1917’de Almanya’ya savaş ilan etmesiyle daha da arttı) komutanlarla işbirliği içerisinde ve işverenlerinin talimatlarına uygun şekilde, sıcak savaştan uzak, cephenin gerisinden savaşı takip ediyorlardı (İnceoğlu, 1994: 22). Öte yandan medyanın işleyişinde kamu yayıncılığı ilkesinin ağır bastığı İngilizlerse, bir zamanlar Kırım ve diğer cephelerden gelen objektif haberlerin hükümetleri zor durumda bırakmasından ders çıkartarak, savaşta çok az sayıda ve kendi tabirleriyle 'güvenilirliği kanıtlanmış' savaş muhabirlerinin görev yapmasına izin vermişlerdir. Bu muhabirler de askeri yetkililerin sıkı gözetiminde, resmi sansürle ve zorunlu olarak kendiliğinden gelişen oto sansürle mücadele etmek zorunda kalmışlardır (Jeanneney, 2009: 128). Kısacası, Birinci Dünya Savaşı sansür ile anılan ilk savaş olarak medya tarihindeki yerini almıştır. "Birinci Dünya Savaşı esnasında Amerikalı bir gazetecinin savaş alanında Amerika Birleşik Devletleri’ni zor durumda bırakacak bir haber yapması durumunda, daha önceden her bir gazeteci için garanti olarak yatırılan 10,000 dolara hükümetçe el konuluyor ve haberci ABD’ye geri gönderiliyordu" (Yalçınkaya, 2008: 34).

Savaş ve medya ilişkisinde ağırlık yazılı/basılı medya üzerinden yürürken, tüm dünyada yeni yeni bir eğlence fenomenine dönüşen sinema da 'haber filmleri' kavramıyla bu ilişkiye eklemlenmiştir. Böylelikle Birinci Dünya Savaşı, film görüntülerinin propaganda amaçlı kullanıldığı ilk savaş olmuştur. Savaşa taraf olan devletler, halkın moralini yüksek tutması hedeflenen propaganda filmleri çekmeleri için, cepheye kameramanlar göndermişlerdir. İlk başlarda bu fikir, savaşın generallerine çocukça bir eğlence gibi geldiyse de savaşın sonunda tüm ülke ordularında 'Sinemacılık Servisleri' yürüttükleri etkili propaganda faaliyetleriyle yöneticilerin saygısını kazanmayı başarmışlardır. Haftalık haberler şeklinde toplanıp derlenen savaş olayları, 'ana film'den hemen önce ülkedeki bütün sinemalarda gösterilirdi (Jeanneney, 2009: 130-131). Dönemin prodüksiyonlarında, ülkelerin kendi ordularının düşmana kıyasla ne denli güçlü olduğunun gösterilmesine büyük önem verildi. Gösterilen muharebelerin

çoğu ise, cephenin gerisinde, ateş hattından uzakta canlandırılarak filme çekilir, ardından da hem çatışmalardan uzaktaki bölgelerde hem de cephe bölgelerindeki sinemalarda haftalık haber bültenlerine entegre edilirdi. Bu filmlerde kullanılan en ilginç motif, kitlelerin temsiliydi: Örneğin zaferi vurgulamak için, savaş esirlerinin bir kitle olarak gösterilmesi ya da güç gösterisinde bulunmak için, dimdik yürüyüşe geçen çok sayıda askerin görüntüsünün kullanılması gibi... Birinci Dünya Savaşı sırasında cephede yaşananları yansıtan reklam filmleriyleyse, o dönemde başlı başına bir tür yaratılmıştı. Nakit sıkıntısı çeken savaş bütçeleri için vatanseverlerin bağışlarından medet umuluyor; abartılı bir şekilde tasvir edilen düşman görüntüleriyle bağış toplanılması amaçlanıyordu (Deutsche Welle, 2014).

1939-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nda ise, muhabirler doğrudan orduların bir uzantısı olarak kabul edildiler. Çünkü kamuoyunun desteğini arkasına almak isteyen her ülke, bunun yolunun medyayla karşılıklı iyi ilişkiler içerisinde olmaktan geçtiğini kavramış durumdaydı. Ancak "İkinci Dünya Savaşı'nda da haberlerin kontrol edilmesi yoluyla basına sansür uygulamasına devam edildi" (Yalçinkaya, 2008: 34). İkinci Dünya Savaşı sırasında medya aracılığıyla yürütülen propaganda hız kazanmış, savaş stratejilerinin bir unsuru haline gelmiştir. Bunun yanında devlet adamları, aldıkları siyasi kararlara halkın desteğini sağlamak, böylelikle de halk tarafından onaylanan siyasi kararların doğurduğu sorumlulukları ülkenin tümüyle paylaşmak adına medyanın kitleleri etkileme gücünü etkin bir şekilde kullanmışlardır: Örneğin Japonların 1941'deki Pearl Harbor saldırısının ardından ABD'nin savaşa dâhil olmasında Amerikan medyasının desteği ve rolü büyüktür. Savaş sırasında propaganda, düşmana itibar kaybettirmek, onu bir cani gibi göstermek, nefreti körüklemek, tarafsız ülkelerle dostane ilişkiler kurmak ve müttefik kazanmak amacıyla sıklıkla kullanılmıştır. Almanya, Hitlerin emriyle kurulan ve ünlü Joseph Goebbels'in yönettiği Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı (Almanca'daki kısaltmasıyla 'Promi'), İngilizlerse Savaş Propaganda Ofisi (War Propaganda Bureau) aracılığıyla etkin savaş propagandalarını yürütmüşlerdir. Medya aracılığıyla yaşanan propaganda savaşlarında, "aynı olayın ya da haberin, ülke gazetelerine göre çok farklı biçimlerde takdimleri olabildiği gibi, söz konusu haber ya da olayın gerçeklikle hemen hemen hiç ilgisi kalmayacak biçimde, masa başı haberciliği tarafından istenen amaca uygun biçimde yeni baştan üretilmesi ve kamuoyuna sunulması da sık rastlanan bir durumdu"

(Bostancı, 2011: 128). Geçmiş diğer savaşlardan farklı olarak, bu dönemdeki yaygın propaganda araçlarına yazılı basın yanı sıra dönemin en popüler kitle iletişim aracı radyo da eklenmiştir. İlk radyo muhabirlerine ve ilk kadın savaş muhabirlerine de yine bu savaşta tanıklık edilmiştir. Radyo, başta Nazi Almanyası olmak üzere, savaşın etkin propaganda gücü olarak kullanılmıştır. Savaş boyunca, ABD ve İngiltere kötü haberin çabuk yayıldığı bilinciyle, savaşın genel seyri hakkında savaşan askerleri ve kamuoyunu (tabi ki belirli bir sansür çerçevesinde) bilgilendirmeye özen göstermişlerdir. Bu amaç için de radyo istasyonları kurmuşlardır.

Her şeye rağmen, İkinci Dünya Savaşı boyunca medya ile askeri-siyasi erk arasındaki ilişkilerin geçmişe nazaran daha profesyonelce yürütüldüğü görülmüştür. Özellikle de savaş boyunca gerek Mihver Devletler'in (Almanya, İtalya, Japonya) gerekse de Müttefik Devletler'in (İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD) ülke çapında sinemalarda gösterdikleri 'haber filmleri'nin üretilmesi sürecinde söz konusu bu profesyonelliğin izlerini sürmek mümkündür. Bu filmler, sinemanın kurgusal dilinin açık biçimde fikirlerin şekillendirilmesinin hizmetine sokulmasının örnekleriydiler ve görüntünün söylem gücünü en iyi şekilde ortaya koymaktaydılar. Bu noktada, propaganda hizmetlerinin sorumluları sinema gibi bir iletişim aracının etkililiğinin eğlence alanı sınırları içinde kalma kapasitesine bağlı olduğunun bilinciyle, üretilen filmlerde propaganda söyleminin insanların eğlenme ve haber alma ihtiyaçlarının önüne geçmemesine özen gösteriyorlardı (Barbier, Lavenir, 2001: 214-215).

1965-1973 yılları arasında cereyan eden Vietnam Savaşı ise, medya ile askeri-siyasi erk arasındaki ilişkilerin derinden sorgulandığı, küresel güçlerin gövde gösterisine muhatap küçük bir Uzakdoğu ülkesinde yaşanan savaşın gidişatını binlerce kilometre uzaktaki medya merkezlerinin nasıl etkilediğinin gözler önünde serildiği ve bu anlamda medya tarihine geçmiş, çok önemli bir örnektir. 1954 Cenevre Konferansı kararları ile Fransız hâkimiyetindeki Vietnam'ın Kuzey ve Güney Vietnam olarak iki bağımsız ülkeye bölünmesi ve hemen ardından da Kuzey Vietnam'ın Asya'daki büyük komünist bloğun bir 'ileri karakolu'na dönüşmesiyle, ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan Soğuk Savaş'ın da etkisiyle, bölgede gerilim yükselmeye başlamış ve nihayet 1965-1973 yılları arasında cereyan eden kitlesel bir savaşa dönüşmüştür.

Vietnam Savaşı'na damgasını vuran iletişim teknolojisi televizyon olmuş, hatta bu iletişim aracı savaşın seyrini tamamen değiştirmiştir. Vietnam Savaşı başladığında

televizyon ABD’de oldukça yaygınlaşmaya başlamıştır. O dönemde yapılan araştırmalar, haberlerin çoğunun artık gazete ya da radyodan değil, televizyondan takip edildiğini göstermektedir (İlhan, Dirik, 2011: 64-65). Soğuk savaş ideolojisinin de etkisiyle Amerikan medyası başlangıçta Vietnam Savaşı’nı desteklemekteydi.

"Gazetelerde Vietnam ile ilgili haberlerde sık sık ‘Komünist saldırılarına karşı amansız mücadele’, ‘Güneydoğu Asya ülkelerinin domino taşları gibi birbiri arkasından komünizmin pençesine düşmesi’, ‘Komünizmin hür dünyanın güvenliğini tehdit etmesi’ gibi temel görüş ve sloganlara bir hayli yer verildiği gözlemlenmekteydi. Yine bu dönemde, Amerikan televizyonlarının, Vietnam Savaşı’nın siyasi bir icraat, olay olmaktan çok; bir insani faaliyet veya ABD’nin kendi kendisini ifade etmesi olarak sunmağa çalıştıkları görülmekteydi” (Mutlu, 2003: 211).

ABD’nin en önemli üç televizyon şebekesi olan ABC, CBS ve NBC’nin kârlarını ve sponsorlarını kaybetme korkusuyla savaşla ilgili haberlerde devletin üst düzey sivil ve askeri yöneticileriyle işbirliği içinde yayın yaptıkları herkesçe bilinmekteydi (Williams, 1992; akt. İlhan, Dirik, 2011: 65).

"Geriye dönüp bakıldığında, ABD'nin Vietnam'a 1965'deki askeri müdahalesinin neredeyse tam bir editoryal destekten yararlandığı görülmektedir. Ağırlıklı olarak Güney Vietnam'ın (Kuzey'den üç misli fazla) yoğun bir hava bombardımanına maruz bırakıldığı ve ülke içinde taş taş üstünde bırakmayan sınırsız bir savaşın sürdüğü 1965'deki müdahale sürecinde, Amerika'nın Vietnam'daki savaşının haklılığını ya da topyekûn bir müdahaleye girişmenin gerekliliğini gözle görülür bir şekilde sorgulayan tutumlara rastlanmaması hayli önemli bir olgudur. Ana-akım medyadaki ayrıntılı tartışmaların çoğunluğu, savaşta uygulanan taktikler ve savaşın maliyeti üzerine yoğunlaşmaktaydı. 1965'den itibaren, muhalif görüşler ve ülke içi tartışmalar medyadaki haberlerin odak noktası haline gelmesine rağmen, muhaliflerin ve savaş karşıtı direnişçilerin gerçek görüşlerine neredeyse hiç yer verilmiyordu. Bu bireyler medyada, temelde düzene karşı bir tehdit olarak takdim ediliyorlardı. Onların taktikleri tartışılabilir, ama görüşleri tartışılmıyordu. Daniel Hallin televizyon haberleriyle ilgili yaptığı bir araştırmadan - ki yazılı medya da pek farklı değildi - 'savaş karşıtı hareketin, medyanın meşru siyasi aktörler hiyerarşisinin en altında yer aldığı' sonucunu çıkartır ve şunu ekler: 'Savaş karşıtı hareketin haberlerde aldığı yer ve haberler üzerindeki etkisi daha da sınırlıydı'. Aslında yaşananların tümü, tam da propaganda modelinin öngördüğü

gibi işlemekteydi. Ta ki savaş ilerledikçe, seçkinlerin görüşü yavaş yavaş 'ABD müdahalesinin maliyeti çok yüksek trajik bir yanlış olduğu' düşüncesine doğru kaymaya başlayana kadar" (Herman, Chomsky, 2006: 269).

Bu noktadan sonra, Vietnam Savaşı'na karşı gelişen muhalefetin artık seçkinlerden de destek bulmasıyla, savaşın seyri büyük ölçüde Amerika'nın aleyhine gelişmeye başlamıştır. Savaşla ilgili haberlerin ilk defa televizyon aracılığıyla kitlelere ulaştırıldığı bu savaşta, savaş bölgesinde ilk kez yapılan bir uygulamayla, gazetecilerin akreditasyon sistemi çerçevesinde savaş alanında birliklerle birlikte yer değiştirmeleri ve seyahat etmeleri serbestisi sağlanmıştır. Hatta bunların ulaşmaları ABD ordusu tarafından sağlanmış ya da desteklenmiştir (Oates, 2008'den akt. İlhan, Dirik, 2011: 66). Bu nedenle, geçmiş diğer savaşlarla mukayese edildiğinde, Vietnam Savaşı'nın, savaş alanında basın özgürlüğünün en ileri seviyede uygulandığı savaş olduğunu söylemek mümkündür (Yalçınkaya, 2008: 34). Ön saflardaki savaş kameramanlarının çektiği görüntüler, uydu teknolojisi henüz gelişmediği için uçakla ABD'ye götürülmekte ve genellikle 24 ila 36 saat arasında bir gecikmeyle televizyonlarda yayınlanabilmekteydi (İlhan, Dirik, 2011: 66). Ancak, II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı'nda ön cephede askerlerle birlikte hareket eden savaş kameramanlarının topladıkları ve propaganda ekseninde savaşın gidişatına olumlu katkılar sağlayan gerçek savaş görüntüleri, bu savaşta tam bir fiyaskoya sebep olmuştur. Zira Amerika'dan 19 bin kilometre uzakta yaşanan savaşın her şeyden gerçek ve acı görüntüleri, televizyon sayesinde, akşam yemeği saatinde sıradan Amerikalıların oturma odalarına taşınmıştır. Bu nedenle, Vietnam Savaşı ABD'de 'oturma odası savaşı' (Living room war) olarak da adlandırılmaktadır. Bu deyimle vurgulanan bir başka gerçek de savaşın gerçeklerinin televizyon sayesinde oturma odalarına kadar girmesidir. McLuhan Vietnam Savaşı ile ilgili olarak "Televizyon savaşın barbarlığını oturma odalarına kadar getirdi. Vietnam Savaşı, savaş alanında değil, Amerikalıların oturma odalarında kaybedildi." demiştir (Lovett, 2011'den akt. İlhan, Dirik, 2011: 66). Çok yakından çekilen savaş görüntüleri televizyon ekranına ölen, yaralanan, acı çeken askerleri, savaşın masum tarafı olan sivil halkın yaşadığı mağduriyeti yansıtıyor; görüntülerin çoğu, kan ve gözyaşından başka hiçbir şey içermiyordu. Kitlelerde oluşan bu görsel algı kısa sürede insanları savaştan soğutmuş, savaşa olan kamuoyu desteğini de giderek azaltmıştır (Mutlu, 2003: 193).

Vietnam Savaşı'nın sonucunda ve savaşın ABD kamuoyunda algılanış biçiminde dönüm noktası olan olaya, 1968 yılının Şubat ayında ABD ve Güney Vietnam'a karşı başlatılan Tet saldırısı olmuştur. Bu saldırıdan sonra ABD kamuoyunda savaşa karşı tepkiler dile getirilmeye başlanmış ve savaşın kazanılamayacağı görüşü oldukça yaygınlaşmıştır. ABD medyası da savaşı desteklemekten vazgeçerek, neredeyse savaş karşıtı bir tutum sergilemeye başlamıştır. Zaten, 1960'lardan itibaren Vietnam Savaşı'na karşı yavaş yavaş yükselen halk muhalefeti ve Amerikan gençleri arasında popülerleşen savaş karşıtı duruş, televizyondan yansıyan savaşın gerçek ve acımasız yüzüyle daha da ön plan çıkmış; 1970'lere gelindiğinde halkın büyük çoğunluğunun savaşa karşı bir tutum sergilemesini beraberinde getirmiştir (İlhan, Dirik, 2011: 65).

Vietnam Savaşı, medyanın özellikle de televizyonun savaş zamanında kamuoyunu etkileme ve oluşturma, ulusal konsensüs sağlama gücünü göstermiştir. ABD'nin Vietnam'da aldığı yenilgiden sonra Amerikan basını, çok ağır eleştiri ve suçlamaların hedefi haline gelmiştir. Savaşın muharebe meydanlarında değil, gazete ve dergi sayfalarında ve televizyon ekranlarında kaybedildiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Basın, sorumsuz davranmakla, hatta Amerika'nın ulusal çıkarlarına 'ihanet etmek'le suçlanmıştır. Gazetecilerin bu savaş hakkındaki haberleri özgürce yapabilmeleri, Vietnam'dan çekilmek zorunda kalan Amerikan hükümeti ve askeri yetkililerince mağlubiyeti hazırlayan bir unsur şeklinde yorumlanmıştır. Amerikan kamuoyunun desteğini savaş alanında yaşananların halka iletilmesi nedeniyle kaybettiğini iddia eden ABD yönetimi ve askeri yöneticilere göre, Vietnam Savaşı esnasında yapılan haberlerle medya sadece kamuoyu desteğinin azalmasına yol açmamış, birliklerin yerleri ve durumları hakkında düşmanın bilgi sahibi olmasına da neden olmuştur (Yalçinkaya, 2008: 35).

Aslında Vietnam Savaşı'nda yaşanan durum, yaptıkları işlerin doğası gereği, askerlerle medya arasında yaşanan bir çekişmenin ilk kez bu denli gün yüzüne çıkmasıydı: Askerler 'gizliliği' temel savaş prensiplerinden birisi olarak kabul ederken; medya (ya da muhabirler) her şeye rağmen halkın bilgilendirilmesi adına haberlerin üretiminde 'şeffaflık' ilkesini benimsemekteydi. Bu iki zıt ve birbiriyle çelişen prensip, askeri otoriteyle medya arasında yaşanan çatışmanın temel sebebi ve bu ikilinin birlikte hareket etmelerinin önündeki en önemli engeldi. Her şeye rağmen Vietnam Savaşı'nın geniş halk kitlelerine televizyon yayıncılığı ile iletilmesi, savaş gazeteciliğinin

gelişiminde gözleri ABD'ye çevirmiştir. Vietnam Savaşı, medyanın desteği alınmadan, bir savaş kazanmanın zorluğu, hatta imkânsızlığını daha iyi kanıtlamıştır.

"Vietnam yenilgisinde basının olumsuz rolünü unutmayan ABD yönetimleri, geçmişten aldıkları acı dersle, gelecekte Amerika'nın katılacağı savaşlarda medyayı cepheden uzak tutma ve enformasyon akışını sınırlandırma yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede, dünyaya sadece yansımaları istenenleri göstermesi için medyada ciddi bir 'haber yönetimi' (news management) uygulaması başlatılmıştır. Bu durum, ABD'nin bir sonraki askeri harekâtında asker-medya ilişkilerinin seyrini değiştiren yeni bir yaklaşımı doğurmuştur: Havuz sistemi. İlk kez, 1983 yılında Grenada'daki Marksist darbeyi engellemek için gerçekleştirilen 'Acil Şiddet Harekâtı'nda (Operation Urgent Fury) kullanılan bu sistemle - Vietnam'daki sistemin tam tersine - medya mensuplarının artık, çatışma alanlarından bilgi/haber aktarırken, güvenlikleri karşılığında, tam bir kontrol altında tutulacakları belli olmuştur" (Yalçınkaya, 2008: 35).

Vietnam Savaşı'ndan alınan derslerin İngiltere'deki yansımalarıysa, 1982 yılında İngiltere ile Arjantin arasında yaşanan Falkland Savaşı'nda görülmüştür. "Bu savaşta medyaya sansür uygulanmış, savaşta yaralanan ve ölenlere ait görüntülere gazete ve televizyonlarda yer verilmemiş, medya İngiliz Ordusu'nu zor durumda bırakacak haber ve görüntüleri yayınlamamıştır" (İlhan, Dirik, 2011: 68). Medya-savaş ilişkisinde yaşanan bu anlayış değişikliğinin vardıgı bir üst nokta ise, 1991 yılında yaşanan (Birinci) Körfez Savaşı olmuştur.

2 Ağustos 1990 tarihinde, Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine, Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte tek başına küresel bir güç haline gelen ABD, ortaya çıkan bu 'Yeni Dünya Düzeni' içerisinde kendine biçtiği küresel rol çerçevesinde, 32 müttefik ülkeyi de yanına alarak, 17 Ocak 1991 günü Irak'a karşı yoğun bir hava harekâtı başlatmıştır. Altı hafta devam eden hava harekâtının ardından gelen kara harekâtı ise 100 saat gibi kısa bir sürede başarıyla sonuçlandırılmıştır. Modern teknolojinin en üst seviyede kullanıldığı bu savaş sonunda, 3 Mart 1991'de taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir.

Hava harekâtı öncesinde, henüz Körfez'e askeri müdahalenin konuşulup tartışıldığı süreçte, gerek ABD Başkanı George H. W. Bush gerekse Genelkurmay Başkanı General Colin Powell bu harekâtın askeri ve siyasi anlamda yeni bir Vietnam

olmayacağını özellikle vurgulamaktaydılar. Bu durum, Körfez harekâtının hazırlık sürecinden itibaren, ABD'nin Vietnam Savaşı'nda yapılan hataların tekrar edilmemesine büyük bir özen gösterdiğinin kanıtıydı (Mutlu, 2003: 312). Vietnam Savaşı'ndan alınan dersler kendisini, medyaya getirilen sınırlama ve uygulanan sansürle göstermiştir: Vietnam'ın aksine, enformasyon anlamında Körfez'de artık tüm ipler Pentagon'un elindeydi. New York Üniversitesi profesörlerinden Marc Christin - Miller, ABD'nin 'Çöl Fırtınası' harekâtının tam bir propaganda harekâtı olduğunu savunmuştur. Miller'a göre bu harekât, "Batı medyası ve Amerikan halkı için bir felaket olmuştur. Çünkü her şey bir koreografi gibi düzenlenmiş ve Pentagon tarafından yönetilmiş; maalesef medya da bunu kabullenmiştir. ABD bu savaş manevrasını Thatcher hükümetinden öğrenmişti. 1982'deki Falkland Adalarının işgali, gösteriye egemen olacak ve medyayı harekâttan uzak tutacak bir şemaya göre yürütülmüştü. İngilizler, Vietnam'da olup bitenlerden iyi bir ders almışlardı. Pentagon da kendi hesabına Grenada'da ve Panama'da eğitim görmüş, 'Çöl Fırtınası' adlı kitlesel savaş gösterisini uygulamaya hazır hale gelmişti (Sazak, 2004).

Körfez Savaşı (Vietnam Savaşı'yla birlikte), savaş gazeteciliği açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Canlı yayın araçları ve uydularla izlenen ilk popüler savaş olan Körfez Savaşı, aynı zamanda medya kuruluşları arasında yaşanan 'canlı yayın savaşları'nın da ilk örneğiydi. Savaşta medyanın en popülerleri hiç kuşkusuz ki televizyon olmuştur. Savaş bölgesinden gelen haberler, televizyonun kendi doğasından gelen koşullara göre yapılandırılmış ve sunulmuştur: Haberlerde görselliğe dayalı olarak yaratılan 'sansasyonellik' hâkim olmuştur (Cengiz, Çağlar, 2004: 204). Körfez Savaşı bir yandan muharebe alanının 'canlı' olarak televizyon ekranlarına yansıtılması ile teknolojinin kullanımı açısından bir çığır açarken, diğer yandan da medya üzerinde daha önce görülmemiş kısıtlamaların ve sansürün uygulamaya sokulduğu, medya tarihi açısından örnek bir vaka olarak kayıtlara geçmiştir. Körfez Savaşı'nda haber toplamak için gazetecilere/muhabirlere iki seçenek sunulmuştur: Havuz sistemine dâhil olmak ya da tek başına haber yapma serbestîsi. "Havuz sistemindeki kritik husus, basın mensuplarının askerlerin ulaştırma vasıtaları ile haberleşme kanallarını kullanmasıdır. Bu şekilde haber akışı üzerinde sıkı bir kontrol uygulanabilmekteydi" (Yalçinkaya, 2008: 41). Körfez Savaşı'nı izleyen 1400'den fazla gazetecinin ancak bir avuç kadarı ikinci yöntemi (can güvenliğinde uzak serbest muhabirliği) seçebilmiştir. Havuz sistemi

sayesinde gazeteciler, Suudi Arabistan'daki bir otel odasında kalıp haber yapmaktansa, can güvenliği sağlanmış bir şekilde savaş alanına ulaşabilme garantisini elde etmişlerdir. Havuza girmemiş muhabirlerinse, askeri birliklere ulaşma şansı hiçbir şekilde bulunmamaktaydı. Havuza dâhil olmayanlara savaş alanına ulaşma yetkisi verilmediğinden, o dönemde bu durum yeni bir tanımlamayla “erişim sansürü” (censorship by access) olarak adlandırılmıştır (Yalçinkaya, 2008: 36).

Havuz sistemine dâhil olan gazetecilerin/muhabirlerin çoğunluğu Bush yönetimine yakın olarak bilinen gazetecilerden oluşmaktaydı. Pentagon'un örnekleme yöntemiyle seçtiği diğer gazeteciler içinse bir anket uygulanmış ve verdikleri yanıtlara göre seçilenler de savaş bölgesine gönderilmiştir. Ancak daha önce de söz edildiği gibi, gazetecilerin çoğu, savaşı Suudi Arabistan'daki Dahran Havaalanı yakınlarındaki Dahran International Hotel'den takip etmiş, yalnızca sınırlı sayıda gazetecinin cepheye gitmesine izin verilmiştir. Bu sayı da yalnızca 180'dir ve bunlar da cepheye dönüşümlü olarak gitmişlerdir. Geriye kalanlar içinse, askeri yetkililer tarafından düzenli brifingler verilmiştir (İlhan, Dirik, 2011: 70). "Time muhabiri John Stacks Körfez Savaşı'nı 20. Yüzyılın kapıları en sıkı kapalı savaşı olarak nitelendirmiştir" (Can, 2005'den akt. İlhan, Dirik, 2011: 70).

Havuz dışında kalan gazeteciler için en büyük sorunu güvenlik oluştuyordu. Bunun yanında artan maliyet, ilave teçhizat ihtiyacı ve her an tutuklanma riski ön plana çıkan diğer sorunlardı. Körfez Savaşı'nda bu iki seçeneğin dışında haber geçmek için ortaya çıkan üçüncü bir seçenek de CNN muhabiri Peter Arnett'in kullandığı yöntemdir. Haberci havuzunun kurulduğu Irak'ın güneyi dışında, Bağdat'tan haber geçme ayrıcalığı... Bu seçenek, Irak Devleti nezdinde akredite olmayı gerektiriyordu ve bunda başarılı olana da hava saldırılarını Bağdat'ın göbeğinden canlı olarak yayınlama imkânını veriyordu. Peter Arnett, CNN tarafından teçhiz edilmişti ve büyük bir teknolojik altyapı ile desteklenmişti. Böylesi bir teknik desteğin sağlanması CNN'i ayrıcalıklı bir konuma taşımıştır. CNN, Körfez Savaşı'nda yaptığı yayınlar sayesinde ününe ün katmış ve küresel bir marka haline gelmiştir (Yalçinkaya, 2008: 36).

Havuz sistemi dâhilinde savaşı izleyecek gazetecilere Pentagon tarafından iki sayfalık bir yasaklar listesi verilmişti. Bu liste, geceleri ışık kullanımının sınırlandırılması gibi genel kuralların yanında, yapacakları haberlere ilişkin yasakları da

içermekteydi: Gazetecilerin ölü ve yaralı isimlerini, askeri birliklerin konaklama ve nakline ait, düşürülen uçaklarla ilgili, askeri harekâtın ve harekâtta görevli personelin güvenliğini tehlikeye atabilecek, gerçekleştirilecek askeri harekât ve taarruzlarla ilgili, askeri birliklerin yeri ve güvenlik derecelerine ilişkin, müttefiklerin savaş mağlubiyeti ya da askeri görevlilere ilişkin kayıplar gibi ABD birlikleri aleyhine kullanılabilecek harekât ya da lojistik destekle ilgili her türlü bilgiyi haberlerinde kullanmaları, düşmana bilgi sızmasını önlemek ve birlikler ile halkın moralini yüksek tutmak amacıyla yasaklanmıştı (Mutlu, 2003: 319). Havuz sistemi ile bu gazetecilerce yapılan haberler, çekilen fotoğraflar ya da videolar Pentagon yetkilileri tarafından kontrol edilmiş ve sıkı bir sansüre tabi tutulmuşlardır.

Yazılan her haber önce gazeteciyi izleyen eskort tarafından okunur, sonra birinci Zırhlı Tümen'in basın görevlisi tarafından bir kez daha okunup ardından da haber Tümen Kurmay Başkanının önüne getirilirdi. Daha sonra 7. Orduya iletilen haber, burada birkaç basın sorumlusunun denetiminden geçtikten sonra, Merkez Komutanlığının bir subayınca son kez okunup değerlendirildi (Mutlu, 2003: 319). Onaylanan haberler haber havuzuna girerek tüm medyanın kullanımı için serbest bırakılırdı. Bu sıkı denetimin sonucunda, (tabi az sayıdaki istisnalar dışında) Körfez Savaşı hakkında, Pentagon'un denetiminden geçmemiş hiçbir haber, fotoğraf ya da video dünya çapında dolaşıma girememiştir. "Bu nedenle Körfez Savaşı, kamuoyuna kansız, temiz bir savaş olarak yansıtılmıştır. Oysa tarihin ilk ileri teknoloji savaşı olarak da adlandırılan bu savaşta yalnızca başkent Bağdat'a tonlarca bomba atılmış, yaklaşık 150 bin Iraklı asker ölmüş, 200 bin Iraklı asker yaralanmış; Irak adeta yerle bir olmuştur. Savaşta, kullanılan ileri teknoloji sayesinde sivillerin değil, binaların ve askeri tesislerin hedef alındığı, dolayısıyla sivillerin ölmediği düşüncesi egemen medya dili tarafından hafızlara işlenmiş/kazınmıştır. Böylece bu savaş, Irak semalarına bomba yağdıran müttefik uçaklarının kameralarından alınan görüntülerle, tüm dünya kamuoyuna bir video ya da bilgisayar oyunu edasıyla/imajıyla sunulmuştur (Akıner, 2004'den akt. İlhan, Dirik, 2011: 71).

Sonuç olarak Körfez Savaşı, bir yandan savaş haberciliğinde muhabirlere güvenli bir ortam ve savaş alanına doğrudan erişim sağlarken, öte yandan da hükümetlere, habercilere verdikleri teknik ve güvenlik desteği karşılığında haberleri kontrol edebilme imkânı tanımıştır. Bu savaş, savaş haberciliğine 'havuz sistemi'

kavramını yerleştirmiş bir savaş olarak kayıtlara geçmiştir. Körfez Savaşı, savaş muhabirliğinin sistematik yapısını belirgin bir değişime/dönüşüme uğratmıştır ve 21. yüzyılda yeni bir savaş alanı haberciliği sistemi olan 'iliştirilmiş gazetecilik'i ortaya çıkaran sürecin başlangıcı olmuştur. Ayrıca bu savaş, kitle iletişim araçlarının, özellikle de televizyonun savaşlarda propaganda ve kamuoyu oluşturma gücünü bir kez daha gözler önüne sermiştir. Böylelikle, bir savaşla ilgili haber verme yöntem ve tekniklerinin savaşın kendisi kadar önemli olabileceği gerçeği daha iyi anlaşılmış; medyanın desteği olmadan bir savaşı kazanmanın zorluğu, hatta imkânsızlığı konuyla ilgili tüm çevrelerce kabul gören bir gerçeğe dönüşmüştür.

Medya tarihinde 'haberciliğin' ilk kez teknolojik gelişmelerle ilerleyen bir kavram olarak anıldığı Körfez Savaşı'nın (gerek medya tarihi gerekse sosyoloji açısından) bir ilginç noktası da bu savaş sırasında yaşanan enformasyon bolluğu ve bunun sunum biçiminin Aldous Huxley'in endişelerinde ne kadar haklı olduğunu bizlere göstermiş olmasıdır.

"Gündüz Vassaf, çağımız insanının, haberlerin içeriğinden ve anlamlarından yoksun olarak sunulmasından dolayı, savaş ve ölüm haberlerini bile asıl anlam ve öneminden soyutlayarak, neredeyse film izler gibi izlediğini belirtmiştir. Vassaf'a göre: 20. yüzyılın sözde enformasyon toplumu, belki de önceki yüzyılların tüm toplumlarından daha zayıf bir belleğe ve daha az tarih bilgisine sahip. Yaşan bu durum, sansürden dolayı ya da İskenderiye'deki kitaplığımızın yanmış olmasından ötürü değildir. Bu daha çok, işittiklerimizi, gördüklerimizi ve okuduklarımızı seçme olanağından yoksun bırakan bir haber bombardımanıya karşı karşıya bırakılmamızdan ileri gelmektedir. Artık hayatımızda o kadar çok haber var ki, bu haberler artık günlük yaşantımızda adeta arka planda bir gürültü halini alıyorlar. Tıpkı hızlı beslenme, hızlı kültür gibi, hızlı haberler de totaliter niteliktedir. Çünkü insanları artık ayırım yapmayan/yapamayan duyarsız bir toplum olamaya yöneltmektedir" (Vassaf, 1995'den akt. Cengiz, Çağlar, 2004: s. 208-209).

Körfez Savaşı, her şeyiyle tarihteki öteki savaşlardan farklıydı. "Söz konusu olan, iletişim araçları çağının bir savaşı, dünya üzerindeki öteki izleyicilerle birlikte George H. W. Bush ile Saddam Hüseyin'in de gerçekte neler olduğunu görebilmek için CNN'i izlediği bir televizyon olayıydı" (Giddens, 2000'den akt. Cengiz, Çağlar, 2004: 210-211). "Jean Baudrillard'ın deyişiyle, 'İnsanlık bu savaşı bir görüntü olarak yaşadı. Karşımızda duran gerçekliğin kendisi değil, yalnızca görüntüsüydü. Gerçeklere

ulaştığını zanneden kamuoyu ise, aslında medyanın hipergerçekliğine maruz kalıyordu" (Cengiz, Çağlar, 2004: 211).

Vietnam Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve asker-medya ilişkisinde denetimi askeri otoriteden yana artıran ve en yetkin uygulaması Körfez Savaşı'nda gerçekleştirilen 'havuz sistemi' ile bu sistemin (yine askeri ve siyasi otoritelerce) daha da geliştirilmiş versiyonu olan ve 2003 Irak'ın İşgali'nde (ya da ABD'nin Irak Savaşı'nda) uygulanan 'iliştirilmiş/embedded gazetecilik' sistemi arasında geçen 12 yıllık süreçte, medyanın savunma/askeri ve dış ilişkiler üzerindeki etkileri konusunda - yine ABD merkezli - iki temel yaklaşım ön plana çıkmıştır: Haber yönetimi ve CNN etkisi. 'Haber yönetimi' en yalın tanımıyla, hükümetin basın kuruluşlarını ve dolayısıyla haberleri/enformasyonu kontrol etmesidir. Bu yaklaşıma göre medya, kitlelerin bilişsel yönlendirilmesi için siyasi erkin sıklıkla başvurduğu önemli bir araçtır. Akademik çevreler, özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında, devlet-aktör olarak en çok savaşa dâhil olan ABD'nin Vietnam Savaşı sonrasında bu yaklaşımı esas aldığı konusunda hemfikirdir. 'CNN etkisi' olarak adlandırılan diğer yaklaşımda ise, özellikle televizyon yayınları kullanılarak, hükümetlerin bazı tedbirler almaya zorlanması söz konusudur. CNN etkisi üç şekilde kendisini göstermektedir: Politik gündem oluşturma; siyasi hedeflerin engellenmesi ve siyasi karar verme mekanizmasını hızlandırma. CNN etkisi, 3 Ekim 1993'de Somali/Mogadişu'da 18 Amerikan askerinin ölümü ve bir Amerikan askerinin cesedinin sokaklarda sürüklenmesi görüntülerinin CNN'de yayınlanmasından sonra ortaya çıkan bir kavramdır. Bu olay sonrasında - aslında olayın kendisi değil, medya profesyonellerinin süzgecinden geçmiş görüntülerin televizyonlarda yayınlanması sonrasında - oluşan kamuoyu baskısı neticesinde, Amerikan ordusu Somali'den dört ay içerisinde çekilmek zorunda kalmıştır. Oysa Somali'ye asker gönderilmesinin nedenine bakıldığında, bunun da 'CNN etkisi' çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür. Tüm dünyanın da bildiği gibi, Amerikan askerleri açlıktan ölen çocukların görüntülerinin televizyonlarda yayınlanmasının ardından Somali'ye acil insani müdahale çerçevesinde gönderilmişti. Bu durum, ekranlarda yayınlanan savaş, açlık ve yoksulluk görüntülerinin, yani egemen medya dilinin salt görüntüsel imge ikliminden yansıyan kurgu-gerçeğin, kamuoyu üzerinde yarattığı etkinin siyasal iktidarlar üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğu ve onlara ne şekilde adımlar attırdığının en açık örneklerinden birisidir (Yalçinkaya, 2008: 42-43).

Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde günümüzde küresel medyanın haber alma ve haber verme/iletme kapasitesi inanılmaz boyutlarda artmış ve hızlanmıştır. Böylesi bir ortamda siyasi ve askeri yöneticilerin, medya ortamından tüm dünyaya canlı olarak yansıtılan ve milli menfaatlere etki edebilecek haber, fikir ve tartışmaları dikkate almaları artık kaçınılmazdır. Küresel medyanın dünya üzerindeki haberleri canlı ve en hızlı verebilme/iletebilme kapasitesinin her geçen gün artması, istihbarat örgütlerini siyasi erke bilgi sağlayan yegâne kaynak olmaktan bile çıkartmıştır. Haber/enformasyon iletim hızının her şeyin önüne geçtiği bu süreçte "ABD Başkanı George H.W. Bush'un, Körfez Savaşı sırasında CIA gibi resmi kanallara göre CNN'den daha fazla şey öğrendiğini söylemesi ya da BM Eski Genel Sekreterleri Boutros Boutros-Ghali'nin 'CNN, BM Güvenlik Konseyinin 16. üyesidir'" (Yalçınkaya, 2008: 44) vurgusunu yapması, küresel medyanın ne derecede güçlü ve etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda, medyanın kamuoyunu etkilemede artan etkisi savaş alanlarına erişim konusundaki taleplerini yükseltmiş ve medyanın çatışma alanlarındaki profesyonelleri olan muhabirlerine ön cephede çalışma imkânı veren 'iliştirilmiş gazetecilik' sistemi ortaya çıkmıştır.

11 Eylül 2001'de, uluslararası terör odaklarınca organize edilen ve 21. yüzyılda ABD merkezli Batı uygarlığının sarsılmaz görünen, biri ekonomik, diğeri askeri, iki güçlü simgesine - New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Washington'da ABD Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'nın bulunduğu Pentagon'a - teröristlerce kaçırılan sivil yolcu uçaklarıyla yapılan intihar saldırıları sonrasında dünya, ABD'nin başı çektiği yeni bir müttefik cephenin tüm küreyi saran saldırgan tutumuna önce Afganistan'da, ardından da Irak'ta tanıklık etmiştir. Terörist saldırıların televizyondan ve internet mecrasından canlı olarak izlendiği ve bu bakımdan da tüm dünyayı derinden sarstığı bir ortamda ABD önce, bu olayın faili kabul ettiği (ve egemen medyası tarafından tüm dünyaya da kabul ettirdiği) fundementelist/köktendinci El-Kaide terör örgütü ve destekçisi Taliban yapılanmasına bir son vermek üzere Afganistan'a geniş çaplı bir hava harekâtı ve sonrasında da nokta kara harekâtları düzenlemiştir. Ardından da 'teröre karşı topyekûn savaş' söylemi çerçevesinde, 20 Mart 2003 tarihinde Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğu ve Irak'ın El-Kaide'ye yataklık ettiği iddiaları gerekçe gösterilerek, 20 Mart 2003 tarihinde Irak'a savaş ilan edilmiştir.

2003 Irak'ın İşgali (diğer adıyla II. Körfez Savaşı), iletişim politikaları ve savaş – medya ilişkisine yeni bir boyut kazandırmış ve yukarıda da değinildiği gibi, savaş haberciliğinde 'iliştirilmiş gazetecilik' (embedded journalism)¹⁶ olarak tanımlanan yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. İliştirilmiş gazetecilik en genel anlamıyla askeri birliklerle beraber hareket eden anlamında kullanılmıştır. İliştirilmiş gazeteciler askeri birliklerle beraber yaşayan, seyahat eden, yemek yiyen, uyuyan ve onlarla tüm profesyonel ve kişisel aktivitelerinde beraber olan gazetecilerdir (İlhan, Dirik, 2011: 73). Irak Savaşı'nın hazırlık aşamasında ABD Savunma Bakanlığı, Irak'a gidecek askerlere eşlik edecek ve sıcak bölgeden haber, metin, ses ve görüntülerini kitlelere aktarabilecek sınırlı sayıda gazeteciye izin verileceğini açıklamıştır. Bu sayı, ABD yetkililerine başvuruda bulunan yaklaşık 3000 gazeteci arasından seçilen ve 40'ı yabancı basın mensubu olan, toplam 600 kişidir (İlhan, Dirik, 2011: 76). Savaş başlamadan aylar önce, seçilen gazeteciler, ABD Savunma Bakanlığına bağlı özel askeri birlikler tarafından cepheden ne tür bilgilerin yayımlanabileceği konusunda ve askeri anlamda bir eğitime tabi tutulmuşlardır.

Gazeteci Ragıp Duran, embedded gazetecilikle ilgili bir makalesinde şu saptama ve yorumlara yer vermektedir: “Amerikan medya mekanizması - bu deyimle sadece, merkezi ABD’de bulunan ve İngilizce yayın yapan medya kuruluşları değil; haber yerine propaganda yapan, kamu çıkarı yerine özel çıkarı savunan ve bu uğurda dezenformasyon (kasıtlı, yanıltıcı haber yapma), misenformasyon (haberi gerçek detaylarını gizleme) ve manipölasyon yapan global, ulusal, yerel yayın organlarının kullandığı sistemler kastedilmektedir - Körfez Savaşı'nda olsun, Afganistan’a yönelik saldırıda olsun, gerek çatışma alanlarında gerekse medya merkezlerinde aldığı tüm sansürcü tedbirlere rağmen, kitleye ulaşmasını istediği 'medyatik gerçeği' tam olarak aktaramamıştır. Örneğin Körfez Savaşı'nda petrole bulanmış karabatak görüntüsünün aslında yıllar önce Fransız sahillerinde çekilmiş olduğu anlaşılmış ve tüm dünya

¹⁶ İngilizce sözlük karşılığında, “fix firmly in surrounding mass,” Türkçe açıklaması ile “çevredeki kitleye sağlam bir şekilde sabit edilmiş ya da illeştirilmiştir” anlamına gelen **embedded** gazetecilik, 2003 yılında Irak Savaşı'yla gazetecilik mesleğinin terminolojisi içine girmiştir. Kavramın özünde parça ile bütün arasında sıkı bir ilişki, yapışmışlık, içine gömülmüşlük, bir şeyin parçası olma anlamları bulunmaktadır. Bu nedenle kavramın Türkçe çevirisi olarak medyada en yaygın kullanılan “iliştirilmiş” ifadesinin yetersiz ve “fazlasıyla” yansız bir ifade olduğu konusu gündeme getirilmiştir. Türkçede bu kavrama ilişkin sıkça kullanılan diğer karşılıklar ise “bitişik gazeteci” ve “gömme gazeteci” olmuştur (Bila, 2013).

tarafından sonradan ibretle öğrenilmiştir. Afganistan saldırısında ise CNN, Amerikan savaş uçaklarındaki kameralardan gelen görüntülerle bombardımanı televizyon ekranlarına yansıtırken; yerde, yani bombaların düştüğü köy ve kasabalarda çekim yapan El Cezire, Amerikan askeri harekâtının esas olarak sadece Taliban ve El-Kaide'ye değil; sivil halka da büyük zarar verdiğini kanıtlamıştır. Bunun yanında, ABD ve müttefik güçlerin Bosna, Kosova ve Sırbistan'a yönelik hava saldırılarında da, Amerikan medya mekanizmasının büyük bir başarı kazanamadığı ortaya çıkmaktadır. Vietnam yenilgisinden bu yana medya aracılığıyla sürdürdüğü psikolojik savaş yöntemlerinden ders çıkarmaya çalışan Amerikalı uzmanlar, 'medyatik gerçeğin hakiki gerçeği tamamen silmesini' (görünmez, algılanmaz kılmasını) sağlayarak, haklı ya da haksız her türlü politika karşısında insanları 'ikna etmeye' ve böylelikle 'rızanın kitlesel imalatını' gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. ABD'nin yaratmayı başardığı bu 'medyatik savaş' yönteminde, iştirilmiş/embedded muhabirler, tek/biricik haber kaynakları olan ABD Ordusu tarafından, Amerika sınırları içerisindeki askeri kamplarda savaş için özel eğitime tabi tutuldular. En az iki, en çok üç ay eğitim alan muhabirler, 24 saatlerini Amerikan kara, deniz ve hava kuvvetlerine ait askeri kamplarda geçirdiler. Burada silah teknolojisinin yanı sıra, medyatik konularda da eğitimler alıp embedded muhabirliğe siyasi, ideolojik ve mesleki olarak hazırlıklarını tamamladılar (Duran, 2003'den akt. Bila, 2013).

İştirilmiş gazeteciler bundan sonra Kuveyt'e götürülmüşler ve burada Pentagon tarafından hazırlanan dört ayrı anlaşmayı imzalamak ve anlaşmadaki hükümlere harfiyen uyacaklarını taahhüt etmek zorunda kalmışlardır. İlk sözleşme genel olarak sistemin nasıl işleyeceğinin çerçevesini çizen bir belgedir. Anlaşmada taraflar uzun ve detaylı bir şekilde tarif edilirken, Pentagon ileride kendilerine karşı açılacak davalara karşı her türlü detayı titizlikle düzenlemiştir. Söz konusu protokolde, iştirilmiş gazetecilerin uyması gereken genel kuralların yanı sıra ABD birliklerinin haberlere yapabilecekleri müdahaleler ve gazetecilere getirilen yasaklar da yer almıştır (İlhan, Dirik, 2011: s. 74). Savaşı izlemek için Türkiye'den giden üç iştirilmiş gazeteciden biri olan Cüneyt Özdemir'e göre ise; sözleşme tek taraflı, Pentagon'un çıkarlarını öne çıkartabileceği, gazetecileri de bilgilendirip kendi istediği gibi yönlendirebileceği şekilde oluşturulmuştur. Ancak dikkatli incelendiğinde sözleşmede kimi ucu açık maddelerin, gazetecilere sahada avantajlar sağlayan kimi detayların

varlığı söz konusudur. Özdemir'e göre, örneğin 'kasetlere el konulmaması' ve 'editorial bir müdahalenin olmaması' avantaj olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 2003'den akt. İlhan, Dirik, 2011: 76).

"Irak'ın İşgali sırasında iştirilmiş gazetecilik kapsamına yalnızca Fox, CNN, NBC ve CBS gibi büyük televizyon kanalları ile USA Today, The New York Times, The Washington Post, The Washington Times ve The Los Angeles Times gibi çok okunan gazeteler değil; ayrıca MTV, Rolling Stones, People, Men's Health gibi, esas ilgi alanı politika ve savaş olmayan basın kuruluşlarından muhabirler de alınmıştır" (Can, 2005'den akt. İlhan, Dirik, 2011: 74). ABD yönetiminin bu hamleyle, popüler yayın yapan kuruluşları kullanarak, savaş bölgesinde, kendisi için biçtiği 'demokrasinin, barışın ve özgürlüğün küresel savunucusu' imajını doğrulamaya dönük her türlü popülist ve ilgi çekici detayı yakalamayı amaçladığı söylenebilir.

Geçmişte de savaş haberleri manipülasyona açık olmuş ve sansüre uğramıştır. Ancak buna rağmen, savaş muhabirleri tüm dünyanın gözü kulağı olmaya, meslek etiğine ellerinden geldiğince bağlı kalarak, objektif olma çabası göstermişlerdir. Oysa bugün gelinen noktada iştirilmiş savaş muhabirlerini, tarafsız ve objektif addetmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü bir askeri aracın içinde, onun namlusundan olayları izlemeyi, savaşı asker üniformasıyla takip etmeyi ve uçaktan askerlerle birlikte paraşütle atlayarak savaş alanına inmeyi içeren bir çalışma sisteminde, ABD'nin kendisini uluslararası kamuoyuna, kendi gerçeğine ve kendi jargonuna göre, ifade etme aracından başka bir şey değildir iştirilmiş/embedded muhabirlik. Bu bağlamda, "embedded anlayışı, kayıtsız şartsız manipülasyon, propaganda, kontrolü elde tutma amacıyla siyaset ve sermaye ilişkisinin ortak hareketi sonucunda yeniden üretilmiş bir gazeteci tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Başat bir deyişle, embedded'lar bir organizasyon, bir kurum, kuruluş ya da güç odağı adına hareket eden muhabir/gazeteci niteliği taşımaktadırlar" (Bila, 2013).

İştirilmiş muhabirliğin en avantajlı yanı, habercilerin çatışma alanlarına ve askeri birliklere erişimleridir. Geliştirilen bu yöntem sayesinde, haberciler askeri imkânlardan yararlanarak cephede bulunabilmişler ve hatta askerleri yakından izleyebilmişlerdir. Bunun yanında, sansürü teknik olarak ortadan kaldırması ve görüntü imkânlarının daha zengin olması gibi faydaları bulunmasına rağmen,

iliştirilmiş/embedded muhabirlik sistemi pek çok nedenle eleştirilmiştir. İliştirilmiş muhabirliğin savaşa ilişkin haber üretmek yerine propaganda ürettiği, muhabirlerin askeri birliklerle kendilerini fazlasıyla özdeşleştirerek nesnellikten uzaklaştıkları ve savaşı kişisel deneyimleriyle anlattıkları bu eleştirilerden en sık rastlananlarıdır (Yalçınkaya, 2008: 48).

"2011 yılında Radikal gazetesinde yer alan bir değerlendirmeye göre; Meslektaşlarından uzak bırakılan muhabirler/gazeteciler, günlerce, aynı askerlerle birlikte yiyip içti, onlarla birlikte düşmanın nereden çıkacağından korktu, onlarla birlikte taarruzun heyecanını, onlarla birlikte Irak'ı işgal etmenin, savaşı kazanmanın gururunu yaşadı. ABD basını bu savaşta halkına tüm nesnelliğini yitiren muhabirler/gazeteciler aracılığıyla seslendi. Ölüm kalım mücadelesinde kendisini koruyan askerlerle bütünleşen muhabirler/gazeteciler, kaçınılmaz olarak haber vermekten çok birliklerinin halkla ilişkiler temsilciliğine soyundular. Medya savaşın habercisi değil, aynı füzeler, tanklar ve tüfekler gibi savaşın bir unsuru oldu. Sözde küreselleşen dünyada sanki iki ayrı savaş yaşandı. Biri ABD kamuoyuna yansıyan şekliyle, diğeri dünyanın geri kalanına yansıyan şekliyle..." (İlhan, Dirik, 2011: 77).

İliştirilmiş gazetecilik sisteminde, ayrıca, gazetecilerin ne kadar tarafsız olabileceği ya da ne kadar özgür haber yapabilecekleri de ayrı bir konudur; çünkü emirlere karşı gelen gazeteciler, "disembedded" olmakta, yani birlikten atılmakta, eve geri gönderilmektedir. Savaş sırasında bu duruma örnek teşkil edecek pek çok olay yaşanmıştır. Örneğin, çatışmada ölen bir Amerikalı askerin fotoğrafını yayınlayan Times Haber Ajansı'nın cephedeki tüm muhabirleri geri gönderilmiştir. Aynı şekilde, CNN televizyonun canlı yayınında, katıldığı Amerikan birliğinin Bağdat'ın 96 km güneyinde olduğunu, pozisyonunu ve hangi yönde, ne amaçla ilerlediği aktaran muhabirin, birlik komutanının kararıyla ve Pentagon'un emriyle cepheden gönderildiği açıklanmıştır (Bila, 2013).

"İliştirilmiş muhabirliğe/gazeteciliğe getirilen eleştirilere neden olan kaygıları desteklercesine Columbia Üniversitesi Gazetecilik Fakültesi'nin desteğiyle 'Gazetecilikte Mükemmellik Projesi' (Project for Excellence in Journalism - PEJ) adı verilen bir araştırmada Irak Savaşı'nın 6. gününde iliştirilmiş muhabirlerin/gazetecilerin ilk üç gün içinde yaptıkları haberler incelenmiştir. Araştırmanın bazı bulguları şöyledir: Medyanın haberlere yorum katmakla

eleştirildiği günümüzde, ele alınan embedded haberlerin % 94 gibi büyük bir çoğunluğu gerçeği yorumsuz yansıtmıştır. Ele alınan haberlerin çoğu (10'da 6'sı) canlı yayınlanmış ve bir editör denetiminden geçmemiştir. İzleyiciler çoğunlukla askerlerden ya da diğer kişilerden değil; doğrudan muhabirden haberi dinlemiş; 10 haberden 8'inde sadece muhabirin konuştuğu saptanmıştır. Çoğu derinlikten yoksun olan haberlerin, hiçbiri açılan ateşle vurulan insanları göstermemiş; haberlerde Amerikalıların ya da Iraklıların öldürülme ya da yaralanma görüntüleri yerine, yere düşmüş bir kask, çamura batmış bir Iraklı askerin eli, botlar gibi ölü bir insana ait olduğu belli olan çeşitli simgesel görüntüler kullanılmıştır. Son olarak da yapılan haberlerin % 47'si, yani yarısına yakını ya askeri harekâtı ya da sonuçlarını betimlemektedir" (Özdemir, 2003'den akt. İlhan, Dirik, 2011: 78).

Bunun yanında, iliştirilmiş muhabirlerin ve bağlı bulundukları medya kuruluşlarının, haberin hızlı iletimi konusunda sahip oldukları teknolojik alt yapılarına güvenerek, medyatik savaş haberciliğinde en fazla izlenen, en fazla güvenilen ve adından en fazla bahsedilen olabilmek için giriştikleri yarışta, haberi/enformasyonu küresel haber pazarına en kısa sürede iletmek istemeleri sonucunda, kaynağı kontrol edilmeyen, herhangi bir editoryal denetimden geçirilmeyen haberlerle kamuoyu zaman zaman yanlış bilgilendirilmiştir.

Hem tüm zamanlarını birlikte geçirdikleri askerlere ve onların eylemlerine karşı Stockholm Sendromu benzeri bir durum yaşayıp tarafsızlıklarını yitirmeleri, hem de bilinçli bir tercih olarak siyaset ve sermaye arasında kurulan bir bağlantının sonucunda tarafsızlıklarına gölge düşürmeleri iliştirilmiş muhabirlerin/gazetecilerin haberciliğin etik değerleri açısından eleştiri konusu olmalarını beraberinde getirmiştir. Sermaye ve medya arasındaki ilişkide verilen örnek, Robert Murdoch'un Fox televizyon kanalının aşırı milliyetçi bir dille, evrensel yayıncılık ilkelerini hiçe sayarak, Irak'ın İşgali'ne verdiği destek ve yaptığı haberlerdir. Bununla birlikte savunma sanayi ile iş ilişkileri olan General Electric ile savaşa destek veren NBC kanalı arasındaki ekonomik/yapısal bağ/ilişki bu yöndeki eleştirilere örnektir (Yalçınkaya, 2008: 50).

Sırasıyla, tüm dünyayı derinden ve kalıcı olarak etkileyen iki büyük Dünya Savaşı, ardından gelen Vietnam Savaşı, 90'lara damga vuran Körfez Savaşı ve son olarak da 21. yüzyılın ilk büyük savaşı 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı, savaş-medya ilişkisi özelinde büyük değişim ve dönüşümleri beraberinde

getirdikleri gibi, televizyon ve ardılı internet teknolojisiyle birlikte giderek salt görüntüsel bir hal alan, görüntünün sansasyonelliğini gerçeğin kendisine değişen, bireylerin ve toplumun gerçeklik algısında çok önemli ve geri döndürülemez anlam kaymalarına sebep olan egemen medya dilinin ve söyleminin gelişmesine ve küresel anlamda yerleşik bir güce dönüşmesine de neden olmuşlardır. Küresel medya, değişen ekonomi politik yapısı gereği artık, geniş halk kitlelerinin çıkarları yerine büyük sermayelerin ve onların yol arkadaşları siyasal erki elinde bulunduran seçkinlerin çıkarlarını gözetmeyi kendi doğal sorumluluk alanı addetmektedir. Bu vizyonun ışığında 21. yüzyılla birlikte gelinecek noktada, medya artık küreselleşen dünyanın bu tutkulu yolculuğundaki temel taşıyıcısı, tüketim kültürünün ilk ve en gözde savunucusu, dijital çağın parlayan sektörü olarak sürekli kâr adına (diğer işlevlerini bir kenara bırakıp) eğlenceyi her şeyin üstünde tutan ve ayırt etmeksizin ilettiği her türlü enformasyonu eğlence kültürünün gizil kodlarıyla donatan, savaşları acılardan, kandan ve gözyaşlarından arındırıp adeta bir bilgisayar oyunu gibi bizlere pazarlayıp evlerimize sokan çağımızın en fenomen kapitalistidir. 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı ile medya, savaş haberciliğine kazandırdığı 'iliştirilmiş/embedded muhabirlik' kavramının ötesinde, uygarlık tarihinde belki de ilk kez, bir savaş projesinin pazarlanmasına ön ayak olmuştur. Küresel medya, egemen söylem dilini kullanarak, gerçekte tüm şartları oluşmuş bir savaşa, 2003 Irak'ı İşgal harekâtına iliştirilmiş bir şekilde müdahil olmamış; söz konusu bu savaşın çok öncesinden itibaren, aslında hiç bir haklı gerekçesi olmayan kitlesel bir savaş projesinin sanal/uydurma gerekçelerine geniş halk kitlelerinin gözünde 'hiper bir gerçeklik' kazandırmış, tarihin belki de en haksız/gerekçesiz savaşının baş mimarı olmuştur.

2.3.3. Tüketim Kültürü ve Medya

Tüketim, ihtiyaçlarımızın hizmetkârı olma görevini üstlenir ve zorunlu ihtiyaçlardan sembolik tüketime¹⁷ kadar uzanan geniş bir yelpazede bireyin sosyo-kültürel ihtiyaçlarını da tatmin ederek yaşamı sürdürmeyi amaçlar. İnsanlar tüketimlerini bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kimliklerini, kişiliklerini oluşturmaya

¹⁷ **Sembolik Tüketim:** Tüketimin kimlik oluşturma boyutuyla günümüzde en yaygın biçimde konuşulan tüketim türüdür ve postmodern kültürün tüketim biçimi olarak da açıklanır. Bu tüketim türü, sembolik yararları için ürünlere en üst düzeyde harcama yapmak şeklinde belirginleşmektedir. "Çevre dostu ürünler" ya da "organik ürünler" kategorisine giren tüketim ürünlerine, sosyal çevremizdekilere, doğanın korunmasında ya da sağlığımız konusunda ne kadar duyarlı olduğumuz göstermek için daha fazla para ödeyip satın almak, sembolik bir tüketim örneğidir (Odabaşı, 2006: 95).

dayandırırılar ve buna uygun ürünler seçerler. Tüketim, statünün, zevklerin, kimliğin ve sosyal ilişkilerin işaretleri ve kodları olarak, sosyal iletişim süreçleri içerisinde yer alırlar. Bu bağlamda, tüketim yalnızca pazardaki mübadele eylemini/satın almayı içermez; sadece talep kavramına göre tanımlanamaz. Yaşantımızın pek çok alanının ayrılmaz bir parçası olan tüketim olgusu, modern anlamıyla satın almanın yanı sıra (hatta daha çok) satın alınan malın/ürünün kullanımını ve bu kullanımdan doğan sosyo-kültürel yansımaları, imajları ve her türlü bireysel/toplumsal edimleri de kapsar (Odabaşı, 2006: 16).

Tüketim, yeni dünyanın bir ideolojisidir ve daha fazla tüketim, daha fazla üretim ve daha fazla refah şeklindeki popülist-iktisadi düşünce zincirinin temel çıkış noktasını oluşturur. "Tüketimin anahtar ögesi olan (fizyolojik ve sosyo-kültürel) ihtiyaçların tatmini ise, neo-klasik ekonomi kuramına göre, mutluluğun kaynağını teşkil eder" (Odabaşı, 2006: 24). Londra'da 1851 yılında düzenlenen Crystal Palace fuarıyla başlayan görsel sunum geleneğiyle ilk kez, bilimsel bilginin ve teknik yenileşmenin gündelik yaşamda devrim yaratan en son ürünlerinin kitlesel düzeyde tanıtımı gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda Paris'in ev sahipliği yapacağı bu fuarların baskın tonu zamanla değişikliğe uğrar ve vurgu, ziyaretçileri modern bilim ve teknolojinin harikaları hakkında eğitmekten, onları mümkün olduğunca eğlendirmeye doğru aşamalı olarak kayar. Üretici araçların yerine gittikçe daha çok tüketici malları sergilenmeye başlanır; sergilenen her nesnenin/ürünün üzerine ilk kez fiyat etiketi yapıştırılır. Elektriğin insan hayatına girmesiyle birlikte, üretim tarzları dönüşür ve üretimde çeşitlilik artar, piyasaya bütünüyle yeni bir ürün yelpazesi sunulmaya başlanır, büyük ölçekli şehir aydınlatmalarıyla sınırsız eğlence arzusu gecenin karanlığına galip gelir ve toplumsal tüketim evreni baştan aşağı değişikliğe uğrar. Nihayet Paris'te 20. yüzyılın gelişinin kutlandığı '1900 fuarı' ile 'tüketimin tensel hazları' bilginin ilerlemesini seyre dalmanın verdiği soyut entelektüel haz karşısında kesin bir zafer kazanır ve tanıtım fuarları böylelikle kitlesel bir tüketim şenliğine dönüşür/dönüştürülür (Williams, 2011: 252).

Bu vizyon doğrultusunda, 1900'den sonra reklam verenler büyük kalabalıklara nasıl ulaşacakları konusuyla daha fazla ilgilenmeye başlarlar. Amaç, kayıtsız gazete okurlarının ilgisini ticari ürünlerin/malların üzerine çekebilmektir. Bu yolda ticari basın, reklam verenlerin ticari markaların çeşitli değişik imgelerle birlikte sürekli olarak

yinelenmesini sağlamaları gerektiğine vurgu yaparak, ürünleri yaşamın belirgin ritmi içerisinde (periyodik basılı reklamlar biçiminde) yerleştirmeye çalışıyordu. Gündelik yaşamın rutinleşmesinin sık sık yenilikler gerektireceği varsayımı da ürün tasarımı tartışmalarını şekillendiriyordu. 20. yüzyılın başlarında birkaç cesur reklamcı, 'planlı eskime' için mantıksal bir temel geliştirdiler. Böylelikle piyasaya 'yeni bir model sürme' stratejisi bir 'reklamcılık yemi' olarak medya ve iletişim tarihindeki yerini almıştır. Yeniliğin manyetik gücüne kapılan tüketicileri saran, aylık kazancın bireyin her geçen gün genişleyen ve çeşitlenen ürün yelpazesi karşısındaki tüketim arzusunu karşılayamaması şeklindeki yeni bir tarz kaygı/endişe ise 'taksitli ödeme planları' aracılığıyla sağlama alınır. Böylelikle, iki temel yapı taşı (1) planlı eskime ve (2) taksitli satış olan tüketim kültürü, yeni yüzyılla birlikte, ilerideki uygulamalarıyla varlığını derinden etkileyeceği, yapısal değişimlere gebe bırakacağı 'kitle kültürü' olgusu içerisindeki ağırlığını yavaş yavaş hissettirmeye başlar. (Lears, 2011: 294).

Günümüzde tüketim toplumu denildiği zaman genellikle anlaşılan şey; kapitalist sistemle hızlı bir ekonomik gelişme sağlamış olan ve tüketimin pazar koşullarında, fiyat-mübadele ilişkilerinde, profesyonel yöneticiler tarafından sunulduğu, insanların da zorunlu ihtiyaçlarından sembolik ihtiyaçlarına kadar her türlü gereksinimini karşıladıkları toplumlar (özellikle de Amerika ve bazı Kıta Avrupası ülkeleri) akla gelmektedir. Henüz kapitalist gelişim sürecinin ilk aşamalarında bulunan ya da yarı devletçi, yarı geleneksel toplumlar için tüketim toplumu ve tüketim kültürü kavramları taklit ve benzeme durumundan öteye geçemez (Odabaşı, 2006: 38). Refahın çok tüketebilmekle özdeşleştiği, temel amacın/kaygının en fazla maddi ve manevi metayı pazara sürmek ve tüketilmesini sağlamak olduğu tüketim toplumu, Baudrillard'ın deyimiyle, "tüketimin öğrenilmesi toplumu, tüketime toplumsal bir biçimde alıştırılma toplumu, yani bilgi ve teknolojinin ilerlemesi, yeni üretim güçlerinin ortaya çıkması ve yüksek verimlilik taşıyan ekonomik bir sistemin tekelleri yeniden yapılanmasıyla orantılı yeni ve özgün bir toplumsallaşma tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır" (Baudrillard, 2002: 95).

Ekonomik, siyasal ve kültürel varlığını, ihtiyaçların daha çok tatmini ile birey ve toplumun mutluluğuna ulaşılabilmesi varsayımını temel alarak şekillendiren tüketim toplumuna ilişkin, sosyal davranışı temel alarak yapılan önemli bir tanımlama da tüketim toplumunun 'atmaya hazır' insanların ve 'atılmaya hazır' eşyaların toplumu

olduğu yönündedir. Tüketim toplumunda, reklamların ve kitle iletişimlerinin yarattığı ve sunduğu bir dünyada insanlar 'herkes kral olabilir', 'herkes zirveye çıkabilir' illüzyonuna sahiptir; prestij ve statü yarışını kazanmanın diğerlerinde olmayana elde etmekten geçtiği anlayışı vardır. Bu ise, 'eşyalarıyla diğerlerini geç' ya da 'diğerlerinden geri kalma' sloganını, sosyal bir buyruk havasına sokmaktadır (Bilgin, 1991'den akt. Odabaşı, 2006: 38-39).

Görüldüğü gibi, tüketim toplumunda esas olan, reklam, moda ve medya aracılığıyla yaygınlaştırılan ve 'popülerleştirilen' kültür endüstrisi ürünleridir. Bu yolla popüler olan/popülerleştirilen bizlere anlam katan gündelik ihtiyaçlarımızla örtüştürülür ve bunlarla birlikte var olur. Popüler kültürün bir “halk kültürü” olarak adlandırılmasının ya da popüler kelimesinin her alanda yaygın olarak kullanılmasının sebebi de kapitalist üretim ilişkilerinin kültür alanındaki ana etmenleri derinden etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Bunun anlamı, kapitalizmin temel unsurunun, yani üretilenleri metaya dönüştüren mekanizmaların kültür alanında da geçerli olmasıdır. Burada, kültürel üretimin ve kültür ürününün ekonomik gerçekliklerden arındırılmadan ona eklemlenmesi söz konusudur. Kapitalist üretim-tüketim ilişkilerinin egemen olduğu tüketim toplumlarında, tüketilmek için pazara/piyasaya sürülen her şey, ikna sanatının ustaları ve ticarileşmiş eğlencenin teşvikçilerinin işbirliğiyle, gündelik/popüler kültürle harmanlanıp 'aslında onların istedikleri/kendilerinden talep ettikleri şeyleri verdikleri' aldatmacasıyla kitlelerin (sözde) beğenisine sunulur. Kitlese bilinci işleyen ve yönlendiren bu kurgusal pazarlama süreci, popüler kültür ekseninde her zaman egemen toplumsal ve ekonomik ilişkileri destekler, haklı çıkarır ve sürüp gitmesinde yardımcı olur (Uyanık, 2009: 4).

Günümüzde daha çok Amerika ve bazı Kıta Avrupası ülkelerini içine alan tüketim toplumu modeli ve bu yapıda egemen olan tüketim kültürü, gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin giderek ülkeler, insanlar ve kültürler arasındaki mesafeleri ortadan kaldırdığı, kitle iletişim araçları ya da bir diğer deyişle medya üzerinden küresel dolaşıma sokulan herhangi bir iletinin yine küresel bir ilgiyle alımlandığı/karşılık bulduğu 21. yüzyılda sınır tanımayan bir güç olarak, yeryüzü üzerindeki her eve, her aileye, her bireyin düşünsel evrenine sızabilmektedir. Bu noktada esas önemli olan, gelişen teknolojiye paralel olarak, imgelerin, sembollerin hep genişleyen bir izleyici ve okur kitlesi arasında dolaşıma girmesi ve algılara etki etmesidir. "Medyanın bu yöndeki

etkisinin temel nedeniyse, televizyon önderliğindeki yeni medya çevresinin herkese eş zamanlı olarak aynı enformasyonu iletmesi sebebiyle, yaygın hedef kitlenin tatmini için kültürü zorunlu olarak bir eğlence biçimine dönüştürmesinde yatmaktadır" (Gürel, 2007: 124). Frankfurt Okulu, özellikle Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno tarafından geliştirilen ve kullanılan Kültür Endüstrisi, bu durumu daha anlaşılır kılmak açısından başvurulabilecek önemli bir kavramdır. Kapitalist-tekelci üretim ilişkilerinin hâkim olduğu bir dünyada, kültürün kendisi bir endüstridir ve bireysel ya da toplumsal dolaşıma sokulmuş/girmiş her türlü kültür ürünü de bir meta haline gelmiştir. Bu kavramlaştırma aynı zamanda, kapitalist endüstri toplumunun kendisini her düzeyde, hem altyapıda hem de üstyapıda nasıl yeniden ürettiği ve meşrulaştırdığını açıklamaya da yöneliktir. Bu yaklaşıma göre günümüzde kültür, her şeye benzerlik bulaştırır. Filmler, radyo ve televizyonlar, gazete ve dergiler bir sistem meydana getirirler. Bu alanların/medyaların her biri kendi içinde ve hep birlikte söz birliği içerisindedirler. Kitle iletişim araçları üzerinden tanıtılma ve dağıtım teknikleri rasyonelleştirilmiş (önceden planlanmış, hesaplanmış), kitlesel dolaşıma sokulmadan önce de standartlaştırılmış kültürel ürünler medya aracılığıyla 'bedava eğlence', 'amme hizmeti' kisvesi altında kitlelerin tüketimine sunulur ve eğlencenin vaat ettiği özgürlük çerçevesinde kitleler düşünceden ve düşünmekten kurtulur; kurgusal bir gösteriye dâhil olmanın hazzıyla gerçekliğin acıtan yanlarını unuttur ya da bu yönde bir sanrıya kapılırlar. Medya üzerinden dolaşıma sokulan her iletide (kültürel üründe) biçimin değil, 'etkinin' öncelikli hâkimiyeti vardır. Burada amaç, gündelik yaşamın sıkıcılığına karşı geçici bir kaçış olanağı sunarak bireylere oyalanma ve zihinsel uzaklaşma imkânı vermek, tam da bu zeminde egemenlerin sisteminin sürekliliğini sağlamaktır. Ancak, bu kaçış geçicidir ve gerçek değildir; bununla yalnızca insanların yaşamlarındaki temel gerçeklikleri, yani baskıları ve yoksunluklarını unutmaları ve çalışma azimlerini yeniden kazanmaları amaçlanmaktadır. Üretim ve tüketim, bu noktadan itibaren sistemin kendini yeniden ürettiği alanlara dönüşürler (Adorno, 2011: 10-23).

Bugünse geline nokta, tüm çevremizi saran nesnelerin, hizmetlerin, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliğiyle karşı karşıyayız. Tüketim kültürünün yarattığı bolluk içindeki insanlar artık, tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil, daha çok nesneler tarafından, hatta bizatihi nesnelerin

kendisinden çok, 'ikna sanatının usta uygulayıcıları' tarafından üretilen nesnelerin imajları, görselleri ve bunların damaklarda bıraktıkları sanal hazlar tarafından kuşatılmış durumdadırlar. Nesnelerin reklamlarda ve kitle iletişiminden gelen iletilerde yüceltilmesinin oluşturduğu sürekli bir gösterinin öznesi olan bu insanların gündelik alışverişi artık, başka insanlarla değil; daha çok, istatikselsel olarak yükselen bir eğriye göre mal ve iletilerin edinilmesi, algılanması ve güdümlenmesi biçimini taşımaktadır (Baudrillard, 2002: 15-16). Adorno'ya göre bu durum, reklam medyası ve teşhirler, geniş halk kitlelerini eğlendirmeye dönük faaliyetler ve gösteriler yoluyla imajların, göstergelerin hızla akıp gündelik hayatı estetikleştirdiği bir dünyada, tüketime sembolik anlamlar yüklenmesiyle de birlikte, mübadele değerinin giderek artan tahakkümünün bir sonucudur (Featherstone, 2005: 118).

Tüketim toplumunda başat tüketim tarzı, yalnızca sabit ihtiyaçlara yönelik faydaların tüketimi olmaktan çok uzaktır. Tersine, reklam, medya ve malların teşhirine yönelik teknikler yoluyla tüketim kültürü, malların orijinal kullanım amacını ya da anlamını istikrarsızlaştırarak bunlara, bütün bir duygular ve arzular silsilesine davetiye çıkartabilen yeni imgeler ve göstergeler ilişitirir (Featherstone, 2005: 186). Tüketim kültürünün taşıyıcısı ve kültür üretim sisteminin en önemli parçası/ayağı olan 'reklamlar' (reklamcılık sektörü), insanları başat değerleri, rol modellerini ve yaşam tarzlarının egemen olduğu yapıları benimsemeleri yönünde harekete geçirmek amacıyla açık ya da girift/örtük imajları, metinleri, sözleri geniş halk kitlelerine yayarlar. Bu amacı gerçekleştirirken de insanlara tüketimle uyumlu simgesel bir çevre sunan yazılı ya da görsel medyaya başvururlar. Bu nedenle de, ticari yayıncılık ekonomisi, reklam geliri karşılığında hedef kitlenin satılması çevresinde dönmektedir (Golding ve Murdock, 2002'den akt. Taylan, Arklan, 2008: 90-91).

Gerçekte reklamcılık ve moda, başlı başına bir değer, politika, erkek/kadın tipleri, doğru ve yanlış gündelik toplumsal davranış şekilleri sunmakta olan bir ideoloji biçimidir. Dolayısıyla bu iki kültür endüstrisi kolu, tüketim talebinin oluşturulmasında ve davranışların şekillendirilmesinde hayati önemi bulunan toplumsal ve ekonomik işlevlere sahiptirler ve sonuç olarak reklam ve moda endüstrileri tarafından yeni bir tüketim toplumunun üretilmesi ve bireylerin bu tüketim toplumuna katılmaları öngörülmektedir (Kellner, 1991'den akt. Taylan, Arklan, 2008: 92). Amaç tüketimi olabildiğince 'körüklemek' ve sahip olunan değerleri ve tüketim ideolojilerini diğer

insanlara bu yolla aşılacaktır. Günümüz kapitalist ekonomilerinde reklam ve modanın kendilerini yaygınlaştırma mecrası olarak seçtikleri medyadan/kitle iletişim araçlarından yayılmakta olan imajlar, özel birtakım üretimlerin teşvik edilmesi, bazı ürün grupları, markalar için tüketim topluluklarının doğmasına yardımcı olunması ve genel olarak tüketime dönük ortamın güçlendirilmesine katkı sağlanması gibi işlevler üstlenmiştir (Lull, 2001'den akt. Taylan, Arklan, 2008: 92). Kitle iletişim araçlarının izleyicisi, gerçekte tüketici konumuna indirgenen bireylerdir. Homojen olmayan bireyleri standartlaştırma işlevini üstlenen kitle iletişim araçları, izleyiciyi edilgin kılarak yönlendirme gücüne sahiptir. Bu yönlendirmenin özünde ise bireyi sisteme - konumuz özelinde tüketim kültürüne - entegre etme amacı yatmaktadır (Güllüoğlu, 2012: 72). Böylece, talep fazlası üretilen maddi ve manevi kültür öğeleri kitle iletişim araçları aracılığıyla insanlara pazarlanmakta ve yapay gereksinimler yaratılmaktadır. Bu suni gereksinimler de insanları tüketime bağlı, tek boyutlu öznelerle dönüştürmektedir. Tüketmek artık, toplumsal bir kimliğe sahip olmakla da eş anlamlı hale gelirken, insanlar tükettikleriyle değerlendirilir hale gelmeye başlarlar. Bu bağlamda kitle iletişim araçları yalnızca egemen sistemin ideolojilerini taşımakla yetinmeyip bu araçların bizatihi kendileri birer ideolojiye dönüşmüşlerdir (Eco, 1991'den akt. : Taylan, Arklan, 2008: 92).

20. yy başlarında radyo, ortalarında televizyon, bugünse bilgisayar ve internet gibi yeni teknolojiler kitle toplumunun kültürel sembollerinin yaratılmasına, tutulmasına ve yayılmasına birincil derecede önemli katkılar sunarlar. Birbiriyle iç içe olan ve yaşanan sistemi destekleyen kitle iletişim endüstrisi, popüler kültür endüstrisi ve tüketim kültürü ortak bir ideoloji etrafında şekillenmeye bugün de devam etmektedirler. Özellikle de kapitalist egemenlikle de birlikte düşünüldüğünde, kitle iletişim araçlarının/medyanın teknolojik anlamda geliştirilmesine paralel olarak, siyasal ve ekonomik pazar için bilginin ve enformasyonun, adına haber ve eğlence denen merkezi dedikodu sarmalının, özcesi ideolojik yönetim yoluyla kitleler için bilgisizliğin ve cehaletin üretimi gerçekleştirilmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 1994: 94). Modern kitle insanı da yaşanılır kılmaya çalıştığı kendi realitesini, içinde edilgen bir öge olarak yer alabildiği sosyal yaşamını, kitle iletişim araçlarından yayılan bu düşsel dünyanın ürünleriyle anlamlandırmaya çalışmaktadır (Güllüoğlu, 2012: 72). Bu gerçek, kitle iletişim araçlarına sahip küresel aktörlerin küresel kültür üzerindeki egemen rolleri

düşünüldüğünde daha da bir önem kazanmaktadır. Günümüzde bireyleri ve kitleleri küresel boyutta etkileme gücüne sahip olan medya, egemen anlatı diliyle birlikte kitle kültürünü/popüler kültürü ve bununla eşgüdümlü olarak da tüketim kültürünü küresel anlamda ve kültürel farklılıkları saf dışı bırakan 'kültürlerüstü' bir çekicilikle yaygınlaştırmaktadır. Artık, dilsel sınırları hızlı ve kolay bir şekilde aşabilen, anında tüm dillerde konuşan görüntünün hâkimiyeti esas olmandır. Popüler kültür ve eğlence, 'boş zaman' fantazyası/söylemi üzerinden görsel ve grafik sanatlarca metinsel ve anlamsal derinlikten uzak biçimde yaratılan imajlarla, sembollerle görüntüleştirilip kitleleri sınırsız tüketime teşvik etmek amacıyla televizyonun, sinemanın, yazılı basının ve tabi ki internetin görsel akış zincirine eklemlenmektedir. Baudrillard'ın yorumuyla, egemen kitle kültürü içerisinde, medyatik bir gösteri dünyasının görüntü alfabesini kullanarak kendini gerçekleştirmesine izin verilen insan, denetim, toplumsallaşma, iletişim, karşılıklı etkileşim ağlarının bolluğu sayesinde kritik toplumsal kitle sınırını geniş ölçüde çoktan aşmıştır. Bu da toplumsallığın gerçek küresi içinde ve toplumsallık kavramının içinde bir patlamaya neden olmuştur. Her şey toplumsal olunca, aniden hiçbir şey de toplumsal olmaz artık (Baudrillard, 2001: 53).

2.3.4. Küreselleşme ve Medya

1980 sonrası dünyada, özellikle kitle iletişim araçlarının geniş ölçüde yaygınlaşmasıyla birlikte, uluslararası ilişkiler ve dolayısıyla da kültürlerarası ilişkiler iç içe geçerek yoğunlaşmakta ve sosyolojik anlamda giriftleşmektedir. Söz konusu bu durum sosyo-kültürel homojenliği ifade ettiği gibi, aynı zamanda sosyo-kültürel heterojenliği de içine alan bir bağlam içerisinde gelişmektedir. Rönesans, Reformasyon, Aydınlanma, Endüstri Devrimi gibi öncüllerinden farklı olarak; sermayenin, yaşam tarzlarının, fikirlerin ve inançların daha hızlı akışkanlık gösterdiği, farklılıkların ve ötekinin hiç olmadığı kadar kendisini temsil edebilme çabasına girdiği özgün bir dönemdir bu. Ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bu gelişmeler, genel bir kapsamda, 'küreselleşme' kavramı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Küreselleşme, gerçekte kapitalist üretim-tüketim ilişkilerinin sonucu ortaya çıkan kitle kültürü içerisinde kök salan ve gelişen bilgi-iletişim teknolojileri vasıtasıyla da egemen bir hal alan; "popülerliğiyle de emperyalizm kavramını geçersizleştiren" (Erdoğan, Alemdar 2010: 402) ekonomik temelli bir yapılanma sürecidir. Bu boyutuyla küreselleşme, küresel ölçekli yatırım ilişkileri kuran

sermayeler ekseninde, toplumlar arasındaki psikolojik ve ekonomik farklılıkları ortadan kaldıran, bunların uluslararası ölçekte birbirlerine olan bağımlılıklarını ve karşılıklı işbirliğini ön plana çıkartan bir olgudur.

Küreselleşme ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel boyutlu bir olgudur da. Olgunun tüm bu boyutlarını da hesaba katarak bir küreselleşme tanımı yapacak olursak: Küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik, politik, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmanın çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen, ancak birbiriyle bağlantılı olguların, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasıdır (DPT, 1995: 1).

"Küreselleşme ideolojisi, önce küreselleşmeyle, dünyanın 'küresel köy' olduğu, sonra 'küresel kent' olduğu ve ardından da 'küresel yerellik' olduğu söylemleriyle yaygınlık kazanmıştır. Dünyanın, iletişim teknolojileri nedeniyle 'küresel bir köy' olduğu görüşü ilk kez 1960'larda Marshall McLuhan tarafından ortaya atıldı; ancak görüşleri, o günlerdeki ulus devlet temeline dayanan görüşler ve politikaların egemenliğinde, 1980'lere kadar marjinal olarak nitelendirilmiştir. Uluslararası şirketlerin yönetim, üretim ve dağıtım yapısı, Batı dışına, dünyanın bir ucundaki yerel merkezlere taşınınca, küresel olanın, aynı zamanda 'yerellik' ideolojisini de bünyesinde barındırması zorunluluğu/gerekliliği ortaya çıktı; yerel olanın bilinç yönetimiyle dönüştürülmesini esas alan, yerelde istihdamı artırma, standartları yükseltme ve demokratikleşmeyi sağlama gibi politikalar gündeme geldi. İfade özgürlüğü, siyasal alandan ekonomik alana taşındı ve 'ticari ifade özgürlüğü' kavramı doğdu. Bu özgürlük, eşitsizliğin sürmesinin garantisi olan klasik 'enformasyonun serbest dolaşımı' tezini güçlendirdi ve böylece özgürlüğü ve serbestliği belirleyen faktör, sermayenin gücü oldu" (Erdoğan, Alemdar, 2010: 402).

Ekonomik üretim-tüketim ilişkileri alanında yaşanan küreselleşmenin siyasal alandaki uygulamaları, özelleştirme, devlet bürokrasisinin küçültülmesi, yapısal uyarlamalar, özel sektöre dönük devlet kısıtlamalarını mümkün kılan yasaların kaldırılması ya da devlet denetiminin asgariye indirgenmesi (deregülasyon), gümrüklerin kaldırılması, uluslararası şirketleri ülkeye çekebilmek için garanti ve teşviklerin verilmesi gibi kâr maksimizasyonu bağlamında küresel sermayenin işini

kolaylaştıran, ancak ulus devletlerinse elini kolunu bağlayıp her alandan küresel sermayeye boyun eğmesini sağlayan politikaları da beraberinde getirmiştir.

Her şeyden önce olgunun kendisi, kitle iletişim sisteminde yaşanan tüm gelişmelerden birebir etkilenirken; kendisiyle yakından ya da uzaktan, doğrudan ya da dolaylı etkileşime geçen her şeyi de belirgin biçimde değiştirmiş/dönüştürmüştür. Küreselleşme olgusunun toplumsal gündemde bu denli ön plana çıkmasında da gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri ve bunana bağlı olarak ortaya çıkan 'enformasyon toplumu' tezleri etkili olmuştur. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerini 'akışları' maddi olarak imkânlı kılan unsurlar olarak ele aldığımızda, küreselleşmenin teknolojik yeniliklerden ayrı düşünölmeyeceğı görölür ve söz konusu teknolojiler bu bağlamda bir taşıyıcılık, aracılık ve bağlantı işlevi görürler. Örneğın toplumlar arasında toplumsal ve kültürel mübadelelerin artmasının, malların ve hizmetlerin üretiminin giderek daha fazla uluslararasılaşmasının temel nedeni, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmelerdir. "Samuel Morse'ın elektrikli telgrafla gönderdiği ilk mesaj dünya tarihinde yeni bir evrenin kapısını açmıştı: Daha önce hiçbir mesaj, onu taşıyacak biri olmadan bir yerden başka bir yere götürölemiyordu. Uydu teknolojisinin ortaya çıkması ise her adımda geçmişten dramatik bir kopuşa daha işaret etmekteydi" (Giddens, 2000: 24). 1969'da ilk ticari uydunun uzaya fırlatışının ardından, bugün dünya yörüngesinde iletişim ve bilimsel amaçlarla gönderilen 400 civarında sivil uydu bulunuyor. "1980'li yıllardan itibaren iletişim sistemleri ve enformasyon işleme sistemleri altyapısı telefon görüşmelerini ucuzlaştıracak ve buna bağlı olarak da dünyadaki mübadelelerin yoğunluğunu arttıracak şekilde gelişmiştir. Bu teknolojik gelişmelerden biri olan internet de ekonomik ve bilimsel mübadeleleri hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır. Bilgisayarların verileri işlemesi konusunda yaşanan gelişmeler, fiber optik ve uydu yayıncılığı alanındaki uygulamaların milisaniyeler düzeyinde mesafeleri kısaltmasıyla, delokalisasyon (bir şeyin belli bir yere ait olmaktan çıkıp daha geniş bir alana yayılması) politikalarının uygulanmasını kolaylaştırmış ve böylece ekonomik etkinliklerin dünyaya yayılması söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler genişleyen bir biçimde, küresel bir nüfusun yaşam tarzını ve çalışma biçimini etkilemektedir" (Tutal, 2006: 39).

Anında elektronik iletişim, sadece haberlerin ya da bilgilerin daha çabuk aktarılmasını sağlayan bir yol değil; aynı zamanda, ister zengin ister yoksul olalım,

yaşamlarımızın tüm dokusunun değişmesine neden olan, sosyo-kültürel sonuçları da bünyesinde barındıran çok boyutlu bir iletişimsel olgudur. Öyle ki, Güney Afrika'nın ayrımcılık karşıtı (anti apartheid) ilk siyahî devlet başkanı Nelson Mandela'nın görüntüsü bize yan komşumuzun yüzünden daha aşına geliyorsa, gündelik deneyimlerimizin niteliğinde bir şeyler değişmiş demektir (Giddens, 2000: 24).

Dünya ticaretinin bugünkü düzeyi eskisinden çok daha fazla ve çok daha kapsamlı mallarla hizmetleri içeriyor. Ancak en büyük farklılık, finans ve sermayenin akış düzeyinde görülmektedir. Bilgisayar ve internet teknolojilerinden yoksun olduğumuz eski dönemlerde, elektronik paraya, yani bilgisayar ekranlarında yalnızca bir rakam olarak mevcut paraya göre ayarlanmış olan bugünkü dünya ekonomisiyle paralel sayılabilecek hiçbir örnek bulunmamaktadır. Yeni küresel elektronik ekonomide, fon yöneticileri, bankalar, büyük şirketler ve onların yanı sıra milyonlarca bireysel yatırımcı, büyük miktarlarda sermayeyi (bugün küresel para piyasalarında günlük onlarca trilyon dolar para dolaşmaktadır) tek bir tuşu tıklayarak dünyanın bir ucundan öbür ucuna aktarabilmektedirler. Milisaniyeler içerisinde gerçekleşen bu tek hareketle, örneğin o güne kadar küresel piyasada ön plana çıkmamış bir Asya ülkesini gözde bir ekonomiye dönüştürebilmek mümkün olabildiği gibi, kaya gibi sağlam görünen ekonomilerin tüm istikrarını bozabilmek de mümkündür. Ancak söz konusu bu küresel yapının itici gücü yalnızca ekonomi ya da küresel finans sistemleri değildir; bu yapının şekillenmesi, teknolojiyle - özellikle de bilgi ve iletişim teknolojileriyle - ve kültürel yayılma ile, ayrıca hükümetlerin ulusal ekonomilerini liberalleştirme ve küresel baskı mekanizmalarına boyun eğerek mevcut düzeni bozma kararlarıyla da ilişkilidir (Giddens, 2000: 22).

Tarihsel gelişimi kapitalizmle aynı sürece karşılık gelen, 15. yüzyıl sonları Avrupa'sında doğup 19. yüzyıl sonlarında dünyanın çeşitli coğrafyalarına yayılan ve nihayet günümüzde yerküreyi saran küreselleşme olgusu, olumlu ve olumsuz yanlarıyla düşünce dünyasını da ikiye bölmüş durumdadır: Küreselleşmeyi, dünyayı tek bir mekân, tek bir kültür birliğine dönüştüren (McLuhan'ın küresel köy fikri) süreçlerin adı olarak gören, mutlu ve refah içinde bir gelecek tasavvuru içinde değerlendiren iyimserler ile tüm bu süreçlerin topluluk ruhunu yıkıcı, bireysel kimlikleri aşındırıcı, parçalayıcı etkilerini ön plana çıkaran karamsarlar (ya da eleştirel yaklaşanlar)...

"Aslında bu tartışmanın ana odaklarından biri olan küreselleşme olgusunun bünyesinde barındırdığı 'homojenleşme' ve 'evrenselleşme' temalarının; bilgi akışı, sermaye akışı, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler için fırsatlar, dünya vatandaşlığı, evrensel ahlak ve ilkeler gibi temalarla birlikte kullanıldığı 'olumlu bir süreç' olarak alımlanmasıyla, kültürlerin türdeşleşmesi, benzeşmesi, ulus-devlet yapılarının aşınması, yaşam tarzlarının 'Amerikanlaşması' gibi 'olumsuz bir süreç' olarak alımlanması arasında ayırım yapmak mümkündür. Bunun yanında, 'heterojenleşme' (ayrıklaşma) olarak anılan küreselleşme temasının olumlu ve olumsuz alımlanma biçimleri de söz konusudur: Küreselleşmenin heterojenleşmeyi doğurmasına olumlu yaklaşım, farklılığın, ötekinin, yerelliğin kendini ifade etmesinden, temsil olanağına sahip olmasından dolayı; olumsuz yaklaşım ise, ulusal-yerel kimliklerin, yaşam tarzlarının, otantikliğin yerinden edilmesi, küresel kültüre eklemlenmesi veya ulus-devletlerin farklılık söylemlerince tehdit edilmesinden kaynaklanmaktadır" (Taylan, Arklan, 2008: 87).

"Küreselleşmeyi salt finans düzen gibi büyük sistemlerle ilgili bir şey olarak görmek yanlıştır. Küreselleşme sadece 'orada', bireyden uzak yerlerde olan şeylerle ilgili değildir. Küreselleşme aynı zamanda 'burada' fenomeni olup yaşamlarımızın mahrem ve kişisel yönlerini de etkilemektedir" (Giddens, 2000: 24). "Küreselleşme kavramının en çarpıcı özelliklerinden biri, olası etkilerinin çok sayıda ve çeşitli olduğu izlenimini vermesidir. Küreselleşme, yalın toplumsal gerçekleri oldukça aşan spekülasyonlar, varsayımlar, güçlü toplumsal imgeler ve metaforlar üretme kapasitesiyle olağanüstü doğurgan bir kavramdır" (Tomlinson, 2004: 13). Bu doğurgan yapısıyla küreselleşme, 21. yüzyılda gündelik yaşamın başlıca unsurlarından biri haline gelmiştir: Düşünme biçimimizden tüketim alışkanlıklarımıza dek tüm günlük pratiklerimize sızmıştır. Çünkü "modern kültürün merkezinde küreselleşme, küreselleşmenin merkezinde de kültürel pratikler yatmaktadır" (Tomlinson, 2004: 11).

Artık bireyler, sınır ötesinde üretilen kıyafetleri giymekten öte, beğenilerini oralarda birilerinin tasarladığı moda anlayışına ya da yaşam ve düşünce biçimlerine göre şekillendirmekte; medya yoluyla kendisine sunulan bir rol modeli, bir stil ikonu aracılığıyla da sahip olduğu özgül kültürel biçimi küresel etkileşim potasında erimeye mahkûm etmektedir. Yaşanan bu sürecin sonunda gelinecek noktaysa, düşünce ve yaşam biçimlerinden, moda ve eğlenceye değin kültür üretim sistemlerince üretilen hazır kültürel ürünlerin insanı maddi ve manevi bir atalet içine soktuğu, hatta edilgenleştirdiği

'yeni dünya vatandaşlığı'dır. İnsanların hem bireysel hem de kolektif olarak, birbirleriyle iletişim kurarak yaşamlarını anlamlandırmak için kullandıkları tüm kültürel pratikler, gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla ilgi çekici birer medya malzemesine/içeriğine dönüştürülerek küresel dolaşıma sokulmakta; süreç sonunda da kültür ve küreselleşme arasında karşılıklı küresel bağlanmışlığın hızlı bir yoğunlaşması yaşanmaktadır (Tomlinson, 2004: 12).

Küreselleşme ve kültür arasındaki bu yoğunlaşmanın baş aktörünün medya olması hiç de şaşırtıcı değildir. Bu durum, kaçınılmaz şekilde iletişimin doğasının bir sonucudur. Çünkü iletişim, sadece insanın fiziksel varoluşunun değil, aynı zamanda toplumsal varoluşunun da zorunlu koşuludur ve toplumda hiçbir insan faaliyetinin gerçekleşmesi ve bu faaliyetin içeriğinin doldurulması iletişim kanalları olmaksızın sağlanamaz. Bu bağlamda iletişim, yaşanmakta olan çağın koşullarına uygun olarak sosyalleşen insanın toplum içinde kendisini yeniden üretmesinin ifadelerinden biridir ve tüm diğer ifade biçimlerinde de vardır. Küreselleşen kapitalist üretim-tüketim ilişkileri açısından ele aldığımızda bu sosyalleşme gönül rızasıyla gerçekleşmekten çok, egemen iletişim araçlarıyla yayılan ve sistemin devamlılığını amaçlayan, üretilmiş mesajlar vasıtasıyla kaçınılmaz bir zorunluluk şeklinde gerçekleşmektedir. Ekonomik küreselleşmeye paralel olarak gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde kitle iletişimi, kitle iletişim araçlarını, yani medya gücünü elinde bulunduran iktidar odaklarına, (bireylerin düşünsel evrenleri de dâhil olmak üzere) toplumsal yapıları istenen amaca uygun şekilde biçimlendirmeyi sağlayan gerekli her şeyi kurma, sürdürme, geliştirme, dönüştürme ve içeriğini belirleme imkânını veren çok önemli bir silaha dönüşür (Erdoğan, 2011: 48). Günümüzde küresel medya faaliyetleri, küreselleşmenin yayılmacı politikasına paralel ve yukarıda çizilen amaca uygun olarak yürütülmektedir. Egemen medya dili/söylemi aracılığıyla küresel toplum mimarisinde, toplumlar arasındaki ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel bütün sınırlar kaldırılmakta, birbirlerinden daha kolay ve daha hızlı şekilde haberdar olabilen toplumsal yapılar, evrensel geçerliliği olanla zorunlu bir etkileşime girip yepyeni, eriyik (homojen) bir bütünlük oluşturmaktadırlar. Bu süreçte, her dünya vatandaşına eş zamanlı ve ortak bir dille seslenmek zorunda olan küresel medya, yaygın hedef kitlesini tatmin için de bilgiyi, haberi/enformasyonu, kültürü eğlenceye dönüştürerek ya da eğlenceye

bulayarak geniş halk kitlelerine sunmaktadır. Bu nedenledir ki dünya, aynı anda, derinliği olmayan aynı şeyleri tüketir hale gelmiştir.

Televizyonla başlayan ve bugün dijital çağın lokomotifi olarak görülen internetle zirvesine ulaşan iletişim teknolojileri, enformasyona ticari bir endüstri hüviyeti kazandırmış, söz konusu bu teknolojilerle sunulan/dolaşıma sokulan görsel-işitsel her türlü veri, eğlencenin üst-ideoloji olarak benimsenmesini sağlamıştır. Kitle iletişimin dijital teknolojilerle nitelik bakımından çeşitlendiği ve inanılmaz boyutlarda yaygınlaştığı günümüzde, kültürel alanda yeni zihniyet ve söylemlerin yerleşmesine de zemin hazırlanmıştır (Güneş, 2006: 30) . Sözlü ve yazılı kültürün bir çırpıda saf dışı bırakıldığı, toplumların kültür üreticileri tarafından kitlesel olarak programlanmış simülasyonlar, imgeler, mitoslar peşinde sürüklendiği 21. yüzyılda "görsellik" her şeydir. "'Görünüyorum, öyleyse varım' felsefesinin egemen olduğu küresel medya çağında, teknolojiyle yüceltilmiş kitle iletişimiyle yapılmak istenen şey: değişik bir dünya, telafi edici bir gerçeklik, teknik manipülasyonla duyguları kandıran gerçeklik görünümleri yaratıp bireylerin 'katıksız gerçeği' hiçbir zaman keşfedemeyecekleri, egemenlerin hegemonik dilinin boyunduruğunda kurulu düzenin/sistemin devamlılığının esas olduğu yapay bir evren, yapay bir kültürel iklim yaratmaktır (Şimşek, 2006: 68).

Kuşkusuz ki küresel işleyiş içerisinde medyanın dünya hakkında daha çok bilgi edinmemizi sağladığı doğrudur. Ancak söz konusu bu dünya egemen-bağımlı ilişkisinin temellendiği ve sürdürülebildiği sanal bir dünyadır; kurgusaldır ve manipülatiftir. Küresel medya, kitleye sunduğu/dolaşıma soktuğu enformasyonu tek tek bireyler olarak nasıl anlayacağımıza dair 'anlamlandırma formatları'nı da beraberinde verir. Küresel medya, kitlesel ve popüler olanın yaratıcısı ve kültürel savunucusudur. Söz konusu bu kitlesel ve popüler kültürün gerisinde, insanı insan yapan bilgi yerine, insanı egemen sistemin kölesi yapan, imgelerle, ikonlarla, simülasyonlarla donanmış yaygın kanaatler vardır (Güneş, 2006: 32).

"Video, etkileşimli ekran, multimedya, internet, sanal gerçeklik: Günümüzde, karşılıklı etkileşim bizi her yandan tehdit ediyor. Her yerde mesafeler birbirine karışıyor, her yerde mesafeleri ortadan kaldırılıyor: Cinsiyetler arasında, zıt kutuplar arasında, ekrandaki sahneyle evdeki salon arasında, eylemin

başkahramanları arasında, özneye nesne arasında, gerçekle gerçeğin sureti arasında"... (Baudrillard, 2001: 129).

Sahip olunan özgül kimlik, tanım ve yapı bağlamında birbiriyle uyumsuz görünen her şeyin gerek yapısal gerekse de kavramsal anlamda iç içe geçtiği bugünün küreselleşen dünyasında, 'imge' ile 'gerçek' arasındaki ilişkinin bugün geldiği nokta, gerçeğin kabul edilmemesi değil, en son teknolojilerin kullanıldığı kitle iletişim araçları vasıtasıyla imgenin, gerçeği yeniden tanımlamak, onu yeni baştan üretmek biçiminde kullanılmasıdır (Şimşek, 2006: 68). Bugün medya aracılığıyla küresel dolaşıma sokulan imgeler, kullanılan teknik ve estetik öğeler aracılığıyla gerçeklerinden daha etkileyici, daha parlak ve daha ideal bir dünyayı temsil etmektedirler. Denebilir ki, bakışın iktidarı, dolaşıma sokulan her imgede güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir (Sayın; 2003: 13). İnanılmaz boyutlarda bir imge enflasyonunun yaşandığı modernizm sonrasındaki süreçte, bütünüyle insan yapısı olan ve derin felsefi anlamlar yerine, işaret ettikleri nesnelerle özdeşleşen görsel imgelerin küresel medya dilinde giderek ağırlık kazanmasının altında yatan neden, ekonomik küreselleşmenin önündeki en önemli direnç noktaları olan 'ulusal-özgün kültürleri', eğlence gibi üst bir ideolojiyle harmanlanmış görsel-işitsel anlatılarla imge bombardımanına tutup tek bir potada (küresel kültür potasında) eriterek, bu direnç noktalarını edilgen, etkisiz kılma çabasıdır. Tüketim kültürünün de küresel hale gelmesiyle birlikte, bugün kitle iletişim araçları, bilgi, aynı zamanda imge satarak, yayarak toplumların motivasyon potansiyelini yönlendirme haklarını ellerinde tutmaktadırlar. İzleyici, hiç farkına varmadan başka kültürlerin hayat standartları, yaşam biçimleri, birbirleriyle olan ilişkileri, davranış kalıpları, sosyal sorunları ve tüketim alanları konusunda bilgilerle donanmaktadır (Rigel: 1993: 172).

Bireyler, küresel kapitalizme hizmet etme görevini layıkıyla yerine getirmeye çalışan medyanın sundukları ile hayal dünyalarında "mış gibi" yaşayarak, yaşam tarzlarını sunulan yaşamlarla örtüştürmeye çalışmaktadırlar. Medyanın küreselleşmeyle birlikte izleyicilerini, dinleyicilerini ve okuyucularını uyutmaya başlaması da habercilik mesleğinin yara almasının en önemli nedenlerinden birisidir. Medyadaki yapısal dönüşümler ve sermayenin de etkisi sonucunda gittikçe daha güçlü olan medyanın mesajları ise giderek daha da güçsüzleşmektedir. Basından medyaya geçişle, eleştirel teorisyenlerin yarım yüzyıl önce vurguladığı gibi bir endüstriye dönüşen medya

kuruluşları, küreselleşmenin ideolojisini yayan aygıtlardan birisi haline gelmiştir. Küresel kapitalizmin ideolojik bir aygıtına dönüşen medya, 1940'lı yıllarda başlatılan ve sosyoloji ve psikoloji bilimlerini kendisine referans alan (kitle iletişimsel) 'etki' araştırmalarıyla, küreselleşme kültürü içerisindeki bugünkü etkin konumunun altyapısını hazırlamaya başlamıştır. Bu çalışmalarla, öncelikle insanlar her şeyi sünger gibi emen ve otomatik olarak uygun cevap veren yansıtıcılar yerine, her şeye tercihli olarak yaklaşan veya ondan kaçınan, tercihli olarak karar veren ve davranan bireyler konumuna yükseltilmişlerdir. İlk bakışta oldukça doğru görünen bu açıklamanın altında yatanlarsa, gerçeğin hiç de sanıldığı gibi olmadığını göstermektedir. 1960'ların başında 'Kullanımlar ve Doyumlar' yaklaşımıyla mesajı gönderenin etkisi yok edilmiş ve 'kendi balını ve zehrini seçen aktif izleyici' tezi ortaya atılmıştır. Böylelikle de küresel kapitalizm, iletişim ve sosyoloji alanlarında dikkatleri “üreten” üzerinden “tüketen” üzerine çekerken, aynı şey, edebiyat, dil bilimi, göstergebilim ve kültürel incelemeler alanında yapısalcılar ve post-yapısalcılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Kendinin üretmediğini tüketen izleyici/okuyucu, kendi dünyasını kendisi özgürce ve aktif bir şekilde inşa eden aktör, alımlayıcı, okuyucu, izleyici yapıldı. Sonuç olarak da 'sömürülenin tüketim demokrasisini gerçekleştiren egemenliği' fikri yaygın dolaşıma sokulmuş oldu. Kaynak ve içerik seçiminde, içeriğe anlam vermede, görünüşte insan özgür tercihler ve biricik anlamlandırmalar yapar görünmekle birlikte; aslında, insan bir toplumda tarihsel olarak var olan örgütlü maddi ve düşünsel çıkar ve ilişki ağları içinde seçim yapar. Özgür iradesi, toplumda var olanla ve toplumdaki pozisyonuyla çerçevelenmiştir (Erdoğan; 2011: 78-79).

Bugün küresel medyanın yegâne amacı, dünyayı enformasyon olarak üretmek ve bu enformasyona, medya patronlarının ve yakın ilişkide oldukları ekonomik ve siyasi erkin çıkarları doğrultusunda bir anlam kazandırabilmektir. Her şeyi salt bir görüntüye indirgeyen, yaşanan olguya özgül kimliğini veren gerçekliği kurgusal bir mantıkla deforme edip kötüye kullanan günümüz medyasının (özellikle de televizyonun ve internetin) gerçek dünyayla olan bağlantısı kesilmiş; kendi evreninde, anlamdan yoksun, yalnızca bir gösteren olarak, sahip olduğu etik statüsünü kaybetmiştir. Küresel kapitalizm, meta değeri taşıyan her şeyi kendisine tabii kılmak için, içeriği ve alt metni önceden hazırlanmış gösterge ve görüntüleri medya aracılığıyla insanlığa sonsuz bir döngü içerisinde sunmaktadır. Küreselleşmenin en önemli ideolojik aygıtı durumundaki

medya, kendisine yüklenen bu görevi, gerçeği kamufle ederek ve yüzüne egemen bir küçümseme takınarak, gerçek dünyayı reality-show biçimine sokarak ve en önemlisi de ileti hakkındaki soru ve cevaplara el koyarak yerine getirmektedir (Baudrillard, 2001: 139-141).

2.4. Medya Eleştirisi Yapmak

Kitap, yazılı basın, radyo, televizyon, sinema ve günümüzde internet/bilgisayara uzanan bir gelişim süreci yaşayan modern kitle iletişim araçlarıyla birlikte, geçmişte herhangi bir teknolojiyle aracılanmadan işleyen 'belirli kişilere belirli mesajlar gönderme sistemi', artık mesajlarını geniş halk kitlelerine, yani kamuya yöneltme imkânına sahip olmuştur. Endüstri devriminin getirdiği yeni tip kapitalist toplumsal örgütlenme biçiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan 'mesajların kitlesel üretimi ve dağıtımı için teknolojik araçların aracılanması' süreciyle birlikte kitle iletişimi, Gerbner'in bir kez daha yineleyeceğimiz yorumuyla, kurumsallaşmış kamusal kültürleşmenin, yüz yüze ve diğer kişisel olarak dolayımlanan etkileşimin sınırlarının ötesine geçmiştir. Kitle iletişimi artık, sanayileşmiş modern toplumda kamusal mesajların en geniş biçimde paylaşılan sürekli akışının teknolojik ve kuramsal temelli kitlesel üretimi ve dağıtımı olarak tanımlanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının 20. yüzyılda popüler kültürel hâkimiyet kazanması, insani meselelerde önemli bir süreğen dönüşümü temsil ederken, sanayi devriminin ve devam eden süreçte enformasyon toplumu, küreselleşme ve tüketim toplumu gibi olguların etkisini kültürel alanda yaygınlaştırmıştır (Gerbner, 2005: 92- 93).

UNESCO'nun 1980 tarihli McBride Raporu'nda demokratik toplumlarda kitle iletişim araçlarının işlevleri sekiz ana başlık altında sıralanmıştır.

1. Kitle iletişim araçları haber ve bilgi sağlar. Kitle iletişim araçları, toplumun habere, bilgiye ve fikre ulaşmasını, haberin derlenmesini ve yayılmasını sağlar.
2. Kitle iletişim araçları bireylerin toplumsal hayatın parçası haline gelmelerine katkı sağlar; toplumsallaşmanın motor güçlerinden biridir. Haber kaynağı olan medya, bireylerin aynı konular hakkında bilgi sahibi olmasını, ülke sorunları karşısında benzer duyguların ve düşüncelerin paylaşılmasını sağlar.
3. Kitle iletişim araçları toplumsal amaçları açıklayarak, özendirerek, bireyin bu amaçlar etrafında çaba sarf etmesini sağlar, yani güdüler.

4. Kitle iletişim araçları tartışma ortamı hazırlar. Böylelikle, toplumsal değerlerin ve amaçların belirginleşmesine yardımcı olur. Tartışmalar sonucunda varılacak ortak amaçsa, fertleri bu doğrultuda harekete geçirir.

5. Kitle iletişim araçları, hedef kitlenin bilgi ve eğitim düzeyinin yükseltilmesinde görev üstlenir.

6. Kitle iletişim araçların kültürün tanımı ve geliştirilmesinde, kültürel mirasın korunmasında önemli misyon oynar.

7. Kitle iletişim araçları toplumsal hayat içerisinde bulunan bireylere iyi vakit geçirme, onları eğlendirmede katkıda bulunur.

8. Son olarak, kitle iletişim araçlarının bütünleştirme fonksiyonu vardır: Diğer tüm özellikleriyle birlikte kitle iletişim araçları, toplumdaki bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri geliştirir; bireylerin karşılıklı anlaşması ve uyumu içerisinde bir yaşamı ortamı doğurur ve sonuç olarak da bütünleştirici yön ortaya çıkar (Duman, 2009).

Kitle iletişim araçlarının yukarıda belirtilen işlevlerine ek olarak, 'demokratikleştirme işlevi' de önemli fonksiyonlarından biridir. Modern toplumlarda, 'dördüncü kuvvet' olarak yasama, yürütme ve yargı erkinden sonra gelen medya, diğer üç kuvvetin halk adına denetimini sağlayarak, toplumsal düzen ve demokrasi açısından çok önemli bir görevi yerine getirmeye çalışır. Bu açıdan bakıldığında, sağlıklı bir işleyiş modelinin oturtulduğu (özellikle Batılı) ülkelerde medya, demokrasinin göstergesi ve aynı zamanda teminatı olarak kabul edilmektedir. Bu görüşe göre, demokratik sürecin vazgeçilmez ögesi olarak medya en başta, bireylerin üyesi oldukları ulusal-siyasal yapı içerisinde birer vatandaş olarak demokratik haklarını kullanabilmeleri için gerekli olan enformasyonu sağlar. Böylelikle bireyler, medya aracılığıyla elde ettikleri enformasyonla olayların yorumlanmasına katılabilmekte, toplumsal gelişimi ve siyasal tercihleri etkileyen tutumlar edinebilmekte ve gerektiğinde de eyleme geçebilmektedirler.

Ancak günümüzde, özellikle de 1980 sonrası süreçte medyanın ekonomi politik yapısında yaşanan gelişmelerle, medyanın dördüncü kuvvet olma gücünü ve demokratikleştirici işlevini ne kadar yerine getirdiği ciddi şekilde tartışılmaktadır. Her ne kadar insanlığın ulaştığı uygarlık düzeyinde medya önemli bir araç olsa da, "toplumsal yaşamın her kesimine girerek insan beyninin gözeneklerine işleyen medya, menzili sınırları aşan ve dolayısıyla da dünyayı küçülten etkin bir güç, silahtır da aynı

zamanda. Kapitalizmin elindeki işlevselliğiyle modern hayatın en büyük ve en 'sevimli/çekici' canavarı özelliğini kazanan medya, insanlık açısından yeni bir kirlenme ve dejenerasyon aracıdır. Chomsky'nin değişiyse, kitleleri 'gerekli yanılsamalar'la aldatarak rızanın üretilmesini sağlayan medya, kapitalizmin elinde 'King Maker/Kral İmalatçısı' olmuştur" (Arhan, Demirer, Hozatlı, Orhangazi, Özbudun, 1999: 26). Bu noktada da 'medya ve bireyin onun karşısındaki özgürlüğü' tartışmaları gündeme gelmektedir. Bu tartışmanın gerisinde, tarihsel süreçte kitle iletişim araçlarının işlevlerine ilişkin ortaya konan çeşitli yaklaşımların izleri görülmektedir. Bu yaklaşımları dört grupta toplayabiliriz: Otoriter Yaklaşım, Liberal Yaklaşım, Toplumsal/Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı ve Sosyalist/Komünist Yaklaşım. Bunlara bir de Gelişmeci Yaklaşımı eklemek mümkündür. Kitle iletişim araçlarının toplumdaki işlevleri ile ilgili en eski ve klasik yaklaşım, monarşik dönemlerde (krallık, imparatorluk) ve kilisenin etkisinin yoğun olarak hissedildiği ve gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçlarının yeni doğmaya başladığı 16. yüzyıl Avrupa'sında görülen 'Otoriter Yaklaşım'dır. Bu yaklaşıma göre, dönemin genel sistem yapılarına bağlı olarak, kitle iletişiminin yapılması da otoriter sistem biçiminde olmuştur. Bu sistemde kitle iletişim araçlarının genel yayın politikası mevcut siyasal yetke tarafından belirlenir. Gazeteciler siyasal yetkeden izinsiz, kendi istedikleri gibi içerik üretimi yapamazlar. Gazeteler özel kişilerin mülkiyetinde bile olsa, siyasal yetkenin istekleri dışına çıkamazlar ve toplumun egemen ahlaki ve siyasal değerlerine aykırı yayın yapamazlar. Bu sistemde özdenetim ve sansür her koşulda meşrudur (Güngör, 2013: 339-340).

18. yüzyılda toplumsal gelişmelere koşut olarak, kapitalizm içerisinde doğan 'Liberal Yaklaşım'ın temelindeyse, kapitalist sistemin kurum ve örgütlerinin yapılmasında devletin ve ekonominin birbirinden ayrı tutulması, birbirlerine müdahale etmemeleri ilkesini benimseyen ve ekonominin devletten bağımsız özel mülkiyet ilişkileriyle yönlendirilmesini öngören liberal düşünce vardır. Kitle iletişim de bu anlamda özel sektörün işleyiş alanı içerisinde kabul edilir. Bu doğrultudaki yapılanmanın ilk izlerini, 17. yüzyılda özel mülkiyet ilişkisi içerisinde yapılan matbaa işletmelerinde görmek mümkündür. Liberal yaklaşıma göre, kitle iletişim kuruluşları herhangi bir ön izin almaksızın kurulabilir; isteyen herkes, herhangi bir koşul olmaksızın iletişim mesleğini seçebilir; kitle iletişim kurumu basım ve yayım işini

herhangi bir baskı altında kalmaksızın gerçekleştirebilir; kişilerin özel alanını, devlet ve ülke çıkarlarını ihlal edici yayın yapmamak koşuluyla kitle iletişim kurumları sistemin işleyişine yönelik her türlü eleştiriye özgürce yapabilirler (Güngör, 2013: 340).

20. yüzyılın ortalarında ABD’de ortaya çıkan 'Toplumsal/Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı' ise, Liberal/Özgürlükçü Yaklaşım içerisinde doğan ve ona bir tepki olarak gelişen bir yaklaşımdır. Özellikle de ABD’de 1920’lerin ortalarından itibaren yapılmaya başlanan kitle iletişim araçlarının etkilerine dönük araştırmaların ve Hitler Almanya’sında yürütülen propaganda kampanyalarında basının etkin kullanılmasının sonuçlarının, bu yaklaşımın doğmasında önemli etkileri söz konusudur. Bu yaklaşımın esas aldığı temel görüş, kitle iletişim kurumlarının kapitalizmin diğer ticari amaçlı sektörlerinden farklı olduklarıdır. Buna göre, insanların gündelik yaşamlarındaki ihtiyaçlarını karşılayan tüketim materyal ve hizmetlerine yönelik üretim yapan sektörlerin aksine, kitle iletişim ortamında yapılan üretim, insanların beyinlerine ve bilinçlerine yöneliktir ve kitle iletişim kuruluşlarının kapitalizmin serbest rekabet ve ticari kazanç ilkeleri üzerine kurulması kamu yararı açısından sakıncalıdır. Bu yaklaşım, medyanın kamusal işlevi bulunduğu ve bu noktada topluma karşı sorumlu olması gerektiği düşüncesiyle, liberal yaklaşımda ortaya çıkan - reklam olgusunun medya üzerinde artan etkinliği, medya sahipliğinin tekelci bir yapıya bürünmesi, medya gücünün az sayıdaki medya patronlarının ekonomik ve siyasi çıkarları için kullanılması gibi - aksaklık ve eksiklikleri giderecek bir yapılanma modeli ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yaklaşımın ilkelerine göre, kitle iletişim kuruluşları kendi işleyiş kurallarını kendileri belirlemeli, haberde nesnellik, doğruluk, tarafsızlık ilkelerine bağlı olmalı; kültürün ve sanatın geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına katkı sağlamalı; toplumsal huzuru korumak amacına dönük olarak şiddet ve suç içerikli yayınlara yer vermemeye özen göstermelidir (Güngör, 2013: 341).

20. yüzyılda Karl Marks’ın komünizm doktrinine uygun olarak ortaya çıkan Sosyalist/Komünist (ya da diğer bir adıyla Marksist) Yaklaşım’ın, sosyalist düzendeki uygulamalarına baktığımızda, kitle iletişim araçlarının siyasal iktidarın, sosyalist partinin yanında yer alarak, sosyalist düşüncenin yerleşiklik kazanmasına yardımcı olan bir yapıda işlevsellik kazandıkları görülmektedir. Özel sektörün olmadığı bir ortamda, kitle iletişim kuruluşları da doğal olarak kamu kuruluşları statüsüne sahiptirler. Bu yaklaşımda, kitle iletişim araçlarının işçi sınıfı adına ideoloji ve kültür üretimi

yapmaları; özünde sınıfsız bir toplum öngören sosyalist sistemde toplumdaki farklı görüşleri yansıtmamaları; kolektivist düşünceyi yaymaları ve bu doğrultuda bireysel görüş ve temsillere yer vermemeleri esastır (Güngör, 2013: 342). Uygulamada oldukça otoriter ve antidemokratik olan bu yaklaşımın medya tarihi açısından asıl önemiye, Ortodoksi Marksizm'den ayrılıp dünya üzerindeki yerleşik düzende asıl egemen güç olan kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin (özellikle de Batı dünyasında) toplumların sosyal ve kültürel yapılarında yarattıkları tahribatı sorunsallaştıran, kitle iletişimini kültür ve ideoloji ekseninde ele alan Avrupalı Neo-Marksist düşünürlerin (yani Avrupa Sosyalizmi'nin) kitle iletişimi ve medyanın egemen dili/söylemi üzerine geliştirdikleri 'eleştirel yaklaşım'ın doğmasına öncülük etmesidir. Bu yönde gelişen Neo-Marksist Yaklaşım'a göreyse iletişim sorunu (dolayısıyla da kitle iletişimi) (1) üretim, dağıtım, dolaşım ve tüketimin doğası ve ilişkileri ve (2) ideoloji, bilinç yönetimi, egemenlik ve bireysel ya da toplumsal mücadele bağlamında ele alınmalıdır. Bu yaklaşım, başta ideoloji ve üretim ilişkileri arasında bağ kurmuş ve kültür/bilinç endüstrilerinin yapılarıyla ideolojik egemenliği ilişkilendirmişlerdir. Lukacs, Frankfurt Okulu, Gramsci, Althusser, Kültürel İncelemeler vb.lerini bu yaklaşım içerisinde sayabiliriz (Erdoğan, Alemdar, 2010: 196-197).

Bu yaklaşımlara ek olarak bir de Gelişmeci Yaklaşım'a değinmek gerekmektedir. Buna göre, azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler kitle iletişimi açısından da sömürgeci ülkelerin tehdidi altındadır ve bundan kurtulmalarının yolu da her ülkenin kendi iletişim kurum ve araçlarına sahip olmasıdır. Ancak her ülkenin ekonomik kalkınmışlık düzeyinin, siyasal ve toplumsal yapılarının, dolayısıyla da kültürel iklimlerinin birbirinden farklı oldukları göz önünde bulundurulduğunda, her ülkenin kendisine uygun bir kitle iletişim yapılanmasına gitmesi daha doğrudur. Böylece her bir ülkenin, kendi gelişme ve kalkınma politikalarını oluşturmada ve uygulamada kitle iletişim kurumlarının da desteğini alabilmesi sağlanmış olacaktır (Güngör, 2013: 342).

Kitle iletişim araçlarının işlevlerine yönelik sırayla ele aldığımız yaklaşımların da ışığında önemli bir gerçek ortaya çıkmaktadır: Demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işletilmesinde en temel görevlerden biri medyaya düşmektedir. Demokratik bir sistemde sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gereken medya, her türlü düşüncenin kendisini özgürce ifade edebilmesine imkân vererek kamuoyunun serbestçe oluşumuna

katkı sağlamakla görevlidir. Ancak günümüzde yaşanan süreçte, elde medyanın bu işlevini yerine getirmekten daha çok, örgütsel yapısının ekonomik ve siyasal çıkarlar çerçevesinde şekillendiğine ve işlevselliğinin de bu amaçla kullanıldığına dair veriler bulunmaktadır. Bu noktada bir diğer tartışma gündeme gelmektedir: Medya-ideoloji ilişkisini ve medyanın ekonomi politik yapısını sorgulamak.

Medyanın işlevlerinin ideolojik çıkarlar çerçevesinde şekillendiği ve bu amaçlar doğrultusunda kullanıldığına dönük sorgulamaların ve tartışmaların temelinde, kitle iletişiminin ve kitle iletişim araçlarının, yani kısaca medyanın işlevlerini kültür ve ideoloji ekseninde ele alan 'Neo-Marksist Okullar'ın düşünceleri vardır. Bu yöndeki eleştirel yaklaşımlarda medyanın 'ideolojik işlevi' ön plana çıkmaktadır. İdeoloji kavramı üzerinde duran Louis Althusser, devletin baskı aygıtı ile devletin ideolojik aygıtlarını ayırarak, iletişim araçlarını devletin ideolojik aygıtları arasında saymaktadır. Althusser'e göre medya, aile, okul, kilise, sendikalar gibi ideolojik devlet aygıtlarından biridir. Althusser baskı aygıtının tümüyle kamusal alanda zor kullanarak işlediğini, ideolojik aygıtının ise, hem kamu, hem özel alanda, ideolojiyi kullanarak, bilinç yönetimi şeklinde işlev gördüğünü belirtmektedir. İdeoloji hem aygıtın kendisinde hem de pratiğinde vardır. Devletin ideolojik aygıtları maddi bir yapı olarak kendi içindeki ideolojik oluşumları topluma çıktı olarak, sözgelimi kitle iletişim araçlarından 'haber/enformasyon' olarak verirler. Althusser'e göre ideolojilerin kendileri değil taşıyıcıları olan ayinler, dini törenler, toplantılar, kitle iletişim araçları, kitaplar, gazeteler, filmler, televizyon programları, radyolar vb. sürekli'dir. İdeoloji belirli taşıyıcılara, özellikle de kitle iletişim araçlarına, adeta otomatik olarak yüklenmiştir. Onlarla birlikte vardır. Çünkü ideoloji onların pratiğinin içindedir. Gelenekler, görenekler, din ve öteki toplumsal alışkanlıklar, kitle iletişim araçları yaşadığı sürece ideolojiler de yaşar. Dolayısıyla ideolojinin bir dönemi bir başka döneme bağlaması ideolojik gerçeklikten ziyade ideoloji taşıyanlarla ilgilidir. (Kazancı, 2006: s. 75-85).

Medyayı ideolojik bir aygıt olarak gören yaklaşıma göre, diğer ideolojik aygıtlar gibi medyanın da yabancılaştırıcı etkinliği söz konusudur. Hegemonik bir kurum olarak medya, toplumsal egemenlik ilişkileri ve sermaye tarafından biçimlendirilen egemen diliyle, geniş halk kitlelerine yaydığı imajlar, mitler ve uydurularla modern insanı yabancılaştırıp toplumsal ve ekonomik sürecin var olan gerçek boyutlarını onlardan gizler, kimi zaman da ideolojik yanılsamalarla sistemin kendisini yeniden üretmesini

sağlar. Medya, dışımızdaki dünyada olup biteni bizlere aktarırken pasif değil, aktif bir aracı rolü oynar. Medya bilgileri yorumlar, yeniden üretir, kurgular ve kendi gerçeği olarak tüketicilerine sunar. Medya tüketicileri de bu süreçte, zihinlerinde, duygusal evrenlerinde hayatın gerçekliğine ilişkin algıları, imgeleri, düşünceleri ve duygularını oluştururlar; medya tarafından yeni kişiliklerine büründürülürler. Bugünün medyası, toplum denetleyip düşünsel hayatı belirlerken, 'yanlış bilinç' yapılanmasını zihinlerde inşa eden bir baskı aracıdır gerçekte. Egemen medya anlayışının bilgiyle olan ilişkisi, insanın kendine ve tüm doğal çevresine yabancılaşmasını destekler tarzdadır. Bu bağlamda medya, toplumsal dolaşıma soktuğu bilgiyi çarpıtarak, onu egemen dille yeniden kurgulayarak, sıradan insanlardan gizler. Medyanın yanlış bilinç yönlendirmesiyle bilgiye ve onun (tarihsel, kültürel, ekonomik, siyasal vb.) bağlamlarına erişimi engellenen insan, dolayısıyla da insanlığın binlerce yıllık birikiminden ve geleneğinden de koparılıp yalnızlaştırılmıştır. Yalnızlaşan birey, egemen medya söylemiyle bugünü ve anı eğlenceye bulanmış bir mantıkla, edilgen bir biçimde yaşarken, geçmişsiz ve geleceksiz bir hayatın ortasında yolunu kaybetmekte, kendini yeniden var etme konusunda güçlük çekmektedir. Medya, yaşadığımız hayatın 'mutlak ve tarihsiz' olduğunu söylerken, 'yeni bir hayat'a yönelik düşlerimizi de gölgelemektedir. Medyatik evrende insan artık özne değil, tarihsel bilincini yitirmiş bir nesnedir (Yılmaz, 2007: 227).

Medyanın bir diğer ideolojik işlevi de 'manipülasyon'dur. Medya, resmi ideolojinin bir mücedele alanı olarak, devletin sömürü ve baskı politikalarını meşrulaştırması için, yanlış bilgilendirmeye dayalı ideolojik manipülasyonun birincil uygulayıcısı/icracısıdır. Medyanın ideolojik manipülasyonunda en önemli boyut, 'bilgilendirmeme' yöntemidir: Bilgilendirmeme, öncelikle gerçeğe medyada yer vermeme biçiminde kendini gösterir (Arhan, Demirer, Hozatlı, Orhangazi, Özbudun, 1999: 31-32). Medyanın manipülatif özelliğine yapılan vurgunun temeli, Frankfurt Okulu düşünürlerinden Adorno'nun endüstriyel ortamda üretilen ve kitlelerin tüketimine sunulan kitle kültürünün manipüle edici yanına getirdiği eleştiride yatmaktadır. Kitle iletişim araçları da bu endüstriyel ortamda üretilen ürünlerin kitleler tarafından satın alınmasına aracılık ettiği için, medya da söz konusu bu manipülasyona ortak olur; hatta sahip olduğu teknoloji ve teknikle bu manipülasyonu daha da etkili kılar. Medya aracılığıyla aktarılan imgelerle, toplumda belirli bir imge iklimi yaratılır.

Manipölasyonu etkili kılan ve gerçeğin içinin boşaltılıp bağlamlarından uzaklaştırılmasını sağlayan da söz konusu bu iklimdir. "Medyanın en masum etkinliğinde bile bir ideolojik işlev gören manipölasyon söz konusudur. Gerçekle zihin arasındaki bir evrede biçimlendirme, yönlendirme, estetize etme, başkalaştırma, cazipleştirme ve kurgulama yer almaktadır" (Güneş, 2001: 162). Bu manipölasyon ise var olan sisteme ve topluma ilişkin yeni değerlerin toplumda yerleşiklik kazanması amacına dönüktür ve medyanın manipüle edici özelliğine en fazla başvuranlar da hiç kuşkusuz ki politikacılar. Politikacılar, toplumun gündemini oluşturmasını istedikleri bazı konuları medyanın manipölatif diliyle kitlelere aktararak, onların ilgisini kısa sürede ilgili konuya çekip gerçek gündemi toplumun dikkatinden uzakta tutarlar. "İdeolojik yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiğinde, medya aracılığıyla yabancılaşan ve manipölasyona maruz kalan insanlar, kolay yönlendirilebilmekte ve istenilen düşünce ve davranış kalıbı içerisine kolaylıkla sokulabilmektedir. Özcesi medya, yayınlarıyla insanları farkında olmadan belli bir ideolojik güdülenme içerisine sürüklemektedir. Egemenlerce medyanın eğlence işlevi, izleyicinin dikkatini toplumsal konulardan ve eşitsizliklerden başka yöne çekmek için kullanılırken, enformasyon işlevi ise, dünyaya ilişkin belirli bir bakış açısı oluşturmak, böylelikle de insanları (ve dolayısıyla toplumu) edilgen kılmak için kullanılır. (Burton, 1995: 82-85).

Gerçek anlamda demokrasiden yoksun kapitalist demokrasilerde güç, sermaye ve iktidar ilişkileri toplumsal ve siyasi yaşamın biçimlenmesinde etkilidir. Medya ise bu noktada iktidar, güç ve sermaye sahiplerine hizmet eden bir araçtır. Chomsky, medyanın 'karar verici, fikir dönüştürücü ve değer yaratıcı olduğunu' belirtir ve medyanın, toplumsal denetimin ve egemen değerlerin ve iktidarın yeniden üretilmesinin sağlanmasındaki önemli rolüne dikkati çeker (Ongun, 2013). Bu noktada medyanın bu yöndeki işlevselliğinin temel belirleyenlerden biri olarak, kitle iletişim araçlarının sahiplik yapısı ortaya çıkar.

80'li yıllarla birlikte, medyanın ekonomi politik yapısı kökten değişmeye başlarken, medyanın sahiplik yapısında önemli derecede bir yoğunlaşma yaşanmıştır. Bu yıllarda medya şirketlerinin büyük çoğunluğu çeşitli holdinglerin, aile şirketlerinin mülkiyetine geçmiştir. Örneğin, 1983 yılında ABD'deki elli dev firma her türlü kitle iletişim aracına sahipken, bu sayı 1990 yılında sadece yirmi üç firma ile sınırlı kalmıştır. TESEV bünyesinde hazırlanan 'Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi'

raporuna göre de 2011 yılında Türkiye'deki tüm medya sahipliği on yedi grup tarafından paylaşılmaktadır. Medyanın piyasa sistemi ile daha fazla bütünleşme yönündeki eğilimleri, medyanın tekelleşmesini ve bir şirketin bir veya daha çok sayıda gazete, TV ve radyoya sahip olması anlamına gelen çapraz mülkiyeti arttırmıştır. Bir yandan büyük medya kuruluşları, medya dışı alanlarda da yatırımlarını artırırken, diğer yandan medya dışı kuruluşlar da medya alanında güçlenmektedirler. Örneğin, ABD'nin en büyük kuruluşlarından biri olan ve silah üretimi ve nükleer güç alanında da yatırımları bulunan General Electric (GE) ülkenin en önemli medya organlarında birisi olan NBC'yi bünyesinde barındırmaktadır. Yine Türkiye'den bir örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin en önemli haber ve finans kanallarından olan NTV ve CNBC-E'nin sahibi Doğu Grubu, aynı zamanda ülkenin en büyük bankalarından biri olan Garanti Bankası'nın da sahibidir. Bu medyaların, sahipleri olan holdinglerin diğer faaliyetlerine yönelik - olay ya da haber doğru ve sarıh olsa bile dahi - olumsuz bir haber yapma imkânları yoktur (Ongun, 2013).

Görülmektedir ki, küresel medya, egemen anlatı dilini kendi politik çıkarlarını sürdürmek için inşa eden az sayıdaki zengin şirket ya da birey tarafından kontrol edilmektedir. İletişim endüstrisinde kontrolün, sayıları giderek azalan büyük şirketlerin eline geçmesiyle artan yoğunlaşmada, birbiriyle ilişkili üç süreç söz konusu olmaktadır. Bu süreçler, yatay ve dikey bütünleşme, çeşitlenme ve uluslararasılaşmadır. Yatay bütünleşmede, şirketler belirli bir alt sektörde birden fazla ürünle/kuruluşla o sektördeki farklı hedef kitleleri ve dolayısıyla piyasayı kontrol etmeye çalışırlar. Dikey bütünleşme, hammadde kaynağının ya da temel üretim girdilerinin temininden, nihai malın tüketiciye ulaştırılmasına kadar süren üretim zincirinin bütün halkaları kontrol etmeye dönük bir yoğunlaşma sürecidir. Çapraz bütünleşme ile ifade edilen 'çeşitlenme' sürecinde ise, belirli bir araç üzerindeki kontrollerini, birleşme ve satın almalarla güçlendiren büyük şirketlerin, farklı sektörlere el atarak kontrol alanlarını genişletmeleri söz konusudur. Böylece tek bir sektöre bağımlı kalmanın riskleri azaltılmaya çalışılmakta, faaliyet alanları çeşitlendirilerek gelişmelere karşı koruma sağlanmaktadır. Uluslararasılaşma sürecindeyse, medya endüstrileri, yüksek kâr hedefiyle ürünlerini ulusal pazarların yanı sıra, uluslararası pazarlara da satmaktadırlar. Uluslararasılaşmayla birlikte şirket satın almalar, birleşmeler, işbirliği anlaşmaları da yoğunlaşmaktadır (Adaklı, 2006: 36-37).

Küreselleşmenin teknik altyapısını oluşturan medyanın aynı zamanda liberalizmin küresel çapta “rıza üreticisi” durumuna gelmesi, yayınlardaki kaliteyi düşürmesinin yanında kamusal bilinç, yurttaşlık hakları, özgürlük, emekçi sorunları gibi, değer yargılarına karşı ideolojik bir savaş açtığı gözlenmektedir (Girgin; 2000: 135). Gerek şirket evlilikleri, gerekse yatay, dikey ve çapraz tekelleşmeler yoluyla küreselleşme sürecinin en önemli aktörlerinden birisi haline gelen küresel ya da ulus aşırı medyanın söz konusu bu yeni yapılanmasına en çok ihtiyaç duyanlarsa, hegemonya süreci içinde egemen sistemlerinin işleyebilmesi için medyayla işbirliği kurmak zorunda olan Neo-Liberal sağ ideolojiler olmuştur. Uygulamaya konulan deregülasyon politikaları ve özelleştirme çalışmaları sonucunda medya piyasasında devlet tekellerinin yerini özel tekeller almış ve kültür ürünlerini elinde tutan medya sistemi de kitle kültürünün küreselleşmesine çok önemli katkılar sağlamıştır (Sözeri, Güney, 2011: 15).

Medyanın devlet ve şirketler elinden alınarak halk denetimine geçmesini isteyen ve bunun için mücadele veren 'İmmediast' hareketinin öncü ismi Naom Chomsky'e göre: medya, kamunun çıkarlarını değil, devletin ve diğerler şirketlerin çıkarlarına hizmet eder. "Medyanın saldırı ve ayartma ekranı, olası en büyük halk kesimini tutsak almak ve ipnotize etmek üzere düzenlenmiştir. Bu yolla geniş halk kitlelerinin dikkati reklamcılara hurda fiyatına satılırken, sloganlar işe yaramaz şeyler ve manyakça imgelerle altüst edilir. Geçilmez bir medya hendeğiyle korunan devlet birimleri ise savaştan kâr edip ve ayrıntılı bilgiyle kitle direncinin açığa çıkmasına engel olan yavan açıklamalar ağının ardında rahatına bakar" (Chomsky, 1995: 8).

İktidarların dayatmalarını meşrulaştırma aracı olarak medya, bireyleri eğitme, bilgilendirme işlevi altında, onları toplumun kurumsal yapısıyla bütünleştirerek, egemenlerin değerlerini, inançlarını ve davranış biçimlerini onlara aşılar. Bu bağlamda medya, dış dünyanın algılanmasında bir yön çizmekle kalmayıp, bireylere yeni kişilikler de benimsetir. Medyanın önemli bir bölümünün ve diğer ideolojik kurumların mevcut iktidarın algılamaları ve çıkarlarını yansıttığını belirten Chomsky ve Herman'ın 'propaganda modeli'ne göre; "medya, haberlerin ve çözümlemelerin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlandırarak, birbirleriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir" (Chomsky, 1999: 23).

Değişen ekonomi politik yapısıyla medya giderek, kitleler üzerinde siyasal iktidarların gücüne paralel (belki de daha fazla) bir etkileme ve yönlendirme gücüne sahiptir. Bugün medya kavramıyla ifade ettiğimiz haberleşme araçları, dünyada ve Türkiye'de siyasal iktidarın en önemli egemenlik aracı haline gelmiş durumdadır. Şirket ve devlet ortaklığı, elinde bulundurduğu medya aracılığıyla, iktidarını toplumsal bir rıza temeli üzerinde yapılandırmış, böylece nispeten daha az kavgalı, gürültülü bir egemenlik sağlamıştır. Yani televizyonların her gün değişen ekran boyutlarıyla ve gazetelerin günün anlam ve önemine göre boyadıkları renkleriyle medya, sistemin bir ve aynı tür insan yetiştirme ve yönlendirme mekanizmalarının vazgeçilmez aracıdır. Medyanın kitleler üzerindeki söz konusu bu yönlendirici ve etkileyici gücü de her geçen gün biçim değiştirerek yoğunlaşmaktadır (Arhan, Demirer, Hozatlı, Orhangazi, Özbudun, 1999: 35). Medya tekelleri tarafından gerçekleştirilen yayıncılık, çoğulcu ve alternatif yayıncılığı tesis etmediği gibi, toplumdaki kültürel çeşitliliği yok sayıp/görmezden gelip çoğunlukla egemen kültürün yeniden üretilmesini hizmet etmektedir. Kendisi bir mesaj olan medya, topluma karşı eğlendirme, bilgilendirme ve eğitime görevlerini yerine getirirken, geri planda medya içeriği ve dilsel öge olarak kendisinde topladığı toplumsal geleneğin doğurduğu kültürel imgeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Böylelikle, küresel medya ve onun gündelik pratiğe bütünüyle hâkim dili sayesinde, medyanın etkisi altındaki insanların sahip oldukları tüm değerler zaman içinde değişime/dönüşüme uğrayabilmektedir. Bu değişim, kısa ve uzun vadede toplumdaki mevcut yapısal ve sosyo-kültürel dengeleri altüst etmektedir (Şimşek; 2006: 65-66).

Medya, 'küresel-kapitalist devletin bir ideolojik aygıtı' olarak, toplumu manipüle eden ve yönlendiren dev bir güçtür. Tekelleşme ve rekabetin getirdiği reklam pazarından daha fazla pay kapma tutkusu, en çok izlenen kanal, en çok okunan gazete, en çok tıklanan ağ sitesi olma çabasıyla, kültürel yozlaşmaya hizmet etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler medya aracılığıyla insanlığa (tutkulu tüketicilere) 'günübirlik devrim'ler olarak sunulurken, geri planda olansa yalnızca egemen sınıfın düşüncelerini yayma olanaklarının genişlemesi ve daha fazla etkinlik kazanmasıdır. Tüketim kültürü ekseninde bir tanımlama yapacak olursak: Medya, dilsel ve kültürel bir varlık olarak, bin yıllardır kendi bilincini bir heykeltıraş edasıyla kendi başına yontma tutkusunu egemenlerin gazabından korumaya çalışan

insanoğlunun son direnç kalesini de yıkmıştır. İnsanoğlu artık, gizli bir köşede umutla egemenlerden sakladığı yontma aletlerini (özgün ve özerk bilgi edinme, geliştirme ve tartışma araçlarını) tozlu raflarda hiç hatırlamamacasına unutmuş, medyanın kendisine sunduğu 'paketlenmiş bilinç içeriği'yle sahte bir coşku içerisinde 'Carpe diem!' naraları atmaktadır. İnsanlık, mitlerin/mitosların, efsanelerin ve uyduruların birinci elden üretildiği - Ong'un deyimiyle - 'birincil sözlü kültür' geleneğinin sınırlarını aşma arzusunu ortaya koyup sözü mekâna bağlayan ve dilin gücünü bilginin ve tekniğin geliştirilmesi yönünde tahminlerimizden çok daha fazla pekiştiren 'yazı'yı ortaya çıkartmıştır. O yazı ki, yaşamın ve toplumun üretimi sırasında ortaya konan her türlü yararlı düşünceyi ve eylem biçimini kayda geçirebilen 'yapay bir bellek' vazifesi görerek, insanlığa, yaşamla doğa arasındaki etkileşimden doğan bilginin tüm gerçekliğiyle ortaya serilebilmesi ve toplumların söz konusu bu bilgidan hareketle daha yenilerine ulaşması ve bununla beraber ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda ilerleme kaydedebilmelerini sağlayan ve ancak yazının içselleştirilmesiyle kazanılan 'ileri dizinsel çözümleme' anlamındaki 'inceleme' (Ong, 2007: 21) yetisini kazandırmıştır. Tarihsel süreç boyunca insanoğlu, geliştirdiği bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde kitle iletişimini bugünkü dijital yayıncılık düzeyine taşımayı başarmış ve medya dediğimiz egemen kitle iletişim aracının diline ve söylemine yenik düşüp, yine Ong'un deyimiyle 'ikincil sözlü kültür' evresine girmiştir. Egemen anlatı diline giderek artan bir oranda salt görüntüselliğin hâkim olduğu medya aracılığıyla yaygınlaşan söz konusu bu 'ikincil sözlü kültür', bilginin kavramsallaştırılması bağlamında, insan yaşamına daha yakın olan ve bilgiyle yaşantı arasına mesafe koymayan birincil sözlü kültürün ana unsuru olan 'söz' ile yazının kendisine sağladığı mekânsallık içerisinde, insan düşüncesinin anlamlandırma, çözümleme, yeniden üretme ya da yaratma, oluşturma, sürdürme/süreklilik ve geliştirme yönünde sınırlarını zorlamasını sağlayan yazılı kültürün ana unsuru olan (yazılı) 'söz'ün içini boşaltıp gerçekliğini yeniden üretim mekanizmalarıyla değiştirmiş/dönüştürmüştür. Egemen medya dilinde, dilsel form yapıları olan ve bireyin gerçeklikle birinci elden etkileşim kurmasını sağlayan sözler, kelimeler, terimler, cümleler ve yan cümlelerin gerçeğin tanımlanması, anlamlandırılması ve çözümlenmesi bağlamındaki işlevsellikleri olabildiğince basite indirgenip bilişsel etki ve yönlendirme gücü bakımından bakışın iktidarının merhametine terk edilmiştir. Bu, bireyin (ve dolayısıyla toplumsal aklın) medya

aracılığıyla yayılan imgeler ve imajlar evrenince (fotoğraflar, filmler, televizyon, internet, bilgisayar oyunları, reklamlar, reklam panoları, yol işaretleri, resimler vb.) kuşatılmasıyla mümkün olabilmiştir. Özcesi 'SÖZ düşmüş, İMGE yükselmiştir' (Ellul, 2004: 155). Bugün, medyanın salt görüntüsel egemen dili ve söylemi, her şeyi yapmaya muktedir görünmektedir: Gerekçesi olmayan bir savaşa, milyonlarca masumun insanın ölümünü göze alarak, salt görüntüsel gerekçeler üreterek, savaşı kitlelerin gözünde meşru kılmak, örneğin.

21. yüzyılda her ne zaman imajsız kalsak, enformasyon bize belirsiz gibi görünmektedir. Öyle ki, enformasyon ve iletişimi esas alarak ortaya konmak istenen her türlü toplumsal ve kültürel ürün, büyük siyasi, ekonomik ya da sosyo-kültürel tezler/söylemler, yaşanan çağın teknolojisine ve görsel algı evrenine uygun olarak geliştirilmiş imajlar olmadan (anlatı evrenleri imajlarla yoğrulmadan) gelişemezler, etkili olamazlar. Çünkü çağımızın insanı, her türlü enformasyona görsel bir karakter atfederken; bütün bir kitle iletişim evreni de görsel enformasyon üzerine inşa edilmiştir. Egemen bir anlatı dili olarak medya, medya profesyonellerini kullanarak, yaşamın her yönüyle eşitsizlik üzerine kurulu olduğu bir dünyada, modern insanın/bireyin yaşadığı ızdırabı ve yabancılaşmayı nasıl seyredilecek, bakılacak manzaralara dönüştürmesi gerektiğini ve dolayısıyla onları nasıl bir imajlar evrenine sokması gerektiğini gayet iyi bilmektedir. Atalarımızın biricik manzarası/bakılacak şeyi, hem bütün mümkün hayatın kaynağı hem de yaşamak için almak zorunda olduğu tedbirlere karşı sürekli bir tehdit olarak, doğa idi (Ellul, 2004: 156). Oysa bizlerin dünyası, gerçeklikle özdeşleştirdiğimiz bir imajlar dünyasıdır. Örneğin, yaşamın kaynağı/mekânı 'Dünya' dediğimizde aklımıza ilk gelen (belki de hiç gelmeyen) farklı kültürel yaşam formları içerisinde birlikte yaşamaya çalışan milyarlarca insanı doğrudan ya da dolaylı olarak birbirine bağlayan hayat mozaiği, hayat evreni değildir. Onun yerine, simsiyah uzay boşluğu içerisinde (gözümüzle göremediğimiz için çoğumuzun aklında kavramsal olarak koca bir 'hiçbir şey' olan) bir yörüngede kendi çevresinde dönen mavi gezegenin ilk kez 1968 yılında Ay çevresinde gezinen Apollo 8 uzay mekiğinden çekilen görüntüsü, yani imajıdır. Görme bize, nahoş gerçekliği, onu hakikat düzeninden kopararak sahte bir şekilde gizleme yeteneği sağlar. Görme, gerçeklik olarak kabul edilen ve gerçeklikle özdeşleştirilen bir gerçeklik temsiline imkân verir. Böylelikle imajlar, tıpkı gerçekliğin kendisi gibi, sorgulanamaz hale gelirler; hatta gerçekliğin

kendisinden 'çok daha gerçek' bir hale gelirler ya da imajları ve renkleri seçen bir 'büyük feneri operatörü' tarafından (yani medya profesyonellerince) getirilebilirler (Ellul, 2004: 157-158).

Unutulmamalıdır ki, günümüzde yaşanan söz konusu bu 'imge enflasyonu'nun baş aktörü, kitle iletişim araçları, yani medya olarak nitelediğimiz yapı içerisindeki en başat iletişim aracı olan televizyondur. Gelişen iletişim teknolojileri karşısında etkin konumunu hâlâ korumayı başaran televizyon bugün, yöndeşme sayesinde telekomünikasyon, bilgisayar ve internet teknolojileriyle birleşerek/bütünleşerek çok daha güçlü bir sistem halini almış ve medyanın salt görüntüsel egemen anlatı dilinin oluşmasında daima başı çekmiştir. Ekrandaki imaj (televizyon ekranı ya da internete bağlı bir bilgisayar ekranı) en görünür olandır.

"Televizyonun, tuhaf bir şekilde, göstererek, yapılması gereken şeyin, yani bilgilendirme işinin yapılması için gösterilmesi gerekenden daha başka şeyler göstererek; ya da yine, gösterilmesi gerekeni gösterirken, bunu göstermeyecek ya da anlamsızlaştıracak bir tarzda yaparak, ya da onu gerçeğe hiçbir şekilde uyuşmayan bir anlam kazanacak tarzda kurarak, gerçeği insanlarda gizleyebilmektedir. Medya profesyonelleri, görülen şey ile görünmeyen şeyi belirleyerek, algılanmış olanı düzenleyen o görünmez yapıları açıklarken 'gözlük' eğretilmesine başvururlar. Her medya profesyonelinin gözlükleri vardır ve bunlar bazı şeyleri görürlerken, bazılarını görmezler ve gördükleri şeyleri de belli bir tarzda - sermaye-siyaset-medya üçgenindeki ekonomi politik ilişkiler bağlamında - görürler. Bir ayıklama yaparlar ve ayıklanmış olan şeyi de belli bir tarzda kurarlar. Burada sözü geçen 'ayıklama ilkesi' sansasyonelin, gösteri niteliği taşıyanın aranmasıdır. Bu bağlamda televizyon, iki anlamıyla da dramatikleştirmeye (yani canlandırmaya) başvurur: Bir olayı sahneye koyar, görüntülendirir ve bu olayın önemini, vahametini, dramatik ve trajik niteliğini abartır. Bunu yaparken de sözü/sözcükleri yok sayıp bütünüyle görüntünün egemenliğini ön plana çıkartmaz. Çünkü okunması gereken şeyi söyleyen altıyazı (legendum: açıklamalar ya da söylenceler) olmadan fotoğraf, imaj ya da görüntü bir hiçtir. Ekranlara yansıyan görüntüyle eş zamanlı işleyen (yine kurgusal) bir metin, kitle iletişimsel akışı tamamlar. Ancak söz konusu bu sözcükler de medya profesyonellerince seçilirler ve bir araya getirilirler. Bu sözcükler ekran karşısındaki insanların algı evreninde bir şeyler yaparlar: Fantazyalar, korkular, fobiler, uydurular ya da düpedüz yanlış temsiller yaratırlar" (Bourdieu, 1997: 23-24).

Özcesi, kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri ekseninde dönen günümüzün ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel evreninde, bilinç endüstrisi tarafından algılara yerleştirilen 'küresel bir dünya/köy', 'yeni dünya düzeni', 'yeni dünya vatandaşlığı', 'dijital yaşam' fenomenleri çerçevesinde üretilen her türlü medyatik unsur/ürün/ileti, gizil bir ideolojiyle ve hegemonik/egemen ilişkilerin sözel, görsel ve işitsel çıktılarıyla donatılmıştır. "Kameranın bakış açısında, gazeteye resmin yerleştiriliş biçiminde mutlak bir ideolojik yorumlama mevcuttur. Kameranın durduğu yer, 'bir yer, bir açı' olmakla birlikte, kendini doğallaştıran bir anlatımı (çoğu kez de ideolojik bir anlatımı) iletir. Bu anlatıda imaj ve içerisinde yoğrulduğu ideoloji, kendisini gerçekliğin benzeri, tabiatın doğal bir duplikasyonu, yani kendi kendini eşlemesi olarak sunar" (Bostancı, 2011: 137). Örneğin 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı çerçevesinde bir asker gibi cepheye sürülen iliştirilmiş/embedded muhabirler ve kameramanların çalıştıkları medya kuruluşlarına geçtikleri fotoğraflar ya da videolarda hâkim olan tek bir bakış açısı mevcuttur: Bir Amerikan zırhlısının kuzeye (Bağdat'a) dönük namlusunun kadrajın bir köşesinden girdiği, uzak uçtaki boşluğun ya da silik şehir görüntüsünün düşmanı, beri yandaki çöl kahvesi kıyafetler içerisindeki silahlı askerlerin özgürlük ve demokrasiyi temsil ettikleri 'ideal, medyatik bir çerçeve'... Tüm dünyaya pazarlanmak istenen bir ideolojiyle çerçevelenmiş bu resimde ya da videoda namlu, resmi dolduran toz bulutu ya da videodan taştan patlama sesiyle, haklılığı baştan sona tartışılan bir savaşa mekân olan topraklara demokrasi ve özgürlüğü getirecek bir bomba fırlatır ve ekran başındaki bizlere de, güçlü bir ideolojik alt metinle donatılmış bu görüntüdeki - düştüğü yere ölüm, kan ve acıdan başka bir şey getirmeyecek olan - bombayı, düştüğü yerde doğuracağı sonuçları uluslararası hukuk çerçevesinde haklı çıkartacak olan küresel medya tüketicileri/tanıkları olarak kutsamaktan başka bir şey kalmaz. Bireysel özerkliğini eline almış, sahip olduğu entelektüel birikim çerçevesinde medya okuryazarlığı¹⁸ oldukça gelişmiş bir birey bile, küresel medyayla girilen bu etik dışı işbirliğinden kolay kolay sıyrılıp kendini aklayamaz; çünkü göremez, dolayısıyla neler olduğuna dair gerçeği hiçbir zaman bilemez. Söz konusu savaş boyunca küresel

¹⁸ **Medya okuryazarlığı**; en basit anlamıyla, izleyicinin medya metinlerine ulaşabilmesi, metnin içeriğini oluşturan iletileri algılaması, anlamlandırabilmesi, çözümleyebilmesidir. Bu bağlamda medya okuryazarlığı, medya metninin anlaşılabilmesinin yanı sıra, iletişim teknolojilerini kullanabilme becerisini de içerir. Medya okuryazarlığı çalışmaları kapsamında, medya iletilerinin kimin tarafından üretildiği, kullanılan teknikler, toplumun farklı kesimlerindeki bireyler tarafından olası algılanma biçimleri, temsil alanları, üreticinin ve göndericinin olası beklentileri incelenir (Güngör, 2013: 358).

dolaşıma sokulan hiçbir imajda, dramatik ve trajik unsurlar ölü bedenler ya da kan görüntüleri üzerinden kurgulanmaz. Ölü ya da yaralı sayıları, ortalıkta gezinen, kaynağı belirsiz değişken rakamlardır sadece. Salt görüntüsel medyanın egemen anlatı dili ve söyleminin hâkim olduğu bir dünyada 'anlamlandırmak', göstererek yaratmak ve varoluşa taşımaktır. Söz konusu bu evren/dünya, 'gördüğü' kadar bilen, 'göründüğü' kadar var olabilen insanların yapay ve de sanal habitatıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGEMEN MEDYA DİLİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

"2003 IRAK'IN İŞGALİ YA DA AMERİKA'NIN IRAK SAVAŞI" ÖRNEĞİ VE SAVAŞIN EGEMEN MEDYA DİLİYLE PAZARLANMASI SÜRECİ

3.1. Irak Harekâtının ABD'nin Gündemine Geliş Süreci

20. yüzyılda, adı hep kaos, şiddet ve istikrarsızlıkla anılmış olan Ortadoğu, sahip olduğu petrol rezervleri, üretim kapasitesi ve petrolden elde edilen gelirler dolayısıyla uluslararası dış politikaya en fazla konu olan ve bu bağlamda dünya üzerinde -ülke ya da devlet/hükümet bazından çok - coğrafi konum itibariyle adından en fazla söz edilen bölgelerden birisidir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu bölgeye verdiği önem, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Başkan Harry S. Truman'la birlikte şekillenmeye başlamış ve dünya petrol rezervinin %65'ine sahip olan bölge, bugün itibariyle ABD'nin en önemli dış politika unsurlarından birisi haline gelmiştir.

Günümüzün uluslararası güç dengesi, siyasi ve askeri kutuplar arası güç dengesine göre değil, Amerikan hegemonyasına göre şekillenmektedir. Soğuk Savaş'ın ABD önderliğindeki kapitalist bloğun lehine sonuçlanmasının ardından Washington'da iktidara gelen tüm yönetimler için temel hedef belliydi: ABD'nin tek kutuplu imparatorluğunun devamını sağlamak içi, Sovyetler gibi küresel boyutta bir meydan okumayı temsil eden bir devlet/devletler bloğunun ve/veya herhangi bir coğrafyada ABD'nin küresel ekonomik ve siyasi çıkarlarının tersi yönde bir politika izleyebilecek bölgesel bir gücün ortaya çıkmasına ne pahasına olursa olsun engel olmak (Özdağ, 2003'den akt. Sungur, 2004: 70).

ABD'nin genel dış politikasında olduğu gibi, Ortadoğu politikasında da Beyaz Saray'da kimin Başkan olduğu, yönetimin içinde hangi isim ya da isimlerin ağır bastığı, hükümet ile Kongre arasındaki güç dengesinin nasıl olduğu önem taşımıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası günlerden 11 Eylül saldırılarına kadar geçen yıllara bakıldığında, Ortadoğu'da yaşanan olaylara doğrudan müdahale etmek yerine, olaylara gidişatlarına göre değişik stratejik hamlelerle dolaylı yollardan müdahale etmeyi tercih eden ABD, Ortadoğu'daki çıkarlarını şu üç temel üzerine oturmuştur: (1) Genel olarak, bölgede düşman güçlerin ortaya çıkmasını engellemek (Soğuk Savaş sırasında Sovyetler, radikal milliyetçi ve solcu akımlar, 1980 sonrasında da radikal İslamcılar); (2) başta İsrail

olmak üzere, bölgedeki müttefikleri korumak; (3) son olarak petrol kaynaklarının olabildiğince dost ellerin hâkimiyetinde/kontrolünde bulunmasını sağlamak ve petrolün uluslararası piyasalara sürekli ve makul bir fiyattan akışını sağlamak. Bu bağlamda ABD, Ortadoğu'da ulusal çıkarları çerçevesinde istikrarın korunması amacıyla müttefik ülkelerdeki (özellikle de Suudi Arabistan ve Arap Emirlikleri'ndeki) demokratik olmayan yapılara/rejimlere göz yummayı tercih etmiştir. Müttefikler dışında kalan yapılar/rejimlerle mücadelede de genellikle diplomatik yollara ve ekonomik taktiklere başvururken (örnek; 1980-1988 İran-Irak Savaşı: Her iki düşmanının da mutlak zaferiyle sonuçlanmasını istemediği bu savaşta ABD'nin uyguladığı çift taraflı politika); 11 Eylül öncesine kadar, bölgede rejim değişikliği için askeri müdahaleyi çok nadir ve olağanüstü durumlarda gerekli görmüş ve ancak son çare olarak başvurmuştur (örnek; 1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgaline ve bu sebeple dünya petrol piyasasında oluşan kaosa bir son vermek amacıyla yapılan ABD öncülüğündeki Çöl Fırtınası Operasyonu) (Tunç, 2004: 19-20).

Dönemin ABD Başkanı George H.W. Bush, Ocak 1991'de ABD Kongresi'nde yaptığı ' Birliğin Durumu' konuşmasında, ABD'nin dünya politikasındaki öncü rolünü ve gücünü öne çıkaran yeni bir kavram ortaya atmıştır: 'Yeni Dünya Düzeni'... Bu bağlamda, 1991 Körfez Savaşı'nda ABD'nin asıl amacı sadece Kuveyt'i kurtarmak değil, Saddam Hüseyin rejimini devirip bölgeyi kontrol altına almak suretiyle ülkesinin Ortadoğu'daki çıkarlarını genişletmektir. Ama bundan daha önemlisi diğer yandan da Sovyetler'in çöküşüne, Avrupa'nın yeniden yapılanmasına ve böylece dünyanın yeniden şekillenmesine giden süreçte ABD liderliğini ön plana çıkaracak Yeni Dünya Düzenin kurulmasını sağlamaktır (Şahin, Taştekin, 2006: 35). Ancak, meşruiyeti tümüyle BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayandırılan 1991 Körfez Savaşı, o dönemde BM nezdinde Irak'ın işgalini mümkün kılacak siyasi ortam sağlanamadığı için, Irak'ın işgali ve Saddam rejiminin devrilmesiyle sonuçlandırılmamıştır. Bu yüzden savaş, dünya kamuoyuna daha çok bir rejim değişikliği operasyonu olarak değil de, esas olarak stratejik önemi büyük olan bölgede Arapların birbirlerine karşı saldırganlığını önlemek amacıyla gerçekleştirilen bir askeri operasyon olarak sunulmuştur. Bu çerçevede ABD, 1948'den beri süre gelen Filistin-İsrail çatışmasında Arap dünyasının hedef tahtasında bulunan (özel müttefik-stratejik ortak kabul ettiği) İsrail'in bölgedeki güvenliğini sağlamak ve Ortadoğu petrolünü denetim altına almak için bölgede yer alan müttefik

lkelerde daimi askeri üsler edinmiş; "25 bin ABD askerini" (Sungur, 2004: 74) de sürekli barındıkları bu üslere yerleştirmiştir. Böylelikle, düşmanlarını kontrol altına almak için Soğuk Savaş'ın başından bu yana 'çevreleme' ve 'caydırıcılık' politikalarının farklı biçimlerine başvuran ABD, Ortadoğ'u'da da mevcut bu politikasını sürdürmeyi yeğlemiştir.

Körfez Savaşı'nın ardından, sahip olduğu mevcut askeri gücü ile halen Basra Körfezi ve Ortadoğ'u'da önemli bir tehdit konumunda bulunan Irak'ın 'çevrelenmesi' ve böylelikle askeri gücünün denetim altına alınması amacıyla, dönemin ABD yönetimi ile BM Güvenlik Konseyi'nin işbirliği çerçevesinde, Irak'a karşı ağır yaptırımlar ve silah denetimlerini içeren ekonomik, askeri ve diplomatik ambargo politikası uygulamaya koyulmuştur. Söz konusu bu yaptırımların da ancak Saddam rejiminin BM'nin kitle imha silahları (KİS) ile ilgili koşullarını yerine getirdiği takdirde kalkacağı vurgulanmıştır. "ABD, BM'nin savaşın ardından 3 Nisan 1991'de kabul ettiği 687 sayılı kararı çerçevesinde Irak'ın silahsızlandırılması, savaş gücünün denetim altına alınması ve kuzeydeki Kürtlerin Bağdat'ın saldırılarından korunması gerekçelerine dayanarak, Irak'ı fiilen e bölen bir askeri süreç başlatmıştır. Yaşanan bu sürecin gerçekte hiçbir hukuki gerekçesi yoktu; bu yalnızca "ABD'nin emperyal kibrinden kaynaklanan" (Mahajan, 2003: 175) bir eylemdi. Türkiye ve Suudi Arabistan'a yerleştirilen hava güçleri aracılığıyla Irak'ın 32. paralelinin güneyi ve 36. paralelinin kuzeyinde oluşturulan uçuşa yasak bölgelerle, askeri kontrol sağlanmaya çalışılmıştır" (şahin, Taştekin, 2006: s. 36). "Soğuk Savaş dönemindeki denge politikasının devamı olan ve bölgedeki önemli bir değişikliğin bölge istikrarını bozacağı yaklaşımını temel alan ve ABD dış politikasının en önemli araçlarından birisi olan çevreleme politikası doğrultusunda Basra Körfezi için üretilen politika, 1993-2001 yılları boyunca srdrlmştir (Sungur, 2004: 80).

1992-2000 yılları arasında ABD başkanlığı yapan Demokrat Bill Clinton yönetimi, iktidarda kaldığı süre zarfında Saddam rejimini zayıf tutmak ve onun bir daha tehdit unsuru haline gelmesini önlemek amacıyla -İran'ı da içine alan - bir 'ifte çevreleme -politikasını sürdürmeyi tercih etmiştir. Saddam'dan kurtulmak Clinton yönetiminin de arzu ettiği bir şeydi, ancak yine de bu konuda uzun vadeli bir strateji geliştirmek yerine, daha çok Saddam'ın ne yaptığına bağlı olarak Irak'a karşı tepki geliştirildi. Bunun önemli bir sebebi, Clinton yönetimi içerisinde ağırlığı olan

'güvercinlerin' Irak'ı öncelikli bir tehdit olarak görmemesiydi. Ulusal Güvenlik Danışmanı, Dışişleri Bakanı ve bakan yardımcısının da içinde bulunduğu güvercin kanata göre, Körfez Savaşı sonrasında Irak'ın tehdit potansiyeli azalmıştı. Soğuk Savaş sonrasında Amerika'nın önünde NATO'nun genişlemesi, Rusya'nın transformasyonu, Çin ile ilişkilerin hal yoluna konması gibi Saddam'dan daha ciddi meseleler vardı. Sovyet tehdidinin ortadan kalmasının ardından dünyada ekonomik konuların ve bu alanda geliştirilmesi gereken stratejilerin daha fazla ön plana çıktığını düşünen Clinton yönetiminin Amerikan dış politikasındaki birinci önceliği/amacı, serbest piyasa ekonomisinin ve bununla bağlantılı olarak demokratik rejimlerin yayılmasını sağlamak olmuştur (Tunç, 2004: 26).

Körfez Savaşı sonrası uygulanan BM ambargosunun temel amacı, Saddam'ı ülkesinin petrol gelirlerini istediği gibi harcamaktan mahrum etmektir. Petrolünü istediği gibi satıp, gelirini istediği gibi kullanan bir Saddam'ın Ortadoğu'da yeniden bir askeri güç ve tehdit olarak ortaya çıkması yüksek bir olasılıkla mümkündür. BM Güvenlik Konseyi, ambargo kararı almasından kısa bir süre sonra, Irak'a belli bir miktar petrol satma ve petrolden elde edilecek gelirin BM kontrolünde Irak halkının insani ihtiyaçlarına harcanması yönünde bir öneride bulundu. Saddam rejimi, 1991'den 1996 yılına kadar, ambargonun Irak halkında yarattığı olumsuz ekonomik şartlara karşı bu öneriyi kabul etmemiştir. Arap dünyasından ve BM'den 'ambargo Irak çocuklarını öldürüyor' şeklinde yüksek sesli eleştiriler gelmeye başlayınca, ABD 1995 yılında BM'ye Irak'ın insani ihtiyaçlarını karşılamak için daha kapsamlı bir öneri, 'Gıda için petrol' önerisini götürmüştür. Öneri BM Güvenlik Konseyi'nce hemen, Saddam rejimince de ancak bir yıl sonra kabul edilmiştir. Bu öneriye göre Saddam rejimi yılda ancak 4 milyar dolarlık petrol satışı gerçekleştirebilecek, sattığı petrolün gelirini de BM nezdinde açacağı bir hesaptan ve BM gözetiminde kullanabilecekti

Saddam Hüseyin rejimi, 1991 Körfez Savaşı sonrasında, Irak'a uygulanan ağır ve kapsamlı ambargonun bir numaralı gerekçesi olan Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılması konusunda hiçbir zaman BM ve IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı) ile tam ve sürekli bir işbirliği içerisinde bulunmamıştır. Buna rağmen, 1991 ile 1998 yılları arasında BM denetçileri Irak'ta bulunan KİS'in çok büyük bölümünü (belki de hepsini) imha etmiş durumdaydılar. 1998'de BM denetçileri Irak'ı terk ettiklerinde, nükleer silahlar konusunda Irak'ın mevcut kapasitesi hemen hemen tamamen elinden

alınmıştı. Belli başlı nükleer siteler IAEA tarafından imha edilmiş ve Irak'ın nükleer silah programı devre dışı bırakılmıştı. Ancak, Irak yönetiminin BM denetçilerinin görev yaptığı 7 yıllık süreçte, geçmiş silah programları hakkında sık sık yalan söylemleri, engelleme, saklama ve oyalama taktiklerine başvurmaları, ABD ve BM nezdinde kimyasal silahlar konusunda hâlâ bazı karanlık noktalar kalmasına sebep olmuştur. Nitekim Birleşmiş Milletler Irak'ı Silahsızlandırma Özel Komisyonu (UNSCOM) 1998 yılı sonunda BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda, Irak'ın kimyasal ve biyolojik silah programları hakkında bazı bilgileri saklamaya çalıştığını belirtiyordu (Tunç, 2004: 28-31). KİS'le ilgili olarak Irak rejimi üzerinde oluşan bu şüpheler gerçekte hiçbir zaman giderilememiş; 2003 Irak'ın İşgali'ne gerekçe oluşturan ve doğruluğu hiçbir zaman ispatlamamış olan KİS tezlerinin geliştirilmesine de ön ayak olmuştur.

1993 sonrasında Clinton yönetimi çeşitli nedenlerle Irak'ı birkaç kez havadan bombalamıştır. Saddam yönetiminin Haziran 1993'te Kuveyt'i ziyareti sırasında eski Başkan Bush'a sözde bir suikast tasarladığı gerekçesiyle ve 1996'da Kuzey Irak'ta yeniden Kürtlere yönelik saldırıya geçmesi nedeniyle... Bombardımanlar kısa süreli ve belirli hedeflere yönelik sınırlı hava operasyonları olarak kalmıştır (Tunç, 2004: 27). Ancak bombardımanın neden olduğu sivil kayıplar - Haziran 1993 bombardımanında aralarında önde gelen Iraklı ressam Leila Attar'ın da bulunduğu pek çok sivil yaşamını yitirmişti (Aruri, 2003: 60) - askeri kaynaklardan edindikleri bombardımanın hedeflerine yönelik teknik metinlere boğulmuş ABD merkezli Batı medyası tarafından hiçbir zaman gerçek çıplaklığıyla vurgulanmamıştır. BM denetçilerinin Irak'ı terk ettiği 1998 yılına kadar Clinton yönetimi (1996'da CIA'in başarısız olan Saddam'ı devirme operasyonu dışında) Irak'ta rejim değişikliğini resmi bir politika olarak benimsememiştir (Tunç, 2004: 27).

Ancak, bu dönemde ABD siyasi çevreleri içerisinde, ABD'nin çifte çevreleme politikasından vazgeçerek daha radikal bir politika izlemesi, yani Saddam Hüseyin ve Baas rejimini devirerek, yerine ABD'ye yakın bir kişi ve yönetim geçmesi yönündeki görüşler ve hareketler de devam etmiştir. Bu tür görüşler ve hareketler, Clinton yönetimi içinden değil, daha çok eski Cumhuriyetçi kanat yönetimlerde görev almış Yeni Muhafazakâr olarak adlandırılan kişi ve gruplardan gelmiştir. Bunların başında da Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (YAYP) adlı bir beyin takımı (think tank) gelmektedir. Bu oluşumun 1997 yılında hazırladığı rapor, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde

'Pax Amaricana'¹⁹ ya da 'Amerikan Barışı' adı altında, dünya imparatoru olabilmesi ve bu konumunu sürdürebilmesi için 'Demokratik Emperyalizm' adı altında yapılması gerekenleri masaya yatırıyor.

ABD'nin çifte çevreleme politikasının başarılı olmaması nedeniyle Ortadoğu'da büyük bir tehdidin geliştiğini savunan bu düşünce örgütü, 26 Ocak 1998 tarihinde Başkan Clinton'a, ABD'nin Irak politikasıyla ilgili sorunları ortaya koyan ve bunun için atılması gereken adımlar konusunda tavsiyeler içeren bir mektup göndermişlerdir. Bu düşünce örgütü Clinton'a önerilen görüşler şöyleydi: Ortadoğu'da ABD'nin ve müttefiklerinin çıkarlarına hizmet edecek yeni bir strateji geliştirilmesi gerekmektedir. Bu stratejinin ana amacı, Saddam Hüseyin rejimini iktidardan uzaklaştırmak olmalıdır. BM silah denetçilerinin çalışmalarına engel olmaya çalışan Saddam KİS edinmeye çalışmakta ve böylece ABD'nin petrol çıkarlarına, İsrail'e ve diğer müttefiklerine ve dünya güvenliğine büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tehdidi bertaraf etmek için diplomatik yöntemler yetersiz kalmaktadır. Saddam rejimini devirmenin yegâne yolu askeri bir harekâttır. ABD'nin dış politikasının ana hedefi bu yönde olmalıdır. Bu yöntem BM kararlarına da uygundur; ancak bu yolda BM'nin desteği sağlanamasa bile, ABD BM'yi saf dışı bırakarak askeri harekâtı tek başına gerçekleştirmekten çekinmemelidir (Şahin, Taştekin, 2006: 38). Bu mektuptaki istekler Clinton yönetimince dış politika gündemine alınmamıştır.

Ancak, 1998 yılında BM silah denetçilerinin Irak'ı terk etmesi ya da kaynağı belirsiz bir emirle terk etmeye zorlanmaları, ikili çevreleme politikasında ısrar eden Clinton yönetimi için bir dönüm noktası olmuştur. Gerçekte denetçilere Irak'ı terk etme emrinin (medya aracılığıyla dünyaya duyurulan şekliyle) Saddam tarafından değil de, 1998 Çöl Tilkisi hava harekâtına gerekçe yaratmak için bizzat Clinton'ın tarafından verildiği ortadaydı (Mahajan, 2003: 177). Yaygın biçimde bilinenin aksine, silah denetçileri zor kullanılarak Irak'tan dışarı atılmamışlardı. UNSCOM yöneticisi Richard Butler, denetçileri Aralık 1998'deki bombardımandan önce ülkeden çıkarmıştır. Butler'ın şahsi kayıtlarına göre, kendi silah denetçileri ekibi Aralık bombardımanından önce Irak'ta çok sayıda incelemede bulunmuş ve bunların hiçbirisinde engellemeyle

¹⁹ **Pax Americana:** II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945'den günümüze kadar Batı dünyasında süre gelen ve ABD'nin dünyanın en büyük askeri ve diplomatik gücü olduğu döneme rastlayan, görece barış dönemini tanımlamak için kullanılan terim. Bu terim, ABD'ye, İngiliz İmparatorluğu'nun ardından askeri ve diplomatik olarak modern zamanların Roma İmparatorluğu rolünü yükler (Wikipedia, 2014).

karşılaşmamışlardı. Denetçiler sadece, birkaç kasti provokatif ziyarette bulunmak istediklerinde engellenmişlerdi. Bu kastın altında da Washington'un varlığı olduğu bizzat Butler'ın itiraflarından çıkartılabilmektedir. Butler, bombardımandan bir hafta öncesine kadar ABD ordusuyla düzenli bir iletişim içinde olduğunu şahsen doğrularken; görevleri sırasında Washington'dan çeşitli talimatlar aldığını da itiraf etmiştir. Üstelik ABD federal hükümeti de Butler'ın itirafını doğrulayan bir *Washington Post* haberinin ardından, UNSCOM'u Irak'ta casusluk yapmak için kullanmış olduğunu kabul etmiştir. Oysa Irak yönetimi denetçilerini casuslukla suçladığında Washington bunu dünyanın gözlerinin içine baka baka şiddetle reddetmiştir (Arnove, 2003: 125).

BM silah denetçilerinin Irak'ı kaynağı belirsiz bir emirle (ki daha öncede belirtildiği gibi bu emrin Washington'dan geldiği gayet açıktır) Ekim 1998'de terk etmeye zorlanmalarının ardından, Clinton yönetimi -ABD'deki Yeni Muhafazakârların güdümündeki 'Pax Americana' (ABD'nin dünya imparatorluğu ya da Demokratik Emperyalizm) projesine hizmet eden bir anlayışla - "Irak'a karşı o zamana kadar sürdürdüğü çevreleme politikasını değiştirip Irak'ta rejim değişikliği siyasetini benimsemeye başlamıştır. Ancak Clinton yönetiminin Saddam'ı nasıl devireceğine dair kısa ya da uzun vadeli bir planı mevcut değildi" (Tunç, 2004: 30). Bunun üzerine Clinton yönetimi, çok iyi bildiği bir yöntemle yeniden başvurdu: Irak'ın Birleşmiş Milletler silah denetçileriyle sözde işbirliğine gitmemesi gerekçe gösterilerek, stratejik Irak hedefleri Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık hava kuvvetleri tarafından 16-19 Aralık 1998 tarihleri arasında gerçekleştirilen 'Çöl Tilkisi' adlı hava bombardımanıyla vurulmuştur. "Washington, operasyonda vurulan hedeflerin yerlerinin tam olarak tespitindeyse, (Irak yönetiminin silah denetçilerine karşı yönelttiği casusluk suçlamalarını doğrularcasına) UNSCOM'daki ABD'li personelden yararlanmıştır" (Aruri, 2003: 61-62). Clinton yönetimi, ABD içindeki ve dışındaki mevcut siyasi konjonktürü de göz önünde bulundurarak, bu hava harekâtının daha ötesine geçmemiştir. Zira Saddam'ı ne gizli bir operasyonla (1996'daki başarısız CIA darbesi) devirmek mümkündü, ne de askeri varlığını, Amerikan üslerinin bulunduğu Suudi Arabistan, Katar, Umman ve Bahreyn gibi Körfez şeyhliklerinden yükselen muhalefet ortamında düzenlenen küçük çaplı hava harekâtlarıyla saf dışı bırakmak mümkündü. Bu yüzden ki, Clinton yönetimi için en yapılabilir ve gerçekçi operasyon Cruise füzeleriyle uzaktan Irak'ın askeri hedeflerini vurmaktı (Tunç, 2004: 31).

Körfez Savaşı'ndan Mart 2003'deki Irak'ın İşgali'ne geçen süre zarfında ABD ve Birleşik Krallık medyasında (bunların büyük oranda diğer dünya medyasına da haber kaynaklığı ettikleri göz önüne alınarak) Irak'ın ele alınış biçiminde ne yazık ki, BM yaptırımlarının ve sivillerin bombalanmasının yıkıcı etkileri büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Hepsi de, ağız birliği etmişçesine, silah denetimleri gibi en temel meseleler hakkında çarpıtılmış haberler vermiş ve neredeyse bütünüyle ABD politikasıyla aynı çizgide fikirleri kitlelere empoze etmeye çaba göstermişlerdir. Söz konusu medya ağının Irak'taki durumu ve ABD ve Birleşik Krallık hükümetlerinin Irak ve Ortadoğu'daki rolünü çarpıtmak için kullandığı belli başlı temaları ve taktikleri şöyle sıralamak mümkündür: (1) BM yaptırımlarının Irak halkı üzerindeki etkisini olduğundan az gösterme ya da bunları görmezden gelme; örneğin 1999 UNICEF Irak Raporu'ndaki gerçekleri elden geldiğince çarpıtarak, çocuk ölümlerinden yaptırımları değil de bütünüyle ve haksızca Saddam'ı sorumlu tutmak, (2) Aralık 1998'de ABD ve Britanya'nın yaklaşık 400 Cruise füzesi ve 600 bomba atarak Irak'a karşı gerçekleştirdikleri en büyük saldırının sivil kurbanlarına dair raporları itibarsızlaştırma ya da görmezden gelme, (3) Irak'ı Saddam Hüseyin'le özdeşleştirme, (4) hükümetin diliyle konuşma, (5) haberde yapay bir 'denge' yaratma, (6) 'uzmanlar' arasında dar bir seçim yapma (Abunimah, Masri, 2003: 143-145).

Irak ve ABD arasında yaşanan bu sancılı sürecin sonunda, Cumhuriyetçi kanadın adayı oğul Bush (George Walker Bush) 7 Kasım 2000 tarihinde yapılan genel seçimlerde Demokrat rakibi Al Gore'dan daha az oy almasına rağmen, hayli tartışmalı bir belirsizlik döneminden sonra ABD Yüksek Mahkemesinin 5'e 4 olarak George W. Bush lehine karar vermesi sonucu başkan ilan edilmiş; Ocak 2001'de de iktidarı Demokrat Clinton'dan devralmıştır. Bu görev değişikliği aynı zamanda, askeri güç kullanarak Irak'ta rejim değişikliği stratejisinin savunucuları yeni muhafazakârların ya da başka bir deyişle muhafazakâr şahinlerin işbaşına gelmesi demektir.

Ancak yaygın kanının aksine, Bush yönetimi Ocak 2001'de işbaşı yaptığında, dış politikanın ana/birincil gündeminde Irak ve Ortadoğu yoktu. Öncelik, Rusya ve Çin ile olan ilişkilerde ve Kyoto Protokolü gibi konulardaydı. 11 Eylül'e kadar geçen süre zarfında Bush yönetimi Irak konusunda Clinton yönetiminin politikasından pek de sapmamıştır. Bush yönetimi Clinton'dan farklı olarak, İsrail-Filistin çatışmasına ve barış sürecine ilişkin daha pasif bir politika benimserken; Ortadoğu'da istikrara dayalı

geleneksel Amerikan siyasetinin sürdürüleceğine dair sinyaller vermiştir. Bu anlayış ancak 11 Eylül'den sonra değişecek ve Ortadoğu'da ve Irak'ta olup bitenler yeniden ABD Federal Hükümeti'nin birincil gündemini oluşturacaktı (Tunç, 2004: 49).

ABD tarihinde dış politika hiçbir zaman tek bir aktörün veya grubun tekelinde şekillendirilmemiş, genellikle Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Ulusal Güvenlik Danışmanlığı, Başkan Yardımcılığı, gizli servisler ve hepsinden de önce Başkan'ın kedisinden oluşan bir grubun çabaları ve görüşlerinin bileşkesi sonucu ortaya çıkmıştır. Dış politikada adı geçen bu makamlar, Bush iktidarında 'Klasik Realist Güvercinlerin' (Dışişleri Bakanı Colin Powell ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice), 'Şahin Realistlerin' (Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney) ve 'Yeni muhafazakârların' (ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz, Dışişleri Bakanı Yardımcısı Richar L. Armitage, Robet B. Zoellick, John Bolton, Richard Perle, Zalmay Khalilzad...) eline geçmişti. Bunlar arasında da (çoğu Yahudi olduğu için Ortadoğu'da İsrail'i tehdit eden bir yapıya kesinlikle tahammülleri olmayan) en çok Yeni muhafazakârlar Irak'la ve Saddam'la ilgiliydiler. Bush yönetimindeki dış politika gruplarının ve aktörlerinin hiçbiri, 11 Eylül terörist saldırılarına kadar, dünyadaki güç dengelerini Amerika'dan yana döndürmek için (BM'ni desteğiyle ya da tek taraflı) askeri güç kullanımı projelerini/düşüncelerini (Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'ni) yüksek sesle dile getirmemişlerdir (Tunç, 2004: 49-62). Ta ki o güne kadar...

11 Eylül 2001 sabahı, Washington ve New York'taki hedeflere yapılan terör saldırıları, Oğul Bush yönetimi ve Yeni Amerikan Yüzyılı Projesinin şahin savunucuları tarafından 'yeni bir Pearl Harbour' olarak kabul edilmiş; askeri saldırıların egemen olduğu Reagan ve baba Bush dönemindeki şahin politikaları yeniden uygulamaya koymak için uygun ortamın doğduğuna kanaat getirilmiştir (Şahin, Taştekin, 2006: 46). "11 Eylül saldırıları ABD açısından, yaşanan sivil kayıplar bakımında değil, hedefinden ötürü gerçekten de tarihsel bir olaydır: İngilizlerin 1814'te Washington'u yakmasından bu yana ABD ulusal topraklarında ilk defa saldırıya uğramış ve hatta ilk defa tehdit edilmiştir" (Chomsky, 2002: 126).

11 Eylül 2001 günü yaşananlar aslında, egemen medya diliyle yoğrulmuş görüntülerle düşünen bir çağın insanlarını görselliğiyle dehşete düşüren bir terör

eylemiydi. Robert Fisk, İkiz Kulelere çarpan United Airlines uçağının yanan yakıtının binanın diğer tarafından fışkırdığı sahneleri montajla birleştirip milisaniyelere ayıran CNN International ile Hollywood'un bile rekabet edemeyeceğine dikkat çekiyordu. Zira Fisk'e göre CNN'in kendisi artık zaten Hollywood'un kendisiydi. 11 Eylül'ü anlatan felaket filmi asla yapılmayacaktı; çünkü canlı yayında çoktan yapılmıştı. Şatafatlı New York kentnin hayalleri ve kâbusları (Hollywood tarafından Müslümanları şeytani, cani olarak tasvir edilen tüm ırkçı filmler) nihayet canlı canlı ekrana taşınmıştı. Tüm mesaj eylemdeydi; eylemdeki sivil kayıplarında değil, eylemin kötücüllüğünde ve ürkütücü profesyonelliğindeydi (Fisk, 2011: 728-729).

ABD'nin ulusal güvenlik konusundaki tüm kavramlarını bir anda altüst eden 11 Eylül saldırılarının ardından, Savunma Politikaları Danışma Kurulu 19-20 Eylül 2001 tarihleri arasında toplanıp terör saldırılarıyla bağlantılı görülen El-Kaide'ye yönelik olarak Afganistan'a gerçekleştirilecek askeri harekâtın ilk aşamasından sonra, sıranın Irak'a gelmesinin gerekliliği konusunda görüş birliğine vardılar. Bu minvalde, 11 Eylül saldırılarının arkasında hangi ülke ya da ülkelerin ve hangi terör örgütü ya da örgütlerinin bulunduğu konusu gündeme taşınıp Irak'ın saldırıyla bağlantısının bulunduğu ihtimali yüksek sesle vurgulanmaya başlanmıştır (Sungur, 2004: 87). "Şahin kanat bürokratları, dış politika konusunda zayıf bir birikime sahip olan ve bu konularda oldukça ilgisiz ve yetersiz kalan oğul Bush'un alacağı kararlarda" (Şahin, Taştekin, 2006: 40-41) Irak'ı büyük tehdit, Saddam'ı da azılı bir terörist ve her şeyi yapabilecek bir şeytan olarak sunan şaibeli raporlar ve brifinglerle etkili olmaya çalışıyorlardı. CIA'in El-Kaide'nin nükleer silah edinme çabalarına yönelik brifinglerinde, örgüte bu silahları sağlayabilecek ülke ve isimler arasından ne hikmetse hep Irak ve Saddam Hüseyin ismi ön plana çıkmaktaydı (ya da çıkarılmaktaydı) . Şahin kanadın etkili ismi, YAYP adlı beyin takımının kurucu üyesi ve Pentagon Savunma Kurulu Başkanı olan Richard Perle, Saddam Hüseyin Irak'ta iktidarda olduğu müddetçe ABD'nin terörizme karşı savaşını kazanmasının mümkün olmadığını altını kalın bir çizgiyle çizmekteydi. Perle ardından, ABD'nin Saddam'ı devirmesi için gerekçelerini de şöyle sıralamaktaydı: (1) Saddam'ın Usame bin Ladin gibi ABD'ye karşı nefret duyguları beslemesi, (2) kitle imha silahları edinmeye çalışması ve yakın gelecekte nükleer güce ulaşabilecek olması, (3) terörle doğrudan bağlantılı olması ve teröristlere destek verip yataklık etmesi... (Şahin, Taştekin, 2006: 48).

ABD, 11 Eylül'le birlikte, Ortadoğu'da o güne kadar desteklediği, başta Suudi Arabistan olmak üzere, ABD karşıtlığını destekleyen bir alt yapıya olanak sağlayan ve onu yeniden üreten rejimlere destek verme politikasını terk etmiştir. Bu nedenledir ki, Bush yönetiminin Ortadoğu konusundaki dış politikası mevcut yapıyı korumak yönünde değil de, yönetim içindeki şahin kanadın istek ve arzuları doğrultusunda Ortadoğu'daki siyasi yapıyı askeri güç kullanarak tümenden değiştirip yeniden düzenlemek yönünde olmuştur. Özcesi, Bush yönetimine yakın ve içindeki pek çok şahin, ABD'nin gücünü yaymak ve ABD egemenliğine karşı herhangi bir tehdidi veya potansiyel tehdidi ortadan kaldırma, yani 11 Eylül'den çok öncelere dayanan bir gündemi (1991 tarihli Yeni Dünya Düzeni projesi ve 1997 tarihli Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi) takip etmek için Irak'ı bir bahane olarak kullanmayı çoktan akıllarına koymuşlardı (Arnove, 2003: 28). Bu doğrultuda birçok İsrail yanlısı sağ kanat beyin takımı (think-tank) - ki Pentagon şahinlerinin iyice yerleştiği Hudson Enstitüsü, Amerikan Girişim Enstitüsü bunlara dâhildir - Irak'ta Amerikan yanlısı bir rejim yaratacak ve Washington'un bölgenin haritasını yeniden çizmesini sağlayacak bir savaşı ısrarla istiyorlardı. Böyle bir savaş, Suudi Arabistan'lı petrol fiyatları üzerinde sahip olduğu her türlü etkiden yoksun bırakacak, Suriye ve Hizbullah'a gözdağı verecek, İran'daki iç dengeyi 'reformistlerden' yana değiştirecek, İran'ı gelişmiş silahlar geliştirmekten caydıracak ve Arap-İsrail ihtilafını tamamen İsrail'in arzu ettiği şartlara göre çözüme kavuşturacaktı" (Aruri, 2003: 55-56).

11 Eylül, Amerikan kamuoyunun dış dünyadaki askeri müdahalelere karşı bakışını ve tavrını tümenden etkilemişti. Terör saldırılarının Amerikalılara yaşattığı 'şok' ve 'dehşet' Bush yönetiminin Irak'a karşı planlanmakta olduğu savaşı meşrulaştırma çabalarına Amerikan kamuoyu nezdinden büyük bir kolaylık sağlıyordu. 11 Eylül, Amerikan kamuoyunun dayanabileceği askeri kayıp miktarını ciddi şekilde yükseltmişti. Amerikalılar 11 Eylül sonrasında güvenlikte yaşamak için hiçbir zaman olmadığı kadar ciddi ekonomik kaynak harcamayı göze almışlardı. 1990'lı yıllarda ülke tarihinin en uzun ekonomik büyüme dönemini yaşayan ve refahını neredeyse ikiye katlayan Amerika, 11 Eylül sonrasında olası bir sınır ötesi savaş için bu birikimini sefer etmeye razı hale çoktan gelmişti (Tunç, 2004: 79-80).

3.2. Savaşın Pazarlanmasında Birinci Evre: "Tehdidi ve Düşmanı Genelleştirmek" ve "Vicdanlara Seslenmek"

Bush yönetiminde üst düzey görevlerde bulunan ve aynı zamanda 'Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi' (YAYP) beyin takımının da üyeleri olan dış politika aktörleri, 11 Eylül sonrasında hiç zaman kaybetmeden Başkan Bush'un dikkatini Irak'a savaş açmaya doğru çevirmeye çalışmışlardır. Aynen Başkan Clinton'a 26 Ocak 1998'de yazdıkları gibi, 11 Eylül saldırılarından dokuz gün sonra, 20 Eylül 2001'de Başkan Bush'a da, 11 Eylül sonrası gelişmelerle ilgili tavsiyelerini içeren bir mektup yazmışlardır. Mektupta dile getirilen noktalar şunlardır: (a) Başkan Bush'un teröre, terör örgütlerine ve onları koruyan ve destekleyen ülkelere karşı başlattığı savaşta başarılı olabilmek amacıyla dünyaya liderlik etme yönündeki takdire şayan kararlılığı övülüyor; dünyanın neresinde olursa olsun, dalları ve kökleri nerede ele geçirilirse geçirilsin, teröre karşı mücadeleye devam edilmesi gerektiği vurgulanıyordu. (b) '21. yüzyılın bu ilk savaşında' kapsamlı bir stratejinin izlenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan, Usame bin Ladin yakalanmalı ve öldürülmeli ve şebekesi yok edilmeli; bunun için de Afganistan'a karşı mutlak bir askeri müdahale yapılmalıdır. (c) Azılı terörist Saddam Hüseyin'in ABD'ye karşı yapılan terör saldırılarına bir şekilde destek vermiş olması muhtemeldir. Ama deliller Irak'ın terör saldırısıyla doğrudan bağlantısı kurulmasına yeterli olmasa bile, ABD'nin izleyeceği strateji, Saddam Hüseyin'i iktidardan uzaklaştırmayı içermelidir. (d) Bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla da ABD Savunma Bütçesi ve harcamaları artırılmalıdır (Şahin, Taştekin, 2006: 47-48).

YAYP üyeleri, Başkan Bush'a gönderdikleri mektubun hemen ardından, hiç vakit kaybetmeden, Bush yönetiminde bulundukları yüksek bürokratik pozisyonlarını ve ekonomik ve siyasi iktidar çevreleriyle ve medyayla olan güçlü ilişkilerini de kullanarak, gerek ABD Kongresi'ni ve kamu görevlilerini, gerekse de Amerikan halkını ve tabi dünya kamuoyunu ikna edebilmek için, 11 Eylül sonrasında kapsamlı bir pazarlama kampanyası yürütmüşlerdir. Bu doğrultuda 11 Eylül sonrasında, medyada El-Kaide terör örgütlenmesini ve lideri Usame bin Ladin'i yok etme; diğer (ve Bush yönetimince en önemli) tehdit Irak'a saldırma ve Saddam Hüseyin'i devirme yönünde bir çağrı patlaması yaşanmaya başlamıştır.

Bu kampanya stratejinin ilk ayağı, YAYP üyelerinin Başkan Bush tavsiyelerini içeren mektubun Başkan'a ulaşmasıyla aynı günde, 20 Eylül 2001 tarihinde, Başkan

George W. Bush'un Amerikan Kongresi'ne ve dolayısıyla da ABD kamuoyuna yaptığı konuşmasıdır. Bu konuşma, Bush yönetiminin nihai hedefi Irak olan bir savaş projesinde savaşın taraflarını insanoğlunun geliştirdiği biri pozitif, diğeri negatif iki ortak soyut değer üzerinden tarif etmesi, Amerika'nın başlamak üzere olduğu bir savaşta kültürel ve dilsel farklılıklara rağmen tüm dünya kamuoyunu aynı safta birleştirmek adına önemli bir hamledir. Bush bu savaşta 'özgürlük' ile 'korku'nun savaştığını söylüyordu ve bu savaşta 'özgürlük', dinin inanç özgürlüğü, konuşma/ifade özgürlüğü, seçme ve seçilme özgürlüğü ve adalet kavramları üzerinden Amerika'yı; 'korku' ise, terör, şiddet, nefret, radikalizm, katil ve katliam terimleri üzerinden El-Kaide, Usame bin Ladin, Taliban ve İslami terörü temsil ediyordu. Bush'un konuşmasında 'Irak' sadece bir kez geçiyordu; o da 'küresel terörizme karşı başlatılan bu savaşın asla, on yıl önce Irak'ta yaşanan kısa süreli savaşa benzemeyeceği', cümlesinin içindeydi. Ancak nihai hedefi Irak olan Bush yönetiminin gerçek düşüncesi ve gizli gündemi şu cümlelerin içinde saklıydı: "El-Kaide'yle olan teröre karşı savaşımız başlıyor; ancak savaşımız asla bununla sınırlı kalmayacak. Küresel anlamda bir tehdit olan her terörist grup/odak bulunup durduruluncaya ve mağlup edilinceye kadar bu savaş asla son bulmayacak" (Bush'un Kongre Konuşması, 20.09.2001).

Bush konuşmasında, Amerika halkı adına, Amerikan milli marşı çalınırken Buckingham Sarayı, Paris caddeleri ve Berlin'deki Brandenburg Kapısı önünde saygıyla gözyaşı döken insanlara teşekkür ediyor ve ekliyordu: "Amerika, Güney Kore'deki elçiliğimiz önünde ve Kahire'deki camide kendisi için dua edenleri ve Avustralya, Afrika ve Latin Amerika'daki saygı duruşlarını ve matem anlarını hiçbir zaman unutmayacaktır" (Bush'un Kongre Konuşması, 20.09.2001). Bush konuşmasında, Amerika'nın yaşadığı acıyı ve felaketi evrensel bir resmin içerisine yerleştirmeye büyük bir özen gösteriyordu. Bush, teröre karşı başlatılan bu savaşta, polis gücüyle, gizli servisleriyle, banka sistemleriyle tüm dünyanın desteğine ihtiyaçlarının olduğuna vurgu yapmadan önce, 'bu savaşın yalnızca Amerika'nın savaş olmadığını', 'tehlikede olanın yalnızca Amerika'nın özgürlüğü olmadığını'; 'bu savaşın tüm dünyanın savaşı olduğunu', 'bu savaşın medeniyetin savaşı olduğunu' ve 'bu savaşın gelişmeye ve çoğulculuğa inanan insanların savaşı olduğunu' söylüyordu. Latin Amerika, Asya, Afrika, Avrupa ve İslam dünyasından ulusların Amerika'nın yanında olduğunu söylediği konuşmanın bu bölümüne, NATO'nun benimsediği şu görüşle nokta koyuyordu: (Sahip

olunan ortak değerler bağlamında) "Birimize yapılan saldırı, hepimize yapılmıştır" (Bush'un Kongre Konuşması, 20.09.2001).

Ancak, tüm dünyayı ortak bir acıyı paylaşmaya ve teröre karşı ortak bir savaş çağıran bu konuşmanın ardından, ABD yönetimi ve tabi YAYP üyeleri için geçici bir gündem olan Afganistan kampanyası kısa sürede eskimiş ve gündemdeki önceliğini yitirmiştir. ABD'nin askeri gücünü, dış politikanın asıl gündemi olan Irak'a kaydırmaya yönelik girişimlere, planlamalara ve muhtemel Irak Savaşı'nı meşrulaştıracak bir söyleme daha fazla ağırlık verilmeye başlanmıştır. Amerikan medyasında ve Bush yönetiminden Irak'a karşı yükselen savaş çağrılarının büyük bir kısmı, Irak ile Amerikan topraklarına yapılan terörist saldırılar arasında bir bağlantı bulunduğu iddiaları etrafında toplanmaktaydı. Irak'ı şarbonlu mektuplarla ilişkilendirme girişimleri, başından beri olağanüstü derecede akıl dışı olmasına rağmen, sonuç vermemiştir. Mektuplardaki sporların Utah'daki Dugway Proving Ground'da imal edilen sporlarla mükemmel bir uyum gösterdiği ortaya çıkmış; böylece ABD'nin silah düzeyinde şarbon imal ettiği de kamuoyuna resmi ağızlardan istemeden de olsa ilan edilmişti. Bunun yanında, Irak'ı 11 Eylül saldırılarıyla ilişkilendirme girişimleri Prag'ta, saldırılara katılan teröristlerin lideri olduğu düşünülen Muhammed Atta ile bir Iraklı istihbarat ajanı arasında gerçekleştiği iddia edilen bir görüşmeye dayandırılmaktaydı. Çek güvenlik güçleriye bu görüşmenin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda dünya kamuoyuna tam bir tutarsızlık sergilemekteydi. Bu tutarsızlığa Çekler üzerindeki ABD baskısının neden olduğu ise herkesçe malumdur. Kurulmaya çalışılan bağlantı öylesine temelsizdi ki, ABD'li yetkililer bile bir süre sonra bu konuyu gündemde tutmaktan vazgeçtiler (Mahajan, 2003: 175-176).

Ancak 11 Eylül'ün hemen sonrasında yaşanan tüm bu sonuçsuz girişimler, Irak'a yönelik bir savaş Amerikan ve dünya kamuoyunun gözünde meşrulaştırmak için ciddi bir pazarlama stratejisi ve programı yürüten Bush yönetimini yıldırımdan uzaktı. Bush yönetiminin dış politikasına yön veren şahin kanat politikacıların çok önceden çizilen strateji doğrultusunda, Irak'ın işgalini ve Saddam rejiminin sonunu getirecek muhtemel bir savaşın başta ABD kamuoyuna ve siyasi karar alma mekanizmalarına, ardından da dünya kamuoyuna pazarlanması için öncelikli olarak benimsenen 'tümünden gelim' metodu devam ettirilecekti. Dünyanın en büyük ekonomik, siyasi ve askeri gücü olan Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül sonrasında karşısında duran düşmanı

tanımlamada 'düşmanı genelleştirme', 'genel bir tehdit algısı etrafına oturtma' stratejisi uygulanmaya devam etti. Irak özelinde düşmanı özelleştirme stratejisi ise daha sonraki adım olarak yürürlüğe konulacaktı.

3.2.1. Bush'un "Şer Ekseni" Başlıklı Konuşması

ABD Başkanı George W. Bush, 29 Ocak 2002'de ABD Kongresi'nin ortak oturumuna hitaben yaptığı konuşmasına, ülkesinin Afganistan'da devam eden bir savaşta olmasına, ekonomilerinin resesyon (durgunluk) içerisinde bulunmasına ve medeni dünyanın ('medeniyetimiz' kelimesi bilinçli bir şekilde kullanılmayarak, ABD ile medeniyet/medenî dünya eş tutulmuş ve aynı zamanda da dünyaya tehlikede olanın yalnızca Amerikan medeniyeti olmadığı vurgulanmıştır) eşi benzeri görülmemiş bir tehlikeyle (11 Eylül kastediliyor) karşı karşıya olmasına rağmen, birliğin (Birleşik Devletlerin) hiç bu kadar güçlü olmadığını vurgulayarak başlıyordu. Konuşmada, Afganistan'da terör odaklarını yok etmek için sürdürülen savaşın başarısı, Kabil'deki Amerikan elçiliğinde dalgalanan Amerikan bayrağı ve evlerinde hapis hayatı yaşayan Afgan kadınlarının ve kızlarının çalışmak ve okula gitmek için artık evlerinden özgürce çıkabildikleri vurgusu üzerinden Amerikan ve dünya kamuoyuna anlatılmaya çalışılıyordu. Bush, ABD ve Hamid Karzai yönetimindeki Afganistan'ın müttefik iki ülke olduğunun ve Afganistan'ın yeniden inşasında işbirliği içerisinde hareket ettiklerinin altını çiziyordu.

Bush'a göre, Amerikan ordusunun cesur ve yetenekli kadın ve erkek askerlerinin, okyanusları ve kıtaları aşarak evlerinden 7 bin mil uzakta, dağların zirvelerinde ve mağaralarda Birleşik Devletleri'nin düşmanlarına şu açık mesajı vermekteydi: Amerikan ulusunun adaletinden asla kaçamayacaksınız. Bush konuşmasında terörle savaşın süreceği ve Afganistan'la sınırlı kalmayacağını şu sözlerle dünyaya ilan ediyordu:

"Teröristlerin binlercesinin yakalanmasına ve eğitim kamplarının kullanılamaz hale getirilmesine rağmen, birçok ülkede halen faaliyet gösteren sayısız kampta eğitilmiş on binlerce terörist- bunlara Hamas, Hizbullah, İslami Cihad ve Muhammed'in Ordusu gibi gruplar da dâhil - halen tüm dünyayı kendileri için bir savaş alanı olarak görmeye devam etmektedir ve bizler onları her nerede olurlarsa olsunlar takip etmeye devam edeceğiz. Terör odaklı eğitim kampları işlevlerini sürdürdüğü sürece, kimi ülkeler teröristleri barındırmaya devam ettikleri sürece ve özgürlük

(özgürlüğümüz diyerek Amerikan ulusunu kast etmek yerine, özgürlük diyerek tüm insanlığa göndermede bulunmaktadır) tehdit altında olduğu sürece, Amerika ve müttefikleri onlara asla imkân tanımamalı ve tanımayacaktır da" (Birliğin Durumu Konuşması, 29.01.2002).

Ordusunun tüm dünyada, Asya'daki Filipinler'den Avrupa'daki Bosna'ya ve Afrika'daki Somali'ye uzanan bir coğrafyada, teröre karşı savaşmaya devam ettiğine dikkat çeken Bush, 'birçok ulusun' çağrılarını kulak verip ülkelerini ve ABD'yi tehdit eden terörist parazitleri ortadan kaldırmak adına iradeli ve cesurca davrandığını belirtirken, bu konuda yalnızca Pervez Müşerref yönetimindeki Pakistan'ı örnek verebilmektedir. Ardından da bazı yönetimlerin terörle yüzleşmek konusunda korkakça davrandığına, eğer söz konusu bu yönetimler bir an önce harekete geçmezlerse Amerika'nın kesinlikle geçeceğinin altını çizmektedir. Bush konuşmasına şöyle devam etmektedir:

"Teröristlerin ve kimyasal, biyolojik ve nükleer silah edinmeye çalışan rejimlerin (Bush, çağrılarını kulak verip kendileriyle işbirliği yapan ülkeleri 'ulus/nation' olarak nitelerken; kendisine tehdit olarak gördüğü ülkeleri 'rejim/regime' kelimesiyle tanımlamayı tercih etmektedir) ABD'yi ve dünyayı tehdit etmesini mutlaka önlememiz gerekmektedir. İkinci hedefimiz, teröre destek veren ülkelerin ABD'yi ve ABD'nin müttefiklerini ve dostlarını kitle imha silahlarıyla tehdit etmelerini önlemektir. Bu rejimlerden bazıları 11 Eylül'den beri derin bir sessizliğe gömülmüşlerdir. Fakat bu rejimlerin gerçek tabiatını biliyoruz. Kuzey Kore, halkı açlık içinde yüzerken füze ve kitle imha silahlarıyla silahlanmak isteyen bir rejimdir. İran halkının özgürlük umutları seçimle işbaşına gelmemiş bir azınlık tarafından bastırılmaktayken, İran saldırgan biçimde bu silahları (KİS) edinmeye çalışmakta ve terör ihraç etmektedir. Irak, ABD'ye düşmanlığını sergilemeye ve terörü desteklemeye devam etmektedir. Irak rejimi 10 yıldır antraks, sinir gazı ve nükleer silahlar geliştirme komplosu içindedir.....Bu tür devletler ve onların terörist müttefikleri, 'şer eksenini' oluşturmakta ve dünya barışını tehdit etmektedirler. Bu rejimler, KİS elde etmeye çalışarak, ciddi ve giderek büyüyen bir tehdit teşkil etmektedirler. Bu silahları kinlerini kusak isteyen teröristlere verebilirler.....Bütün uluslar bilmelidir ki, ABD kendi halkının güvenliğini sağlamak için gereken her şeyi yapacaktır" (Birliğin Durumu Konuşması, 29.01.2002).

Sürecin başından beri nihai hedeflerinin Irak olduğu bilinen Bush'un (ve Bush yönetiminin) bu konuşmasında, Irak'a tek başına ve özel bir vurgu yapmak yerine, Irak adını Kuzey Kore ve İran gibi ABD'ye tehdit olarak görülen ülkelerle birlikte zikretmeyi tercih ettiği görülmektedir. Bundan çıkan sonuçsa, Irak'ı işgal harekâtını o günlerde dünya kamuoyuna açık etmekten çekinen Bush yönetiminin günün siyasi konjonktürü gereği 'genelleştirilmiş' bir düşman tanımlı yapmayı amaçlarına daha uygun görmesidir.

3.2.2. ABD'nin Vicdanı: AIDS'le Mücadeleye Doğrudan 15 Milyar Dolarlık Yardım Kampanyası

'Rock Yıldızı' imajını ve şöhretini 30 yıl boyunca, dünyadaki (özellikle de Afrika Kıtası'ndaki) yoksulluk ve açlıkla mücadele etmeye adanmış İrlandalı rock müzik grubu U2'nun solisti Bono, G7 ülkelerinin dikkatini, yoksulluk ve açlıkla boğuşan Afrika ülkelerinin kendilerine olan borçlarına çekerek, kısa vadede Afrika'nın zengin Batılı ülkelere olan borçlarının silinmesine ön ayak olmayı başarmıştır. Bono ve birlikte hareket ettiği takım arkadaşları, 2000'li yıllara gelindiğinde, mücadelelerinde bir cephe daha açmaları gerektiğinin farkına varmışlardı: AIDS cephesi... Çünkü 2000'lerin hemen başında Afrika'da yaşayan her 5 insandan biri, toplamda 30 milyon insan AIDS hastasıydı ve bunlardan yalnızca 50 bini yaşam ömrünü uzatabilmek için gerekli olan tedaviye ve ilaçlara (ki AIDS'e karşı kesin olarak etkili bir ilaç henüz mevcut değildir; yalnızca uzun yıllar AIDS tedavisinde kullanılan ve hastalığın seyrini yavaşlatan bir çeşit vitamin karışımı olan 'AIDS Kokteyli' ile son yıllarda geliştirilen ve HIV virüsüne yapışıp virüsü içeren hücrelerin savunma mekanizması tarafınca tespit edilip yok edilmesini sağlayan 'GP41' adlı bir protein kompleksine bu hastalığın tedavisinde başvurulmaktadır) ulaşabilmekteydi.

Bono ve takım arkadaşlarını ilk iş olarak yoksulluk ve AIDS'le olan mücadeleyi tek bir çatı altında birleştirmişlerdir. DATA (Dept AIDS Trade Africa/Borç Yükü ve AIDS Afrika'yı Tehdit Ediyor) adlı sivil toplum girişimini kurup dünyanın ve tabi ki zengin Batılı ülkelerin dikkatini yeniden bu konuya çekmeye çalışmışlardır. Bono bu mücadelede başarının anahtarının ABD yönetimini (ve dolayısıyla siyasi karar alma mekanizması olan ABD Kongresi'ni) kendi saflarına çekmede yattığının gayet bilincindeydi. Çoğunluğu muhafazakâr olan ABD halkı, ahlâksız tercihler sonucu

bulaştığına inandıkları bir hastalık için para harcamak istemiyordu. Çünkü ABD'de bu hastalığa karşı halen (dünyanın AIDS hastalığını tanımaya başladığı) 1980'lerin zihniyeti hâkimdi ve buna göre AIDS'in kan ve vücut sıvılarının transferiyle bulaşan bir hastalık olduğu gerçeğini kabul etmek yerine, hastalığın tek müsebbibinin homoseksüel ilişki olduğuna inanılıyordu ve dönemin ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı cumhuriyetçi-muhafazakâr senatör Jesse Helms de bu yanlış söylemi en yüksek perdeden seslendiren isimlerin başında geliyordu. Bunun için de Bono önce Jesse Helms'i ve ardından da dönemin ABD Başkanı George W. Bush'u ikna etmesi gerektiğini çok iyi biliyordu ve bunu başardı da: Önce Jesse Helms'i ikna edip bu hastalığa olan bakış açısından utanmasını sağladı ve ardından da Başkan Bush'la müzakerelere başladı (Why Poverty/Neden Yoksulluk Belgeseli, 2012). Bono-Bush müzakereleri olumlu yönde bir seyir izledi ve Bono, ABD dışında kalan dünyaya sosyal açıdan bütünüyle ilgisiz bir adamı, George W. Bush'u 2002 yılında, yardım konusunda ikna etmeyi başardı. Peki, ama neyin karşılığında?

İnsani yardım konusunda tüm dünya, ABD'nin vicdanına ve siciline her zaman kuşkuyla yaklaşıyordu; çünkü geçmişte yaşananlar bu tezi doğruluyordu. "Yakın tarihin en utanç verici bölümlerinden birisi - Amerika'nın yoksul ülkelerin kendi vatandaşlarına AIDS ilaçları sağlamasını engellemesi - gelmiş geçmiş tüm ABD federal hükümetlerinin politikalarında somutlaşan insani kaygının düzeyinin aydınlatılmasına yardım etmektedir. 1997 yılına kadar ABD ve Avrupa ilaç şirketleri AIDS kokteylinin fiyatını 10 ila 20 bin dolar arasında tutmuşlardır. Bu rakam, herhangi bir Üçüncü Dünya ülkesi vatandaşının hemen hemen hiç ulaşamayacağı bir rakamdı. O yıl büyük bir AIDS krizi yaşamakta olan Güney Afrika (ki hastalık nüfusunun %20 ila 25'ine bulaşmıştı), ilaçların zorunlu ruhsatlandırılma²⁰ ya da paralele ithalat²¹ yoluyla daha ucuz fiyata elde edilmesine izin veren bir yasaya izin vermiştir. Her iki metot da devletlerin yeterli neden bulunduğu kanısında oldukları hallerde yaygın olarak uyguladıkları ve Dünya Ticaret Örgütü Kuralları çerçevesinde de yasal olan bir uygulamaydı. ABD hükümetleri rutin olarak ABD şirketlerine, hava kirliliği teknolojisinden biyotekniğe, askeri

²⁰ **Zorunlu ruhsatlandırma;** hükümetlerin patentli bir malın başka şirketler tarafından, patent sahibine sabit bir patent bedeli ödemek kaydıyla, üretilmesine izin vermesi anlamına gelmektedir. Bunun "zorunlu" olan yönü, patent sahibiyle bir anlaşmayı gerektirmemesidir (Mahajan, 2003: 146).

²¹ **Paralel ithalat;** hükümetlerin, daha ucuz ithalat mallarını, patent sahibi yerine daha az ücret ödeyebileceği bir üçüncü ülkeden almasıdır (Mahajan, 2003: 147).

kullanım için gece görüş dürbününe kadar her şey için zorunlu ruhsat vermektedir ve bunların hiçbirisi nüfusun dörtte birini öldürebilecek bir salgın hastalık kadar acil bir kaygı nedeni değildi. ABD başkan yardımcısı Al Gore (aynı zamanda 2000 seçimlerinde Bush'un da rakibi olan Demokrat), de facto (uygulamada/fiilen) ticaret çarı rolünü üstlenme çabası içinde, Güney Afrika hükümetini tek taraflı ticari yaptırımlar tehdidiyle bu yasayı iptal etmeye zorlayarak ABD'li ilaç firmalarına göz kırpyordu. ABD hükümetinin desteklediği 39 ilaç şirketi Güney Afrika'nın bu yasayı uygulamasını engellemek için dava açtılar; ancak uluslararası camiadan yükselen protestolar yüzünden Al Gore ve ABD hükümeti geri adım atmak zorunda kaldı. Daha yakın bir tarihteyse Hindistan'daki Cipla gibi şirketlerin AIDS kokteylinin yıllık tutarını 600 dolara ya da daha ucuza sağlama teklifi karşısında, büyük ilaç firmaları ABD hükümetinin desteğiyle piyasayı kontrol etme çabası içerisine girdiler. Yine ülkesinde AIDS kokteyli için zorunlu ruhsatlandırma uygulayan Brezilya, ABD merkezli dış baskılara rağmen AIDS'e yaklaşımında muazzam bir başarı kazanarak ABD'nin doğal bir hedefi haline geldi. Tüm bunlar olup biterken de Güney Afrika ve muhtemelen diğer ülkelerdeki AIDS tedavisi birkaç yıl boyunca aksadı ve milyonlarca insan öldü" (Mahajan, 2003: 146-147). Yine Afrika'daki yoksul ülkelerin ilaç sorunuyla ilgili bir başka örnekteyse, ABD bu kez, Kenya'nın başkenti Nairobi ve Tanzanya'nın başkenti Daresselam'daki ABD elçilik binalarına 7 Ağustos 1998 günü eş zamanlı olarak düzenlenen bombalama eylemlerine misilleme olarak "Operation Infinite Reach" adını verdiği bir hava operasyonu düzenlemiştir. Cruise füzelerinin kullanıldığı operasyonlarda ABD, Afganistan'daki El Kaide kamplarını ve Sudan'da kimyasal silâh üretildiğini iddia ettiği bir fabrikayı bombalamıştır. ABD tarafından VX gazı üretmekle suçlanan Sudan'daki El-Şifa ilaç fabrikası, uluslararası hukuka uygun olarak önceden hiçbir denetim talebinde bulunulmadan bombalanmıştı. Bombalamadan sonradan yapılan denetimlerde ise bu iddianın doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Gerçekte olansa şuydu:

"El-Şifa ilaç fabrikası, Sudanlıların karşılaştıkları en ölümcül hastalıklarla mücadelede kullanılan tıbbi ilaçların %50'sinden fazlasını üretmekteydi. Bunlar arasında sıtma, tüberküloz ve kolera da bulunuyordu. Fabrikada ayrıca, ekonomisi büyük ölçüde hayvan yetiştiriciliğe dayanan bir ülkenin ihtiyaç duyduğu veterinerlik alanındaki ilaçların neredeyse tamamını ürettiyordu. Fabrika,

Sudanlılara hayati önem taşıyan bu ilaçları dünya piyasa fiyatlarının %20'sine temin ediyordu. Milli gelirin kişi başına yaklaşık 300 dolar civarında olduğu bir ülkede, bu hayat memet meselesiydi" (Mahajan, 2003: 183-184).

ABD bir kez daha, Batı merkezli yüksek kârlı tıp endüstrisinin çıkarları için taşın altına elini koyuyor, ABD'nin vicdanının Afrika'daki yoksulluğu ve yokluğu ne kadar umursadığını tüm dünyaya açık seçik gösteriyordu. Ancak dünya, yaşanan bu olaylarla ilgili enformasyonu Batı merkezli haber ajanslarından ve Batı medyasından edindiği için, gerçek bir kez daha, egemen medya dilinin imgelerle/göstergelerle süslediği kurgusal gerçeğe dönüşüyor ve uluslararası güce sahip Batı medyası tarafından küresel dolaşıma sokulan bir ileti, her zaman olduğu gibi insanlığa gerçek hakkında yine hiçbir şey söylemiyordu.

U2 grubunun solisti Bono, ABD kamuoyunu ve ABD Başkanı George W. Bush'u, dünyada AIDS'le mücadeleye ilk kez bu kadar çok miktarda doğrudan para yardımı yapamaya ikna etmeyi başardığında, ABD'nin insani yardım konusundaki vicdani sicili, yukarıda saydığımız ve de saymaya imkân bulamadığımız örnekleri göz önüne alırsak, hiç de iç açıcı değildi. Zaten söz konusu bu yardım kampanyasının üzerinde de şaibeler dolaşmıyor değildi. 11 Eylül felaketinden sonra, başta ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice olmak üzere, Bush yönetimi tüm dünyaya sadece saldırgan ve askeri tepkiler vermediğini, ABD'nin dünyadaki yardıma muhtaç insanlara kucak açtığını, bir başka deyişle ABD'nin vicdanını gözler önüne serebilmek amacıyla, amaçlarına en uygun sivil toplum kuruluşunun, DATA'nın kurucusu Bono'nun rock yıldızı ışığından dünya medyası önünde yararlanmayı planlamışlardı. Bono, farkında olarak ya da olmayarak, liberal ışığını ve rock yıldızı imajını AIDS'le mücadele olgusu üzerinden gerçekte Bush yönetiminin, dolayısıyla da gelmiş geçmiş tüm Amerikan yönetimlerinin imajını yükseltmeye ve insani meseleler konusundaki karanlık sicillerini unutturmaya harcamıştır (James Traub, NY Times Yazarı; Why Poverty/Neden Yoksulluk Belgeseli, 2012).

Ocak 2003'e gelindiğinde, Başkan Bush, medya aracılığıyla tüm dünyaya servis edilecek konuşmasını yapmak üzere Temsilciler Meclisi'nin karşısına çıkıyordu. Bush, vicdanlı Amerikalılardan çok, vicdanlı gözükmeğe en çok ihtiyaç duyan kendi yönetimi adına en duyarlı tavrını takınarak, meclis üyelerinin gözlerinin içine, kameralar aracılığıyla da dünya kamuoyunun gözünün içine bakarak, meclisi, önlerindeki 5 yıl

içerisinde Afrika ve Karayip ülkelerine AIDS'le savaşılabilmeleri için 15 milyar dolar yardım yapmaya çağırıyordu. "Bu yardımın sözde amacı, Afrika'daki milyonlarca AIDS kurbanını kurtarmaktı. Ancak Bush'un başka fikirleri de vardı" (Why Poverty/Neden Yoksulluk Belgeseli, 2012). Konuşmasının yalnızca 5 ya da 6 paragrafı AIDS'le savaşa katkı için yapılacak olan yardım üzerineyken, Bush hemen ardından Irak'la savaşıacağını açıklıyor; Irak halkına yiyecek, ilaç, erzak ve de özgürlük götüreceklerini söylüyordu. Bush aslında, politik bir taktikle muhafazakâr ve vicdanlı tavrını ortaya koymayı başarmıştı. Bu yardım, kendisini Afrika'ya yardıma adanmış rock yıldızı Bono'ya yaradığı gibi, Bush'a da yaramıştı. Bush da bir bakıma halkına ve de dünya kamuoyuna kendini onaylatmış oluyordu (Paul Zeitz, Global AIDS Birliği Kurucusu; Why Poverty/Neden Yoksulluk Belgeseli, 2012).

Geçen zaman bizlere, ABD başta olmak üzere G7 ülkelerinin Afrika'nın borçlarını silme ve AIDS'le savaşa katkı sağlama yönündeki maddi yardımlarını neyin karşılığında yaptıklarını da göstermiştir. "Çoğu Sahra çölünün güneyinde yer alan 18 ülkenin borçlarının silinmesinin kısa vadede Afrika'ya bir ferahlık getirmesi bekleniyordu elbette. Ancak, borçların silinebilmesi için öne sürülen şart, söz konusu ülkelerin borçlarını ödeyebilmeleri için bir program çıkarabilmiş olmalarıydı; bu da elbette Batı tarafından dayatılan özelleştirme programlarıyla mümkündü. Nitekim ekonomist Sanjay Suri'nin analizine göre, G7 ülkeleri için özelleştirme programı, uzun vadede borçların geri ödenmesinden çok daha kârlı gözükmektedir. Suri'nin dikkatimizi çektiği bir başka nokta da G7 ülkelerinin gelişmiş ülkelerdeki çiftçilere sağlanan devlet desteğinin sona erdirmeye yanaşmamalarıydı: Devlet tarafından desteklenerek maliyeti düşürülmüş tarım ürünleriyle, gelişmekte olan yoksul ülkelerde üretilen tarım ürünlerinin rekabet edebilmesi imkânsızdı. Afrika'da yoksulluk, AIDS ve tedavi edilebilir hastalıklardan ölen çocuk sayısı düşünüldüğünde, borçların silinerek sağlanacak kısa vadeli bir rahatlamanın hiçbir sorunu çözmeyeceği açıkça görülmektedir. Sanjay Suri, lafı hiç dolandırmadan konuya noktayı şöyle koyuyordu: "G7 zirvesinde maddi yardım ile ilgili öne sürülen koşullar aslında, Afrika ülkelerinin IMF ve Dünya Bankası'nın ekonomik programlarına bağımlılığının devamını sağlamaya yöneliktir" (Türker, 2005).

2002 bahar aylarından itibaren, Bush yönetimindeki savaş yanlısı şahin kanat ideologların bunda sonraki hedefi, nihai hedefleri olan Irak'ın İşgali'ni kendilerine

getirecek olan savaş projesinin pazarlanmasında ikinci aşamaya geçmektir. Bu aşamanın özü ise, kendileri için geçici bir gündem olan El-Kaide ve Afganistan'ı Amerikan halkının, Amerikan Kongresi'nin ve dünya kamuoyunun da gündeminden düşürüp düşman vurgusunu, kitle imha silahları üzerinden Irak'a ve Saddam Hüseyin'e yöneltmekti.

3.3. Savaşın Pazarlanmasında İkinci Evre: "Tehdidi ve Düşmanı Özelleştirmek"

11 Eylül saldırıları, Bush yönetimi ve Yeni Muhafazakârların Irak'ı işgal projelerinde önemli bir katalizör rolü oynamıştır ve bu gerçek tartışmasıdır. Eğer 11 Eylül saldırıları olmasaydı, Irak'ın işgali ve Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi de mümkün olmayacaktı. Ancak 11 Eylül sonrasındaki sıcak süreçte, ne Başkan Bush'un ne de hükümetindeki güvercinlerden Dışişleri Bakanı Powell ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice'ın dış politika söyleminde Saddam ve Irak ön plandaydı. Geri planda da olsa Irak'a ve Saddam'a doğrudan vurgu yapanlar yönetimin şahin kanadını oluşturan Başkan yardımcısı Cheney, Savunma Bakanı Rumsfeld ve Savunma Bakanlığı kadrolarında kendilerine yer bulan Yeni Muhafazakârlar idi (Şahin, Taştekin, 2006: 52-54). Bugün, 2003 Irak'ın İşgali'nin üzerinden geçen 11 yılın sonunda biliyoruz ki, Saddam Hüseyin rejimi gerçekte, ABD yetkililerinin tek taraflı ateşli bir şekilde savundukları gibi, 11 Eylül teröristleriyle ve terör saldırılarıyla kesinlikle bağlantılı değildi. Öyle ki ne savaş öncesinde, ne de savaş sonrasında ABD yönetiminin hiçbir yetkilisi, Saddam'ın El-Kaide ve Usame bin Ladin'le bağlantısını kanıtlayan doğru ve gerçek bir delil ortaya koyamamıştır. 2002 Ocak ve 2003 Mart ayları arasında gerçekte yaşanansa şuydu: ABD yönetiminin Saddam hakkında ortaya attıkları tüm savlar, ABD'nin Irak'ı işgalini gerçekleştirmek için kullandığı retorik ya da ulusal ve uluslararası kamuoyunu ikna etmek amacıyla kullandığı propaganda malzemesinden başka bir şey değildi (Şahin Taştekin, 2006: 55).

Bush yönetiminin Irak'a yönelik muhtemel bir askeri harekâtı kamuoyuna anlatmadaki retoriği dikkatle incelendiğinde, ağırlığın zaten giderek El-Kaide ve Usame bin Ladin bağlantısından, sicili oldukça karanlık Saddam rejiminin terörizme destek verme potansiyeli ve özellikle de kitle imha silahları üzerine kaydığını görürüz. Zaten Bush'un Saddam Hüseyin'e yönelik, KİS'e sahip olmayı terörizmle eşit kabul ettiğini

vurgulayan uyarıları ve ultiimatoları, ABD'nin yalnızca KİS'e sahip olmaları nedeniyle ülkelere saldırma hakkını tesis etmek yönünde sürdürdüğü şahin dış politikasının doğal bir unsurudur. Bu bağlamda şunu da söylemek yanlış olmayacaktır: Amerika, kalkıştığı ya da kalkışmayı planladığı bir saldırının neden meşru müdafaa sayılması gerektiğine gerekçe bulmak konusunda hiçbir zaman sıkıntı çekmemiş bir ülkedir (Mahajan, 2003: 182-183). Ancak yine de ABD'nin yalnızca KİS'e sahip olmayı Irak'a karşı saldırma gerekçesi olarak sistematize etmesi manidardır. Çünkü İran-Irak Savaşı'nda Irak rejimini kitle imha silahlarıyla ilk kez tanıştıran ve bu silahların yapımında kullanılan malzemelerin Irak'a satışında ön ayak olan ülke Amerika olduğu gibi, 1991-1998 yılları arasında, Irak halkına çok ağır bir dram yaşatan ve Saddam rejimini gerçek anlamda her şeyiyle etkisiz kılmayı başaran BM ambargosunun gölgesinde, BM silah denetçilerini casusluk yapmaya zorlayarak Irak rejiminin BM ile işbirliğini ve silah denetimlerini sekteye uğratan da Amerika'nın ta kendisiydi. 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı öncesinde, Irak ve sözde sahip olduğu kitle imha silahları konusundaki genel manzara şöyleydi: ABD ve Britanya'nın yaptırımları/ambargoları, uçuşa yasak bölgeleri, silah denetçileri ve askeri güçleriyle neredeyse on yıldır Saddam Hüseyin'i denetim altında tutmuş ve bu çok yönlü denetimin faturasıysa en ağır şekilde Irak halkına, özellikle de Iraklı çocuklara ödettirilmişti. "Clinton yönetimi, üstü örtük de olsa, ABD'nin bu politikasının çöktüğünü kabul etmişti" (Aruri, 2003: 66). Bush yönetimiye, Saddam-El-Kaide bağlantısını kuracak gerçek delillerin var olmadığını çok iyi bildiğinden, Irak'ı ve Saddam'ı dünyaya bir tehdit olarak sunmak için elindeki tek kozun KİS olduğunun bilinciyle, savaşçı retorliğini tümüyle KİS üzerinden kurmayı tercih etmiş ve bu retorikle ABD'nin karşısındaki düşmanı özelleştirerek - İran'dan, Kuzey Kore'den, Afganistan'dan ayırarak - nihai hedefi olan Irak'ın işgaline doğru kararlı bir yürüyüşe geçmiştir. Irak yönetimiye, kendilerince tam bir uyum içerisinde çalıştıklarını düşündükleri ve yıllar önce Irak'ın nükleer silahlara sahip olmadığını zaten açıklamış olan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (yani silah denetçilerinin) ABD'nin temelsiz çağrılarıyla yeniden Irak'a döndürülmeye çalışılmasına sesi çıktığıınca itiraz etmeye çalışmaktaydı (Aruri, 2003: 67).

"'Saddam'ın canı cehennem! Onu devireceğiz.' Bush bu sözleri Condoleezza Rice'a söylediğinde tarih 2002 Mart ayını gösteriyordu; yani savaşın başlamasından tam bir yıl öncesini. Bush Irak'a savaş kararı aldığı bu sözlerinden anlaşılıyordu ve savaş

kararının 2002 baharında alındığını gösteren başka işaretler de vardı. Şubat ve Mart aylarında Washington, Amerikan ordusunun Arapça konuşanlardan oluşan 5. Özel timini, Afganistan'dan Ortadoğu'ya kaydırmaya başlamıştı" (Tunç, 2004: 163). 2002 ilkbaharının ortalarında Bush artık Irak'ta bir rejim değişikliğinden söz etmeye başlamıştı. Ancak Ağustos 2002'ye kadar geçen süre boyunca gerek Bush gerekse de Bush yönetiminden kimse Irak'ın işgaline karar verildiğini dışarıya duyurmamıştı. Hatta yönetimin ikinci kademesindeki yetkililer bile kararı ancak aylar sonra öğrenebilmişlerdi. Örneğin Dışişleri Bakanlığı'nda planlamadan sorumlu Richard Haas, Bush'un Saddam'ı devirmeye karar verdiğini Condoleezza Rice'ın ağzından 2002 Temmuz 2002'de şu sözlerle: öğrenebilmişti: " Karar alındı. Savaşın olup olmayacağını tartışarak boşuna nefesini tüketme" (Tunç, 2004: 163). Böylelikle Bush yönetimi, 11 Eylül sonrasında 'El-Kaide'ye ve Afganistan'a odaklanalım' noktasından, Irak'ın işgali noktasına geliyordu.

Bu noktada Bush yönetimi, Irak'taki bir rejim değişikliği için elindeki tek yolun askeri müdahale olduğunun da bilincindeydi. Bush, Nisan 2002'de Camp David'te askeri harekât seçeneklerini ele almak üzere ulusal güvenlik danışmanlarıyla bir araya gelmeden önce, Mart 2002'de yardımcılarına Irak'ta bir rejim değişikliği için pratik bir plan yapmaları talimatını verdiğinde, Irak'ın işgali dışındaki hiçbir seçenek Saddam'ın kolayca devrilebileceğini göstermiyordu (Thomas, 2002). 28 Nisan 2002 tarihli *The New York Times* haberi, ABD'nin Saddam'ı devirmeye yönelik planlarına açıklık getirmişti. Habere göre ABD' yönetimi Saddam'ı devirmek için üç seçeneği gözden geçirmişti: (1) Saddam'ın CIA işbirliğiyle düzenlenecek bir askeri darbeye devrilmesi: Bu seçenek 1990'lı yıllardan beri altı kez denenip başarısız olunduğu için, Bush yönetimine imkânsız görünüyordu. (2) Pentagon'daki sivillerin gündeme getirdiği Afgan modeliydi: Bu strateji, ABD'nin hava bombardımanı ve sınırlı sayıdaki özel kuvvetlerin desteğiyle, Kürtlerin kuzeyden, Şiiilerin de güneyden saldırıya geçmesi üzerineydi (Özkan, 2003; akt. Sungur, 2004: 94). Ancak muhaliflerle işbirliği gerektirdiği için, Afgan modeli bir askeri operasyon da Irak'ta işlemez görünüyordu ve CIA de Bush'a bu yönde tavsiyelerde bulunmuş; Saddam'ı devirmek için havadan ve karadan gerçekleştirilecek geniş çaplı bir askeri operasyonu işaret etmişti (The USA Today, 30.04.2002). (3) Bu da 70 bin ila 200 bin askeri katılacağı, hava bombardımanı ile birlikte, kara birliklerinin Irak'ı işgal etmesine yönelik bir stratejiydi. ABD yönetiminin

en sıcak baktığı seçenek de buydu. Çünkü "işgal dışında hiçbir seçenek, ABD'nin tüm askeri gücünü göstererek teröristleri caydıramaz, ABD'ye Ortadoğu'nun merkezinde stratejik avantajlar sağlayamazdı" (Tunç, 2004: 164).

Washington, Irak'a yönelik bir askeri harekâtın dünya petrol fiyatlarına etkisini de dikkate alarak, fiyat artışının ABD ekonomisine yansıyacak olan doğrudan etkisini en aza indirmek için ABD'nin sahip olduğu 'Stratejik Petrol Rezervleri'ni devreye sokmayı planlıyordu. Bush, Kasım 2001'de Stratejik Petrol Rezervi'nin tam kapasiteye ulaştırılması talimatını vermişti. Ancak en büyük petrol sevkiyatı Eylül-Ocak ayları arasındaki dönemde yapıldığı için, Irak'a yönelik askeri bir harekâtın Ocak 2003'ten önce gerçekleşmesi ABD yönetimi için imkânsız görünüyordu (Shanker, Sanger, 2002'den akt. Sungur, 2004: 95).

Daha öncede bahsedildiği gibi, ABD yönetimini Irak'ı işgaline götürecek yolda ortaya koyduğu tüm savlar, YAYP'ye imza atan yeni muhafazakâr ve şahin kanat Cumhuriyetçi politikacıların ortaya koydukları savlarla örtüşüyordu: Saddam, tüm diğer teröristler gibi ABD'den nefret ediyordu; KİS edinmeye çalışıyor ve yakın gelecekte nükleer güce ulaşma olasılığı yüksek görülüyordu; terörle ve terörist odaklarla doğrudan bağlantısının bulunması sebebiyle, elindeki KİS'i onlara verme olasılığı her zaman vardı. Görüldüğü gibi, ABD'nin Irak'a bakış açısında ön plana çıkan en önemli unsur KİS'di. Bush yönetimi de savaşın pazarlanmasının ikinci evresinde düşmanını tanımlarken/tarif ederken bu unsur üzerinden hareket etmiştir. Ancak KİS konusunda Irak'la birlikte adlarını andığı İran ve Kuzey Kore'yi savaştı retoriğinin dışında tutmuştur. ABD, İran'ın zaten KİS'e ve nükleer güce sahip olmadığını, yakın gelecekte de sahip olamayacağını biliyordu. Nükleer güce sahip Kuzey Kore'yle ilgili olarak basın mensuplarından gelen sorularaysa, 'Sorunu barışçıl yollardan, Kuzey Kore'yle yapacakları diplomasiyle çözecekleri' cevabını veriyordu. Ancak Irak mevzu bahis olduğunda, sorunun çözümü için barışçıl bir yol izlenmesi nedense arzu edilmiyordu.

BM ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu işbirliğinde Irak'a yeniden silah denetçileri gönderilmesi seçeneğine ABD yönetimindeki 'İdealist Realistler' ya da 'Güvercinler' onay verirken, 'Şahin Realistler' ve 'Yeni Muhafazakârlar karşı çıkıyorlardı. 'Güvercinler'in başı olan Dışişleri Bakanı Colin Powell, "BM gözetimindeki silah denetimlerine bir kez daha şans verilmesini savunurken, diğerleri

silah denetimlerinin zaman kaybından başka bir şey olmadığını savunuyorlardı" (Sungur, 2004: 94). Powell Reagon ve baba Bush dönemlerindeki geçmiş tecrübelerine dayanarak, denetçilerin Irak'a yeniden gönderilmesiyle gerek BM'den, gerek müttefik ülkelerden, gerekse de ABD ve dünya kamuoyundan sağlanacak olan desteği artıracığına inanıyordu. Nitekim ABD yönetimi de BM'ye gitmeyi kabul etti; ancak bu kez durum 1991'dekinden farklıydı. ABD yönetimi 'Önleyici Savaş' söylemiyle, BM'den Irak'a yönelik güçlü bir karar çıkmazsa, Irak'a tek taraflı müdahalede kararlı olduğunu birinci ağızdan (Bush'un ağzından) kararlı ve güçlü bir şekilde ifade etmiştir.

Bush'un (ve tabi ki yönetiminin) Irak'ı işgal etmeye karar verdiğini gösteren üç önemli konuşması vardır: (1) 1 Haziran 2002'de ABD Harp Akademisi West Point'de yaptığı 'önleyici savaş' konuşması; (2) 12 Eylül 2002 tarihli BM konuşması ve (3) 7 Ekim 2002'de Cincinatti (Ohio)'da yaptığı konuşma. Tüm bu konuşmalar incelendiğinde, Bush yönetiminin YAYP'nin ortaya koyduğu argümanlara paralel 'iddialar kullandığını ve bu yolla savaşa doğru adım adım ilerlediğini görürüz (Şahin, Taştekin, 2006: 53).

3.3.1. Bush'un West Point Mezuniyet Töreni Konuşması

Bush, 1 Haziran 2002'de ABD Harp Akademisi West Point'te düzenlenen mezuniyet töreninde yaptığı konuşmasında, 11 Eylül sonrasında, ABD'nin güvenlik stratejisinin değiştiğinin ilk sinyallerini veriyordu. Bush konuşmasında, geçtiğimiz yüzyılın büyük bir bölümünde, ABD'nin savunmasının 'çevreleme' ve 'caydırıcılık' stratejisine dayandığını, bu stratejilerin halen ve kısmen geçerli olmasına rağmen, 11 Eylül saldırıları gibi, yeni ortaya çıkan tehditleri engellemekte yetersiz olduğunu vurguluyordu. Bush'a göre, yeni tehditler için yeni güvenlik stratejileri gerekiyordu. Çünkü 'çevreleme' ve 'caydırıcılık' stratejilerinin, savunacak ülkesi ve vatandaşı olmayan teröristler ve ellerindeki KİS'i füzelerle kullanacak ya da gizlice terörist müttefiklerine verebilecek dengesiz diktatörler karşısında artık hiçbir anlam ifade etmeyeceğini, uygulamalarının da sonuçsuz kalacağını vurguluyordu. Bush konuşmasının devamında, ABD'nin güvenliğinin ancak, Amerikan halkının 'önleyici savaş' yapmada göstereceği kararlılığa bağlı olduğunu söylüyordu.

Bush konuşmasında, yeni mezun askerlerin üzerinden tüm dünyaya şu mesajı veriyordu: ABD terörle ve teröristlerle Afganistan'da giriştiği mücadeleyle

yetinmeyecekti. "Bu savaş, önceden tahmin edemeyeceğimiz yönlele doğru kayabilir. Ama şundan eminim ki, bu savaşı nereye taşırsak taşıyalım, Amerikan bayrağı orada sadece gücümüzü temsil etmek için değıl, özgürlüğü temsil etmek için de dalgalanacaktır" (West Point Mezuniyet Töreni Konuşması, 01.06.2002).

Bush, Amerika ve dostları için en iyisini umut ederek, ülkelerini ve değerlerini koruyamayacaklarını; bunun için de kesinlikle harekete geçmek (askeri harekâtı kastediyor) gerekliliğine dikkat çekiyordu.

"Onun planlarına (Bush burada düşmanı 'his plans' ifadesiyle birinci tekil şahıs ve erkek olarak özelleştirmeyi tercih ediyor) engel olmak ve tehlikenin en kötüsünü, onunla yüzleşmeden önce durdurmak için, cepheyi düşmana taşımalıyız. Bu doğrultuda güvenliğimiz sağlayacak yol, muharebeden/askeri harekâtan geçmektedir ve ulusumuz bunu yapacaktır" (West Point Mezuniyet Töreni Konuşması, 01.06.2002).

Bush konuşmasının devamında, 'önleyici savaş' stratejisinin hedefindeki ülkelerin adını doğrudan zikretmekten uzak durmuştur. Ancak konuşmasındaki 'kitle imha silahları' vurgusu, 'düşmanı özelleştirme' retoriğı çerçevesinde atılmış bir adımdı.

"Özgürlüğe (Bush bu ve diğler tüm konuşmalarında, insanlığa ait özgürlük, barış, medeniyet vb kavramları asla Amerikan ulusu özelinde kişiselleştirmemeye büyük özen gösteriyor ve asla 'özgürlüğümüz' ya da 'medeniyetimiz' demiyor) yönelik en vahim tehlike, radikalizmle teknolojinin birleşiminde yatmaktadır. Kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların balistik füze teknolojisiyle birleşerek yayılması, zayıf ve güçsüz ülkelere, küçük gruplara (burada hücre tipi terör örgütlenmeleri kastediliyor) büyük ulusları vurmak için ölümcül bir güç veriyor" (West Point Mezuniyet Töreni Konuşması, 01.06.2002).

West Point konuşması, Bush yönetiminin düşmanı özelleştirme retoriğı bağlamında attığı önemli bir adımdır. Irak'ın işgaline giden yolda savaşçı retoriğın merkezi El-Kaide ve Usame bin Ladin tehlikelerini kapsayan terör söyleminden, kitle imha silahlarına sahip ya da edinmeye çalışan dengesiz diktatörler söylemine kaymıştır ve o gün için gizli bir bilgi olsa da, bugün bilmekteyiz ki bu söylemle kastedilen Saddam Hüseyin'in ta kendisiydi. Bush konuşmasına gizlenmiş önemli bir ipucu, bu konudaki tezi oldukça güçlendirmektedir. Bush konuşmasında düşmanına birinci tekil şahıs ve erkekler için kullanılan 'his' ifadesiyle sesleniyordu. Ayrıca kitle imha

silahlarına sahip olmanın yanı sıra, 'KİS edinme çabası içerisinde olma' vurgusunu da ön plana çıkartıyordu. Buradan da şu sonuç çıkıyordu: Bush'un incelenen konuşmaları ve verdiği röportajlar dikkate alındığında (örneğin, 31.12.2002 ve 14.01.2003 röportajları) Bush yönetiminin Kuzey Kore'ye devlet başkanı Kim Jong İl özelinde seslenmek yerine genelde, ülkenin adının zikrederek ülkedeki totaliter rejimi/yönetimi kastettiği görülmektedir. Bunun yanında Kuzey Kore ABD'nin gözünde hali hazırda zaten nükleer güce sahip bir ülkeydi. Oysa Irak ve Saddam Hüseyin rejimi söz konusu olduğunda, ABD yönetimlerinin ve medyasının kullandığı retorikte Irak'la ilgili her şeyi 'Saddam'la özdeşleştirmenin (Abunimah, Masri, 2003: 145) ve çoğunlukla da birinci tekil şahıs kullanmanın yaygın bir ifade şekli olduğu ortadaydı. Bunun yanında Saddam, 11 yıllık silah denetimlerinin ardından açıkça itiraf etmese de ABD için KİS'den yoksun (geçmiş BM raporları bu yöndeydi), ancak KİS elde etme çabası içerisinde olan ve de daima olacak olan dengesiz bir diktatördü.

ABD yönetiminin Irak konusundaki kararlılığı, Bush'un bu konuşmasının ardından, Başkan Yardımcısı Cheney'nin 6 Haziran 2002'de yaptığı açıklamayla bir kez daha vurgulanmıştır. Cheney, Saddam'ın kitle imha silahları elde etmeye çalışan ve bunları kullanma niyeti bulunan bir diktatör olduğunu ve bugünün dünyasında güvenliğe çıkan tek yolun, tehditler karşısında eyleme geçmek olduğunu ve ABD'nin de eyleme geçeceğini vurguluyordu (Özkan, 2003'den akt. Sungur, 2004: 99). Cheney'in demeci, Bush'un West Point konuşmasıyla büyük bir benzerlik taşıyordu.

Bush yönetimine göre, ABD, kurulduğu günden bu yana hiçbir zaman 11 Eylül'deki kadar acze düşmemişti. Bush yönetimi saldırıların dehşetini ve kendilerine yaşattığı şoku, aczi daha önce tanımadığı için, 11 Eylül'ü tarif etmeye kalktıklarında akıllarına ilk ve tek olarak Pearl Harbor gelmişti. Bu, yakın tarihte, Hawaii takımadalarında da olsa, Amerika'nın kendi topraklarında vurulduğu tek saldırıydı. Ancak, Amerikan yönetiminin 11 Eylül'ü Pearl Harbor'la bir tutmasının sebebi Amerikan halkına yaşattığı acı ve saldırının dehşeti değildi; Bush yönetimi, Pearl Harbor saldırısı sonrasında ayağa kalkıp kendisini dünya imparatoru olmaya götüren Amerikan ruhunu 11 Eylül sonrasında teröre karşı girişilecek savaşta da görmek istediği için, bu benzetmeyi yapmıştı. Ancak Bush yönetiminin, asimetrik savaş yöntemleri kullanan uluslararası terör karşısında tekrar geçmişe dönüp ABD'nin daha önceden kullandığı stratejileri kullanmaya hiç de niyeti yoktu. Bunun için de terörle savaşta

uygulamaya konulacak olan 'Bush Doktrini' adlı yeni bir stratejiyi gündemlerine almışlardır.

Bush Doktrini ya da diğer adıyla ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin giriş bölümünde yeni güvenlik stratejisinin amacı; “Dünyayı sadece daha güvenli değil, aynı zamanda daha iyi yapmak ve özgürlükleri destekleyen adil bir barış ortamı sağlamak” (Cural, 2011: 144) şeklinde ifade edilmiştir. Bush, belgede yer alan üç sayfalık değerlendirmede, 20'nci yüzyılda totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan mücadelede özgürlüğün kazandığına işaret ederek, 21'inci yüzyıldaki mücadelenin de bu şekilde devam edeceğini vurgulamaktadır. Bush'a göre, uluslararası sistemin istikrarı ile insanlığın geleceği için 20'nci yüzyılda da galip gelmiş olan, temel insan hakları ile ekonomik ve siyasal özgürlüklere bağlı ulusların özgürlük, demokrasi ve serbest girişimi savunmaları gerekmektedir. Bush Doktrini belgesindeki temel unsurların altını şu şekilde çizilmektedir:

“Ulusumuzun yüzleştiği en ciddi tehlike radikalizm ve teknolojinin kesişmesinde yatmaktadır. Düşmanlarımız açıkça kitle imha silahlarına ulaşmaya çalıştıklarını beyan etmişler ve kanıtların gösterdiği üzere bunu azim ve kararlılıkla yapmaktadırlar. ABD bu çabaların başarıya ulaşmasına izin vermeyecektir. Balistik füzelere ve diğer dağıtım araçlarına karşı savunma inşa edeceğiz. Düşmanlarımızı tehlikeli teknolojileri elde etme çabalarından yoksun bırakmak ve onları ele geçirmek için diğer devletlerle birlikte çalışacağız. Meşru müdafaa söz konusu olduğunda ABD, bu tehditlere karşı onlar tam olarak oluşmadan önce harekete geçecektir. Biz en iyisini umarak Amerika'yı ve dostlarımızı koruyamayız. Bu yüzden düşmanlarımızın planlarını boşa çıkarmak için en iyi istihbaratla ve tedbirli bir şekilde ilerleyerek hazırlıklı olmalıyız. Tarih yaklaşan tehlikeyi görüp harekete geçmekte başarısız olanları acımasızca yargılayacaktır. Girdiğimiz yeni dünyada, barış ve güvenliğe giden tek yol, eylem yoludur” (Cural, 2011: 145-146).

Görülmektedir ki belgenin en can alıcı noktaları, Bush'un West Point konuşmasıyla büyük oranda benzeşmektedir. Bu yeni strateji, terörle mücadelede nükleer silahsızlandırma, düşmanı saldırıya geçmeden vurma ve ABD'nin askeri gücüne başak ülkelerin yetişmesine izin vermeme gibi çok tartışılan yeni unsurlar içermekteydi. Belgede, ABD'nin uluslararası stratejisi beş ana ilke üzerine oturtulmuştur.

"Bunlar; (1) ABD'nin değer ve çıkarlarının birlikteliğini yansıtan açık bir Amerikan uluslararasılığı, (2) dünyanın daha güvenli ve gönenci kılınması, (3) siyasal ve ekonomik özgürlüğün desteklenmesi, (4) diğet devletlerle barışçı ilişkilerin geliştirilmesi (5) ve insanlık onuruna saygı duyulmasıdır. Bu temel ilke ve amaçlara ulaşmak için ABD'nin uygulayacağı temel politikalar ise; (a) insanlık onurunun savunucusu olmak, (b) küresel terörizmi yenmek için ittifaklar kurmak ve ABD ve ortaklarına yönelen saldırıları önlemek, (c) bölgesel çatışmaların uzlaştırılmasında diğet devletlerle işbirliği yapmak, (d) kitle imha silahlarını (KİS) bir tehdit unsuru olarak kullananlara karşı mücadele etmek, (e) serbest piyasa ve ticaret aracılığıyla yeni bir küresel ekonomik büyüme atılımı gerçekleştirmek, (f) diğet küresel güç merkezleriyle işbirliğine dayalı eylemlerde bulunabilmek için ortak planlar geliştirmek (g) ve ABD'nin ulusal güvenlik kurumlarını düzenleyerek yeniden organize etmek" (Cural, 2011: 146-147).

Belgede, öncelikli düşman terörizm olarak tanımlanmış ve kız çocuklarını okutmayanlar, totaliter rejimler, tehlikeli teknoloji kullananlar, radikal topluluklar ile tüm bunlara yardım edip kolaylık sağlayanlar da düşman algısının kapsamına alınmıştır. Doktrin kaleme alınırken, Irak'a ilişkin devam eden BM sürecini göz önünde tutularak, 'düşmanı genelleştirme' retoriğı benimsenmiş ve dünyaya düşmanın tek bir siyasal rejim ya da kişilerden oluşmadığı ve belirli bir din veya ideolojiye sahip olmadığı vurgusu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

3.3.2. Bush'un BM Konuşması

Bush yönetimi, Irak'a karşı uluslararası koalisyonun genişletilmesi amacıyla, Irak'ın işgaline giden yolda ilk stratejik kararını alarak (ki bu kararda yönetimdeki Güvercinlerin Powell ve Rice'ın payı büyüktü) BM sürecine başvurulmasına karar vermiştir. Washington, 11 Eylül'le doğrudan bir bağlantısını ispatlayamadığı Irak'ı diplomatik olarak, BM nezdinde uluslararası bir meşruiyeti olan 'kitle imha silahlarından arındırma' gerekçesi üzerinden vuracaktı. Bush bu doğrultuda, ABD'nin önerisiyle BM gündemine taşınan Irak konusunda, 12 Eylül 2002'de BM Genel Kurulu'na hitaben bir konuşma yapmıştır ve bu konuşmanın tarihi de en az kendisi kadar (belki de daha çok) önemlidir. Konuşma, içerdiği konularının çıkış noktasını teşkil eden 11 Eylül saldırılarının yıldönümünden bir gün sonra yapılmaktaydı.

Bush konuşmasına, ülkesinin ve halkının bir yıl önce yaşadığı felaketi ve o gün orada, BM Genel Kurulu'nda ne için toplandıklarını ülke temsilcilerine hatırlatarak başlamıştır:

"Dün, o korkunç sabah (11 Eylül 2001 sabahında) yitip giden masum hayatları andık. Bugünse, yanılısamaya ve korkuya düşmeden, başka masumların hayatlarını kurtarmak amacıyla acil sorumluluklarımızı yerine getirmek için burada toplandık. Geçtiğimiz yıl Afganistan ve onun da ötesinde çok büyük işler başardık ve daha da çok yapacağımız var, Afganistan ve onun da ötesinde. Burada temsil edilen birçok ulus, global teröre karşı mücadeleye katıldı ve Amerikan halkı da bunun için minnettardır" (Bush'un BM Konuşması, 17.09.2002).

Bush tıpkı konuşmasının başında olduğu gibi, konuşmanın devamında da 'biz' edatını kullanmayı tercih etmiş ve böylelikle kendisini, genel kurula üye olan tüm dünya devletleri adına konuşan bir lider edasına büründürmüştür. Ayrıca, ortaya koyduğu kendince gerçekleri bir bir sıralarken, BM tarihsel misyonu üzerinden, tüm dünyanın kendisinin ve ulusunun arkasında olduğu inancıyla hareket etmektedir:

"Birleşmiş Milletler, bir dünya savaşının ardında ayakta kalmayı başaran umuttan doğdu. Dünyanın yüzünü adalete döndürmenin, eski çatışma ve korku örneklerinden kurtulmanın umuduydu bu. Kurucu üyeler, herhangi bir adamın şer amaçları doğrultusunda (Bush burada bir yandan Hitleri kastederken, diğer yandan da konuşmasına konu olacak adamı, Saddam Hüseyin'in dünyayı tehdit eden Hitler benzeri bir diktatör olduğunu ima ediyordu) dünya barışının bir kez daha yara almamasına karar vermişlerdi. Bizler BM Güvenlik Konseyi'ni mütalaalarımız konuşmaktan fazlası, çözümlerimiz umut ve beklentiden fazlası olsun diye meydana getirdik. Hilekâr diktatörlerin, bozulan antlaşmaların ve israf olan hayatların ardından, bizler kendimizi herkes tarafından paylaşılan insan onurunun standartlarına ve herkes tarafından savunulan bir güvenlik sisteminin varlığına adadık. Ancak bugün bu standartlar ve güvenlik tehdit altındadır" (Bush'un BM Konuşması, 17.09.2002).

Bush konuşmasının devamında, 1990 Körfez Krizi'nde sergilenen BM iradesine ve 1991 Körfez Savaşı'nın gerekliliğine vurgu yapıyordu:

"12 yıl önce, Irak Kuveyt'i hiçbir tahrik olmadan işgal etti (Bush bunu söylerken, ABD'nin de hiçbir tahrik olmadan ve hiçbir geçerli sebebi olmadan Irak'a saldırmaya çalıştığını unutuyor ya da gerçekleri insanlara unutturmaya

çalışıyordu). 12 Yıl önce Saddam Hüseyin'in saldırısı durdurulmak yerine, yatıştırılma politikası izlenseydi, dünya barışı ve güvenliği tehdit altına girerdi. Irak'ın bu saldırısı koalisyon kuvvetlerinin gücü ve BM'nin iradesini sayesinde durdurulabildi" (Bush'un BM Konuşması, 17.09.2002).

Bush, 1991 sonrasındaki süreçte Irak'a uygulanan yaptırımların Irak halkına yaşattığı ağır dramdan bir kelimeyle bile bahsetmeden, yaptırımlar sanki Saddam ve ABD arasındaki kişisel bir ilişkiymiş gibi 1991-1998 yılları arasındaki yaptırımlar ve denetimler döneminden bahsetmektedir:

"Düşmanlıklara son vermek ve kendini kurtarmak için, Irak'ın diktatörü bir dizi taahhütte bulundu. Bu yükümlülükler gayet açıktı ve bunların her birine uymak zorunda olduğunu kendisi de kabul etti. Ancak Saddam'ın ispatladığı tek şey, BM'yi ve verdiği bütün sözleri hor gördüğüydü. Verdiği bütün sözlerden döndü, aldatma taktikleri kullandı ve zulme başvurdu (ekonomik ve siyasi ve askeri alanları kapsayan çok ağır bir ambargoyla tümüyle kontrol altına alınmış bir diktatörün, Irak'ın içindeki Kürt ve Şii muhalefete saldırmasına ABD kendi çıkarları doğrultusunda apaçık göz yummuştur), böylelikle de kendi kendine aleyhindeki davayı hazırladı" (Bush'un BM Konuşması, 17.09.2002).

Bush konuşmasında, YAYP'nin artık tüm ABD yönetiminin görüşlerine dönüşen Irak tezlerini peşi sıra sıralıyordu.

"Irak, İsrail ve Batılı devletlere karşı faaliyet gösteren terör örgütlerine destek vermekte ve yataklık yapmaktadır. Saddam rejimi, BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'ın KİS'den arındırılmasına ilişkin kararlarını pervasızca çiğnemiş ve BM gözetimindeki (gerçekten ABD gözetimindeki) silah denetçilerini 1998'de ülkeden kovmuştur (Oysa Clinton yönetimi, 1998 Çöl Tilkisi Harekâtı'na zemin hazırlamak için denetçilerin Irak'ı terk etmelerini kendisi sağlamıştı) ve rejim halen bu silahları edinmek için çırpınmaktadır (Bush'un bu konuyla ilgili olarak tek dayanağı, Çöl Tilkisi Harekâtı'na da gerekçe olan, BM'den çok ABD için çalışan UNSCOM yöneticisi Richard Butler'ın Irak'taki KİS'le ilgili raporuydu. Raporda öne çıkan unsur Irak'ın VX gazı üretilip üretilmediği üzerindeki hâlâ kaldırılmayan sır perdesiydi ki bu durum bir savaş gerekçe olmaktan uzak, tümüyle bir şüpheden de ibaret olabilirdi). Burada bir araya geldiğimiz bugün itibarıyla, dört yıldır BM silah denetçileri Irak'a adım atmamış durumdadırlar (Bush, Saddam rejimi sözde BM gözetiminde olan denetçilerin ABD'ye casusluk yaptığının ispatlandığı bir

ortamda neden denetçileri tekrar ülkesine davet etsin, sorusuna ise kulaklarını tıkıyordu). Bu dört yılda Irak'taki rejim, gizlilik perdesinin arkasına sığınarak plan, inşa ve test yapma fırsatı yakalamıştır. Saddam'ın denetçiler ülkesindeyken bile KİS peşinde koştuğunu biliyoruz (Bu iddianın ispatlandığına dair elde hiçbir veri yoktur). Denetçiler ülkeden ayrıldıktan sonra vazgeçtiğini mi sanacağız?" (Bush'un BM Konuşması, 17.09.2002).

Konuşmasının devamında Bush, tarih, mantık, olgular ve eldeki deliller çerçevesinde Saddam rejiminin büyük ve artan bir tehlike olduğuna, Saddam rejiminin yaşamasına izin vermenin milyonlarca insanın hayatıyla ve dünya barışıyla kumar oynamak olacağına dikkat çekiyordu. Bush, bütün dünyanın önemli bir testle karşı karşıya olduğunu söyleyerek, ekliyordu: "BM kuruluş amacına mı hizmet edecekti, yoksa gündem dışı bir örgüt haline mi gelecekti?" (Bush'un BM Konuşması, 17.09.2002). Bu son cümleden şu sonuca ulaşmak mümkündür: Bush, arkasında BM iradesi ve kararları olsun ya da olmasın, ABD'nin önleyici savaş stratejisi çerçevesinde Irak'a tek taraflı müdahalede bulunacağını kararlı bir ifadeyle anlatmaya çalışmaktadır.

Bush, Saddam'ın 1991'den beri ama BM, ama ABD'nin zoruyla yerine getirmeye çalıştığı taahhütleri en başında bir kez daha sıralıyordu; ancak bu kez başına "Irak rejimi barış istiyorsa..." ibaresini ekliyordu: "Irak rejimi barış istiyorsa, elindeki tüm uzun menzilli füze, KİS ve bunlarla bağlantılı maddeleri açıklamalı, sökmeli ve imha etmelidir. Irak rejimi barış istiyorsa, teröre verdiği desteğe (ki bu hiçbir zaman ispatlanamamıştır) hemen son vermeli ve BM Güvenlik Konseyi'nin İlgili kararları doğrultusunda, diğer tüm ülkeler gibi terörü bastırmaya yönelmelidir. Irak rejimi barış istiyorsa, Şii, Sünni, Kürt, Türkmen ve diğerleri dâhil olmak üzere ülkenin tüm sivil halkına yaptığı zulme derhal son vermelidir (Oysa söz konusu bu zulümler gerçekleşirken, sayılan etnik kesimleri dünya kamuoyunun gözü önünde yalnız bırakan ABD'ni ta kendisiydi). Irak rejimi barış istiyorsa, Petrol Karşılığı Gıda programı dışındaki tüm kaçak ticarete derhal son vermelidir (Söz konusu kaçak ticaretin bir kısmının ABD müttefiki olan bölge ülkeleriyle yapıldığı göz ardı ediliyordu). Bu programdan ele edilen gelirin BM tarafından tüm Irak halkının yararına kullanılmasını sağlayacak şekilde idare edilmesine razı olmalıdır" (Bush'un BM Konuşması, 17.09.2002). Sayılan diğer istekler bir yana, Saddam Bush kendisinden uymasını istediği bu son taahhüdü geçmişte elinden geldiğince uygulamaya çalışmıştı. Bölgede

gıda ve diğer ihtiyaçlarını dağıtımından sorumlu BM görevlileri böyle söylüyorlardı: İnsani yardım koordinatörü ve 2000-2002 yılları arasında Bağdat'ta BM'nin Petrol Karşılığı Gıda programının başkanlığını yapan Tun Myat, Irak'ın temel ihtiyaç maddelerini dağıtımından övgüyle söz etmekteydi. *The New York Times*'a 'Büyük ihtimalle Irak'taki gıda dağıtım sisteminin dünyanın herhangi bir yerinde bir eşinin daha olmadığını düşünüyorum, Yardımlar, ülkede ihtiyaç sahibi herkese ulaşıyor' şeklinde bir demec veriyordu (Arnove, 2003: 126).

Bush konuşmasında, ABD'nin uzun süre sessiz bir esarete mahkûm olmuş Irak halkıyla bir meselesinin olmadığını, Irak halkının hak ettiği özgürlüğe kavuşturulmasının büyük bir ahlaki gerekçe ve stratejik hedef olduğunu vurgular ve ekler; "Özgür toplumlar gaddarlıkla yıldırılıp ele geçirilemez, bu yüzden de BM'nin birleşik bir Irak'ın politik ve ekonomik özgürlüğünü desteklemesi gerekir" (Bush'un BM Konuşması, 17.09.2002). Bush, Saddam Hüseyin'in tüm dünya için oluşturduğu ortak tehdiye karşı koymak için ABD'nin BM'yle birlikte hareket edeceğine özel bir vurgu yapıp bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi'nde gerekli kararların alınması için çalışacaklarını söyler. BM ile birlikte çalışmaya yönelik bu özel vurgular, Irak'a yönelik bir askeri müdahaleye karşı çıkan Avrupa devletlerinin ABD'nin bir tiran gibi tek taraflı saldırgan bir tutum izlediği iddialarını çürütmek içindir. Bush yönetiminin BM nezdinden Irak konusunda başlattığı süreç, herkesi taşın altına elini koymaya davet eden ve ABD'nin ortaya koyduğu bir iyi niyet gösterisinden başka bir şey değildi. Zira Bush, yaşanan sürecin 1990'daki Körfez Krizi'yle karşılaştırılamayacağını her fırsatta dile getiriyordu. Bu şu demekti, 1990'lardaki siyasi konjonktür BM nezdinden geniş bir koalisyonu gerektiriyor olabilirdi. Ancak bugünkü durum hepsinden farklıydı. Bush'un sık sık vurguladığı gibi özgürlüğün, demokrasinin ve medeniyetin beşiği olan ABD'nin kendi topraklarında terörist bir saldırıyla vurulması işleri değiştirmişti. Böyle bir ortamda ABD halkının güvenliği söz konusu olduğunda, ABD'nin kendisine tehdit olarak gördüğü bir gruba, bir rejime, bir ülkeye saldırmasının önünde hiçbir güç duramazdı ve bu güç BM dahi olsa, durum değişmezdi.

BM nezdinde başlatılan süreçten Bush yönetiminin beklentisi netti: Birincisi, BM Güvenlik Konseyi'nden ABD'nin Irak konusundaki kırmızı çizgilerini dikkate alan bir karar çıkması bekleniyordu; ikincisi de çıkacak kararın, Irak rejiminin yapacağı ihlallerde devreye girecek ve ABD'ye askeri harekât düzenlemenin yoluna açacak 'ciddi

sonuçlar' ibaresini içermesi gerekiyordu. Sonuç Bush yönetiminin istediği gibi de oldu. 8 Kasım 2002'de BM, Bush yönetimine Irak'a saldırmak için elde etmeye çalıştığı boş çeki verdi.

"*Financial Times* bu gelişmeyi şöyle duyuruyordu: 'BM Güvenlik Konseyi dün oy birliğiyle Irak'a silahsızlanması için son bir şans tanıyan, aksi halde savaş tehdidiyle karşılaşacağını bildiren bir karar alarak, ABD'ye çarpıcı bir zafer sağladı.' Oylamanın ardından Birleşik Krallık Başbakanı Tony Blair, adeta Bush adına konuşur gibi, ABD yerine söylenmesi gereken her şeyi söylüyordu: 'BM'nin iradesine karşı koyarsanız, sizi kuvvet yoluyla silahsızlandırırız. Bu konuda hiç kuşkunuz olmasın'" (Arnove, 2003: 13).

BM kararının, Bush yönetiminin önüne bazı engellemeler çıkarmasına karşın, kararın dili açıkça, ikinci bir BM kararı olsun ya da olmasın, Washington'a Irak'a karşı tek taraflı bir savaş başlatmak için ihtiyaç duyduğu gerekçeyi veriyordu. Uzmanlar BM'den çıkan kararın dilinin yuvarlak olduğunu, Güvenlik Konseyi'nin diğer üyeleri yaşanacak bir ihlalin Irak'a karşı savaş gerekçesi oluşturmaya yetecek kadar ciddi olmadığını düşünseler bile, Irak'ın herhangi bir hatası ABD ve müttefikleri Birleşik Krallıkça BM karşısındaki yükümlülüklerinin bir ihlali olarak değerlendirilip ayrıca bir yetkiye ihtiyaç duymadan başlatılacak bir savaşın gerekçesi olabilirdi. "New York'taki BM Yaptırımlar Komitesi'nin başkanlığını yapmış olan Hollandalı diplomat Peter van Walsum, BM'den çıkan Irak kararını şöyle değerlendiriyordu: 'Eğer daha önce Bush, Güvenlik Konseyi'nin yetkisi olsun ya da olmasın, Irak'a saldırmak için ABD Kongresi'nin her iki kanadından da yetki almış olmasaydı, BM'nin 1441 no'lu kararı da var olmamış olacaktı. Eğer 1441 no'lu kararla meşruluk kurtarıldıysa, bunu ABD'nin böyle bir meşruluk olmadan harekete geçme konusundaki kararlı tutumuna borçluyuz'" (Arnove, 2003: 13-15).

3.3.3. Bush'un Cincinnati Konuşması ve Sonrası...

Bush, uluslararası topluma medeniyetiyle ve değerleriyle övünen modern bir tiran gibi saldırgan ve uzlaşmaz bir imaj sergilemediğini, aksine varlığıyla kültürler arası uzlaşmayı ve dünya barışını temsil ettiğine inandığı BM nezdinde uluslararası toplumla işbirliği içerisine girmeye hazır olduğunu göstermek için, Irak'a konusunda BM süreci başlatmaya karar vermiş ve BM Genel Kurulu'na evrensel değerlerin savunucusu ve koruyucusu bir dünya lideri edasıyla etkili bir konuşma yapmıştı. Ancak

yukarıda da değinildiği gibi, Birleşik Krallık dışında, tüm ağır toplarıyla savaş karşı kesin bir muhalefet sergileyen, başta Almanya ve Fransa olmak üzere, Avrupa devletlerinin Bush konuşmasından çok, ABD'nin 'önleyici savaş' kisvesi altında Irak'a yönelik tek taraf ve sağlam siyasi gerekçelere dayanmayan bir askeri müdahaleye oldukça kararlı görünmesinden etkilendikleri de bir gerçektir.

Bush, 8 Ekim'de BM Güvenlik Konseyi'nde ABD yönetimince kaleme alınmış Irak tasarısının oylamasından bir gün önce, Ohio'nun Cincinnati kentinde, ABD'ni Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi çerçevesinde Irak ve Saddam Hüseyin rejimini kesin ve şüphe götürmez bir tehdit algısı olarak değerlendirdiği konuşmasını yapmıştır. Bu konuşma, Bush yönetiminin 'düşmanın özelleştirilmesi' stratejisindeki en önemli adımıydı. Konuşma ayrıca, ABD Kongresi'nin her iki kanadının (Senato'da ve Temsilciler Meclisi'nde) Irak'a yönelik askeri güç kullanımı için Bush yönetimine vereceği yetkinin oylamasından da hemen önce yapılmaktaydı.

Bush, barışa yönelik büyük bir tehditle mücadelede ABD'nin dünyaya önderlik yaptığını bir kez daha vurguladığı Cincinnati konuşmasının hemen başında bu kez, ABD'nin karşısındaki düşmanı daha önce hiç olmadığı kadar özelleştirmiş ve ABD'ye karşı bir tehdit unsuru olarak gördüğü düşmanı doğrudan ve kesin bir dille ifade etmiştir: "Tehdit Irak'tan gelmektedir. Tehdit, doğrudan Irak rejiminin kendi yaptıklarından kaynaklanmaktadır....Hepimiz Irak diktatörünün bir tehdit olduğu ve silahsızlandırılması gerektiği hususunda mutabıkız. Bu olguyu hepimiz kabul etmekteyiz" (Cincinnati Konuşması, 07.10.2002). Bush yönetimi açısından, Irak ve Saddam'ın başta ABD olmak üzere, tüm dünya için büyük bir tehdit olduğu konusu tartışmaya açık değildi; yukarıdaki cümleler bunu açıkça ortaya koymaktaydı. Cümlelerin alt metninden, bu konuda geliştirilecek farklı bir düşünceye en başından kapalı ve tahammülsüz olduklarını da çıkartmak mümkündür.

Konuşmasının devamında Bush, Irak'tan kaynaklanan tehdidin, KİS'e sahip diğer ülkelerden neden farklı olduğunu açıklamaktadır: "Dünyanın birçok tehlikeyi barındırdığı gerçektir; ancak Irak özel bir durum teşkil etmektedir. Çünkü çağımızın birçok tehlikesini aynı anda barındırmaktadır" (Cincinnati Konuşması, 07.10.2002). Bunlar; KİS (ki Bush elinde dünya kamuoyuna açıklayacağı hiçbir somut delil yokken, konuşmasında Saddam'ın KİS'e sahip olduğundan kesinlikle emin olduklarını özellikle

vurgulamıştır), bu silahları binlerce insan üzerinde daha önceden kullanmış olan bir tiran/diktatör, bu tiranın bulunduğu coğrafyayı kontrolü altına almaya çalışırken işgal ve savaşlarla çevresine vahşeti yaşatması ve son olarak da bu tiranın hiç dinmeyen bir kin ve düşmanlıkla ABD'den nefret etmesidir. Oysa sayılan tüm bu gerekçelerin hepsinde de, büyük ya da küçük ölçekte, doğrudan ya da dolaylı yoldan ABD'nin parmağı/etkisi olduğu, yakın tarihe meraklı her insanın bildiği bir gerçektir. İran-İrak Savaşı da, Halepçe Katliamı da, Kuveyt'in İşgali de ABD'nin bilgisi, kontrolü ve hatta katkısı dâhilinde gerçekleşmiş olaylardı.

Bush konuşmasında, 'düşmanı özelleştirme' stratejisinin yanı sıra, 'düşmanı abartma' taktiğini de açıkça gütmektedir. Bush, yıllarca süren aldatmacanın ardından 1995'te Irak rejiminin askeri endüstrisinin başındaki isim ABD saflarına geçtiğinde ancak Irak rejiminin elindeki kimyasal silah potansiyelini öğrenebildiklerini vurguluyordu: "30 bin litreden fazla antrax gazı ve diğer öldürücü biyolojik maddeler" (Cincinnati Konuşması, 07.10.2002). Bush, denetçilerin bu ölçüde bir üretimi Irak rejiminin 2 ila 4 kez yapmış olabileceğine dair yaptıkları açıklamaya da özel bir atıfta bulunuyordu ve kendince bir felaket tablosu resmediyordu:

"Rejimin, hardal, sarin, VX gazı da dahil olmak üzere, binlerce ton kimyasal madde ürettiğini biliyoruz. Saddam, tüm bu kimyasal silahları kullanmak konusunda da tecrübe sahibidir. İran'a ve kendi ülkesinin 40'tan fazla köyüne kimyasal silahlarla saldırı emrini veren kendisidir. Bu saldırılarda, 20 bin insan ölmüş ya da yaralanmıştır. 11 Eylül saldırılarında ölen insanların altı katında fazla... İstihbarat fotoğraflarımız (ki bu fotoğraflar Powell'ın 5 Şubat 2003 tarihinde BM konuşmasında ortaya koyduğu delillerin aynısıydı) rejimin kimyasal ve biyolojik silah kullanma potansiyelini/kapasitesini yeniden inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Irak rejiminin ürettiği ya da sahip olduğu her kimyasal ve biyolojik silah, 1991'de sağlanan ateşkesin doğrudan ihlalidir. Saddam, ülkesini medeni dünyadan izole eden BM yaptırımlarına rağmen hâlâ bu silahla sahip olma ve bu silahları geliştirme isteğini sürdürmektedir. Irak, yüzlerce mil ötedeki ABD müttefiki ülkeleri ve yine aynı bölgelerde yaşamakta olan 135 binden fazla Amerikan vatandaşını balistik füzelerle vurma kapasitesine de sahiptir" (Cincinnati Konuşması, 07.10.2002).

Bush'un Cincinnati konuşmasında, savaşın pazarlanma sürecindeki, belki de o zamana kadar (ve tabi sonraki süreçte de) Irak'la ilgili en gerçekdışı görünen iddiayı

gündeme getirmişti. "Irak, üretmeye çalıştığı planör uçaklarla Amerika'ya karşı kimyasal silah kullanabilecekti. Oysa bu uçaklar Irak'ın elinde yoktu ve olsala bile de uçuş menzilleri en fazla 300 kilometre olabileceği için, değil Washington'u, Tel Aviv'i bile vurmak mümkün değildi" (Tunç 2004: 185).

Bush konuşmasının bu bölümünde, "Saddam BM yaptırımlarına rağmen" vurgusuyla, gerçekte saydığı tüm bu gelişmelerin ABD'nin gözetiminde yaşandığını da bir şekilde itiraf etmiş oluyordu. Çünkü yaptırım programı BM'nin olduğu kadar ABD'nin de denetimindeydi. İkinci olarak, geçmişteki raporlara ve 1998-2002 arasında geçen denetimsiz süredeki tahminlere göre, Saddam'ın Bush'un tarif etmeye çalıştığı gibi bir kimyasal ve biyolojik silah potansiyeline sahip olmadığı zaten bilinmekteydi. Daha önce de belirtildiği gibi, 1998'de BM silah denetçileri Irak'tan ayrıldıklarında, Irak'ı elindeki nükleer programın tamamı IAEA tarafından devre dışı bırakılmış; kimyasal silahlarınsa çoğu yok edilmişti. Elde sadece, Saddam rejiminin hakkında yanıltıcı bilgiler verdiği VX gazının varlığı konusunda bazı şüpheler vardı. Bir de uluslararası kamuoyunun her zaman merak ettiği ve Saddam rejim tarafından hiçbir zaman cevaplanmayan bir soru, ki o soru Saddam ve KİS bağlantısını en fazla güçlendiren gerekçeydi: Irak, hangi gerekçeyle biyolojik madde üretmeye başlamıştı (Tunç, 2004: 29-30)

Aslında Bush yönetimi, baba Bush'un ortaya attığı 'Yeni Dünya Düzeni' kavramı çerçevesinde dünya imparatorluğuna soyunan ABD'nin 1991'de siyasi konjonktür gereği yarım bıraktığı işi, 'Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi' çerçevesinde tamamlamak için Irak'ın işgalini ön görüyordu. Amaç netti: Potansiyel rakiplerin eline geçmemesi, enerji akışının güvenli bir şekilde gerçekleşmesi ve dünya petrol fiyatlarının değişkenliğini denetim altında tutabilmek için (ABD özellikle bu hususa 1972 petrol krizinden sonra çok büyük önem vermektedir) Ortadoğu'yu gerekirse askeri bir müdahaleyle tiranlardan ve diktatörlerden temizleyip demokratik seçimlerle iktidara gelen ve bölgedeki Amerikan askeri varlığına müsamaha eden müttefik devlet adamlarının yönettiği bir bölgeye dönüştürmektir. 11 Eylül ve terör, bu amaç doğrultusunda yürüme planları yapan ABD yönetimi için yalnızca bir bahaneydi. Bu sebeptendir ki, 11 Eylül sonrasındaki siyasi konjonktürü emellerini gerçekleştirmek için bir fırsat gören Bush yönetimi, 11 yıl süren ağır yaptırımlarla beli bükülen, siyasi ve askeri anlamda iyice zayıflayan Saddam'la olan yarım kalmış savaşını bitirmek için harekete geçmiştir. Eğer

Saddam, Bush'un Cincinnati ve benzeri konuşmalarında söylediği gibi KİS bakımından güçlü bir konumda olsaydı, ABD yönetimi 200 bin Amerikan askerini göz göre göre Ortadoğu çöllerine süremez, mevcut siyasi konjonktürü en az Bush yönetimi kadar iyi bilen ABD Kongresi'nin her iki kanat üyeleri de Bush'a askeri güç kullanımı için arzu ettiği yetkiyi/açık çeki hiçbir şartta vermezdi.

Bush, 'önleyici savaş' stratejisi ya da kisvesi altından, BM'nin işbirliği olsun ya da olmasın, ABD'nin Irak ve Saddam konusunda gerekeni yapacağını açıkça ve kesin bir dille vurguladığı konuşmasının sonunda, ABD'nin 'vicdanını' ve 'yüce gönüllüğünü' ortaya koyarak Irak halkına sesleniyordu: "Askeri harekât gerekli olduğu takdirde (ki Bush yönetimi nezdinden harekât kaçınılmazdı ve tüm planlar bunun üzerine yapılmıştı), ABD ve müttefikleri, Irak halkının ülkesini yeniden inşa etmesine, komşularıyla barışık ve birleşik bir Irak'ta özgür kurumların tesis edilmesine yardım olacaktır" (Cincinnati Konuşması, 07.10.2002).

2002 sonbaharında, Bush yönetimi "teröre karşı ebedi bir savaş" (Armove, 2003: s. 9) olarak pazarladığı Irak'ın işgaline yönelik savaş retoriğini tırmandırmış ve Irak'ı işgal kampanyasını her cephede (Kongre'de, BM'de, medyada...) yoğunlaştırmıştır. Bush, BM ve ABD Kongresi'nden çıkacak olan kararların öncesinde ve de sonrasında, 'düşmanı özelleştirme' stratejisine yaptığı radyo konuşmalarında (14 Eylül, 5 Ekim ve 7 Kasım 2002 tarihli radyo konuşmaları) ve röportajlarında (10 Ağustos, 16 Ağustos, 7 Eylül, 13 Eylül, 8 Kasım, 31 Aralık 2002 ve 14 Ocak 2003 tarihli röportajlar) itinalı bir dille uyguladığı görülmektedir. Bush'un ön plana çıkardığı vurgulardan bazıları şunlardır:

- Saddam ve Irak yönetiminden ABD'ye ve özgür dünyaya yönelmiş olan tehdit ve tehlike giderek büyümektedir.
- Saddam rejimi, BM silah denetçilerinin raporlarının da kanıtladığı gibi, büyük çapta kimyasal ve biyolojik silaha ve bunları yüz millerce öteye fırlatabilecek balistik füzelere sahiptir ve kimsenin de bu konuda en ufak bir şüphesi yoktur.
- Saddam söz konusu bu KİS'i daha önce birçok kez kullanmıştır. Tarih, onun çevresine yaşattığı acıların kayıtlarıyla doludur.

- Saddam rejiminin silahsızlandırılması öncelikli hedeftir. Bu anlamda Saddam'ın, alınan BM kararı doğrultusunda, ülkesinin ve saraylarının kapılarını kayıtsız şartsız silah denetimlerine açması gerekmektedir.

- İnancımız hâlâ korusak da Saddam'ın taleplerimizi karşılayacağı konusunda karamsar ve şüpheliyiz.

- Saddam için oyun bitmiştir. Saddam ve rejiminin BM nezdinden işbirliğine yanaşmaması halinde, ABD uluslararası hukukun kendisine verdiği 'önleyici savaş' seçeneğini uygulamaya koyup müttefikleriyle birlikte Irak'ı bizzat kendisi silahsızlandıracaktır.

- Uluslararası camia, özgürlüğün, medeniyetin ve dünya barışının savunulduğu bu önemli mücadelede ABD'ye gerekli desteği vermeli; son çare olarak başvurulacak bir savaşta ABD saflarında yer almalıdırlar.

- ABD dünya barışının gözeticisi ve koruyucusudur. Amerikan vatandaşlarının güvenliği, dostlarımızın emniyeti ve ülkemizin değerleri bu savaşta bizleri ayakta tutmaktadır.

Bush'un 31 Aralık 2002 ve 14 Ocak 2003 (Polonya Cumhurbaşkanı'yla birlikte) tarihlerinde medyaya verdiği iki röportaj, 'düşmanı özelleştirme' retoriği/stratejisi açısından diğerlerine nazaran daha fazla önem taşımaktadır. Başkan Bush, Irak'a karşı bir askeri müdahalenin giderek yaklaştığı bir süreçte gazetecilere verdiği bu iki röportajda, Bush yönetiminin Kuzey Kore ve Irak arasında yaptığı ayırım çok net bir şekilde ortaya çıkmaktaydı. Bush, gazetecilerin "Neden nükleer güce açıkça sahip olan Kuzey Kore'ye karşı askeri bir müdahalede bulunmuyorsunuz?" ve "Pyongyang yönetimine, nükleer programından vazgeçmesi halinde, enerji yardımı sözü verdiniz. Bu durum kötü davranışları için Kuzey Kore'yi ödüllendirmek anlamına gelmiyor mu?" şeklindeki sorularına verdiği cevaplarda şu ortak noktaları ön plana çıkartıyordu: Kuzey Kore'yle içinde bulunan durum diplomasi kullanılarak, barışçıl yollardan çözülebilir. Kuzey Kore'nin komşuları ve bizlerin dostları da dâhil olmak üzere, uluslararası toplumda ve de IAEA gibi uluslararası kuruluşlarda Kuzey Kore'nin nükleer silahsızlanma konusundaki uluslararası düzenlemelere uyacağına dair ortak bir inanç mevcuttur. 14 Ocak 2003 tarihli röportajda Bush'un konuğu olan Polonya Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski de Bush bu yöndeki söylemini doğruluyor ve

Kuzey Kore'yle ilgili durumun kesinlikle Irakla karıştırılmaması gerektiğini vurguluyordu. Gerçekteyse ABD'nin, uzun menzilli füzelerle kullanılabilecek nükleer başlıklara sahip olduğu bilinen Kuzey Kore'ye, doğacak muhtemel bir çatışma ortamının bölge ve dünya ekonomisini nasıl etkileyeceğini kestirmenin neredeyse imkânsız olduğu bir ortamda, bölgede güçlü ekonomilere sahip - en başta komşu Güney Kore olmak üzere, Çin, Hindistan, Rusya, Japonya gibi - ülkelerin onayını ve desteğini almadan askeri bir müdahalede bulunması hayalden öte bir şey değildir.

Irak'a yönelik muhtemel bir askeri harekâtın giderek gerçeklik kazanmaya başladığı 2002 sonbaharında, Bush yönetiminin sıkı bir medya propagandası yürüttüğü ortadadır. Bush yönetimi ortaya koyduğu gerekçeleri her platformda tekrar tekrar dile getiriyordu. Verdikleri demeçler, yaptıkları basın açıklamaları, röportajlar, konuşmalar medya aracılığıyla yeniden ve yeninden üretilerek gerçeğin de önüne geçen bir söylem dili yaratıyor ve Bush yönetimine ellerindeki savaş projesini her platformda BM'de, ABD Kongresi'nde ve kamuoyu nezdinde başarıyla pazarlamasına imkân tanıyordu.

Bush diğer yandan da, Cincinnati konuşmasında tüm hatlarıyla ortaya koyduğu deliller ve gerekçeler çerçevesinde ABD Kongresi'ni ikna etmek için Demokrat ve Cumhuriyetçi senatörlerle sıkı bir müzakere sürecine girmektedir (Bush'un 18 Eylül, 24 Eylül, 26 Eylül, 1 Ekim ve 2 Ekim 2002 tarihli demeçleri). Bush'un Kongre kararının öncesinde senatörlerle birlikte basına verdiği demeçlerden anlaşılmaktadır ki, Bush Kongre'den arzu ettiği kararın çıkacağından oldukça emindir. Nitekim Başkan Bush, zorlu bir propaganda sürecinin ardından, senatörleri ve meclis üyelerini Irak'a karşı bir işgal planına ikna etmiş ve "Ekim 2002'de ABD Kongresi Başkan Bush ve yönetimine Irak'a 'önleyici' bir askeri saldırı düzenlemesi için arzu ettiği açık çeki vermiştir" (Arnove, 2003: s. 9). Bush yönetiminin ABD Kongresi'nden aldığı memnun edici desteğin gücüyle savaşın pazarlanmasında üçüncü evreye geçilmiştir.

3.4. Savaşın Pazarlanmasında Üçüncü Evre: "Deliller ve Ültimatom"

Irak'ın işgaline yönelik bir savaşın pazarlanmasındaki üçüncü evreye hâkim olan görünüm/manzara şöyleydi. Bush yönetiminin, uluslararası bir konsensüs çerçevesinde BM'den çıkacak ortak ve güçlü bir karar olsun ya da olmasın, Irak'a tek taraflı olarak saldırma konusundaki "kararlılığı", ABD'nin Irak'ın işgali için ön sürdüğü hiçbirisi

kanıtlanmamış delillere ve ABD'nin bu savaşın pazarlanmasında kullandığı retoriğe ve propagandaya ABD ve dünya kamuoyu nezdinde giderek gerçeklik kazandırmaktaydı.

Savaş öncesinde, Irak'ın sahip olduğu kitle imha silahlarına (KİS) yönelik ortaya atılan iddiaların çoğu, konunun uzmanlarına göre abartılıydı (savaşın sonrasındaysa, bu iddialar herkese gülünç ve gerçekten tamamen uzak görünüyordu). Bush yönetimi, iki şeyin kendilerine doğrudan Irak'ın işgalini getireceğine inanmıştı: Bunlar, (1) 11 Eylül sonrası uluslararası kamuoyunun teröre ve asimetrik savaşa bakışının değişmesi ve (2) ABD'nin, 'önleyici savaş' stratejisi çerçevesinde, Irak'ı tek taraflı olarak işgal edebileceğini konunun tüm taraflarına kararlılıkla sergilemesiydi. Ötesinin Bush yönetimini pek de ilgilendirdiği söylenemez. Çünkü "ABD'nin Irak rejimi ve sahip olduğu KİS ile ilgili ortaya koyduğu deliller bizlere, Bush yönetiminin eldeki verileri görmek istedikleri gibi gördüğünü, kendilerine olan aşırı güvenle Irak'la ilgili (kötü senaryolaştırılmış) bilgilerin taşıdığı belirsizlikleri göz ardı ettiğini göstermektedir " (Tunç, 2004: 182).

Elinde Irak'tan Amerika'ya yönelmiş gerçek bir tehdit, provokatif bir eylem söz konusu olmadığı için, dünya ve ABD kamuoyunun, ulusal siyasi karar alma mekanizması olan ABD Kongresi'nin ve uluslararası siyasi karar alma mekanizması olan BM'nin tercihlerini savaştan yana yapmaları için, Irak'tan gelen tehdidin hem ciddi hem de acil olduğuna ikna edilmeleri gerekiyordu. Bu savaşı kaçınılmaz kılmak için Saddam'ın KİS peşinde koştuğu, yeniden silah üretmek için KİS programları teknolojisini muhafaza ettiğini veya bir miktar kimyasal ve biyolojik silah sakladığını öne sürmek yetmiyordu. Saddam'ın acil ve caydırılmaz bir tehdit taşıdığı söylenmeliydi. Eğer Saddam'ın nükleer silah üretmekten yıllar değil, sadece aylar uzak olduğu ihtimalinden söz edilirse, ABD ve dünya kamuoyunu kısa bir süre zarfı içerisinde yapılması planlanan bir savaşın doğru ve haklı olduğuna ikna etmek ya da inandırmak mümkün olabilirdi (Tunç, 2004: 183-184).

Bunun için de güçlü bir medya desteği edinmek büyük bir önem teşkile ediyordu. Bu bağlamda, II. Bush yönetiminin Irak Savaşı kamuoyunun tüketimine sunulmuş imajlar/ingeler, haberler ve metinlerden yaratılmaya çalışılan gerekçeler üzerine oturtulmaya çalışılmış bir savaş projesidir. Bu, (belki de) insanlık tarihinde ilk kez oluyordu: Somut ve sıcak bir çatışma gerekçesinin, bir çatışma ortamının olmadığı

bir coğrafyada cereyan edecek ve kitlesel sonuçlar doğuracak olan bir savaşın masa başında hazırlanan gerekçeleri medya materyallerine dönüşerek, güçlü bir söylem kılıfına bürünüyor ve böylelikle tarihte ilk kez gerekçesiz bir savaş medyatik gerekçelerle gerçeklik kazanıyordu.

Dünya kamuoyunun gözü önünde bu gayri ahlâki görevi yapmaks, ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell'a düşüyordu. Öyle ki, saygın bir savaş gazisi, iki Amerikan başkanıyla en üst düzeyde çalışarak ABD'nin dış siyasetinde en tecrübeli isimlerden birisi haline gelmiş bir isim, kendi adını taşıyan bir doktrini bilinçli olarak çığneyerek, dünyaya Irak hakkında ABD yönetimince üretilmiş sahte delilleri BM Güvenlik Konseyi toplantısında ve de canlı yayında gerçeklermiş gibi sunmuştur. Oysa Powell Doktri'nin temel ilkesi şuydu: Dış askeri müdahalelerde en büyük hata, orduyu yabancı ülkelere tam belirli olmayan bir siyasi amaç, yarım gönül ve çeyrek kamuoyu desteğiyle göndermektir. Bu yüzden, herhangi bir yabancı ülkeye asker gönderilirken, siyasi amaç çok net belirlenmeli ve savaşın gerekçeleri herkeste soru işareti bırakmayacak bir desteği sağlamalıydı (Tunç, 2004: 556-57).

3.4.1. Colin Powell'ın BM Konuşması ve Sunduğu Deliller

ABD yönetimi içindeki idealist realistler, yani Colin Powell ve Condoleezza Rice'ın baş çektiği güvercinler, BM sürecinin işletilmesi ve böylelikle Irak'a yönelik muhtemel bir savaşa uluslararası desteğin sağlanmasının önemine inanarak, Başkan Bush'a bu yönde telkin ve tavsiyelerde bulunuyorlardı. Ancak bu yaklaşımın karşısında şahinler ve yeni muhafazakârlar da boş durmuyor, uluslararası her platformda ABD'nin bu yönde alınmış bir BM kararı olsun ya da olmasın Irak'ı kendi başına silahsızlandıracağını vurgulanmasını istiyorlardı.

8 Ekim 2002 tarihli ve 1441 sayılı BM kararı öncesinde, Irak Dışışleri Bakanı Naci Sabri BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a hitaben yazdığı mektupta, Irak'ın BM gözetimindeki denetimlere kapısının açık olduğunu söylüyordu: "Size, Irak hükümetinin, BM silah denetçilerinin Irak'a şartsız geri dönüşlerine izin verileceği yönündeki kararını bildirmekten memnuniyet duyuyorum. Irak'ın, BM denetçilerinin geri dönmelerine izin verilmesini içeren kararı, Güvenlik Konseyi'nin konuyla ilgili kararlarının uygulanması ve Irak'ın halen kitle imha silahına sahip olduğuna dair kuşkuşların ortadan kaldırılması arzularına dayanmaktadır" (Hürriyet, 17.09.2002).

Irak'ın bu yapıcı tutumuna karşı, ABD yönetimindeki şahinler, Irak'a denetçilerin geri dönmesiyle ilgili karar tasarısına kabul edilemeyecek yeni koşullar eklemekte ısrar ediyorlardı. Bu ısrar da uluslararası çevrelerde ABD'ni aslında Irak'ta denetimden çok doğrudan savaş istediğine yoruluyor; kendisini, BM kararlarını uygulamadığı gerekçesiyle Irak'a yönelik bir askeri müdahaleye hazırlayan ABD yönetiminin, kurallar ve kurumları hiçe sayarak dünyayı sonu bilinmeyen bir maceraya sürüklediği inancını giderek artırıyordu.

Zaten Irak yönetiminden gelen açıklamalar da bu savı doğruluyordu. Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, BM silah denetçilerinin dönüşünü kabul ederek, ABD'nin savaş bahanesini ortadan kaldırdıklarını söylüyordu. Ancak Tarık Aziz, BM silah denetçilerinin ülkeye geri dönmesini kabul etmeleriyle konunun kapanmayacağını da çok iyi bildiklerini, çünkü Amerikan politikalarının asıl amacının Körfez petrolü olduğunu da sözlerine eklemekten geçemiyordu (Hürriyet, 17.09.2002).

Birleşik Krallık ve İspanya dışında kalan söz sahibi tüm Avrupa devletleri ve Çin, Irak'ın BM kararlarına uyma yönündeki çabalarına destek veriyor, konunun (tıpkı Bush'un Kuzey Kore için telaffuz ettiği gibi) diplomatik yollardan barışçıl bir şekilde çözülmesini istiyorlardı. Ancak böylesine güçlü bir muhalefetin bile Bush yönetimini kararından caydıramayacağı açıktı. Çünkü BM nezdinde tüm uluslararası muhalefet, Irak'ın silahsızlandırılmasına yönelik işleyen süreçte etkili biçimde devreye girmek yerine, sürece sadece diplomasi diliyle karşı çıkmakla yetiniyordu.

"Türkiye de dâhil olmak üzere tüm Avrupa, Rusya ve Çin gibi sürece güçlü etkileri olabilecek ülkeler, bir yandan haklı gerekçelerle savaşa karşı çıkıyorlar, diğer yandan da Saddam yönetiminin ambargoları delmek için sağladığı her türlü maddi olanaktan, Irak'a mal satarak, sonuna kadar yararlanmayı sürdürmek istiyorlardı. Petrol arama ve üretim hakları, ticari öncelikler ve ihale vaatleri gibi ayrıcalıklardan vazgeçmeyi kimse göze alamıyordu. Yaptırımları delen bu ülkeler BM nezdinde Saddam'a 'yaptırımlara uy' çağrısı yapıyorlar; Saddam da 'tamam uyuyorum' diyordu" (Tınç, 2002).

İşte böyle bir diplomasi ve reel politika ortamında BM ve IAEA, 1441 sayılı BM kararı doğrultusunda 27 Kasım 2002'de Irak'ta silah denetimi görevine başlamıştır. Chomsky, Irak'ı silahsızlandırma adına işletilmeye başlanan süreci şöyle yorumluyordu: "Irak'ta silah denetimi yapanların raporu ne olursa olsun ABD ve İngiltere daha

başından beri savaşa gitmeye kararlı. Benim tahminim de Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları üretebileceği yolundadır. BM'nin kararı açık bir şekilde bölgede bir silahsızlanmayı öngörmektedir. Ancak İsrail'in elinde de binlerce nükleer silah var. Saddam Hüseyin, bölgenin tek sorunu değildir" (Chomsky, 2002).

Brian Whitaker, Colin Powell BM Genel Konseyi'nde ABD'nin Irak konusundaki delillerini sunduğu konuşmasının hemen öncesinde *The Guardian*'da yayınlanan makalesinde şunları dile getiriyordu:

"Son birkaç gündür televizyon izleyen kimsenin, şu an saldırı için yığılan silahların miktarının korkunç boyutlarda olduğu konusunda en ufak bir şüphesi olamaz. Böyle bir savaşın gerekliliği konusunda ikna olmamış bir dünya için, ortada gerçeküstü ve biraz olsun inanılabilir olamayan bir durum söz konusu. Bu nasıl oldu? Ve niye şimdi? 1990'da en azından mesele açıktı: Irak egemen bir devleti, Kuveyt'i işgal etmişti ve bunu sürdürmesine izin verilemezdi. Diplomatik yollarla çözümünden yana olanlar da dâhil, herkes hangi uluslararası ilkenin çiğnendiğini anlayabiliyordu. O zamandan beri Irak, samimi olsun veya olmasın, durumu kurtarma çabası olarak görülsün veya görülmesin, bir saldırıya gerekçe sayılabilecek pek az şey yaptı. Sözgelimi BM kararlarına tam olarak uyma konusunda daha fazla çaba gösterebilirdi; fakat bu konuda yalnız sayılmazdı ve başka ülkelerin ihlalleri, sürekli olarak yumuşak azarlar geçiştirilmekteydi. Tek tek ele alındığında, Irak'ın son yıllardaki ihlallerinin hiçbirisi bir savaşın gerekçesi olamaz.....Bu süreç (Irak'ın işgaline yönelik süreç), daha Beyaz Saray'a adım atar atmaz Irak'a yönelik çizgiyi dikkat çekici ölçüde sertleştiren Bush'un seçilmesiyle başladı. Söz konusu politika, o zamandan bu yana da neo-muhafazakâr şahinlerin hâkimiyeti ele geçirmesiyle daha da sertleşti. Bu sertleşmeye Bin Ladin'in en ufak bir katkısı yok aslında" (Whitaker, 2003).

Whitaker'in gerçeküstü bulduğu durum, ortaya konan gerçek ya da şüpheli, sahte, üretilmiş olabilecek delillerin başta ABD kamuoyu olmak üzere, dünya kamuoyunu nasıl olup da ayağa kaldırmadığı ve bu savaşa karşı caydırıcı bir halk muhalefeti ortaya çıkaramadığıydı. Bu çalışma özelinde, bu sorunun cevabı ortadadır: Savaşa gerekçe olarak öne sürülecek bütün argümanlar - imajlar, görüntüler, sesler, yazılı ya da sözlü olarak sunulmuş metinler - modern insanın düşünüş ve algılama yetilerini görsellik üzerinden işler hale getiren gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema ve internet gibi medya ortamlarına uygun medya gerçeklikleri biçiminde/şeklinde

üretilmişlerdi ve söz konusu bu argümanları bağlayan, onlara bir bütünlük kazandıran 'söylem'in de çok çeşitli medya ortamlarından insanlara ulaşması sağlanmıştı. Ancak, medyadan yansıyan gerçeklik, insanı edilgenleştirir, harekete geçirmez.

ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, ABD'nin egemen medya dili aracılığıyla savaşı pazarlama stratejisinin yarattığı işte böyle bir algı ortamında, Irak'ın hâlâ kitle imha silahlarını yok etmediğini ve silah denetçilerini yanılttığını savunan istihbarat bilgilerini, 5 Şubat 2003 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne sundu. Powell, 1441 sayılı BM kararının masum bir parti ile ilgili değil, yıllar içinde Konseyi defalarca aldatmış bir rejimle ilgili olduğunu vurgulayarak başladığı konuşmasında, 1441 sayılı kararın Irak'a BM ve uluslararası toplumla uyumla hale gelmesi için son bir şans olduğunu, aksi takdirde çok ciddi sonuçlarla karşılaşacağını dile getiriyordu. Powell, BM Silah Denetim Komisyonu Başkanı Hans Blix ve IAEA Bakanı Muhammed el-Baradei'nin 27 Ocak 2003'te BM'ye sundukları rapordaki "denetim sürecinin devam etmesi" talebine hiç değinmeden, Blix ve Baradei'e kaleme aldıkları rapor için teşekkür ederek, raporda Blix'in ve Baradei'nin tatminsizliklerini belirten şu cümleyi ön plana çıkarmayı tercih ediyordu: "Irak istediğimizde işbirliği yapıyor, ama özde yapmıyor. Kendisinden beklenen silahsızlanmayı bugün bile samimiyetle kabul ediyormuş gibi görünmüyor" (Powell'in BM Konuşması, 05.02.2003). Powell, rapordaki bu sözlerle ve elindeki delillere dayanarak Irak'ın 1441 sayılı Konsey kararını ihlal ettiğini belirtiyor ve sunumunun genel vurgusunu şu sözlerle ifade ediyordu: "Sorun zaman sorunu değil, Saddam Hüseyin'in bizi daha ne kadar aldatmasına izin vereceğimiz sorundur" (Powell'in BM Konuşması, 05.02.2003).

Powell, ABD'nin Irak'a yönelik muhtemel bir askeri müdahalesini haklı gösterdiğine inandığı delilleri, uydu görüntüleri/fotoğrafları ve ses kayıtlarıyla harmanlanmış etkileyici bir multimedya gösterisiyle BM üyelerine ve canlı yayınla (ki bu durum bir ilk olabilir) tüm dünyaya ilan etmiştir. Powell'in deliller için; "Bugün ağzımdan çıkan her kelime, kaynaklarla, somut kaynaklarla desteklenmiştir. Bunlar fikir yürütmeler değil. Sizlere sunduğumuz, elle tutulur istihbarata dayalı olgular ve sonuçlardır" diyordu (Powell'in BM Konuşması, 05.02.2003). Powell'in sunumunda ön plana çıkan noktalar şöyleydi:

- Gizli silahlar: Powell, Iraklı yetkililerin BM uzmanlarının denetiminden önce üretim yapılan tesisleri gizlediğini söylüyor ve anlatımını kullandığı uydu fotoğrafları ve Irak ordusunun, biri albay diğeri tuğgeneral, iki elit subayı arasında geçtiği iddia edilen bir ses kaydıyla destekliyordu. Powell'ın iddiasına göre Irak, 7 adet seyyar biyolojik silah laboratuvarı kurmuş ve bunları 18 kamyonu yerleştirerek, BM denetçilerinin ve dünya kamuoyunun gözü önünde biyolojik silahlar üretmeye devam ediyordu. Powell'ın bir diğeri iddiasına göre, çeşitli cephane barakaları, silah denetçilerinin Irak'a varışından önce temizlenmiş ve içindeki biyolojik maddeler kamyonlarla bilinmeyen bir yere götürülmüşlerdi. Powell bu iddialarını, Irak'tan kaçan bir bilim adamı olarak tanımladığı Refid Ahmed Elvan el Cenabi'ye dayandırıyor (Bir dipnot; Cenabi ise tam sekiz yıl sonra, Şubat 2011'de tüm dünyaya o gün yalan söylediğini itiraf ediyordu. Amacının da 1995'te kaçıp kurtulduğu Saddam rejiminin devrilmesi olduğunu vurguluyordu (BİANET, 17.02.2011)). Powell Saddam'ın sahip olduğu silahlarla sadece ABD için değil, bölgedeki tüm ülkeler için bir tehdit olduğunu vurgulamak için, Saddam'ın elindeki uzun menzilli füzeleri gündeme getiriyordu: "Irak'ın elinde yüzlerce mil ötesindeki, aralarında İsrail, Suudi Arabistan, Arap Emirlikleri, Türkiye gibi ülkelerin bulunduğu, komşularını vurabilecek menzilde al-Samud, al-Fatah ve Scud füzeleri mevcuttur" (Powell'ın BM Konuşması, 05.02.2003). Powell'ın vurgulamaya değer görmediği noktalar ise, bu tip füzelere bölgedeki ülkelerin çoğu sahipti; Rusya çoğuna Scud satmıştı. Ayrıca egemen bir ülkeyi neden elinde uzun menzilli füze bulunduruyorsun diye suçlamak ve bunu savaş gerekçesi saymak pek akla mantığa sığmadı gibi, uluslararası hukuk normlarına da aykırıydı..

- Kimyasal maddeler ve bilim adamları: Powell, bu konudaki sözlerine şu vurguyla başlıyordu: "Kimyasal silahlar konusunda Irak'ın sicili, yalanlarla dopdoludur. Irak'ın 4 ton ölümcül VX gazı ürettiğini itiraf ettirmek yıllar almıştı. Bu gazın deriyle temas edecek küçük bir damlası bile insanı dakikalar içerisinde öldürebilecekken, Saddam'ın elinde 4 ton vardı. Bağdat yönetimi ürettiği VX gazı ve şarbon mikrobi stoklarını yok ettiğine dair yetkililere bugüne kadar hiçbir kanıt sunamadı" (Powell'ın BM Konuşması, 05.02.2003). Powell ardından Konsey'e, iki üst düzey askeri yetkili arasındaki bir ses kaydını daha dinletiyordu ve kayıta, bu iki yetkiliden üst olan astına sinir gazı bilgilerinin saklanması talimatını veriyordu. Powell, Saddam'ın elinde bulundurduğu kimyasal silah stokları konusunda rakamlar verip konunun daha iyi

anlaşılabilmesi için Saddam'ın elindekilerle neler yapabileceğini de örneklendiriyordu: "Irak'ın elinde 100 ila 500 ton arasında kimyasal silah maddesi var ve bunlar 16 bin muharebe füzesini doldurabilir. Saddam 100 tonla bile, Manhattan'ın beş katı genişliğinde bir bölgede kitlesel kıyım yapabilir" (Powell'ın BM Konuşması, 05.02.2003). Powell'a göre, Saddam'ın elindeki uzun menzilli balistik füzeler dikkate alındığında, sahip olduğu kimyasal silahların tehdidi ABD ve çevredeki müttefikleri için daha da büyüyordu. Powell ayrıca, 2001 Temmuz'unda Ürdün'de ele geçirilen Irak adresli alüminyum tüpleri, Irak'ın nükleer silah üretme çabasına kanıt olarak gösteriyor; Irak'ın gaz santrifüj yöntemiyle uranyum zenginleştirmek amacıyla mıknaş üretim tesisi kurmak istediğini, bunun için de Romanya, Hindistan, Rusya ve Slovenya gibi ülkelerdeki firmalarla görüşmeler yaptığını iddia ediyordu (ki savaş sonrasında bu iki iddianın da yanlış olduğu ortaya çıktı). Powell, Irak'ın kimyasal ve biyolojik silah geliştirme programlarında çalıştırdığı bilim adamları konusunda da şunları söylüyordu: "BM'nin 1441 sayılı kararı Irak'a KİS programında çalışan bilim adamlarının listesini yetkililere verme yükümlülüğü getirirken, Irak, UNSCOM'un geçmiş yıllarda açıkladığı 3500 kişilik isim listesine rağmen, BM yetkililerine 500 kişilik güncel olmayan bir isim listesi ileterek sadece silahları değil, silah endüstrisi personelini de BM'de gizlemiştir. Hatta bilim adamları, BM denetçileriyle görüşmelerine mani olmak için Suriye'ye, Ürdün'e ya da bir başka ülkeye gönderilmişlerdir" (Powell'ın BM Konuşması, 05.02.2003). Powell'ın, silahlar ve denetimler konusunda ortaya koyduğu son bir iddiası da Irak yönetiminin U2 casus uçaklarıyla havadan denetim yapılmasına engel olması yönündeydi.

- Terör bağlantısı: Uzun konuşmasının sonlarına doğru Irak ile El-Kaide arasındaki bağlantıya daha kısa bir bölüm ayıran Powell'ın bu konudaki iddiaları diğerlerinin aksine, dünyada daha fazla yankı buldu. Powell, Irak ile El-Kaide arasındaki en güçlü bağın kanıtı olarak, Kuzey Irak'ta Usame bin Ladin'le işbirliği yapan Ebu Musab Zarkavi'yi işaret etmiş ve Zarkavi'nin önderlik ettiği terör örgütü üyelerinin sekiz aydır Irak'ta faaliyet gösterdiklerini iddia etmiştir. Powell ayrıca, El-Kaide'nin uzantısı olduğunu ve Bağdat'ın himaye ettiğini söylediği Ensar el İslam örgütünün Kuzey Irak'ta kimyasal silah geliştirdiğini öne sürmüştür. Powell'ın El-Kaide liderlerinden Ebu Musab el- Zarkavi'nin Irak'ın kuzeydoğusunda Ensar militanlarına kimyasal gaz ve patlayıcıyla saldırı eğitimi verdiği bir kamp kurduğunu söyleyerek,

Konsey üyelerine ve dünyaya Hurmal'daki Terörist Zehir ve Patlayıcı Fabrikası başlıklı fotoğrafı delil olarak sunmuştur.

Powell'ın Irak ile El-Kaide arasındaki bağlantının kanıtları olarak sunduğu fotoğraflar ve adres gösterdiği bölgeler, Powell'ın sunumunun ardında Kuzey Irak'ta en çok konuşulan konu olmuştur. Aralık 2001'den beri Ensar el İslam militanlarıyla çatışan Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) bu iddiaya mesafeyle yaklaşmayı tercih etmiştir. Powell'ın sunumundan iki gün sonra bölgeye giden İngiliz gazetecilerin Hurmal'da buldukları sadece birkaç harabe binaydı ve ne terörist bir aktiviteye tanıklık etmişlerdi, ne de kimyasal ya da biyolojik bir silah izine rastlamışlardı. *The New York Times*'a konuşan KYB'nin Ensar istihbaratından sorumlu bir yetkilisi "böyle bir tesisi hiç duymadığını" belirtiyordu. Ayrıca Kürt yetkililer tarafından fotoğrafta adı geçen Hurmal köyünün Ensar el İslam tarafından değil, Kolama İslami Kürdistan adlı daha ılımlı bir grup tarafından kontrol edildiğini belirtiyorlardı. *The New York Times*'a konuşan bazı Kürt istihbarat yetkilileriye, Irak'ta yakalanan El-Kaide üyelerinin 'belirsiz psikolojik baskı koşulları altında sorgulandığını', dolayısıyla da Powell'ın Irak ile El-Kaide arasındaki bağlantıyla ilgili ortaya koyduğu iddialarının işkence altında alınmış ifadelerle dayandırılmış olabileceğine dikkati çekiyordu (Radikal, 07.02.2003).

Powell'ın multimedya şovu, sadece ABD müttefiki İngiltere, İspanya, İtalya, Kanada vb. ülkelerce tatmin edici bulunurken, Fransa'nın başını çektiği muhalefet bloğunca yetersiz bulunmuştur. Güvenlik Konseyi'nde ise İngiltere'den başka İspanya, Şili, Bulgaristan ve Angola ABD görüşlerine yakın bir pozisyon sergilerken; Çin, Rusya, Almanya, Suriye, Meksika, Kamerun, Pakistan ve Gine Fransa'nın başını çektiği savaş karşıtı grupta yer almıştır. Bu da ABD'nin Irak'a yönelik bir savaş için Konsey'den oybirliği değil, ancak 9 karşı 6 oyluk bir destek çıkartabileceğini göstermekteydi.

Powell'ın sunumunun ardından BM nezdinden dünya ülkelerinin görüşleri şöyleydi:

Fransa Başbakan Jean-Pierre Raffarin; "BM silah denetçilerinin Irak'ta görevlerini yerine getirmelerini istiyoruz. Savaş istemiyoruz" (Milliyet, 07.02.2003).

Fransa Dışişleri Bakanı Dominique De Villepin; "Irak'ın yönelttiği tehdit, kuvvet kullanılmasını ne kadar haklı gösteriyor? 1441 sayılı kararı uygulayacak daha fazla imkân varsa neden savaşa gidelim?" (Milliyet, 06.02.2003; Radikal, 07.02.2003)

Almanya Dışışleri Bakanı Joschka Fisher; "Silah denetim rejimi güçlendirilmeli ve denetçilere şans tanınmalıdır. Barışçı yollara başvurmayı sürdürmeliyiz" (Milliyet, 06.02.2003; Radikal, 07.02.2003)

Çin Dışışleri Bakanı Tang Jiaxuan; "Denetçiler, iki aydır çalışıyor ve henüz sonuca ulaşabilecek durumda olmadıklarını belirterek, süre istiyorlar. Biz bu talebi destekliyoruz" (Milliyet, 06.02.2003; Radikal, 07.02.2003).

Rusya Dışışleri Bakanı İgor İvanov; "Verilen bilgileri uzmanlarımız inceledikten sonra bir sonuca varacağız" (Milliyet, 06.02.2003; Radikal, 07.02.2003).

Irak'ın BM Daimi Temsilcisi Muhammed El Duri; "Suçlamaların gerçekte hiçbir ilgisi yoktur. Asıl amaç, 'savaş fikrini satmak'tır" (Milliyet, 06.02.2003; Radikal, 07.02.2003).

Irak'ta BM silah denetçileriyle işbirliğinden sorumlu komisyonun bakanı Emir el Saadi, Powell'ın konuşmasını savaşa bahane yaratmaya yönelik 'özel efektlerle bezeli tipik bir Amerikan şovu' olarak nitelemiştir. Powell'ın sunduğu ses kayıtlarının üçüncü sınıf istihbarat malzemeleriyle bile yapılabileceğini belirten El Saadi, uydu fotoğrafları için de, "Denetçiler bu tesisleri inceledi; ama bir şey bulamadı" ifadesini kullanmıştır (Radikal, 07.02.2003).

ABD'nin olası savaştaki en büyük müttefiki İngiltere dâhil, dünya basını da haberlerinde Powell'ın konuşmasında savaşa gerekçe olabilecek hiçbir kanıt sunmadığını yazmıştır. Alman gazetesi *Süddeutsche Zeitung*, "Powell'ın sunduğu bilgiler, elle tutulur hiçbir kanıt içermiyor. Avrupa ülkeleri kendi aralarındaki bölünmüşlüğü giderip ABD politikalarında şahinlerin ekmeğine yağ sürmekten artık vazgeçmelidir" çağrısında bulunurken; İngiliz gazetesi *Independent* ise, "Powell'ın konuşması etkileyici bir gösteriydi. Ancak Powell Irak'a karşı savaşı haklı göstermeyi başaramadı" diye yazıyordu (Milliyet, 07.02.2003).

ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell, BM Güvenlik Konseyi'nde Irak kanıtlarını açıklarken, tüm dünya canlı yayında sanki 40 yıl önce sahnelenen bir 'oyunun' tekrarını seyreder gibiydi. Powell'ın sunumunun can alıcı noktası olan uydu fotoğrafları ve bant kayıtlarından oluşan multimedya şovu, izleyenlere 1962'daki Domuzlar Körfezi Krizi'nde ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Adlai Stevenson'un Sovyetler Birliği'nin Küba'ya füze yerleştirdiğini ispatlamak için yaptığı sunumu hatırlatmıştı. Stevenson,

ABD'nin kanıtlarını sunarken elinde, Powell'ın zengin dosyasının aksine, sadece 26 siyah beyaz uydu fotoğrafı vardı. Stevenson bu fotoğraflarla dünyayı şoke ederken, Moskova'yı da köşeye sıkıştırmıştı. Dönemin Beyaz Saray danışmanlarından Arthur Schlesinger'a göre, Powell'ın performansı Stevenson'unkine yaklaşımdan çok uzaktı (Milliyet, 07.02.2003).

Powell'ın BM konuşmasının ardından ABD'ni tüm kazanımı, BM'nin Irak'a karşı genel tonunu biraz olsun sertleştirmekten öteye geçememişti. Bu yüzden arzu edilen savaşa ulaşmak için kolları sıvamak yine ABD yönetiminin kendisine düşüyordu. Savaş tamamları daha hızlı çalınmaya başlandı. Powell'ın BM sunumunun hemen ardından kanal kanal dolaşan Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice, Irak'ın güç kullanılarak silahsızlandırılmadan önce çok az vaktinin kaldığını söylüyordu. Uluslararası topluma Irak'la savaşmak için ikinci bir BM kararına ihtiyaç duymadıkları mesajı veren Rice, "İkinci kararı isteyenler olduğunu görüyoruz; ancak şimdi uluslararası kamuoyunun Powell'ın BM konuşmasını kavraması önemli. Çünkü savaş için artık aylar değil haftalar söz konusu" (Radikal, 07.02.2003).

Rice'in kendisine sorulan bir soruya verdiği cevapsa, Bu çalışmanın ortaya koyduğu tezi doğrular nitelikteydi. Rice, Powell'ın konuşmasını Başkan Bush birlikte izlediklerini belirtiyor ve Bush'un, Dışişleri Bakanı Colin Powell'ı toplantıya girmeden önce arayıp "Bilirsin, film çekimine gider gibi; ışıklar, kamera ve action!" diye takıldığını aktarıyordu. Rice şunu da eklemeyi geçemiyordu: Powell, tam da Bush'un istediği gibi 'harika bir iş' çıkarmıştı (Radikal, 07.02.2003).

Evet, baş aktörün de itiraf ettiği gibi, bu çalışmaya konu olan '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerikan'ın Irak Savaşı' tam bir kurmaca film; gazete, dergi, radyo ve televizyon ve internet gibi medya ortamlarından yansıyan kurmaca bir haber, kurmaca bir metin, etkili ve dokunaklı bir sestir. Bugün, o sesin sahipleri dünyaya çoktan yalan söylediklerini itiraf ettiler bile. Colin Powell, Eylül 2005'te, Irak Savaşı öncesinde BM'de yaptığı ve kitle imha silahları ile ilgili gerçeği yansıtmadığı anlaşılan konuşmanın "sicilini lekelediğini" söylemiştir. Powell, Irak'ta savaş nedeni olarak gösterildiği halde asla bulunamayan kitle imha silahları konusunda BM'yi yanılttığı için de üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Powell ayrıca, Saddam Hüseyin yönetimi ile teröristler arasında bağlantı kurulmasına da karşı çıkmış ve 11 Eylül saldırıları ile

Saddam rejiminin bağlantısını gösteren tek bir kanıtın bile bulunamadığını söylemiştir (Açık İstihbarat, 14.09.2005). Dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld de anılarını yazdığı kitapta Irak'ta kitle imha silahı programı olmadığını kabul etmişti. ABD Başkanı George W. Bush ise, 9 Kasım 2010'da çıkan 'Karar Noktaları' kitabında, Irak'ta kitle imha silahı olmadığını öğrendiğinde kendisini "berbat hissettiğini" yazmıştı (BİANET, 2011).

Aslında Bush yönetimi hakikatle ve kanıtlarla pek ilgilenmiyordu ve Powell, BM'deki 5 Şubat konuşmasında ortaya koyduğu delillere dünyanın inanıp inanmaması da umurunda değildi. Bush yönetimi, dilinden düşürmediği ve ortaya çıkarılması halinde Irak'ın silah programlarını tamamen lav etmediğini gösterecek olan biricik delili (ya da söylemi olan) 'gizli silahlara' dair kanıtların bulunmasına dâhi gerek duymuyordu. Çünkü Bush'un bu konudaki yaklaşımı netti: Saddam'ın elinde gizli silahlar vardır. Eğer Amerika söylüyorsa doğrudur. Bush bunu şöyle ifade ediyordu: "Eğer Saddam Hüseyin bu silahların varlığını bir kez daha inkâr edecek olursa, son aşamaya (savaş aşamasına) yalan söyleyerek girmiş olacak ve bu kez aldatmacaya başvurması hoş görülmeyecek. Gecikme ve direnç gösterme en kötü sonuçları beraberinde getirecek" (Arnove, 2003: s. 14). Özcesi, Bush bir cadı avı başlatmış ve baş suçluyu ya da iblisin ta kendisini de dünyaya işaret etmişti. Bu noktadan sonra Saddam Hüseyin'den beklenen - sürecin başından sonuna kadar haksız yere suçlanıyor dahi olsa - ölüme giderken kendisine istinat edilen suçları itiraf etmesiydi; bu noktada suçun ya da kanıtların varlığı değil, suçlamanın kendisi gerçekliği oluşturuyordu ve bu içinden çıkılması oldukça zor "Kafkaesk bir tablo"ydü. Bu tabloya gerçeklik kazandıransa medyadan başkası değildi. Medya, Irak'ın İşgali'nin pazarlanmasında hakikatler ve kanıtların eksikliği konusunda pazarlanmanın başındaki akli ya da aktörleri sıkıntıya sokacak pek bir şey yapmıyor; gerçeği bu cendereden çıkarıp selamete kavuşturacak o can alıcı soruyu bir türlü soramıyor ya da sorma cesaretini kendisinde bulamıyordu.

3.4.2. George W. Bush'un Savaş Konuşması: "Ültimatom"

ABD, sahip olduğu küresel ekonomik ve askeri gücü doğrultusunda, tüm dünyandan, 'gerçekdışı' nedenlerle gerçekleşmek üzere olan bir savaşta taraf olmasını bekliyordu ve demokrasiye, özgürlüğe, medeniyete, insan haklarına inanlar için de tutacakları taraf belliydi: ABD ve müttefiklerinin tarafı... Çünkü Bush'a göre, kendisini

özel olarak görevlendirdiğine inandığı Tanrı bile söz konusu bu tarafı seçmişti. Ancak Bush'la kol kola yürüyen bu Tanrı'nın çok belirgin politik görüşleri vardı. Tanrı ABD'yi ve Bush'u, dünyayı Amerika'ya nasıl uyarsa o şekilde kurtarması için görevlendirmişti. Tanrı İsrail'i ABD'nin Ortadoğu politikasının bekçisi olarak görevlendirmiş ve bu fikre karşı çıkan herkes de 'Yahudi karşıtı', 'Amerikan karşıtı', 'düşmanla işbirliği içinde' ve 'terörist' olarak nitelendirilmekteydi (Le Carre, 2003).

Bush yönetimi, şahin Rumsfeld'in hâkimiyetindeki "Pentagon'daki özel bilgi toplama ünitesinde" (Tunç, 2004: s. 182) üretilen tüm delillerini BM nezdinden uluslararası kamuoyuna sunmuş, yaklaşmakta olan kaçınılmaz savaşta ellerini daha da güçlendirmek ve savaşın meşruiyetini artırmak amacıyla BM Güvenlik Konseyi'nden ikinci bir karar çıkarttırma çabası içerisine girmişti. Saddam rejimi ise, yaklaşan savaş öncesinde ABD'nin elindeki savaş gerekçelerini geçersiz kılmak amacıyla son bir adım daha atıp BM'ye uzun menzilli al-Samud 2 füzelerini imha edeceğini bildiriyor ve bunun için ortak bir takvim belirleme çağrısı yapıyordu. Ancak ABD Başkanı Bush, Britanya Başbakanı Blair ve İspanya Başbakanı Jose Maria Aznar 16 Mart 2003 tarihinde yaptıkları zirve sonrasında, Irak Savaşı'nın önünü açacak olan ikinci bir karara geçit vermeyen BM'ye son bir çağrıda bulunup, BM Güvenlik Konseyi'ne derhal savaş kararı alması 'ültimeumunu' veriyorlardı. Aynı günlerdeyse dünyanın üç bin kentinde yükselen 'Savaşa hayır' sesleri yerküreyi sarıyordu (Radikal, 17.03.2003).

Tüm dünya kamuoyu, Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı'nın başlamasına artık saatler kaldığını Bush'un 19 Mart 2003 tarihinde yaptığı savaş konuşmasında Saddam Hüseyin ve oğullarına iktidardan ayrılıp Irak'ı 48 saat içinde terk etmeleri için verdiği ültimatomla öğrenmişti. Bush, BM'de yolun sonuna gelinmesinin ardından yaptığı bu konuşmada verdiği ültimatomla aslında önemli bir taktiksel hamle yapıyordu: Dünyadan yükselen savaş karşıtı protestolara karşılık olarak, 'Savaşımı başlatmadan önce düşmanlarıma (Bush'a göre tüm dünyanın ortak düşmanlarına) son bir kez daha merhamet gösteriyorum' mesajını veriyordu. Yoksa Saddam ve oğullarını kuyruklarını bacaklarının aralarında kıştırıp Irak'ı terk etmeleri söz konusu bile değildi. Zaten açıkça bunun gerçekleşmesi demek, savaşı herkesten ve her şeyden çok arzulayan Bush yönetiminin savaşa dair en büyük gerekçesinin elinden alınması demekti ve bu Bush'un en son isteyeceği şeydi. Bush konuşmasının detayları şöyleydi:

"Irak'taki durum şu anda karar aşamasına gelmiş durumda. 10 yıldan fazla bir süredir, ABD ve diğer uluslar, Irak rejimini savaş olmadan silahsızlandırmak için sabırlı ve onurlu çabalar sergiledi. Bu rejim, 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nın sona ermesinin koşulu olarak, tüm kitle imha silahlarını bildirmeyi ve yok etmeyi taahhüt etmişti. O zamandan beri, dünya 12 yıllık bir diplomasi sürecine angaje oldu. BM Güvenlik Konseyi'nde bir düzineden fazla karar çıkarttık. Irak'ın silahsızlanmasını gözlemek için yüzlerce silah denetçisi gönderdik. İyi niyetimiz karşılık bulmadı. Barışçı insanlarla çalışmadık. Irak rejimi diplomasiyi zaman ve avantaj kazanmak için bir manevra alanı olarak kullandı. Güvenlik Konseyi'nin tam silahsızlanma taleplerini hep aynı biçimde hiçe saydı.....Irak rejimini silahsızlandırmak için barışçı çabalar tekrar tekrar başarısız oldu, çünkü barışçı insanlarla çalışamadık" (Radikal, 19.03.2003).

Bush konuşmasının başında BM, Güvenlik Konseyi'ne ve Irak konusunda burada işletilen sürece özellikle vurgu yapmasındaki amaç, ABD halkına ve dünya kamuoyuna hem ABD'nin sanıldığı gibi tek taraflı bir politika gütmediğini göstermek, hem de uluslararası hukuka dayalı diplomasi sürecinin dünyaya hiçbir şey kazandırmadığını bir kez daha hatırlatmaktı. Bu konudaki gerekçesiye netti ve iki kez, altı kalın çizgilerle çizilerek vurgulanıyordu: 'Karşılarındaki insanlar barışçı değildi'. Bu vurgu da Bush sürecin başından beri savunduğu tezi destekliyordu: 'Bu savaş özgürlükle korku arasındaydı; bu savaş medeniyetlerini uluslararası barışın selameti üzerine kurmuş insanlarla, onu sarsmaya, yıkmaya, yok etmeye çalışanlar arasındaydı.' Bush konuşmasına şöyle devam ediyordu:

"Bizim ve diğer hükümetler tarafından toplanan istihbari bilgiler, Irak rejiminin şu ana kadar tasarlanan en öldürücü silahların bazılarına sahip olmaya ve onları gizlemeye devam ettiğine dair hiçbir şüphe bırakmıyor. Bu rejim ayrıca, Irak'ın komşularına (İran kastediliyor) ve kendi halkına karşı kitle imha silahları kullandı. Korku günü gelmeden önce, harekete geçmek için çok geç olmadan önce, bu tehlike bertaraf edilmelidir. Bu rejimin tarihi, Ortadoğu'da pervasız saldırıların tarihidir, Amerika ve dostlarına derin bir nefret beslemektedir ve El-Kaide'nin üyeleri de dâhil teröristlere yardım etmiş, eğitmiş ve barındırmıştır. Tehlike son derece açıktır: Irak'ın yardımıyla elde edilen kimyasal, biyolojik ve bir gün nükleer silahlarla, teröristler, açıklanan hedeflerini yerine getirebilir ve ülkemizde veya başka bir yerde binlerce veya yüz binlerce insanı öldürebilirler. ABD ve diğer uluslar bunu hak etmek veya tehlikeye davetiye çıkarmak için hiçbir şey yapmadı,

fakat biz bunu bertaraf etmek için her şeyi yapacağız....ABD, kendi ulusal güvenliğini garanti altına almak için güç kullanmakta bağımsız bir yetkiye sahiptir....Amerika bu tehdidi duyurmak için BM ile çalışmayı denedi, çünkü biz konuyu barışçı yollarla çözmek istedik. Biz, BM'nin misyonunda inanıyoruz....BM'nin kuruluş nedenlerinden biri barışı yok etmeden ve masum insanlara saldırmadan, saldırgan diktatörlere etkin ve geç olmadan karşı koymaktı. Irak konusunda BM Güvenlik Konseyi 1990'lı yılların başında tavrı aldı. Her ikisi de hâlâ geçerli olan 678 ve 687 sayılı kararlar gereği, ABD ve müttefikleri Irak'ın kitle imha silahlarını tasfiye etmek için güç kullanmaya yetkilidir. Bu bir yetki sonunu değildir, bir irade sorunudur....BM Güvenlik Konseyi'nin bazı daimi üyeleri, Irak'ı silahsızlandırmaya zorlayan herhangi bir karar tasarısını veto edeceklerini açıkladı. Bu hükümetler tehlike konusundaki fikirlerimizi paylaşıyor; ancak ona göğüs germe kararımızı değil. Bununlar birlikte çoğu devlet de.... barışa yönelik bu tehdit karşısında....dünyanın taleplerini (Irak rejimine) uygulamak için bir araya geliyor. BM Güvenlik Konseyi sorumluluklarını yerine getirmede, bu nedenle biz, bizimkileri yerine getireceğiz" (Radikal, 19.03.2003).

Bush konuşmasının bu bölümünde, Irak'ın sahip olduğu KİS ve terörle bağlantısı konusundaki bilgilerin tümüyle 'istihbarat' olduğunu vurgulayarak, aynı bilgilerden 'hiçbir şüphelerinin olmadığına' da özellikle dikkat çekiyordu. Oysa istihbari bilgi doğruluğu kesin olarak kanıtlanmamış bilgidir ya da bu tür bilgilere bu yönde yaklaşılır. Bush'un, bu bilgilerin diğer hükümetlerin desteğiyle de toplandığını vurgulaması, yine ABD'nin bu süreçte tek taraflı bir politika yürütmediğine işaret etme amacı taşımaktadır. Bush ayrıca, ABD saflarındaki -Britanya dışındaki çoğu dünya siyasetinde etkisiz güçlerdir - ülkeleri 'diğer hükümetler', 'diğer uluslar' ve 'çoğu devlet' vurgusuyla olduğunda fazla sayıda ve de güçlü göstermeye çalışmaktadır. Oysa tüm dünyanın da bildiği gibi, Bush'un bahsettiği o diğerleri, ABD'nin hegemonyasına boyun eğen zorunlu işbirlikçilerinden başka bir şey değillerdi. Bush konuşmasının bu bölümünün başında söylediği 'Irak'ın komşularına ve de kendi vatandaşlarına karşı KİS kullanması' konusunda, yakın tarihin ne söylediğiyle pek ilgilenmediği görülmektedir. Çünkü bir kez daha vurgulamak gerekirse, İran'a karşı kullanılan kimyasal silahları kimin Irak'a verdiğini ve kullanmasını kimin teşvik ettiğini, Saddam Irak'ın Kuzeyi'ndeki Kürtlere kimyasal silahlarla saldırırken, yaşanan bu olaya kimin seyirci kaldığını yakın tarihe meraklı herkes biliyordu: Amerika. Bush konuşmasının bu bölümünde ayrıca, BM

sürecinin işletilmesi için ellerinden geleni yaptıklarını, ancak Konsey'in bazı daimi temsilcilerinin bu mücadeleyi göğüsleme cesaretini gösteremediğini ve Irak konusunda alınan BM kararlarının ABD ve müttefiklerine tek taraflı askeri güç kullanma konusunda 'bağımsız bir yetki' (BM misyonunun ve kararlarının oldukça abartılı bir okuması) tanıdığını, bu yetkinin de kararlılıkla ve de sonuna kadar kullanılacağını vurguluyordu. Bush konuşmasını şöyle sürdürüyordu:

"Tüm bu aldatma ve zalimliklerle dolu on yıllar şu anda bir sona ulaştı. Saddam Hüseyin ve oğulları Irak'ı 48 saat içinde terk etmelidir. Bunu reddetmeleri, bizim seçtiğimiz bir zamanda başlayacak bir askeri çatışmayla sonuçlanacaktır....Çoğu Iraklı, radyo yanında beni duyabiliyor ve onlara bir mesajım var: Askeri bir operasyona başlamak zorunda kalırsak, bu ülkeniz yöneten kanunsuz adamlara karşı olacaktır, size karşı değil. İttifak güçleri geldiğinde, ihtiyaç duyduğunuz gıda ve ilacı dağıtacaktır. Terör aygıtını ortadan kaldıracacağız ve size müreffeh ve özgür olan yeni bir Irak'ı inşa etmekte yardımcı olacağız. Özgür Irak'ta komşularınıza karşı saldırgan savaşlar olmayacak, zehir fabrikaları olmayacak, muhalifler idam edilmeyecek, işkence ve tecavüz odaları olmayacak. Tiran yakında gitmiş olacak. Özgürlük gününüz yakın. Saddam Hüseyin'in iktidarda kalması için artık çok geç" (Radikal, 19.03.2003).

Bush, daha önceden de belirtildiği gibi, dünyadaki savaş karşıtı bloğun sesini kısmak ve ellerindeki kozu almak adına Saddam ve oğullarına son bir kez çağrıda bulunuyordu. Bush konuşmasının bu bölümündeki her vurgusunda savaşın çok yakın olduğunu, hatta an meselesi olduğunu kararlı yüz ifadesi ve ses tonuyla izleyicilere ve dinleyicilere hissettiriyordu. Bu yüzden, Iraklılara hitaben konuşurken sarf ettiği 'askeri bir operasyona başlamak zorunda kalırsak' sözleri, izleyenlerin ve dinleyenlerin nazarından pek bir şey ifade etmiyordu; çünkü artık herkesin kanısına göre, savaş kaçınılmazdı. Bush Iraklılara seslenirken, ittifak güçlerinin ihtiyaç duydukları gıda ve ilacı kendilerine dağıtacaklarını söylerken; Iraklıların - özellikle de çocukların - 12 yıl boyunca BM tarafından ABD boyunduruğunda uygulanan ağır ambargo yüzünden ölüme sürüklendiğini, dünya kamuoyunun bilmezden gelmesini umuyordu. Bush, Irak halkına "Tiran yakında gitmiş olacak" diye seslenirken, konuyla ilgilenen tüm dünya kamuoyunun gözünde asıl tiranın kendisi olduğunu unutmayı yeğliyordu.

Bush konuşmasının devamında, Irak ordusuna sesleniyor ve kendilerinin bu savaşı kazanmak için her türlü askeri tedbiri aldıklarını söylüyor; Iraklı askerleri, ittifak güçlerinin Irak'a barışçı girişlerine izin vererek onurlu hareket etmeye, savaş ortamının doğması halinde de zaten ölmekte olan bir rejim için kendi hayatlarını feda etmemeye çağırıyordu. Bush, bu savaş projesindeki asıl ve en büyük amaçlarını ise şu cümleyle açıkça tüm dünya kamuoyuna itiraf ediyordu: "Petrol kuyularını, Irak halkın ait olan bir zenginlik kaynağını yok etmeyin" (Radikal, 19.03.2003).

Bush savaşı çağıran konuşmasında, ABD halkının 11 Eylül terör saldırılarından kalan yaralarını kaşımaya da ihmal etmiyordu: Korku ve tehdit, nasılsa ABD halkına her şeyi yaptırabilir, yönetimlerinin aldığı kararlara sorgusuz sualsiz itaat etmelerini sağlayabilirdi.

"Irak'ta zaferi garanti etmeye hazırlanırken, kendi ülkemizi korumak için daha ileri boyutta önlemler alıyoruz. (Bush bir dizi güvenlik önlemini sıraladıktan sonra devam ediyor) Düşmanlar ülkemizi vurursa, panikle dikkatimizi dağıtmayı ve korkuyla moralimizi bozmayı hedefleyeceklerdir....Biz bu tehlikeyi, aniden semalarımızda ve kentlerimizde belirmeden önce, doğduğu yerde karşılamayı hedefliyoruz" (Radikal, 19.03.2003).

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası süreçte çeşitli komplolarla sanal olarak üretmeye çalıştıkları saldırılara karşı güvenlik taktikleri geliştirip bunu medyanın egemen dili aracılığıyla vatandaşlarına duyurması, tehdit algısını daha fazla perçinleyen, düşünülmüş bir stratejiydi. Bush, konuşmasının son bölümünde şunları söylüyordu:

"Barış hedefi, yeryüzündeki tüm ulusların yeni ve inkâr edilemez gerçeklikleri tanımasını şart koşar. 20. yüzyılda bazıları, tehditlerinin soykırıma ve küresel bir savaşa dönüşmesine izin verilen kanlı diktatörlerle uzlaşmayı seçti. Bu yüzyılda ise, şeytani insanlar kimyasal, biyolojik ve nükleer teröre giriştiğinde, sergilenecek bir uzlaşma politikası, yeryüzünde görülmemiş bir yıkıma yol açabilir....böyle düşmanlara sadece ilk onlar saldırdığında cevap vermek kendini savunmak değildir. Bu intihardır" (Radikal, 19.03.2003).

Bush, bu bölümde Hitlerlere gönderme yaparak, Saddam'a biçtiği 'kötücüllük' algısını herkesinde gözünde zirveye taşımayı amaçlamaktadır. Ancak Bush bu noktada bir şeyi yine unutuyor ya da unutmayı tercih ediyordu: Pearl Harbor saldırısına kadar,

Avrupa'daki bu yıkıcı savaşın tüm gerekçeleriyle birlikte gelişmesine ve yayılmasına ABD sessiz kalmayı tercih etmişti. Ancak küresel bir ekonomik ve askeri güç olma yolunda kendisine bu savaştan çok önemli kazanımlar edineceği fikri ve fırsatı oluştuğunda ABD savaşa dâhil olmuştu. Bush, konuşmasını şu sözlerle sonlandırıyordu:

"Saddam Hüseyin'in aksine, biz Irak halkının insan özgürlüğünü hak ettiğine inanıyoruz ve diktatör devrildiğinde, onlar kendini yönetebilen, barışçı bir Ortadoğu için örnek teşkil edecekler. Diğer ülkelerle birlikte ABD, bu bölgede barış ve özgürlüğü tesis etmeye çalışacaktır.....İnsan özgürlüğünün önemi ve gücü, her yaşamda ve her ülkede hissedilir ve özgürlüğün en büyük gücü nefret ve şiddeti alt etmesi, erkek ve kadınların yaratıcı becerilerini barışçı alanlara yöneltmesidir. Bizim seçtiğimiz gelecektir. Özgür ulusların şiddete karşı birleşerek halklarını savunma görevi vardır ve bu gece daha önce yaptığımız gibi Amerika ve müttefikleri, bu sorumluluğu kabul ediyor" (Radikal, 19.03.2003).

Konuşmanın sonundaki en büyük ve en net vurgu, Irak halkının, başlarındaki diktatörün aksine, özgürlüğü hak ettiği yönündeki vurgudur. Bush bu vurguyu, barışçı bir Ortadoğu'da kendi kendini yöneten bir Irak tablosu çizerek tamamlıyordu; ancak şunun da altını çizerek, şu durumda bunu sizin adına bizler yapacağız. Hiç kuşkusuz ki, özgürlük ve barışın egemen olduğu bir ortamda yaşama arayışı her halkın hakkı ve kendi sorumluluğudur. Özgürlüğe ve barışa açlık çeken bir halka başkalarının bunları getirmesi, doğanın temel yaşam ilkelerine aykırıdır: Kendi mücadelenle hak ederek elde etmek, bir şeyin değerinin daha iyi bilinmesinin temel koşuludur. Bunun yanında, hiçbir halkın da başka bir halka özgürlük getirmek gibi bir sorumluluğu da yoktur. Bu yüzden, Saddam'ın totaliter rejiminin yıkılmasının Irak halkının isteği ve iradesi dışında gerçekleşmesi, uzun vadede Irak halkına büyük kazanımlar getirmeyecektir. Nitekim savaş sonrasında ülke içinde yaşanan mezhep çatışmaları, Irak halkının demokrasi mücadelesinin ne kadar başında olduğunu ve bu mücadelede ne denli tecrübesiz olduğunu dünyaya göstermiştir. Ancak tüm bunların da ötesinde, özgürlük ve barış gibi evrensel değerler üzerinden Irak'ta kendisine ve müttefiklerine haklı görevler biçen Bush, bunu yaparken dünyadaki diğer ulusların, ülkelerin var olan yerleşik kültürlerini yok sayarak, tümüyle ABD'de egemen olan toplum modeli üzerinden bir özgürlük ve demokrasi portresi çiziyordu. Sonuç olarak, herhangi bir ulusun, totaliter bir baskı altında olduğu için kendi iradesini özgürce ortaya koymadığı gerekçesiyle, kendi

kaderini çizmesine engel olunduğu bir ortamda, mutlaka o kadere (burada söz konusu olan petrolün getireceği zenginliktir) ortak olmaya çalışan, hatta ona tümüyle kendi çıkarlarına dönük yeni bir yöne vermeye çalışan birileri de vardır. Bush'un bahsettiği, Irak'ı bekleyen 'gelecek' de işte budur.

SONUÇ

Çalışmanın birinci bölümünde yer alan kuramsal çerçevede çizilmeye çalışıldığı gibi, insanın bilişsel ve toplumsal varlığının kapsadığı her şey, insanın doğal yaşam ortamında çevrili olduğu fiziksel dünyayı anlamak ve anlamlandırmak, o dünyaya dair maddi ve manevi bilmeler üretmek için kullandığı 'dil'le ve 'dil yetisi'yle başlamıştır. Dil en başta, insanın yaşam koşullarına ve ilişkilerine uygun bir düşünce iklimi yaratmasında; ardından yine söz konusu bu yaşam koşulları ve ilişkileri çerçevesinde 'gerçekliği' yeniden üretmesinde ve onunla özgün bir ilişki geliştirmesinde; en sonunda da toplumsallığının anahtarı olan o en değerli şeyi, 'bilgi'yi üretmesinde ve bu bilgiyi başkalarıyla paylaşmasında en temel rolü oynar. Dille ve dilde açığa çıkan bu bilgi de topluma (yaşam biçimi/tarzi anlamında) özgüllüğünü kazandıran ve onu oluşturan bireyleri bir arada tutan değerler, âdetler, inançlar ve pratiklerin bir bileşkesine, bir bütününe dönüşür. Yani o toplumun kültürüne... Dolayısıyla, hiçbir kültür dilsiz var olamaz; çünkü dil, kültürü hem kurar hem de geliştirir.

İnsan farkında olsun ya da olmasın, sahip olduğu bu en değerli varlığıyla, yani diliyle bir kültür, bir dünya kurarken ve bu dünyada toplumsal bir yaşam iklimi yaratırken, çevresiyle ve başkalarıyla iletişim kurmak, bireysel ya da toplumsal olarak karşılıklı iletişim zorundadır. Ortaya koyduğu bu iletişimsel eylemlilik çerçevesinde insan önce aidiyet duygusunu karşılayan bir cemaat/topluluk oluşturur. Topluluk olmak kaçınılmaz şekilde, o topluluğu oluşturan bireylerin ortak bir biçimde uymaları, paylaşımları gereken kimi kuralları, ilkeleri, inançları ve görüşleri doğurur. İşte bu ortak paydaşığa 'toplumsal uzlaşım' denir ve 'toplumsallık' da bu uzlaşımdan doğar. Bu minvalde bir cemaati/topluluğu bir uzlaşımlar ortamı, özcesi bir toplum yapan en önemli bileşense hiç kuşkusuz ki yine dildir.

İnsan yaşamının her anında ve her alanında oynadığı bu kilit rol sebebiyledir ki, tarih boyunca karşılıklı kişisel iletişimin ötesindeki her türlü iletişim ortamında aracılanan dilin, o dille oluşturulan söylemin ve o söylemi kitlesel yığınlara yayan teknolojinin sahipliği ve de kontrolü her zaman egemenlerin elinde olmuştur. Yaşadığımız dünyayı kavramlaştıran dilin ürettiği 'söz', birincil sözlü kültürde doğaüstü güçlerle iletişim becerisi olan şamana/tinsel lidere; söze mekân kazandıran ve insanoğlunu bugünkü teknik yetkinliğine ulaşmasını sağlayan yazılı kültürde krallara,

feodal güçlere ve aristokrasiye; nihayet endüstri devriminin getirdiği yeni tip kapitalist toplumsal örgütlenme çağında (mesajların kitlesel üretimi ve dağıtımı için teknolojik araçların aracılığıyla) da burjuvaziye, devlete, kapitalist sermaye sahiplerine, yönetilen ve sömürülen yığınlar karşısında hegemonik gücü, yani egemenliği getirmiştir.

Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri çağında yaşadığımız multimedya ortamında, kitle iletişimi için aracılanan teknolojiye sahip olmak demek, dile ve o dille üretilen söyleme de hâkim olmak demektir. Bu hâkimiyet de egemene (birey ya da topluluk/toplum olarak egemene/egemen sınıfa), kendi ekonomik ve siyasi çıkarları için 'gerçeğe', insanda doğru ya da yanlış bilinci yaratacak olan gerçeğe yön verme imkânını vermektedir. Çünkü 21. yüzyılın en yeni sanayisi olarak nitelenen medya aracılığıyla gerçekleştirilen kitle iletişiminde, ürünün ne zaman, nerede, nasıl ve hangi koşullarda üretilceğine ve içeriğinin nasıl doldurulacağına 'üretenler' karar vermektedir ve bu üretenler de (gönüllü ya da zorunlu olarak) büyük çoğunlukla medya sahiplerinin ve onlarla yakın ilişki içerisindeki iktidar odaklarının istek ve arzuları doğrultusunda faaliyet göstermektedirler. Bu bağlamda, örgütlü bir faaliyet alanı olan kitle iletişiminde, önceden tasarlanan belirli bir ürün, mesaj kavramı içine indirgenerek, kaynağın ürünü/mesajı/enformasyonu üretmesindeki asıl/gerçek amacı her zaman, kitleler için paketlenip çekici ve popüler hale sokulan ürünün/mesajın alt metninde gizli/örtük kalır. Yani, kitle iletişiminde gerçek anlamıyla her mesaj, belli bir amacın, belli bir biçimde paketlenmiş halidir ve söz konusu bu amaç, herhangi bir ürünün tanıtımını, belli tutum, görüş, davranış, alışkanlık, zevk ve tüketim biçiminin teşvikini, ekonomik sömürünün ekonomik kalkınma olarak satılmasını, belli güçlerin siyasal egemenliğinin demokrasi olarak yutturulmasını içerebilir. Unutulmamalıdır ki, kitle iletişimi, yönetsel bir iletişimdir ve bu tür bir iletişim edimi bütünüyle, örgütlü yapıların kendilerinin ve kendisini var eden diğer yapıların yönetsel amaçlarını gerçekleştirmesine hizmet etmektedir. Uygarlık tarihi boyunca iletişim kaynaklarını ve gücünü ellerinde bulunduranların lehine işleyen bu kısır döngü, kitle iletişiminin teknolojik araçlarla aracınlanmaya başlamasıyla birlikte, medya endüstrisi denen örgütlü teknolojik bir yapı haline dönüşerek etkinliğini daha da artırmıştır (Erdoğan, Alemdar, 2010: 29). Öyle ki, ticari kaygıyla ürettiği tüm içeriği eğlenceye bulayarak sunan söz konusu bu medya endüstrisi, salt görüntüselliğin 'söz'ü hızla geri plana ittiği

bir imge iklimi yaratarak, imgenin/imağın 'gerçeğin' yerine geçmesini sağlamış ve böylelikle ürettiği haberi/mesajı/bilgiyi insanlara 'paketlenmiş bir bilinç' olarak sunma yetisini elde etmiştir. Medya endüstrisinin kullandığı kitle iletişim dilini diğerlerinden daha egemen kılan da işte bu paketlenmiş bilincin insanlar tarafından içselleştirilmesidir. Sahip olduğu egemen dil ve bu dilin oluşturduğu söylem aracılığıyla günümüzde medya, egemenlerin bir bayrak gibi sahip çıktığı tüketim kültürü ve küreselleşme gibi kavramları yönetilen yığınlar arasında hızla ve etkin bir şekilde yerleştirmekte, aynı yığınların gerek birey gerekse de topluluk/toplum bazında belirli bir yönde ve ideolojide düşünüş, tutum ve davranış geliştirmesini sağlayarak, tümüyle kendi çıkarlarına hizmet eden, diğerlerineyse kan ve gözyaşından başka bir şey getirmeyen bir savaş projesini başarıyla pazarlayabilmektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı tez doğrultusunda örnek olay olarak ele aldığı '2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı' dünyaya bir daha unutmaması için çok önemli bir ders vermiştir. Egemen medya dili ve söylemi vasıtasıyla yeniden yaratılan gerçeklikle baş etmek, gerçeğin kendisiyle baş etmeye hiç benzememekte ve söz konusu bu mücadelede de zafer genelde, egemen medya dilini ve bu dilin oluşturduğu söylemi kendi çıkarları doğrultusunda kullanma gücüne ve yetisine sahip olan küçük iktidar zümrelerine göz kırpmaktadır. Kaybeden büyük yığınlarsa, acılarını, hayal kırıklıklarını unutup sessiz bir avuntuyla daha iyisini ya da bir başka hayatı umut etmek için yüzünü çaresizce yeniden, sunduğu her şeyde eğlenceyi üst bir ideoloji olarak benimsemiş olan "medyanın göz kamaştıran imgelerle bezeli hipergerçekliğine" (Cengiz, Çağlar, 2004: 211) döndürmektedir.

Irak'ın İşgali, 11 Eylül terör saldırılarından ve Bin-Ladin isminin dünyada en çok bilinen isim olmasından yıllar önce, ABD'nin küresel ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda belirli aktörlerce planlanmıştı. Savaşı doğurması için ortaya konan pek çok delilin ve nedenin ötesinde, ABD'nin bu savaş projesini uygulamaya koymasındaki temel gerekçesinin, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünya politikasındaki ağırlığını korumak, askeri ve teknolojik yeterlilik ve kabiliyet bakımından gücünü tüm dünyaya bir kez daha (bir önceki gösteri de baba Bush'a aitti) göstermek amacıyla her şart altında ve herkese karşı kararlılığın kanıtlanması olduğu söylenebilir. Ancak tüm bu sayılan gerekçelere rağmen yine de savaşı mümkün kılan 11 Eylül felaketi ve Bin-Ladin ismi oldu. Canlı yayında, tüm dünyanın gözleri önünde sergilenen El-Kaide yapımı bu

korku filmi ve başrol oyuncusu 'sakallı ve sarıklı şeytan' Bin-Ladin olmasaydı, savaşın mimarı olan Bush yönetimi hâlâ her şeyden önce şaibeli bir seçimle nasıl seçilebildiği, seçim sürecinde enerji devi Enron'dan maddi yardım alması, utanmazca zaten zengin olanların yanında yer alması, dünyanın fakirlerine hiç saygı duymaması, ekolojiye verdiği zarar ve bir yığın tek taraflı olarak kotarılmış uluslararası anlaşmalar gibi karmaşık birtakım konulara ABD ve dünya kamuoyu önünde açıklık getirmeye çalışıyor olacaktı. Bir de, BM kararlarını 'sürekli' çiğneyen İsrail'i neden koşulsuz desteklediği konusu vardı: Zira Bush ve yönetiminin ağzından düşürmediği gibi, Saddam'ın en büyük suçu, hakkında çıkarılan BM kararlarına uymamaktı. Oysa Bush'un asıl derdi, Amerikalıların %88'inin savaş istediğini söylediği bir ortamda elindeki savaş projesini hayata geçirebilmek için, ABD'nin savunma bütçesini 60 milyar dolar daha artırarak, 360 milyar dolara yükseltmekti (Le Carre, 2003).

Ancak ABD halkının %88'i tam olarak hangi savaşa ve tam olarak hangi gerekçelerle destek verdiğini biliyor muydu? Başkan Bush ve yönetimi Amerika'nın öfkesini ve dünyanın tüm dikkatini 11 Eylül'den ve Bin Ladin'den nasıl olmuştu da Saddam Hüseyin'e kaydırmayı başarabilmişti? Dünya tarihinde belki de ilk kez, gerekçeleri en anlaşılmaz, nedenleri için ortaya konan delillerinin neredeyse hepsi gerçekdışı olan bir savaş projesi, tüm dünya kamuoyunun gözü önünde ve de hatırı sayılır bir muhalefete rağmen nasıl olmuştu da gerçeklik kazanmıştı? Cevap: Tarihi bir kitle iletişim hokkabazlığıyla... Taktik: Egemen medya dili ve söylemi aracılığıyla insanlara, siyaset ve medya profesyonellerinin işbirliğiyle üretilmiş yanıltıcı, onları sürekli olarak cehalet sınırları içersinde tutan ve gündelik hayatta korkuyu ve endişeyi egemen kılan kurgulanmış medya gerçekliği sunarak, toplumda 'yanlış bilinç iklimi' yaratmak.

Irak Savaşı projesinin mimarı Bush yönetimi, BM'de, ABD Kongresi'nde ve medyada savaşa gerekçe olarak ortaya koyduğu tüm delillere (Saddam'ın KİS'İ ve El-Kaide bağlantısı), bizzat kendi istihbarat örgütü CIA'in ve müttefik istihbarat örgütlerinin kuşkuyla yaklaştıklarını gayet iyi biliyordu. Bu istihbarat örgütlerinin hazırladığı gizili raporların yazdıkları, Bush ve kurmaylarının söylediklerinden oldukça farklıydı. Bu raporlara göre, Saddam El-Kaide'ye en iyi ihtimalle teğet geçiyordu; ikisi arasında sıkı bir işbirliği olduğunu gösteren kesin hiçbir delil yoktu. Saddam'ın elinde hâlâ KİS olduğu konusunda şüpheler bulunuyordu ve ayrıca söz konusu bu KİS ile ilgili

var olan bilgiler çok farklı yönlelere çekilebilmeye oldukça müsait bilgilerdi. Bush yönetimindeki kilit isimlerden Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz savaş sonrasında yaptığı açıklamada Irak'ın KİS'ile ilgili bilgilerin 'muğlâk' olduğunu itiraf edecek; ancak savaşın kitlelere pazarlanma sürecinde kendisinin ve Bush yönetiminin savaşı meşru göstermek için verdikleri beyanlarda ve yaptıkları konuşmalarda neden delillerin kesinliğini ve şüphe götürmezliğini ön plan çıkardıklarınaysa hiçbir cevap vermeyecekti (Tunç, 2004: 185).

Bush yönetimi, siyaset ve medya profesyonelleriyle işbirliği yaparak, en kötü ve gerçekleşmesi en düşük senaryoyu kitlelere gerçekmiş gibi göstermeye çalıştılar ve istihbari bilgilerdeki belirsizlikleri dikkate almayıp içlerinden kendi görüşlerine uyanları seçtiler ve oluşturulan belirli bir söylem ekseninde bu bilgilerin gerçekliğini dönüştürerek medya aracılığıyla kamuoyuna yaydılar ve insanlarda 'Saddam ve Irak'ın abartılmış bir tehdit algısının merkezine yerleştirildiği' yanlış bir bilinç oluşmasını sağladılar. Savaşa gerekçe olarak sunulan her şeyi ve söylenen her sözü başka bir okumayla geçersiz kılmak mümkündü. Bu da göstermekteydi ki, kitlelere sunulan bilgilerin gerçekliği zaten değiştirilmişti ya da en azından hepsi, üzerinde oynanmış gerçeklerdi.

Bu bakımdan 2003 Irak'ın İşgali başlı başına büyük bir propaganda ve rıza üretim örneğidir. ABD yönetimi İslam Dünyası'nda yürüttüğü bu savaşta, ABD kamuoyu için ayrı, müttefik devletler için ayrı, dünya kamuoyu için ayrı ve Irak halkı için apayrı bir dil ve söylem geliştirmiştir. Savaşın 'kalplere ve zihinlere kazınma sürecinde' yoğun bir biçimde medya manipülasyon yöntemleri kullanılmıştır. Bush yönetimi bu minvalde, özellikle de Söylem Analizi (Discourse Analysis) ve Biçem Bilim (Stylistic) yöntemlerinden oldukça faydalanmış; her bir resmi açıklamayı psikologlar ve dilbilimciler nezaretinde hazırlamaya özen göstermiş ve gizli propaganda tekniklerinden yararlanmıştır (Rampton, Stauber, 2003'den akt. Silha, 2003).

Bush yönetiminin ortaya koyduğu bu bilinç yönetiminde en büyük müttefiki hiç kuşkusuz ki Anglo-Amerikan medyasıydı. Gerek Irak'ın işgal projesinin hazırlandığı süreçte gerekse de savaş sürecinde tüm dünya, Anglo-Amerikan haber ajansları düopolisi AP ve Reuters ile ABD haber kanalları CNN International, FOX News Corporation, ABC, NBC ve CBS'in tek yönlü olarak hükümet ve ordunun resmi bakış

açılarını yansıttıklarına tanıklık etmiştir. Nitekim Bush yönetiminin Irak Savaşı'nın pazarlanması sürecinden son evreyi uygulamaya geçirdiği ve Saddam ve Irak rejiminin diğer unsurlardan (11 Eylül, El-Kaide, Afganistan, İran, Kuzey Kore) yalıtılarak, dünya barışına ve özgürlüklerimize yönelik yegâne tehdit ve düşman olarak özelleştirildiği bir dönemde, savaşın hemen arifesinde, 30 Ocak 2003 ve 12 Şubat 2003 tarihleri arasında Amerika'da gerçekleştirilen bir medya araştırması da bunu doğrular nitelikte sonuçlar ortaya koymuştur. Söz konusu tarihler arasında ABC *World News Tonight*, CBS *Evening News*, NBC *Nightly News* ve PBS'in *News Hour* programlarında Irak krizine ilişkin haber metinleri eşliğinde ekrana gelen 393 kaynağın incelendiği araştırmada; televizyona çıkan konukların üçte ikisinden fazlasının (393 kişiden 267'si) ABD'den olduğu; ABD'li konukların %75'inin (199'unun) ya halen çalışmakta olan ya da emekliye ayrılmış bulunan hükümet ya da ordu mensupları olduğu; ABD'li resmi görevlilerden yalnızca bir tanesi (Senatör Edward Kennedy), o da muğlâk terimlerle savaşa karşı duyduğu şüpheyi dile getirdiği ortaya konmuştur. Bu manzara, yazılı basın için de geçerlidir. Gazete ve dergilerdeki haber ve yorumların ortak paydası genel bir savaş taraftarlığıdır (Akdemir, 2003: 88).

Benzer şekilde, televizyon haberlerinde Irak Savaşı yorumlarının ve bu konudaki haber yayın sürelerinin ABD'nin dört büyük televizyon kanalının - ABC, CBS, NBC ve FOX - ana haber bültenleri üzerinden incelendiği bir başka araştırmada da, incelenen ana haber bültenlerinde yer alan Irak Savaşı temalı haber yorumlarının ve bu konudaki haber yayın sürelerinin Bush yönetiminin ve ABD Silahlı Kuvvetlerinin savaş yanlısı tutumlarını Amerikan kamuoyu nezdinde ne derecede ön plana çıkarttığı ortaya koyulmuştur. Buna göre, yorum ve değerlendirmelerinde Bush yönetiminin savaş politikalarına ve ABD silah kuvvetlerine en fazla eleştirel yaklaşan televizyon kanalının - tıpkı 1991 Körfez Savaşı'nda da olduğu gibi - ABC olduğu ve ABC ana haber bülteninde yer alan her beş haberden dördünün savaş karşıtı olduğu tespit edilmiştir. Ancak bunun yanında, incelenen diğer üç televizyon kanalının ağırlıklı olarak savaş yanlısı bir tutum sergiledikleri gözlenmiştir. Bağdat'a füze saldırılarının başladığı 19 Mart 2003 ve Tikrit'in düştüğü 14 Nisan 2003 tarihleri arasında ana haber bültenlerinde Irak Savaşı'nın süre bazında ne kadar yer aldığını ortaya koyan rakamlara baktığımızda, incelenen dört televizyonun yayın ağı ortalamasında Irak Savaşı haberlerinin toplam süresi 7 saat 17 dakikayken, tek başına FOX televizyonunda bu rakamın 14 saat 39

dakika olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada, ana haber bültenlerinde ABD'nin Irak'a karşı bir savaşa gidişinin haklılığına ilişkin yapılan yorumların değerlendirilme sonuçlarına göre, ABC %80, NBC ise %54 oranından savaş karşıtı bir tutum sergilerken, FOX %61, CBS ise %95 oranından savaş yanlısı bir tutum sergilemiştir. Bu rakamlara göre, CBS'in, genel yayın politikası bakımından Bush yönetimine daha yakın duran FOX televizyonunu da geçerek, savaş yanlısı duygu, düşünce ve tutumların üretilmesine daha fazla katkı sunduğu görülmektedir. Aynı araştırmada, 2003 Irak Savaşı'nda ana haber bültenlerinde 1991 Körfez Savaşı'na göre daha fazla çatılma görüntüsünün yer aldığı ortaya koyulmuştur (Media Monitor, 2003). Bu durumun, Körfez Savaşı'nda uygulanan 'havuz sistemi' haberciliğinin yerine 2003 Irak Savaşı'nda uygulanan ve muhabirlerin askerlerle birlikte sıcak çatışma bölgesinde yer almasına izin verilen 'embedded' gazetecilik sisteminin doğal bir sonucu olduğu söylenebilir.

Bush yönetimi, 11 Eylül terör saldırılarından çok öncelere dayanan bir gündemi (Yeni Dünya Düzeni'nde ABD'nin gücünü yaymak, ABD egemenliğine karşı doğrudan ya da potansiyel tehditleri ortadan kaldırmak) takip etmek için Irak Savaşı'nı bir bahane olarak kitlelerin önüne getirirken, Anglo-Amerikan medyası ve bu yapıyı haber kaynağı olarak kullanan bir kısım dünya medyası değirmenlerine su taşımış, tarihin en medyatik savaşa söylemini birlikte inşa etmişlerdir. Bu savaş, ABD ve dünya kamuoyunun tüketimine sunulmuş bir medya ürünüydü. Medya, Irak Savaşı projesinin pazarlanmasında sızıntı bilgiye ve sansasyonelizme dayalı yüzeysel haberciliği daha fazla ağırlık vermiş, savaş karşıtlığını vatanseverlik duygularındaki eksiklikle, Amerikan ve Yahudi karşıtlığıyla ve özgürlüklerin, barışın ve demokratik değerlerin karşısında olma durumuyla bir tutan bir atmosferin oluşturulmasında ve de yayılmasında başrolü oynamıştır (Akdemir, 2003: 89).

2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı'nın gerçekleşme sürecinde, dünya kamuoyunun Irak ve Saddam hakkındaki bildikleri, siyaset ve medya profesyonellerinin elbirliğiyle yarattıkları bir yanlış bilincin ürünüydüler. İnsanlar, egemen medya dili ve bu dille yaygınlaştırılan savaş söyleminin görüş açısını sınırladığı bir ortamda, gerçeği aramanın peşinde yeterli mücadeleyi göstermemiş, uluslararası karar alma mekanizmalarındaki siyasi aktörlerden ve medyadan gerçeği yeterince talep etmemiş, kendisine sunulan tehdit ve korkuyu çağrıştıran bir imge ve söylem bombardımanıyla yaratılmış olan 'gerçekmiş gibi'yle yetinmeyi tercih etmişlerdir.

Savaşın arifesinde, dünyanın üç bin kentinde barış için mumlar yakarak seslerini duyurmaya çalışan milyonların gür sesi, televizyon ekranlarında bir-iki dakikalık haberlere, gazete ve dergi sayfalarındaki küçük sütunlara ve internet ortamındaki özet haberciliğin diline mahkûm edilerek olabildiğince kısılmıştır. Bu 21. yüzyıl medya çağının gerçeğidir. Burada düşler başka, düşünüş bir başkadır artık. Sözün egemen olduğu geçmiş zamanlarda, "bilmek, bilenin bilinmeyene itikadından gelmekteyken", imgenin egemen olduğu medya çağında ise "bilmek, bilenin görünene olan itikadından gelmektedir."

KAYNAKÇA

- Abunimah, A., Masri, R. (2003). *"Medyanın Ölümcül Irak Yorumu"*. Anthoney Arnove (Ed.). *Amerika'nın Irak Savaşı*. (s.s.55-79). (Çev. Taylan Doğan). İstanbul: Aram Yayıncılık. (2002).
- Adaklı, G. (2006). *Türkiye'de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Adorno, T. W. (2011). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akar, A. (2010). "Lehçe Oluşma Şartları ve Evreleri Bakımından Eski Türkiye Türkçesi". Erişim Tarihi: 17.05.2014, Türklük Bilimi Araştırmaları Ağ Sitesi: http://www.tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/pdf/2010GUZ/akar_ali_15-29.pdf
- Akarsu, B. (1998). *Wilhelm von Humdolt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akdemir, S. (2003). *"II. Körfez Savaşı ve Uluslararası Medya"*. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi İletişim Araştırmaları Derneği (Haz.). *Savaş ve Medya*. (s.s. 87-96). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arhan, F., Demirer, T., Hozatlı, U., Orhangazi, Ö., Özbudun, S. (1999). *Medya Eleştirisi ya da Hermes'i Sorgulamak*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Arnove, A. (Ed.). (2003). *Amerika'nın Irak Savaşı*. (Çev. ve Haz. Taylan Doğan). İstanbul: Aram Yayıncılık. (2000).
- Aruri, N. (2003). *"Amerika'nın Irak'a Karşı Savaşı:1990-2002"*. Anthoney Arnove (Ed.). *Amerika'nın Irak Savaşı*. (s.s.55-79). (Çev. Taylan Doğan). İstanbul: Aram Yayıncılık. (2002).
- Aşkın, B. (2003). *Küresel Medyanın Dünya Politikasındaki Yeri: 2003 Irak Savaşı Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Barbier, F., Lavenir, C. B. (2001). *Diderot'dan İnternete Medya Tarihi* (Çev. Kerem Eksen). İstanbul: Okuyanous Yayın. (1996).

Baudrillard, J. (2002). *Tüketim Toplumu*. (Çev. Hazal Deliçaylı, Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1970).

Baudrillard, J. (2001). *Tam Ekran*. (Çev. Bahadır Gülmez). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (1997).

Bila, F. (2013). "Algıların Yönetilmesi Bağlamında İliştirilmiş Gazeteciliğe Genel bir Bakış". Erişim Tarihi: 23.11.2013, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Ağ Sitesi:
http://sam.baskent.edu.tr/egitim_sertifika/algilama_fikret_b.pdf

Boddy, W. (2011). *"Televizyon Başlıyor"*. David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 363-376). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).

Bostancı, M. N. (2011). *Siyaset ve Medya: Alacakaranlığın İki Atlısı*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Bourdieu, P. (1997). *Televizyon Üzerine*. (Çev. Turhan Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (1996).

Burton, G. (2008). *Görünenden Fazlası: Medya Analizlerine Giriş*. (Çev. Nefin Dinç). İstanbul: Yeni Alan Yayıncılık.

Carpenter, E. (2011). *"Yeni Diller"*. David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (ss. 377-385). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).

Cengiz, A. , Çağlar, Ş. (2004). "21. Yüzyıl Savaşları ve Haber: Bölüm I". *İletişim Fakültesi Dergisi*. 19, 203-212. Erişim Tarihi: 24.11.2013, İstanbul Üniversitesi Ağ Sitesi: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifd/article/download/1019012960/1019012188>

- Cengiz, A. , Çağlar, Ş. (2004). "21. Yüzyıl Savaşları ve Haber: Bölüm II". *İletişim Fakültesi Dergisi*. 20, 149-153. Erişim Tarihi: 24.11.2013, İstanbul Üniversitesi Ağ Sitesi: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifd/article/view/1019012744/1019011971>
- Chomsky, N. (2002). "ABD Savaşta Israrlı". *Hürriyet Gazetesi*. 16.12.2002. Erişim Tarihi: 13.06.2014, Hürriyet Gazetesi Ağ sitesi: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=116010>
- Chomsky, N. (2002). *11 Eylül ve Sonrası Dünya Nereye Gidiyor*. (Çev. Taylan Doğan, Nuri Ersoy, Mehmet Kara, Ali Kerem). İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Chomsky, N. (1999). *Medya Gerçeği*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık. (1988).
- Chomsky, N. (1995). *Medya Denetimi*. (Çev. Şen Süer). İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Cowen, R. S. (2011). *"Elektronik Toplumsal Gelişimi"*. David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 456-466). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Crowley, D. Heyer P. (Haz.) (2011). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Cural, A. (2011). *Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 12.06.2014, Ankara Üniversitesi Ağ sitesi: <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5817/>
- Çavdar, H. (2007). *Siyasal Propaganda Açısından 2003 Irak Savaşı (II. Körfez Savaşı) ve Medyadaki Yansımaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Çubukçu, F.M. (2010). *Türkiye'de Bir Uzmanlık Alanı Olarak Savaş Muhabirliği: Irak Savaşı Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Radyo Televizyon Bilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Deutsche Welle (2014), "Kameranın Silah Olarak Kullanıldığı İlk Savaş". Erişim Tarihi: 05.07.2014, Deutsche Welle Ağ Sitesi: <http://www.dw.de/kameranın-silah-olarak-kullanildiği-ilk-savas/a-177336556>
- Douglas, S. J. (2011). *"Radyonun İlk Yılları"* David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 312-321). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- DPT. (1995). *Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 2375 / ÖİK: 440.
- Duman, K. (2009). "Unesco'nun McBride Raporu". Erişim Tarihi: 05.04.2014, Kişisel Blog Sitesi: <http://iletisimci.blogspot.com.tr/2009/11/unesconun-mcbride-raporu.html>
- Eagleton, T. (2011). *Kültür Yorumları*. (Çev. Özge Çelik). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2000).
- Ellul, J. (2004). *Sözün Düşüşü*. (Çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları. (1985).
- Erdoğan, İ. (2011). *İletişim Anlamak*. Ankara: Kişisel Yayın.
- Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2010). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2005). *Popüler Kültür ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (Çev. Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1991).
- Fisk, R. (2011). *Büyük Medeniyet Savaşı: Ortadoğu'nun Fethi*. (Çev. Murat Uyrakulak). İstanbul: İthaki Yayınları. (2005).

- Fowles, J. (2000). "*Kitle İletişim Araçları ve Yıldız Sistemi*". David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 282-292). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Gerbner, G. (1967). "*Kitle İletişim Araçları ve İletişim Kuramı*". Erol Mutlu (Drl. ve çev.). *Kitle İletişim Kuramları*. (ss.75-100). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?*. (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Alfa Yayınları. (1999).
- Girgin, A. (2000). *Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Girgin, A. (2006). Haber Ajanslarının İlki: Havas". Erişim Tarihi: 12.06.2014, Atilla Girgin Kişisel Ağ Sitesi:
http://www.atillagirgin.net/index.php?option=com_content&view=article&id=119:haber-ajanslarinin-ilki-havas&catid=41:sunuslar&Itemid=67
- Graff, H. J. (1981). "*İlk Modern Okuryazarlık*". David Crowley - Paul Heyer (Haz.) *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 160-173). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Güllüoğlu, Ö. (2012). "Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonun Popüler Kültür Ürünlerini Benimsetme Ve Yayma İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme". *Yeditepe Üniversitesi Global Media Journal Turkish Edition*, 4, s. 64-86. Erişim Tarihi: 10.09.2012, Yeditepe Üniversitesi Ağ Sitesi:
http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_4._sayi_Bahar_2012/pdf/Gulluoglu.pdf
- Gündoğan, A. O. (2014). *Dil - Düşünce ve Varlık İlişkisi*. Erişim Tarihi: 18.05.2014, Ali Osman Gündoğan Kişisel Ağ Sitesi:
<http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Dil-Dusunce-ve-Varlik-Iliskisi.pdf>
- Güneş, S. (2006). *Enformasyon Toplumunun Putları*. Ankara: Hece Yayınları.
- Güneş, S. (2001). *Medya ve Kültür: Sessiz Yığınların Kültürel İntiharı*. Ankara: Vadi Yayınları.

- Güngör, N. (2013). *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar* (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ..... (2011). *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar* (1. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güngör, N. (2013). *İletişime Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürel, K. T.(2007). "*Postemperyalizmin Silahı Televizyonun Bireyin Sosyalleşmesindeki Yeri*". Harun Yıldız (haz.). *İletişim ve Ötesi* (s.s. 118-135). Konya: Tablet Yayınları.
- Güvenç, B. (2010). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Güvenç, B. (1997). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Herman, E. S., Chaomsky, N. (2006) "*Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politiği*". İstanbul: Aram Yayıncılık. (1988).
- İlhan, E., Dirik, N. (2011). "Savaş Haberleri Bağlamında Haber Politikaları: ABD Örneği". *İletişim: Kuram ve Araştırma Dergisi*. 33, 61-86. Erişim Tarihi: 23.11.2013, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Ağ Sitesi: <http://www.ilet.gazi.edu.tr/posts/download?id=13174>
- İnceoğlu, Y.G. (1994). *ABD’de Medya*. İstanbul: Der Yayınları.
- İnuğur, M. N. (1993). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İşcan, Z. (2004). *Medyada Ulusal Bakış Açılıarı: Le Monde, The New York Times ve The Guardian Gazetelerinden 2003 Irak Savaşı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Jeanneney, J.N. (2009). *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*. (Çev. Esra Atuk). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (1996).
- Kaplan, D. (2004). *Türk Basınının Irak Savaşı Dönemindeki Tutumu: Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazeteleri Örnekleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve

Yayın Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Kazancı, M. (2006). "Althusser, İdeoloji ve İdeolojiyle İlgili Son Söz". *İletişim Fakültesi Dergisi*. 264 67-93. Erişim Tarihi: 15.05.2014, İstanbul Üniversitesi Ağ Sitesi: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifd/article/view/1019012540/1019011769>

Koyun, S. (2006). *Savaş Karşıtlarının Haber Fotoğraflarında Sunumu (Irak Savaşı Örnek Olayı)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Küntay, B. (2010). *ABD'nin 2003 Irak Savaşı Dönemindeki Dış Politikasının Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Le Carre, J. (2003) "The United States of America Has Gone Mad". *The Times*. 15.01.2003. Erişim Tarihi: 17.04.2014, Common Dreams Ağ Sitesi. <http://www.commondreams.org/views03/0115-01.htm>

Lears J. (2011). *"Reklamcılık ve Kitle Toplumu Fikri"*. David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 293-300). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).

Logan, P.M. (2014). "On Culture: Edward B. Tylor's Primitive Culture, 1871". Erişim Tarihi: 28.05.2014, Branch Collective Ağ Sitesi: http://www.branchcollective.org/?ps_articles=peter-logan-on-culture-edward-b-tylors-primitive-culture-1871.

Logan, R. K. (2011). *"Yazı ve Alfabe Etkisi"*. David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 99-106). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).

- Mahajan, R. (2003). *Yeni Haçlılar: Amerika'nın "Terörizme Karşı Savaşı"*. (Çev. İbrahim Kapaklıkaya). İstanbul: Gelenek Yayıncılık. (2002).
- Marx, K. (2005). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*. (Çev. Sevim Belli). İstanbul: Sol Yayınları. (1859).
- Mawlood, F.J. (2009). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı ve Irak Savaşı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- McLuhan, M. (2011). *"Radyoyu Anlamak"*. David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 349-357). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Mutlu, M. (2003). *Vietnam'dan Körfez'e Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Mosco, V. (2009). *The Political Economy of Communication*. London: Sage Publications.
- Mutlu, E. (1998). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mutlu, E. (2005). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Nara, B. (2006). *Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basını ve Haber Kaynakları Örnek Olay: Irak Savaşı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Odabaşı, Y. (2006). *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ong, W. (2007). *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüñ Teknolojileşmesi*. (Çev. Sema Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları. (1982).

- Ong, W. (2011). "*Sözlülük, Okuryazarlık ve Çağdaş Medya*". David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 107-116). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Ongun, Ö. (2013). "Noam Chomsky: Medya Denetimi ve Propaganda Modeli". Erişim Tarihi: 17.05.2014, Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Ağ Sitesi: <http://bgst.org/dusunce-gundem/noam-chomsky-meya-denetimi-ve-propaganda-modeli>
- Özdemir, S. (1998). *Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özlem, D. (2012). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Rigel, N. (1993). *Medya Ninnileri*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Sayın, Z. (2003). *İmgenin Pornografisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sazak, D. (2004). "*Felluce İnfazı ve Namlunun Ucundaki Medya*". Erişim Tarihi: 14.09.2012, Milliyet Gazetesi Ağ Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/2004/11/22/ombudsman/okur01.html>
- Silha, S. (2003) "Review: Weapons of Mass Deception: the Uses of Propaganda In Bush's War On Iraq". *Yes Magazine*.31.12.2003. Erişim Tarihi: 17.05.2014, Yes Magazine Ağ sitesi <http://www.yesmagazine.org/issues/whose-water/review-weapons-of-mass-deception-the-uses-of-propaganda-in-bushs-war-on-iraq>
- Sözeri, C., Güney, Z. (2011). *Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Sterling, C., Kittross, J.M. (2011). "*Radyo Programcılığının Altın Çağı*". David Crowley - Paul Heyer (Haz.). *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 322-331). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Sungur, S. (2007). *Küreselleşme Kısacasında Televizyon Yayınları ve Kültürel Kimliklerin Gerilemesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı.

- Sungur, S. (2004). *Amerika Birleşik Devletleri'nin "Yeni Dünya Düzeni"nde Irak Savaşı Siyasal Söylem Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Şahin, M., Taştekin, M. (2006). *II. Körfez Savaşı*. Ankara: Platin Yayınları.
- Şakar, C. (2006). *Yazı Bilinci*. Ankara: Hece Yayınları.
- Şimşek, S. (2006). *Reklam ve Geleneksel İmgeler*. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Taylan, H. H, Arklan, Ü. (2008). "Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.10(1), 85-97. Erişim Tarihi: 10.09.2012, Afyon Kocatepe Üniversitesi Ağ Sitesi: <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/x1/h.taylan.pdf>
- Thomas, E. (2002). "Bush Has Saddam in His Sights". *Newsweek*. 4 Mart 2002. Erişim Tarihi: 17.04.2014, Newsweek Ağ Sitesi: <http://www.newsweek.com/bush-has-saddam-his-sights-141543>
- Thompson, J. B. (2011). *"Haber Ticareti"*. David Crowley - Paul Heyer (Haz.) *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 174-179). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Tınç, F. (2002). "Bush Bastırıyor Muhalefet Artıyor". *Hürriyet Gazetesi*. 30.09.2002. Erişim Tarihi: 13.06.2014, Hürriyet Gazetesi Ağ Sitesi: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=100607>
- Topçuoğlu, N. (1996). *Basında Reklam ve Tüketim Olgusu*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türker, Y. (2005). "Afrika'ya Yardım". Erişim Tarihi: 12.06.2014, BİANET Ağ Sitesi: <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/63463-afrikaya-yarim>
- Türkoğlu, N. (2003). *Kitle İletişimi ve Kültür*. İstanbul: Naos Yayınları.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. (Çev. Arzu Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1999).
- Tunç, H. (2004). *Amerika'nın Irak Savaşı*. İstanbul: Harmoni Yayınevi.

- Tutal, N. (2006). *Küreselleşme İletişim ve Kültürlerarasılık*. İstanbul: Kırmızı Yayıncılık.
- Usluata, A. (1995). *İletişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uyanık, Ş. (2009). "Popüler Kültür, Tüketim, Medya ve Bilgi Teknolojisi Kavramlarının Postmodern Düşüncede İncelenmesi". Erişim Tarihi: 10.09.2012, Academia Ağ Sitesi:
http://www.academia.edu/1210024/Populer_Kultur_Tuketim_Medya_ve_Bilgi_Teknolojisi_Kavramlarinin_Postmodern_Dusuncede_Incelenmesi
- Uygur, N. (1996)ç *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual.
- Vendryes, J.V. (2001). *Dil ve Düşünce*. (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual. (1968).
- Whitaker, B. (2003). "An Engineered Crisis". *The Guardian*. 27.01.2003. Erişim Tarihi: 17.04.2014, The Guardian Ağ Sitesi:
<http://www.theguardian.com/world/2003/jan/27/worlddispatch.usa>
- Williams, R. (1993). *Kültür*. (Çev. Suavi Aydın). Ankara: İmge Kitabevi. (1958).
- Williams, R. (2011). "*Tüketimin Hayal Dünyaları*". David Crowley - Paul Heyer (Haz.) *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum*. (s.s. 1252-260). (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2007).
- Yalçinkaya, H. (2008). "Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 5 (19), 29-56. Erişim Tarihi: 23.11.2013, Academia Ağ Sitesi:
<http://www.academia.edu/3577344/savaslarda-Asker-Medya-Iliskilerinin-Geldigi-Son-Asama>
- Yengin, H. (1996). *Medyanın Dili İletişime Kuramsal Bir yaklaşım: Popüler Kültür Türlerinin Çözümlemesi*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Yıldız, H. (haz.) (2007). *İletişim ve Ötesi*. Bilal Arık, Mustafa Şeker (ed.). Konya: Tablet Yayınları.
- Yıldız, Ş. (2005). *Dil Kültür İletişim ve Medya*. Ankara: Sinemis Yayınları.

- Yılmaz, M. B. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Haberde Manipülasyon Örnek Olay: ABD- Irak Savaşı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yılmaz, M. (2008). *Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Uluslararası Haber Dengesizliği ve Türk Dış Politika Basını'nda Irak Savaşı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı. Erişim Tarihi: 15.08.2014, Yükseköğretim Kurumu Ağ Sitesi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yılmaz, S. H. (2007). "*Medya Yabancılaşmış Bireye Karşı*". Harun Yıldız (haz.). *İletişim ve Ötesi* (s.s. 214-232). Konya: Tablet Yayınları.
- Yücel, T. (2008). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.
- Zeyrek, D. (2009). "*Söylem ve Toplum*". Ahmet Kocaman (Haz.). *Söylem Üzerine*. (s.s. 27-47). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Gazete Haberleri

- Hürriyet.(17.09.2002). "Irak, BM denetçilerinin Irak'a girmesini şartsız kabul etti"
Erişim Tarihi: 17.04.2014.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=98138>
- Milliyet. (06.02.2003). "Saddam'a Yeter Deyin".
- Milliyet.(07.02.2003). "Kimse İkna Olmadı".
- Milliyet.(07.02.2003). "Teknoloji Şovu Powell'a Yetmedi".
- Radikal. (07.02.2003). "Kürtler Kanıtlara Mesafeli".
- Radikal.(17.03.2003). "Savaşa Artık Günler Kaldı".
- Radikal. (19.03.2003). "George W. Bush'un Savaş Konuşması".
- The USA Today. (30.04.2002). "CIA Says Iraq Invasion the Only Way to Despose".

Ağ Sitesi

BİANET. (17.02.2011) "Irak İşgalinin Yalanları, Saddam Karşısı İtirafçının Üstüne Kaldı". Erişim Tarihi. 17.04.2014

<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/127967-irak-isgalinin-yalanlari-saddam-karsiti-itirafcinin-ustune-kaldi>

Açık İstihbarat.(14.09.2005). "Powell'ın Irak Pişmanlığı: BM'de Söylediklerim Sicilimi Lekeledi". Erişim Tarihi. 17.04.2014

<http://www.acikistihbarat.com/Haberler.asp?haber=3840>

Sosyalist Forum. (11.09.2009). "Jacques Derrida". Erişim Tarihi. 17.05.2014

<http://www.sosyalistforum.net/felsefi-akimlar/31240-jacques-derrida.html>

Media Monitor. (2003). " The Media Go to War: TV News Covarage of the War in Iraq". Erişim Tarihi: 15.06.2014

<http://www.cmpa.com/wp-content/uploads/2014/02/2003-3.pdf>

Wikipedia. (2014). "Nikelodeon (Movie Theater)". Erişim Tarihi: 13.06.2014

[http://en.wikipedia.org/wiki/Nickelodeon_\(movie_theater\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Nickelodeon_(movie_theater))

Wikipedia. (2014). "Pax Americana". Erişim Tarihi: 17.07.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/Pax_Americana

Not Oku. (2014) "Medya Yöndeşmesi". Erişim Tarihi: 15.06.2014

<http://notoku.com/medya-yondesmesi/>

George W. Bush ve Colin Powell'ın Konuşmaları

"Özgürlükle Korku Arasındaki Savaş" Başlıklı Konuşma / Address to a Joint Session of Congress and the American People. (20.09.2001). Erişim Tarihi: 19.11.2012

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>

"Şer Ekseni" Başlıklı Konuşma / State of the Union Address to the 107th Congress. (29.01. 2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012

http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf

"West Point Mezuniyet Konuşması" / West Point Commencement. (01.06.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf

"BM Konuşması" / Bush's UN Speech. (12.09.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://www.cbsnews.com/news/text-of-bush-iraq-speech-to-un-12-09-2002/>

"Colin Powell'ın BM Konuşması" / Powell's UN Presentation. (05.02.2003). Erişim Tarihi: 19.11.2012

<http://edition.cnn.com/2003/US/02/05/sprj.irq.powell.transcript.10/index.html>

George W. Bush'un Röportaj ve Demeçleri

"President Bush Discusses Iraq". (10.08.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/08/20020810-3.html>

"President Discusses Iraq, the Economy and Homeland Security". (16.08.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/08/20020816-3.html>

"President Bush, Prime Minister Blair Discuss Keeping the Peace". (07.09.2002).

Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020907-2.html>

"President Bush Discusses Iraq with Reporters". (13.09.2002). Erişim Tarihi:

19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020913.html>

"President Discusses Iraq, Domestic Agenda with Congressional Leaders". (18.09.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020918-1.html>

"President Urges Congress to Pass Iraq Resolution Promptly". (24.09.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020924-1.html>

"President Bush Discusses Iraq with Congressional Leaders". (26.09.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020926-7.html>

"President Stresses Need for Strong Iraq Resolution". (01.10.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021001-2.html>

"President, House Leadership Agree on Iraq Resolution". (02.10.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021002-2.html>

"President Pleased with UN Vote". (08.11.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/11/20021108-1.html>

"President Discusses Iraq and North Korea with Reporters". (31.12.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/12/20021231-1.html>

"President Bush Discusses Iraq". (14.01.2003). Erişim Tarihi: 19.11.2012

. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/01/20030114-2.html>

George W. Bush'un Radyo Konuşmaları

"President Discusses Growing Danger posed by Saddam Hussein's Regime". (14.09.2002). Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/>

2002/09/20020914.html

"President: Iraqi Regime Danger to America is "Grave and Growing". (05.10.2002).

Erişim Tarihi: 19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/>

2002/10/20021005.html

"Radio Address by the President to the Nation". (07.11.2002). Erişim Tarihi:

19.11.2012.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/>

2002/12/20021207.html

Videolar

"Why Poverty / Neden Yoksulluk Belgeseli". (2012). Erişim Tarihi: 15.05.2014.

<http://www.cnnturkwebtv.com/video/arama/?t=14198>

George W. Bush'un "Savaş Konuşması". (17.03.2003). Erişim Tarihi: 05.02.2013.

http://www.youtube.com/watch?v=vr7OKqqTb_o

George W. Bush'un "Özgürlükle Korku Arasındaki Savaş" Başlıklı Konuşması.(20.09.2001). Erişim Tarihi: 05.02.2013.

<http://www.youtube.com/watch?v=ZMj9g6WRLfQ>

George W. Bush'un "şer Ekseni" Başlıklı Konuşması. (29.01.2002). Erişim Tarihi: 05.02.2014.

<http://www.youtube.com/watch?v=btkJhAM7hZw>

Colin Powell "BM Konuşması". (05.02.2003). Erişim Tarihi: 05.02.2014.

<https://www.youtube.com/watch?v=g0wWCyo-cts&list=PL39C278161B63B6EB&index=2>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim: Hüseyin Ulaş GÜDEK
Doğum Tarihi: 09.04.1980
Adres: Cumhuriyet Mah. Azerbaycan Cad. Tarımcılar Sitesi A Blok
 No:28/5
 Atakum / SAMSUN
Telefon No: 0 505 5962320
E- mail: hugudek@gmail.com

EĞİTİM

Lise: Samsun Anadolu Lisesi (1991–1998)
Üniversite: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi
 Radyo T.V. ve Sinema Bölümü (1998- 2002)
Yüksek Lisans: Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi
 Radyo T.V. ve Sinema Bölümü (2011 -)
Yabancı Dil: İngilizce (iyi)

İŞ DENEYİMİ:

Sihir Reklâm Ajansı'nda reklâm yazarlığı (2006)

TELESİNE Prodüksiyon reklam ve metin yazarlığı (2007)

Bülent Ecevit Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo TV ve Sinema Bölümü Araştırma Görevlisi (2013-2014)

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü Araştırma Görevlisi (2014-)

KISA FİLMLER : “ 34 TTT 23” (Nisan 2001)

“ Düşle Gerçek Arasında Bir Renk KIRMIZI “ 2001

ÖDÜLLER : “34 TTT 23” filmiyle, Maltepe Üniversitesi 1. Üniversiteler Arası Kısa Film Yarışması İkincilik Ödülü
“ Düşle Gerçek Arasında Bir Renk KIRMIZI “ filmiyle,
1.Köyceğiz Ulusal Kısa Film Yarışması Jüri Özel Ödülü